

హిందూదేశ చరిత్ర

హిందూదేశ చరిత్ర

భాగము

1526-1944

2583

17

అటవ ఫారమునకు

గ్రంథకర్తలు:

భన్యంరాజు అప్పారావు, బి. ఏ., ఎల్. టి.,
శ్రీరాజా రంగయ్యప్పారావు ఉన్నతపాఠశాల, నూజివీడు.
రాచకొండ సూర్యనారాయణ, బి. ఏ., ఎల్., టి.,
టౌను హైస్కూలు, గుంటూరు.

మొగలు సామ్రాజ్యము :

బాబరు	1
హుమాను యూను	5
సూర్య వంశము : షర్హా	6
అక్బరు ✓	8
జహంగీరు ✓	21
షాజహాను ✓	25
ఔరంగజేబు ✓	30
మొగలు సామ్రాజ్యము క్షీణించుట	40
శిక్షలు	47

మహారాష్ట్ర యుగము :

49

మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య సంస్థాపనము	51
మహారాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య యుద్ధము	60
మహారాష్ట్ర విభజనము	62
మహారాష్ట్ర పతనము	68

బ్రిటిషు మహాయుగము :

1. వర్తక సంఘములు	72
2. ఆంగ్లేయులకు ప్రాంతీకవానికి పోరాటము	78
3. ఆంగ్లేయులు బంగళాను జయించుట	89

4. వార్షిక హేచ్చింగు	....	99
5. శారక్ వాలీను ప్రభువు	....	111
6. మార్క్విస్ ఆఫ్ వెల్స్	....	117
7. ఆంగ్లేయులు తటస్థులు	....	125
8. మార్క్విస్ ఆఫ్ హేచ్చింగు	....	127
9. ఆమోహరస్తు ప్రభువు	....	134
విలియం బెటింగు ప్రభువు	....	136
ఆక్లండు ప్రభువు	....	140
10. హార్డింజ్ ప్రభువు	....	141
డచ్ మానీ ప్రభువు	....	141
11. శిక్కులు - పంజాబు	....	146
12. సిపాయిల కలహము	....	153
13. రాజప్రతినిధుల పరిపాలనము	....	158
14. ఆఫ్ గను వ్యవహారములు	....	170
15. ప్రజాసౌకర్యములు	....	177
16. The Indian Councils Act 1861		191
The Minto-Morley Reforms	1909	193
The Government of India Act	1919	166
The Government of India Act	1935	209
Provincial Autonomy.		216
అనుబంధములు		1-12

హిందూదేశ చరిత్ర

మహమ్మదీయ మహాయుగము

మొగలు సామ్రాజ్యము

1. మొగలుసామ్రాజ్య స్థాపనము

బాబరు 1526-30:—మొగలాయి సామ్రాజ్య స్థాపకుడగు బాబరు తైమూరు వంశమున నారవ తరమువాడు. ఆతనితల్లి చెంగిజ్ ఖాను వంశమున జన్మించినది. తైమూరు తుర్కముడు. చెంగిజ్ ఖాను మంగోలు జాతివాడు. ఇద్దరును ఆసియాఖండమున తమయంతటి శూరులు లేరనిపించుకొనిన వారే. అట్టివారి వంశమున బాబరు 1482 లో జన్మించెను. బాబరు కండ్లెండవయేట ఫెర్ఘానాకుగాజై మూడేండ్లలో సమర్థుడు జయించి దురదృష్టవశమున రెండును గోల్పోయి, వంశప్రతిష్ఠ నిలుపుకొనుటకు విశ్వప్రయత్నము చేయుచుండెను. ఎట్టకేలకు 1504 లో కాబూలు వశపఱచుకొనెను.

పానిపట్టు యుద్ధము 1526:—అది మొదలు బాబరు ధనధాన్య సంపదలతో తులదూగుచున్న మనదేశముపై నొక కన్ను వేసియుండెను. అతనికి 1516 లో పరిస్థితులనుకూలము లయ్యెను. ఢిల్లీచక్రవర్తియగు ఇబ్రహీంలాద్దీ అసమర్థుడు, క్రూరుడు నగుటచేత సామంతరాజులు స్వతంత్రులగుచుండిరి. రాజధానియందున్న యుద్యోగులు కొందరు కుట్రలు పన్నుచుండిరి. కుట్రలు పన్నినవారిని చక్రవర్తి యతిక్రూరముగా శిక్షించుటచేత పంజాబులోని అఫ్ఘనులు ప్రతికూలురైరి.

పంజాబుగవర్నరు హౌతుఖానులోడి బాబరును ఢిల్లీవై
దండెత్తుమని ప్రోత్సహించెను. ఇబ్రహీంలోడియొక్క పినతండ్రి
తానే చక్రవర్తి కాదలచి బాబరును సాయపడుమని కోరెను.

బాబరు పానిపట్టువద్దకు దండెత్తివచ్చెను. అతడు
సహజవీరుడు. యుద్ధములందారి తేరినవాడు. కష్టసమయమున
నుపన్యాసములిచ్చి సైనికులలో శౌర్యము, ధైర్యము రగు
ల్కొల్పగల సమర్థుడు. అతని సైనికబలము 12,000 లకు
మించదు. అందు కొంత గుఱ్ఱపుదళము. ఆ గుఱ్ఱపు దళమును
700 ఫిరంగులును, నూతనయుద్ధపద్ధతులను ఆతనికి ముఖ్యా
ధారములు. ఫిరంగిబండ్లు చెదరిపోకుండ గొలుసుతో కట్టివేయ
బడినవి. మన దేశమున ఫిరంగియుద్ధమున కిదియే మొదలు.
ఇబ్రహీంలోడి యన్నేనో వయసున చిన్నవాడు యుద్ధానుభ
వమున తక్కువవాడు. అతని సైనికులు చాలకాలమునుండి
వేడిదేశమున నుండుటవలన బలహీనులైరి. దానికితోడు
అతని యసమర్థతవలనను, క్రౌర్యమువలనను సైనికులు ఉదా
సీనులును, కృతఘ్నులునునైరి. సరియైన నాయకుడు లేనందున
ఆఫ్ఘనుల సైనిక సంఖ్యయే వారి బలహీనతకు గారణమైనది.
లక్షసైనికులు ముందునకు సాగుటకు, వెనుకకు మరలుటకు
తోచక చిందరవందరయై శత్రువశమైరి. 15,000 సైనికులు
చనిపోయిరి. ఇబ్రహీంలోడి వధింపబడెను. అంతటితో లోడి
వంశ మంతరించెను. మొగలాయివంశము స్థాపితమయ్యెను.

కన్యోహోయద్ధము 1527:— కాని మొగలాయిలరాక
మనదేశములోని ఆఫ్ఘనులకు, హిందువులకు, గూడ నంగీ
కారముకాదు. హిందువులను లోబరచుకొనుటకు మరింత
కష్టమైయుండెను. మేవాడు (చిత్తూరు) రాణాయగు సంగ్రామ

సింహుడు 120 రాజపుత్రనాయకులకు నాయకుడై హిందూ సామ్రాజ్యము స్థాపింపజూచుచుండెను. అతడు నూరు యుద్ధములు చేసిన మహావీరుడు. 80,000 గుట్టపుదళమునకు, 500 గజదళమునకు అధిపతి. కణ్వహావద్ద యుద్ధమారంభమైనది. హిందువులకే జయమగునట్లు తోచుచుండెను. అప్పుడు బాబరు యుద్ధము గెలిచినయెడల తానిక మద్యపానము చేయ నని మ్రొక్కుకొనెను. గంభీరముగ నుపన్యసించి సైనికుల శౌర్యము రపుకొల్పెను. కాని యంతమాత్రమున ధైర్యము చాలక, యతడు సిసాదీయను రసపుత్రరాయబారి కాసలు గొల్చి చీలదీసి హిందువుల గుట్టు తెలిసికొని, యేమరు పాటున వచ్చిపడెను. ఈ మిత్రద్రోహమువలన రసపుత్రులోడి వీరస్వర్గములరికరించిరి. సంగ్రామసింహుడు రాజధానియగు చిత్తూరు తన కుమారుని వశముచేసి, తాను బాబరును జయించినగాని చిత్తూరులో నడుగుపెట్టనని ప్రతిజ్ఞ చేసి, మేవాడుదేశ పర్వతములలో వాసము చేయుచుండెను.

పానిపట్టు యుద్ధముతో బాబరునకు ఢిల్లీసింహాసనము దక్కినది. కణ్వహాయుద్ధముతో ఉత్తరహిందూస్థానము చాల వరకు వశమైనది. అటుపిమ్మట బాబరు ఢిల్లీలోని ఆస్థనులను, ఇబ్రహీంలోడి సోదరుడగు మహమ్మదు లోడిని, బీరారు గవర్నరుగ పర్షానుని జయించెను (1529).

అంతటితో బాబరునకు మనదేశమున బలవద్విరోధులు లేక రాజ్యము స్థిరపడినదని చెప్పవచ్చును. అతని సామ్రాజ్యము ఆమూనది మొదలు అస్సాము వరకును, హిమాలయము మొదలు వింధ్యపర్వతములవరకును వ్యాపించెను. అతడు రాజకీయపరిష్కారము గలవాడనుటకు సందేహము

లేదుగాని యాసామ్రాజ్యము బలపరచుకొనక ముందే
మరణించెను (1530).

గుణములు:— బాబరు మొగలుచక్రవర్తులలో నన్ని
విధముల ప్రశంసనీయుడు. ఇతడు రణశూరుడు, విద్వాంసుడు.
గాయకులను, కవులను, చిత్రకారులను గౌరవించెను. తురుష్క
భాషలో స్వీయచరిత్ర వ్రాసికొనెను. పారసీక భాషలో రస
వంతములైన పద్యములు రచించెను. తల్లిమాట జవదాటి
యెరుగడు. ఇతని మతతాభిమానము, ఇతనిదైవభక్తి కొని
యాడదగినది. దేవుని ప్రార్థించునపుడితని హృదయ మానేశ
వూరితమగును. జ్యేష్ఠపుత్రుడు హుమాయూను రోగపీడితు
డై యుండ తన కారుగ్మత నాపాదించి పుత్రుని బ్రతికింపు
మని యితడు దేవుని ప్రార్థించి పుత్రప్రేమ ప్రకటించెను.

---

* బాబరు తన మరణసమయమున హుమాయూనునకు చేసిన యుగ
దేశము ప్రశంసనీయుడు. “కుమారా! భరతఖండమును నీయధీన మొనర్చిన
సర్వేశ్వరునకు కృతిజ్ఞుడవై యుండుము. భారతీయులనేకమతియు లజలంబించు
చున్నారు. మతవైషమ్యము నీమనము నంటనీయకుము. ముఖ్యముగ గోవధలను
మానుకొనుము, దేవాలయములను తగు బెట్టకుము. ఈధర్మము ననుసరించి
తినా, ప్రిజలహృదయమే నీవశమగును. ఇస్లాంమతము దయాదాక్షిణ్యము
వలన వ్యాపించునుగాని, హింసవలన కానేరదు. షియాలకును, సున్నీలకును
భేదముపాటించకుము. పాటించితివో, ఇస్లాంమతము సన్నగిలనారంభించును.
ప్రిజలయభిప్రాయములను మన్నించితివేని దేశము శాంతమై విలసిల్లును”

— భారత్ పత్రికానువాదము.

2 వ అధ్యాయము

హుమాయూను : 1530-1540

హుమాయూను అనుమాటకు అదృష్టవంతుడని యర్థము. కాని యతడదృష్టవంతుడు కాడు. దూరదృష్టిగల వాడును కాడు. నల్లమందు తినుట కలవాటు కడినవాడు, సోమరి, చపలచిత్తుడు, సాధువు, దయాళుడు, సోదరప్రియుడు. తమ్ముడు కామరాను కోరెనుగదా యని కాబూలు, ఖాండ హారు, పంజాబు ఇచ్చివేసెను. దానితో మొగలు రాజ్యము రెండు చీలికలైనది. కామరాను తుదకు విరోధియైనందున వాయవ్యదేశములనుండి సైన్యములను దెచ్చుకొనుట కవ కాశము లేకపోయినది.

రాజ్యభ్రష్టత:—హుమాయూను రాజ్యమునకువచ్చిన వెంటనే ఆఫ్ఘనులు తమ ప్రభుత్వమును పునరుద్ధరింప బూనుకొనిరి. గుజరాతులో బహదురుషా స్వతంత్రుడై, మాళవ రాజ్యము కూడ జయించెను. హుమాయూను అతని నోడించెను గాని వెంటనే షర్ఖానుపై దండెత్తిపోవలసి వచ్చెను. షర్ఖాను బీహారురాష్ట్రమున స్వతంత్రుడై ఢిల్లీ సింహాసనము గూడ జయింపదలచెను. అతడు చూనారుకోట పట్టుకొని హుమాయూనును బంధించి, కనోజి యుద్ధములలో నోడించి తరిమివేసెను. కామరానుగూడ షర్ఖానునకే లోబడెను. ఇక లాభములేదని హుమాయూను వారసీకముజేరి తలదాచుకొనెను. మార్గమధ్యమున నతడు హమీదాయను నుండరాంగిని పెండ్లాడి, 1542 లో అమరకోటవద్దనొక రాజపుత్రునియింట పుత్రునిగాంచెను. “ఈ కస్తూరి పరిమళము వలె నాపుత్రుని కీర్తి దశదిశలను వ్యాపించుగాక” యని

యాశీర్వాదించి తన యనుచరులకు కస్తూరి పంచిపెట్టెను. ఆ పుత్రుడే జగన్విఖ్యాతిగాంచిన అక్కరు పాదుషా.

సూర్ వంశము : 1540—1556

షర్వా 1540—1545 :—షర్వాను 'షర్వా' యను బిరుదముతో చక్రవర్తియయ్యెను. ఇతడు కామరానువద్దనుండి పంజాబును తీసికొనెను. మాళవరాజ్యమున రైజినుకోట ముట్టడించి రాజపుత్రులను మోసగించి కోటలోనివారందరిని తెగటార్చెను. పిదప మేవాడు రాజధానియగు చిత్తూరు జయించెను. కాని బుందెలుఖండులోని కలింజరుకోట ముట్టడించుచుండగా, మందుకొట్టుపకు నిప్పంటుకొగె షర్వా మరణించెను.

ప్రభుత్వము:—షర్వా అయిదుసంవత్సరములుమాత్రమే పరిపాలించినను, ప్రజలను తండ్రీవలె క్షించి శాశ్వతకీర్తి నార్జించెను. మతాంతరులను బలవంతముగ మహమ్మదీయులుగ జేయబోవుట అనుచితము, అసంభవమునని యతడు గ్రహించెను. ప్రజలలో మతభేదములున్నను, రాజకీయవిషయములలో సంఘీభావము గూర్చుటకు ప్రయత్నించెను. ఇట్టి ప్రయత్నమునకు ఇతడే మొదటివాడు. హిందువుల కితర శాఖలయందు మాత్రమేగాక సైన్యమునందుకూడ గొప్ప యుద్యోగములిచ్చి వారి సానుభూతిబడసి రాజ్యమును బలపరచెను. భూమి సర్వే చేయించి, పంటతో నాల్గవంతు పన్ను విధించి ఎవరెంతపన్ను చెల్లించవలెనో తెలిసికొనుటకు తగిన పద్ధతి నిర్ణయించెను. పడిపోవుచున్న వర్తక మభివృద్ధి చేయుటకు రాష్ట్రమునుండి రాష్ట్రమునకుపోవు సరకులపై పన్ను తీసివేసెను. బంగారు నాణెములు కల్తీలేకుండ చేయించెను. వెండిరూపాయలు ముద్రించెను. హిందూరాజులవలె జీలము

నది మొదలు బంగాళమువరకు 1000 మైళ్ళు రాజమార్గము వేయించి, అటునిటు చెట్లు నాటించెను. రెండుమైళ్ళకొక సత్రము, నూయి కట్టించి. హిందువులకు మహమ్మదీయులకు సమానమైన సౌకర్యములు సమకూర్చెను. అనేక అన్నసత్రములు పెట్టించెను. వర్తకమున కనుకూలములగు బాటల మీదుగా గుఱ్ఱపు బేగీరావు టపాలు నడిపించెను. దొంగల భయ మావంతయులేక బాటసారులు, వర్తకులు తమసామానులు మార్గమున స్వేచ్ఛగా వదలివేయు నంతటి దండనీతి యేర్పరచెను. పేదలు, ధనికులు అనుభేదములేక నేరస్థులను కఠినముగ శిక్షించియు, ఏయూరనున్న నేరస్థుల నాయూరి వారే పట్టుకొనబాధ్యులని శాసించియు “న్యాయసింహు” డని వాసిగాంచెను. షర్వా అల్పాయుష్కుడే కానియెడల, తన వంశము సుస్థిరముచేసి మొగలాయీలకు నిలువనీడలేకుండ జేసియుండును.

అరాజకము 1545-1556 : షర్వాతరువాత వచ్చినవారు బలహీనులగుటచేత గవర్నరులు స్వతంత్రులైరి. కుంజాబుగవర్నరు ఢిల్లీ, ఆగ్రా విశిష్టపరచుకొనెను. పదేండ్లలో దేశమరాజకమైనది.

హుమాయూను 1556 : అప్పుడు హుమాయూనునకు తగిన సమయముదొరికినది. అతడు పియామత మవలంబించుటకు, ఖాండహారిచ్చివేయుటకు సంగీకరించి, పారసీకపు రాజు నొద్ద 14,000 సైన్యమును సంపాదించి దండెత్తివచ్చి, ఢిల్లీ సింహాసనము నాక్రమించెను. కాని పాపము, ఆరు నెలలు దాటెనో లేదో కాని హుమాయూను మేడమెట్లపైనుండి దిగుచు, మసీదులోని నమాజువిని తాను కూడ నమాజుచేసి కొన మోకరించి జారిపడి, కొలదిదినములలో మరణించెను.

3 వ అధ్యాయము

అగ్బరు : 1556-1605

(i) మొగలుసామ్రాజ్యము స్థిరపడుట

రెండవపానిపట్టు యుద్ధము 1556:—హుమాయను కుమారుడు అగ్బరు ఢిల్లీ సింహాసనమెక్కెను. అతని వయస్సు 14 సంవత్సరములు. నూర్ వంశమువారి మంత్రియగు హేము అగ్బరును ఢిల్లీనుండి తరిమి విక్రమాదిత్యుడను బిరుదు వహించెను. అగ్బరునకు సంరక్షకుడుగానుండిన బై రాముఖాను పానిపట్టువద్ద యుద్ధముచేసి హుమాయ పట్టుకొని, అతని శిరము ఖండింపుమని అగ్బరునకు ఖడ్గమందించెను. అగ్బరట్టి షగోర శృత్యముచేయుట కరిగీకరింపవందున బై రాముఖానుడే శత్రు వధ చేసెను. మొదటి పానిపట్టుయుద్ధమువలన బాబరు మొగలాయి సామ్రాజ్యము స్థాపించెను. రెండవ పానిపట్టు యుద్ధముతో ఆ సామ్రాజ్యము స్థిరపడినది. అది మొగలు మొగలాయి వంశమువారు 150 సంవత్సరములు అవిచ్ఛిన్నముగ పరిపాలించిరి.

అగ్బరు 1560 లో జనకంటకుడగు బై రాముఖానును అధికారమునుండి తొలగించి, స్వతంత్రముగ పాలింప మొదలు పెట్టెను. అప్పటికి దేశస్థితి యెట్లుండెనో, అతడెట్లు పరిపాలించెనో చూతము.

రాజ్యస్థితి: అప్పటికి అగ్బరు పేరునకు మాత్రమే చక్రవర్తిగానుండెను. అతని అధికారము ఢిల్లీ ప్రాంతమునందు మాత్రమే చెల్లుచుండెను. కాబూలు, కాశ్మీరము, గుజరాతు, ఢిల్లీ, బీరసా, బీరారు, బీరకు, అహ్మదునగరము,

బీజపూరు గోల్కొండ రాష్ట్రములు ఆఫ్ గనుల యధీనములై యుండెను. రాజపుత్రస్థానము, విజయనగర సామ్రాజ్యము హిందువుల వశమైయుండెను. అరేబియా సముద్రప్రాంతము పోర్చుగీసువారి పలుకుబడిలోనుండెను. ఇట్టి పరిస్థితులలో ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము జయింపవలయుననియు, అందు తన యధికారము సుస్థిరము చేసికొనవలెననియు అక్బరు నిశ్చయించెను. అతని రాజ్యకాంక్షకు మేరలేదు. ప్రాంత రాజ్యములు స్వతంత్రములుగా నుండుటయే యుద్ధమునకు కారణము. అతని యుద్దేశమెంతవరకు ఎట్లు నెరవేరెనో చూతము.

(ii) రాజ్యసంపాదనము.

రాజపుత్ర రాజ్యములు:—శూరులును, స్వాతంత్ర్య దీక్షాపరులును నగు రసపుత్రులను జయించినగాని, యేమహమ్మదీయ సామ్రాజ్యమును నిలువజాలదని అక్బరు గ్రహించి మొదట జయపురపురాజగు బీహార్ మల్లు నోడించి సామంతుని జేసెను. (1561) తర్వాత జోధపుర రాజుల నోడించెను.

పిమ్మట అక్బరు చిత్తూరుకోటపై దాడివెడలి పిరికివాడగు రాణా ఉదయసింహుని చేరబెట్టెను. అపుడాతని రాణి వీరాబాయి ప్రత్యక్షకాళియో యనునట్లు యుద్ధమొనర్చి పాదుషానోడించి రాణాను విడిపించెను. గాని రెండవమారు వీగిపోయి తోడిరసపుత్రస్థ్రీలతో చితి పేర్చుకొని జోహానొనర్చెను. అక్బరు కోధావేశపరవశుడై కోటప్రవేశించి నిష్కారణముగా ముప్పదివేలమందిని సంహరించెను (1568). ఉదయసింహుడు తప్పించుకొని ఆరావళి పర్వతప్రాంతమున ఉదయపురము నిర్మించుకొనెను.

కొంతకాలమైన పిదప అక్కరు ఉదయపురమునుగూడ మట్టిడించి 'శరణన్నయెడల నీ మేవాడు రాజ్యము నీకిచ్చి నేసెద'నని ఉదయసింహుని కుమారుడగు ప్రతాపసింహునకు వర్తమానమంపెను. ఆక్షత్రియ పుంగవుడు సార్థక నాముడై పోరునల్పి ఉదయపురమును రక్షించి భారతీయుల మెప్పువడసెను. ఆ మహావీరుని స్వాతంత్ర్యదీక్షకు అక్కరు పాదుషా విస్మితుడయ్యెను. ఉదయపురముమాత్రము స్వాధీనముకాకపోయినను, చిత్తూరు వశమైనది మొదలు రాజపుత్ర స్థానము మొగలుల వశమైనదని చెప్పవచ్చును. *

రాజపుత్రుల యభిమానము:—అక్కరిల్లు రసపుత్ర రాజ్యములు చాలవరకు జయించెను. కాని రసపుత్రుల యభిమానము మాత్రము గోల్పోవలేదు. ఏలయన, అతడు జయించిన రాజ్యములన్నిటిని తనవశమే చేసికొనక, సామంతులుగా నుండనంగీకరించినవారికి వారి వారి రాజ్యములిచ్చివేసి, కప్పముమాత్రము వసూలుచేయుచుండెను. అంతేగాక, అక్కరు రాజపుత్రులతో బాంధవ్యములు చేయుటమేలని తలచి తాను బీహారీమల్లుని కుమార్తెను పెండ్లాడి, యవ రాజునకు జోధపురాధీశుని తనయను పెండ్లిచేసెను. మతాం

* పాదుషా ముఖ్యమంత్రియగు ఖానాఖాను కూడ మెచ్చి "అర్యా! నీవు ధన్యుడవు. విషమావస్థలో నుండియు పాదుషాకు శరణనక నీకీర్తి నిలబెట్టుకొనుచున్నావు. హిందూసంఘ శౌరవము రక్షించుచున్నావు. రాజ్యవైభవమును, ఇహలోక సౌఖ్యమును గడ్డిపరకవలె జూచి నీ వంశప్రతిష్ఠను అచంద్రార్కము చేయుచున్నావు మన సిరిసంబదలు శాశ్వతముకావు. మన సద్గుణములును, మన కీర్తియును మాత్రమే చిరకాలము నిలుచునవి" అని ప్రతాపసింహునకు వ్రాసెను. ఇట్లు శత్రుసన్మానమునొందిన మాన ధనుడు ధన్యుడేగదా!

తరులగు రాణులు తమతమ మతములనే యనుసంపాదనము వచ్చుననెను. తాను తిలకము, జండెము ధరించి రసపుత్రరాణులతో యాజ్ఞములు చేసెను. బీహార్‌మల్లుని పుత్రుడగు భగవాన్ దాసునకు, మనుమడగు మానసింహునకు, తోడరమల్లునకు మొగలు రాజకుమారులతో సమానముగా యద్యోగము లిచ్చెను.

మానసింహుడు

ఫలితములు:— అట్లు చేయుటవలన అక్బరునకు చాల మేలైన దనుటకు సందేహము లేదు. మతాభిమానులను, స్వాతంత్ర్యప్రియులను నగు రాజపుత్రులు పూర్వమువలె మహమ్మదీయ రాజ్యముపై కత్తిగట్టి పోరకుండుటయే యొకలాభము. అదిగాక, వారు మొగలు సైన్యమున చేరి చక్రవర్తికి ఆస్థాన రాజ్యములు జయించి యిచ్చుట మరియొకలాభము.

ఇట్లు రాజపుత్రస్థానము వశమైన పిదప, అక్బరు కేవలము రాజ్యకాంక్షచేత రాణి దుర్గావతి నోడించి గోండువనము జయించెను.

ఆఫ్‌గనురాజ్యములు : ఉత్తరహిందూస్థానము:— తరువాత అక్బరు ఆఫ్‌గనురాజ్యములపై దృష్టిమరల్చెను. గుజరాతు సీరిసంపదలతో తులదూగుచు హుమాయూను కాలమున స్వతంత్రమయ్యెను. కాని అచట నరాజకము ప్రబలుట చేత అక్బరు సులభముగ జయించెను (1572). దీనివలన

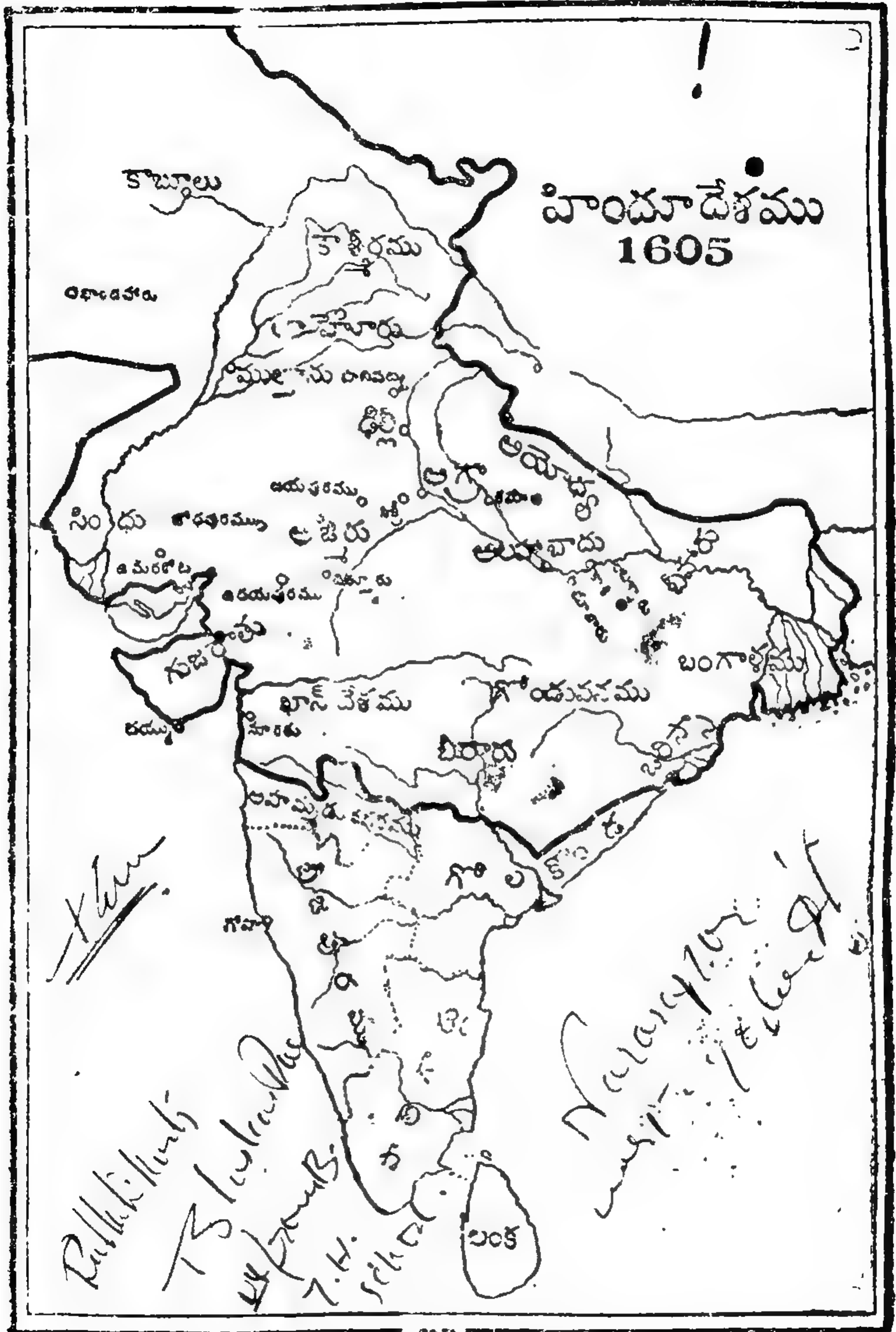

సూరతు రేవుపట్టణము స్వాధీనమగుటయేగాక, పోర్చుగీసు వారితో సంధి మేర్పడినది. బంగాళము మఱింతధనధాన్య సమృద్ధిగల దేశము. తరచు న్యతంత్రముగా నుండెను. ఆఫ్ గనులకు కేంద్రస్థానము. అందుచేత అక్కరు తోడరుమల్లుని బంపి బంగాళము, బీహారు, ఒరిస్సా జయించెను (1576).

కాబూలు దేశపురాజు అక్కరుయొక్క మతాంతర సహ సము సహింపజాలక, పంజాబుపై దండెత్తివచ్చెను. అక్కరు వాని నోడించి, సవతియన్నగదా యని యతని నే తన ప్రతినిధిగా నియమించెను. భూలోకనందన మగుటచేత కాశ్మీరము జయించెను (1586). ఖాండహారునకు శ్రోవలోనుండుటచేత సింధుదేశము జయించెను (1592). పారసీకపురాజువద్ద నుండి ఖాండహారు వశపరచుకొనెను (1595). ఇంతటితో ఉత్తర దిగ్విజయము పూర్తియైనది. ఇక దక్కను సాధించవలసి యున్నది.

ఆఫ్ గనురాజ్యములు, దక్కను:—దక్కను జయింప వలెనని సమర్థులగు శిల్లీశ్వరు లున్విఘ్నముచుండిరి. అప్పుడు పోర్చుగీసువారిని గుజరాతునుండి తరిమివేయుటకు దక్కనులో సైన్యములు నిలుపుకొనవలసియుండెను. అచటి నుమామ్మ దీయ రాజ్యములు తాళికోట యుద్ధానంతరము అంతఃకలహములలో మునిగియుండెను. అందుచేత అక్కరు సమయము కనిపెట్టి అహమ్మదునగరముపై దండెత్తెను. అహమ్మదునగర సుల్తాను చిన్నవాడగుటవలన చాందుబీబీ సైన్యములను నడిపి ఘోరయుద్ధముచేసెను. కాని తుదకు అక్కరునకు బీరారు రాష్ట్రమిచ్చి సంధిచేసికొనెను. సుల్తాను కొంతకాలమునకు వ్యవహారదక్షుడై, చాందుబీబీ వలదనుచున్నను వినక బీరారు

నాక్రమించెను. అక్కరు మరల దండెత్తివచ్చెను. ఈమాను బీజపూరు గోల్కొండ నుల్తానులు తెలివితెచ్చుకొని అహమ్మదునగరమువారికి సాయపడిరి గాని కార్యము లేకపోయెను. చాందుబీబీ నెవరో కృతఘ్నులు చంపివేసిరి. ఆఫ్ఘనులకు సరియైన నాయకుడు లేకపోయెను. అహమ్మదునగరము శత్రు వశమయ్యెను (1600).

అటుపిమ్మట అక్కరు ఖాండేషు (ఖాన్ దేశము)పై దండెత్తి అశీర్ ఝోట ఆసునెలలు ముట్టడించెను. కాని పట్టుకొనలేకపోయెను. అందువలన నతడు 'ఝోటతలుపులు బంగా రపు తాళము చెవులతో దీయింపదలచి' నుల్తానును సఞ్చివరతులు మాట్లాడుకొందము రమ్మని తనవిడిదికి రావించి మర్యాదలుచేయుచు, ఝోటలోని యుద్యోగులకు లంచములిచ్చి ఝోట వశపరచుకొనెను.

అక్కరీ దక్షిణ దిగ్విజయవరంపర కానందభరితుడై బీక్రీనగరమున నొక విజయద్వారము నిర్మించెను. దీనియెత్తు 176 అడుగులు. ఇంత యెత్తైనద్వారము ప్రపంచమున మిక్కిలి యరుదు.

ఈ దిగ్విజయముతో అక్కరుసామ్రాజ్యము ఆఫ్ఘన్ స్థానము మొదలు అస్సాము వరకును, హిమాలయము మొదలు గోదావరీనదివరకును వ్యాపించెను. అశోకుని తరువాత నింత విశాలసామ్రాజ్యము నేలిన చక్రవర్తిలేడు. విజయమునకు మొగలాయి సామ్రాజ్యస్థాపకుడు అక్కరనియే విఘ్నవలసియుండును.

(iii) అశ్వరు పరిపాలనా విధానము

ఈ సామ్రాజ్యము సుస్థిరముచేయుటకు అశ్వరు రెండు మార్గము లవలంబించెను. హిందువుల యభిమానము సంపాదించుట మొదటి మార్గము. కేంద్రప్రభుత్వము బలపరచుట రెండవమార్గము. ఈ శాస్త్రము లెట్లు సాధించునో చూచెము.

హిందువుల యభిమానము సంపాదించుట:—ప్రజలలో నధిక సంఖ్యాకులు హిందువులు. హిందువులు ముసల్మానులకంటె రాజ్యాంగ విషయములయందు దారి తేరినవారు. హిందువుల సానుభూతి లేనియెడల మహమ్మదీయరాజ్యము సుస్థిరము కాజూదు. ఈ రహస్యము తెలిసికొనక పూర్వపు మహమ్మదీయరాజులు చెడిపోయిరి. తెలిసికొనినవారు వర్షా, అశ్వరు మాశ్రీమే. అశ్వరు పరమతసహిష్ణుతయే పరమ ధర్మమని రెండువతముల వారిని రెండుకన్నులుగా జూచుకొనెను. రాజపుత్రుల యభిమానమెట్లు సంపాదించెనో చదివి యున్నాము. రాజపుత్రుల నేగాక తక్కిన హిందువులను కూడ నాదరించెను. భూమి పన్ను హిందువుల వద్దనుండియు, ముసల్మానులవద్దనుండియు సమానముగా వసూలుచేసెను. భారమగుటయటుండ యగౌరవమని హిందువులు మొరపెట్టుచుండిన జిజియాపన్ను, తీర్థయాత్రీకులపన్ను రద్దుచేసెను. యద్ధములందు ఖైదీలుగా దొరికిన హిందువులను బానిసలుగా అమ్మరాదని శాసించెను. గోహత్యచేయరాదని ప్రకటించెను. ఈ సంస్కరణములవలన హిందువులు రాజభక్తి పరులై యుండిరి. అశ్వరు సామ్రాజ్యము కలతలు లేక, శిమ్మకు నీరై తినట్లుండెను.

1 కేంద్రప్రభుత్వము బలపరచుట

రాజ్యవిభజన, ఉద్యోగధర్మములు:—అక్బరు షర్షా వలె ప్రజాహిత నిరంకుశప్రభుత్వ మేర్పరువదలచి కేంద్ర ప్రభుత్వము బలపరచుటకు రాజ్యాంగములన్నియు సంస్కరించెను. సామ్రాజ్యమును 18 సుభాలుగా విభజించి, యొక్కొక్క సుభాకు సుబేదారుని నియోగించెను. దివాను అను రెవిన్యూ ఉద్యోగియు, పౌజదారు అను సైనికోద్యోగియు, నతనికి సహాయులుగానుండిరి. ముఖ్యపట్టణములందు సివిలు కేసులు కాజీ విచారించుచుండెను. పోలీసువారును, మేజిస్ట్రేటును చేయవలసిన పనులను కొత్తాలు నెరవేర్చుచుండెను. మనుధర్మశాస్త్రము, ఖురాను ననుసరించి శిక్షాస్థలి నిర్ణయింపబడెను. భూస్వాములు పల్లెటూరివారి ప్రాణమునకు, ధనమునకు బాధ్యులై యుండిరి. గ్రామపంచాయతీలు మునుపటివలెనే గ్రామ వ్యవహారములు పరిష్కరించుచుండెను. అక్బరెన్ని యుద్ధములు చేసిన నేమి? మత యుద్ధములందు దగుల్కొనిన యాకాలపు యూరపియనుల కంటె, మన దేశీయులు సుఖజీవనమును నలుపుచుండిరనుట నిశ్చయము.

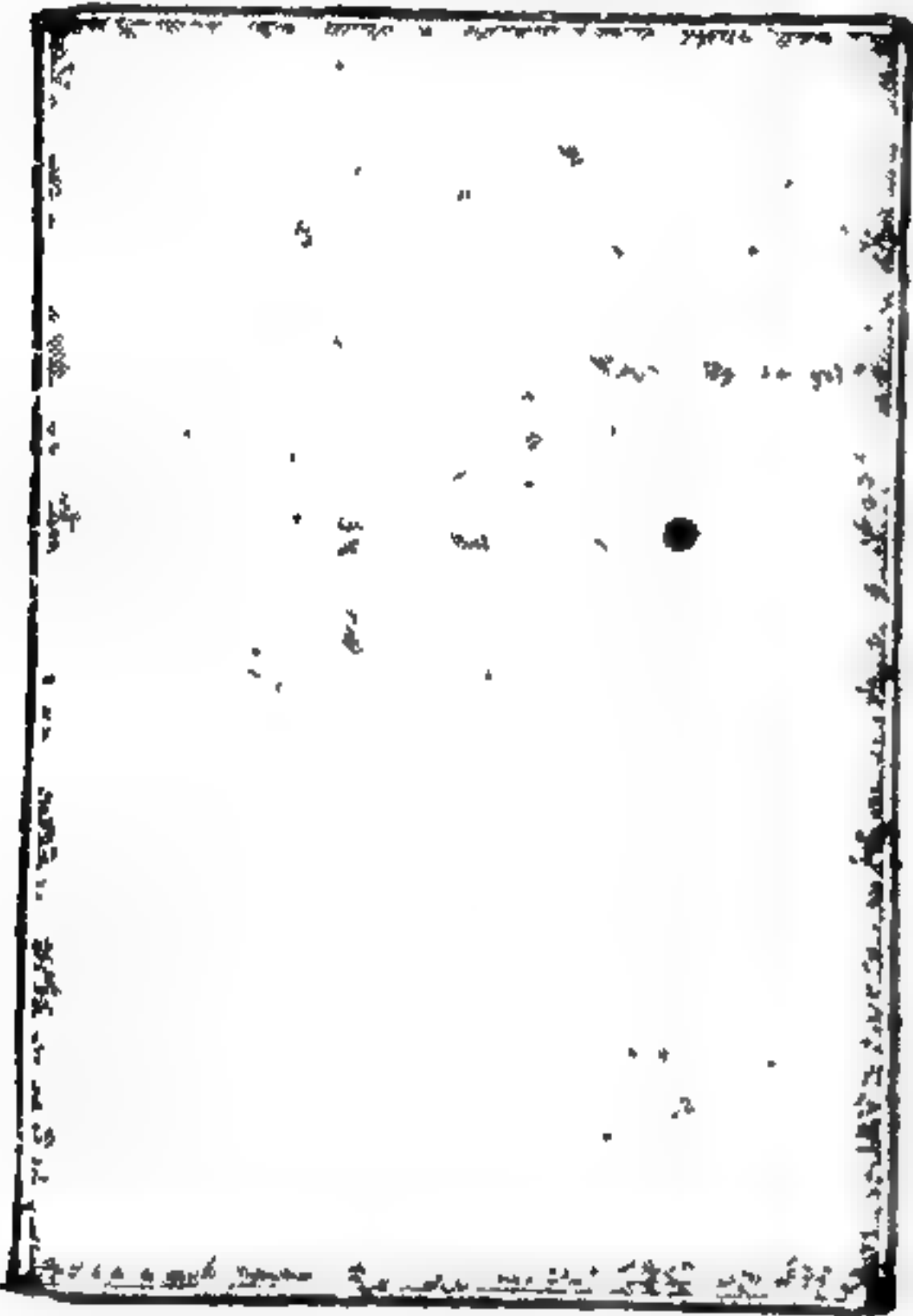
పనుల పద్ధతి:—మనకు వ్యవసాయము ముఖ్యవృత్తి యగుటవలన భూమిపన్నే ముఖ్యమైన పన్ను. అక్బరు తలపన్ను, తీర్థయాత్రికుల పన్ను, సుమారు 50 చిల్లరపన్నులు తీసివేయుటచేత, ఇది మరింత ముఖ్యమైనది. తోడరమల్లుడు షర్షానాటిపద్ధతినిబట్టి భూమిపన్ను విషయమున చేసినసంస్కరణములు స్వల్పభేదములతో నేటికిని వర్తించుచున్నవి. అతడు భూమి సర్వేచేయించి పంటభూమి, ఖాళీభూమి,

బంజరుభూమి యని మూడురకములుగా విభజించి పంటలో $\frac{1}{3}$ వంతు పన్ను నిర్ణయించెను. రయితు భూమికి హక్కు దారుడై, జమిందారులతో నెట్టిసంబంధమును లేక, చక్ర వర్తియొక్క యుద్యోగులకే స్వయముగా పన్నుచెల్లించునట్లు నిర్ణయించెను. పన్నులు రొక్కముగనో, ధాన్యరూపముగనో, నాలుగుకి స్తీలలో చెల్లించవచ్చుననెను. గత 19 సంవత్సరముల సగటు ఖరీదునుబట్టి రొక్కము నిర్ణయించెను. హర్షుడు పంటలో $\frac{1}{4}$ వంతును, షర్నా $\frac{1}{4}$ వంతును వసూలుచేసిరి. అక్కరు $\frac{1}{3}$ వంతు వసూలుచేసెను. కాని, రయితులు జాగీరు దారు పాలబడక, దొరతనమువారి కెపుడెంత పన్ను చెల్లించ వలెనో తెల్పిసికొనుటచేత మొత్తముమీద సంతృప్తులై యుండిరి. అందుకు తగినట్లు అక్కరు కాలములో మంచివిత్త నములు సమకూర్చియు, కఱవులలో పన్నులు రద్దుచేసియు రయితుల నాదరించుచుండెను.

సైన్యపద్ధతి:—అక్కరు షర్నావలె సైన్యపద్ధతియందు కూడ కేంద్రప్రభుత్వమునే బలపరచెను. అతనికి గుఱ్ఱపుడళము ముఖ్యాధికారి. కాని సొంతడళము చాలతక్కువ. అవసర మైనపుడు మన్నబువారులు సైన్యమును సమకూర్చుచుండిరి. వారిలో పదిగుఱ్ఱములు మొదలు 10,000 గుఱ్ఱములు వఱకు 33 తరగతులుగా నిధికారము వహించినవారుండిరి. 5,000 గుఱ్ఱములకుమించిన యధికారము ముగలు రాకుమారుల కును, రాజపుత్రులకును మాత్రమీయబడుచుండెను. మన్నబు దారుల యుద్యోగము పాదుషాచిత్తముపై నాధారపడి యుండెను. అక్కరు వారికి జాగీరు లిచ్చి పద్ధతిమాని, జీత

ములు నిర్ణయించెను. సైనికుల జీతములుకూడ తానే యిచ్చుచుండెను. ఆయా మనసబోదారులు మార్పుకొనుటకు వీలు లేకుండ వర్షావలె గుట్టములకు అచ్చువేయించుచుండెను. ఇట్లు అక్కరు సర్వసేనానియై జీతములిచ్చుచుండుటచేత, సైనికులు పాదుషా సైనికులమనియే తలపోయుచుండిరి. మస్సబు దారుల పలుకుబడి తగ్గిపోయినది.

మతము:—అక్కరునకును అబుల్ ఫజలునకును వరమత సహనము సహజగుణము. సున్నీ మహమ్మదీయ ఘతగురువులు పియా నూఫీ మతస్థులను పెట్టు బాధలు వీరు జూడజాలకుండిరి. తుదకు అబుల్ ఫజల్ యొక్క ప్రోత్సాహమున అక్కరు ఘతే

అక్కరు హిందూవేషధారి ఘూరు సిక్రీలో ప్రతివారము నాలుగు సంవత్సరములు మతసభలుచేసి జైన, బౌద్ధ, క్రైస్తవ, పారసీక, హిందూ, మహమ్మదీయ మతాచార్యులచే వాద ప్రతివాదములు నడిపించి తానే ధర్మనిర్ణయము చేయుచుండెను. ఒకటిహెచ్చు, మరియొకటి తగ్గులేక, అన్ని మతములును సమానములని నిశ్చయించెను. సర్వమతముల సారము గ్రహించి 1582 లో నూతన మత మొకటి స్థాపించెను. ఆమతమునకు “అల్లాహోఅక్కరు” అనునది మూలమంత్రము. “ఈశ్వరుడు గొప్పవాడు. అక్కరేయీశ్వరుడు” అని దీని

భావము. అక్షరనగా గొప్పవాడని యర్థము. పాదపాపేరు ప్రజలలో మతవైషమ్యములు రూపుమాపి సంఘీభావ మభివృద్ధిచేయవలెనని యీ మతోద్దేశము. ఈ క్రొత్తమతము స్థాపించినది మొదలు అక్షరు రాజసభయం దన్నిమతముల వారిని సమానముగా గౌరవించెను. హిందూ, పారసీక యాచారముల కొన్నిటివనుసరించెను. తనమతము నవలంబింపు డని ప్రజలను బాధింపలేదు. “పరమతస్థుల బాధపెట్టుట మాని, సకల మతముల సమానభావముతో జూచి అక్షరు మన ట్యూడరువంశపు రాజులకు సిగ్గువచ్చునట్లు చేసె” నని * తెన్నినను కవివ్రాసెను.

సంఘసంస్కరణము:—అక్షరు సంఘ సంస్కరణప్రియడు. అతడుహిందువులలోసహగమనముమాన్వేను. బాల్య వివాహములు నిరసించెను. స్త్రీ వునర్వివాహములు ప్రోత్సహించెను. మహమ్మదీయులలో పినతండ్రి కుమార్తెను పెండ్లాడువద్దతి మాన్పించెను.

అక్షరు గుణములు:—అశోకమహాచక్రవర్తి యనంతరము ఇంతటి సామ్రాజ్యమున కధిపతియై, ఇట్టియశస్సు గాంచిన రారాజు లేడు. అక్షరు తన ప్రజలసుఖమే తన సుఖమని భావించెను. పదేపదే ఈశ్వరధ్యానముచేసి తన చరిత్ర నిష్కళంకముగా నున్నదా, లేదా యని పరీక్షించుకొనుచుండెను. రాత్రి మూడుగంటలును, పగలు కొలది మాత్రమును నిద్రించి తక్కిన కాలమంతయు ప్రజాసేవ జేయుచుండెను. అతని దూరదృష్టి, నిదానము, ఔదార్యము, గాంభీర్యము, ప్రశంసనీయములై యుండెను. తక్కిన మహా

* మహమ్మదీయ మహాయుగము : విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి.

మృదీయ రాజ్యములందుగాని, ఐరోపాఖండమునగాని మతాంతర సహనములేని దినములలో అతడు హిందువులను అనేక విధముల గౌరవించెను. కాని అక్కరునందు లోపములు లేక పోలేదు. అతడుదారస్వభావము గలవాడయినను, ఒకానొకప్పుడు క్రూరస్వభావము గనబరచుచుండెను. తన సేవకులు చేసిన నేరములు చిన్నవైనను, వానికి మరణశిక్ష విధించెను. చిత్తూరుకోట వశమైన తర్వాతగూడ నిష్కారణముగా కోటలోని వారిని ముప్పదివేలమందిని సంహరించెను. తాను మహామృదీయ మతము విడిచిన వెనుక మహామృదీయులను బాధపెట్టెను. ఇట్టిలోపమును కొన్నియున్న నేమి? సద్గుణములు విశేషముగ నున్నందున అక్కరు మహాపురుషుడని చెప్పవలసియుండెను.

అక్కరు ఆస్థానవైభవము:—అక్కరుకాలము మొగలు ప్రభుత్వమున స్వర్ణయుగమని ప్రసిద్ధిగాంచెను. అతడు లలిత కళలను, శిల్పకళలను కూడ పోషించెను. సంతకము చేయలేక పోయినను, అరబ్బీ పారసీకభాషలలోని గ్రంథములన్నియు వినెను. అతని భాండాగారమున 24,000 వ్రాతప్రతులుండెను. వానివిలువ 65 లక్షల రూపాయలు, అతని యాస్థానమున 15 గురు వైద్యులు, 18 గురు చిత్రకారులు, 69 గురు పండితులు, 153 గురు కవులు నుండిరి. అందు రసపుత్రుడగు తాన్సేనువంటి గాయకుడు పదిశతాబ్దములనుండి హిందూ దేశమున పుట్టలేదని అబుల్ ఫజల్ వ్రాసేయున్నాడు. అబుల్ ఫజలు అక్కరునామా, ఐనిఅక్కరీ, అను సమకాలిక చరిత్రలు వ్రాసెను. అతనిసోదరుడు షేకుపైషే 101 గ్రంథములు రచిం

చెను. బదానీ పాదుషా ప్రోత్సాహమున రామాయణమును, మహాభారతమును పారసీకభాషలోనికి పరివర్తనముచేసెను. రాజాబీర్జులు అను బ్రాహ్మణుడు తన హాస్యరస ప్రభావమున చక్రవర్తి మెప్పువడసెను.

అక్కరు చిత్రలేఖనముల స్వయముగ బరీక్షించి బహు మతులు నిర్ణయించుచుండెను. హిందూ చిత్రకారులకు పారసీక కళ నేర్పించెను. ఫతేపూరు సీక్రీ శిల్పములందు హైందవ కళయు, పారసీక కళయు సమ్మేళన చేయించెను. ఇట్టి సమ్మేళనము హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యతకు పునాదియని యతని నమ్మకము. ఇతని రాజ్యవైభవము సమకాలికయగు ఎలిజబెత్తురాణి వైభవమును మించియుండెను. పోర్చుగీసువారిని ఆశ్చర్యనిమగ్నులను జేసెను. ఇన్నిట క్రుశస్తిగాంచిన రారాజు లొకవంద్యుడుగదా!

4 వ అధ్యాయము

జహంగీరు 1605 - 1627

ఖుస్రూ తిరుగుబాటు:—అక్కరుతరువాత నతని పెద్ద కుమారుడు సలీము 'జహంగీరు' అను బిరుదుతో సింహాసన మెక్కెను. జహంగీ రనగా జగజ్జేత. ఇతని పెద్దకుమారుడు ఖుస్రూ రాజ్యముకొఱకు తిరుగుబాటుచేసెను. జహంగీరతన నులభముగ నోడించి, అతనికి సాయపడిన సిక్కులను అతని యెదుటనే కొఱతవేయించెను. తరువాత అతని నంబారిలేని యేనుగువై నూరేగించి ఖైదుచేసెను.

జహంగీరు చేసిన యుద్ధములు:—జహంగీరు ఉదయ పురముపై దండెత్తి ప్రతాపసింహుని కుమారుడగు అమర సింహునితో సదునేడు పర్యాయము లోడిపోయి, యెట్టకేల కతనిని పామంతునిజేసెను (1614-16). అటుపిమ్మట జహంగీరు కుమారుడగు ఖురాం 1617 లో అహమ్మదునగరమున స్వతంత్రుడైన మాలికాంబరునోడించి షాజహాన్ అనుబిరుదు నొందెను గాని, మూడేండ్లలో అహమ్మదు నగరము మరల స్వతంత్రమైనది. జహంగీరు ప్రభుత్వమున రాజ్యము విస్తరింపలేదు.

మూర్జహాన్:—జహంగీరు సమర్థుడు కాదు. చపల చిత్తుడు, మద్యపానరక్తుడు, భోగపరాయణుడు. అంతేకాక అతడు 1611 లో మూర్జహానును పెండ్లియైనది మొదలు రాజ్య పాలన మంతయు నామెకు విడిచి పెట్టెను. “మూర్జహాను రాజకార్యములు పాధింపగల సమర్థురాలు. నాకు ఖుషీగా నుండుటకు మద్య, మాంస భక్ష్యములుండిన చాలును” అని యతడు తటచుగా వక్కాణించుచుండెను. మూర్జహాను తనగా జగత్ప్రకాశము. ఆమెభర్త యొడ ననురక్తయై అతని త్యాగు కోతుతనమును మాన్పుటకు చాల ప్రయత్నించెను. తన తండ్రిని మంత్రిగాజేసికొని, సోదరుడగు షాన్షాహునకు సైన్యాధిపత్యమిచ్చి వారినహాయమున రాజ్య

మూర్జహాను

వ్యవహారములు స్వయముగా పరిష్కరించుచుండెను. ఆమె పేరు నాణెములమీద, రాజ మొహరుమీదగూడ నుండెను. ఇట్టి యాచారమంతకు పూర్వము మహమ్మదీయ రాజ్యము లలో నెన్నడును లేదు. ఆమె నిష్పక్షపాత బుద్ధితో పాలించి సంతవరకు జహంగీరు రాజ్యమున కెట్టిచిక్కులును రాలేదు.

ఆంగ్లేయుల రాయబారము:—ఆ కాలమున ఆంగ్లేయులు హిందూదేశముయొక్క యైశ్వర్యమునుగూర్చి విని, యచటి ధనమును వర్తకమువలన నార్జించుట కుపాయము వెదుకసాగిరి. ఆంగ్లరాజగు మొదటి జేమ్సు తన దేశీయులకు వర్తక సౌకర్యములు గూర్చుమని జహంగీరు నొద్దకు సర్ విలియమ్ హాకిన్సును 1608 లో బంపెను. అతడు మూడు సంవత్సరములు పాదుషా నాశ్రయించెను. కాని పోర్చుగీసు వారి పలుకుబడి హెచ్చుగా నుండుటచేత కార్యములేకపోయెను. 'ఇప్పుడు వీరిని జేరనిచ్చినయెడల త్వరలోనే రాజ్యము కాజేతు'రని యొక దూరదర్శి పలికెనట! తరువాత 1618 లో సర్ ధామసు రో యను రాయబారి వచ్చి సూరతువద్ద వర్తక శాల కట్టుకొనుట కాజ్ఞబడసెను. ఆ రాయబారులు వ్రాసిన గ్రంథములనుబట్టి యా కాలమున మనదేశస్థితి యెట్లుండెనో తెలిసికొనుచున్నాము.

దేశస్థితి:—జహంగీరుయొక్క ఆదాయము నుమారు 50 కోట్లు * ధనాగారముననున్న బంగారమునకు, నగలకు లెక్కలేదు. నవరత్న ఖచితమైన పానపాత్రలు 500 మించి

* ఆకాలమున ఇంగ్లాండు, స్కాట్లాండుదేశములలోని పన్ను కోటి రూపాయలకు మించలేదు.

యుండెను. అందుకొన్ని ఒక్క రత్నముతో తయారై నవి. దివాణపు నౌకర్ల సంఖ్య 36,000. దివాణపు ఖర్చులు రోజునకు 50,000 రూపాయలు; రాణిగారి ఖర్చు రు 30,000; జహంగీరు జన్మదినమున బంగారముతో తులతూగి స్నేహితులకును బీదలకును దానము చేయుచుండెను. కాని అతడంత ప్రజారంజకుడని చెప్పటకు వీలులేదు. అతనియందు పరస్పర విరోధగుణము లుండెను. అతడెంత దయాపరుడో అంత క్రూరుడు. ఎంత న్యాయదీక్షా పరతంత్రుడో అంత చపల చిత్తుడు. తన స్నేహితులకు, పేదవారికి విచ్చలవిడిగా ధనము పంచిపెట్టును. కోపమువచ్చిన ఒడలుమఱచి కొరడాలతో కొట్టించువును. సంగీతమనినను చిత్రలేఖనమనినను, చెవిగోసి కొనును. నిరాయుధులగు జైట్టిలను క్రూరజంతువులతో పోట్లాడించి యానందించును. పగలు వ్యవహారమును చూచునప్పుడు స్తిమితముగా నుండును. రాత్రి ద్రాక్షారసము సేవించి మైమఱచును.

కీడులో మేలు:—ఇట్టివాని చేతిలో సామ్రాజ్యము ముక్కలు కావలసినదే, కాని అట్లుజరుగలేదు. ఏలయన, అక్కగు ప్రభుత్వ విధానమును, సైన్యమును చక్కబఱచి యుండెను. జహంగీరు మార్పులేవియు తెచ్చిపెట్టక తండ్రి మార్గమునే యనుసరించెను. మొదట మతాంతర సహనము లేనివాడైనను తండ్రియుపదేశము శిరసావహించి హిందువులను, క్రైస్తవులను సన్మానించెను. “న్యాయశృంఖల” యను బంగారుగొలుసు చేయించి యొక చివర తన పీఠమునకును రెండవకొన వీధిలోను గట్టించి, గొలుసు లాగినవారి విన్నప

మును న్యాయముగ వినుచుండెనట.

వారసత్వ యుద్ధము:—జహంగీరు కుమారులలో ఖురాం మరియు అను నిద్దరు మిగిలిరి. నూర్జహాన్ తనను ప్రథమభర్తవలన కలిగిన కుమార్తెను మరియునకు పెండ్లి చేసి యల్లుని చక్రవర్తిగా చేయజూచెను. అందువలన ఖురాం 1633 లో తిరుగుబాటుచేసి నూర్జహానుని, జహంగీరుని ఖైదు చేసి మామగారగు అసఫ్ ఖానుని సాహాయ్యమున రాజ్య మాక్రమింప దలచెను. నూర్జహాను బుద్ధిబలమున తప్పించుకొని, భర్తను తప్పించి, సర్వసేనానియగు మహబత్ఖానుని సహాయమున అతనిని దక్కనుకు తరిమివేసెను. కాని ఆమె యధికారము చిరకాలము నిలువలేదు. పాదుషా 1626 లో ఆరోగ్యము కొరకు కాశ్మీరమునకు బోయి యచట మరణించెను. ఖురాం దక్కనునుండివచ్చి, పాదహానుఅను బిరుదుతో సింహాసన మాక్రమించుకొనెను. నూర్జహానుయొక్క యధికార మంతటితో సమాప్తమయ్యెను.

5 వ అధ్యాయము

పాదహాను 1628 - 1653

పాదహాను ప్రభుత్వము తక్కిన మొగలుప్రభుత్వముల వలె కూరికృత్యములతో నారంభమై, మధ్యకాలమున సుఖముగా నడిచి, మరల కూరికృత్యములతో నంతమొందెను. ఇతడు సింహాసన మెక్కినతోడనే శత్రువక్షమువారిని ఖైదు చేసి మరియును, అన్నకుమారులను, ఇతర వారసులను చంపించి, తన యధికారము నిలబెట్టుకొనెను.

షాజహాను దండయాత్రలు:—అంతట శివాజీ తండ్రి
రుగు షాజీ అహమ్మదునగర సింహాసనముపై నొక బాలుని
హర్షుండబెట్టి, గోల్కొండ బీజపూరు నుల్తానుల సాహాయ్య
యన స్వతంత్రుడయ్యెను. మహారాష్ట్రలు మొగలుల వ్యవ
హారములలో జోక్యము కలుగ జేసికొనుట కిదియే ప్రారంభ

షాజహాను దండెత్తి వచ్చెను. గోల్కొండ నుల్తాను
ప్పముగట్టుట కొడంబడెను. బీజపూరు నుల్తానంగీకరింపలేదు.
మొగలు సైనికులు రాజ్యముదోచుకొని భీభత్సము చేసిరి.
అదకు నుల్తాను పాదుషాకు సామంతుడుగా నుండుట కంగీక
రించెను. తరువాత షాజహాను అహమ్మదు నగరమును స్వాధీ
నముగ జయించి మొగలు సామ్రాజ్యమున జేర్చెను. అక్క
లపెట్టిన కార్యమిట్లు 1637 లో పూర్తియైనది. దక్కను
రాజ్యమునకు ఔరంగజేబు ప్రతినిధిగా నియోగింపబడెను.

ఈలోపున పోర్చుగీసువారు బంగాళమున నోడదొంగ
తోగూడి వర్తకులను దోచుకొని, వారిని బానిసలుగా
మ్ముచుండిరి. షాజహాను 1635 లో వారి హుగ్లీపట్టణము
న్యకొని 10,000 మందిని చంపి, 4000 మందిని వైదుచేసి
హమ్మదీయ మతమవలంబింపనివారిని బానిసలుగానుంచెను.

తర్వాత అతడు పారసీకులవశమైన ఖాండహారును మరల
యింపదలచి మూడుమారులు దండెత్తెను. కాని చాల నష్ట
యెను.

రాజ్యవైభవము:—షాజహానుకాలమున మొగలాయి
సామ్రాజ్య మత్యున్నత దశయందుండెను. శూరశిఖామణులగు
జపుత్రులు స్నేహితులగుటచేత దేశము శాంతముగా నుం

డెను. అక్కరు భూమిపన్ను విషయమునచేసిన సంస్కరణము లప్పటికి పూర్తిగా ఫలించినవి. భూమిపన్ను కొన్నిచోట్ల మూడు రెట్లు పెరిగి, మొత్తముమీద షాజహానునకు 30 కోట్లు వచ్చుచుండెను. ఇతరపన్నులు మఱి కొన్నికోట్లుండెను. 1638 లో అతనియొద్ద 300 కోట్లు నిలువ యుండెను. డెబ్బది యడుగుల చదరమును, ముప్పదియడుగుల యెత్తునుగల రెండు గదులనిండ బంగారము మూలుగుచుంచెను.

అందువలన షాజహాను కాలమున మొగలు సామ్రాజ్యము మహోన్నత దశయందుండెను. అతని ప్రభుత్వము నందువలె మఱియే మొగలు చక్రవర్తికాలమందును కళలభివృద్ధిగాంచలేదు. అతడు కోట్లకొలది వెచ్చించి కట్టించిన దివ్య శిల్పములు శాశ్వతకీర్తి నార్జించినవి. అందు ఢిల్లీలోని దివాన్ ఇఖాస్ అను మయసభయు, జమ్మా మసీదును సుప్రసిద్ధమైనవి. ఆగ్రాలోని తాజ్ మహాలు లోకైక దివ్యమందరమని జగద్విఖ్యాతి గాంచినది. ఈ మందిరము పాలరాతితో నిర్మించుటకు మూడుకోట్ల రూపాయలు ఖర్చుపడెను. 20,000 పనివాండ్రు 22 సంవత్సరములు పనిచేసిరి. షాజహాను 6 కోట్లు వెచ్చించి నవరత్నఖచిత మయూరాసనము చేయించెను. * ఈ కాలమున చిత్రలేఖనముగూడ ప్రసిద్ధమైనది. ఉదుత్ వెండ్రుక

* షాజహాను తన దర్బారుహాలు సలంకరించుటకు చిత్రకారులను బందరునుండి రావించెను. వారు చిత్రించిన పుష్పవనములు వేలాలుచున్న యుద్యానవనములాయని చూపరులను భ్రమింపజేయుచుండెనని బెర్నియసు వ్రాసెను. షాజహాను ఆనందపరపడుడై "భూలోకమున స్వర్గమెక్కడ నైన నున్నయెడల, అదియే యిది; అదియే యిది; అదియే యిది!" అని ముహూరు పక్కాణించెను.

యొకటిమాత్రమే కుంచెగా నుపయోగింపగల సమర్థులనేకులుండిరి. తులసీరామాయణమువంటి భక్తిరస గ్రంథములను, పాదుషానామావంటి చరిత్రలును ఇప్పుడే రచియింపబడినవి. శిత్తర హిందూస్థానమున తులసీ రామాయణము విననివారుండరు.

ప్రభుత్వలోపములు:—కాని, షాజహాను ప్రభుత్వమున పన్నులభారము మిక్కుటమయి యుండెను. విద్యాభివృద్ధిగాని, ప్రజాసౌకర్యములుగాని చూచువారు లేకపోయిరి. కుందిరముల కుపయోగించిన ధనము పాఠశాలలకు, నీటి వనకులకు, ప్రయాణ సౌకర్యములకు నుపయోగించిన యెడల పడలు నుఖపడియుండును.

అంతేకాక, షాజహానునకు పరమతసహనము లేదు. అతడు హిందూదేవాలయములు కట్టగూడదని, ప్రార్థించి వివగులగొట్టవలసినదని శాసించెను, ముఘ్తాజ్ఞాపహాలున్నకుమార్తెలవలె జేంచిన యిద్దరు బానిసలు పోర్చుగీసువారి కలబడి క్రైస్తవులయినందున, క్రైస్తవులను గూడ హింస పట్టెను.

వారసత్వ యుద్ధము:—షాజహాను రాజ్యారంభమున నీసిన ఘోరకృత్యములకు తగినఫలము రాజ్యాంతమున ననుభవించెను. అతడు 1657 లో జబ్బుపడెను. అతనికి దారా, షా, ఔరంగజేబు, మురాదు అను నలుగురు కుమారులు. ఆ నలుగురును రాజ్యముపేక్షించుచుండిరి. దారా మతార సహనవాది. వేదాంతశాస్త్రము నభ్యసించి ఉపనిషత్తులు ర్జుమాచేసినవాడు. రాజపుత్రులకిష్టుడు. చక్రవర్తికి ప్రేమ

పాత్రుడై అతనియొద్దనే యుండును. షుజా బంగళమునకు ప్రతినిధి పియా మతాభిమాని, సుఖానక్తుడు. ఔరంగజేబు దక్కను తాజప్రతినిధి, సున్నీమతాభిమాని, పరమతద్వేషి, జిత్తులమారి. మురాదు గుజరాతుప్రతినిధి, వద్యపానరక్తుడు, చపలచిత్తుడు, మందబుద్ధి. మొదట షుజాయును, తరువాత మురాదును చక్రవర్తులమని ప్రకటించుకొని తమపేర నాణెములు ముద్రించిరి.

ఔరంగజేబు తానొక్కడును కార్యము సాధింపజాల నని గ్రహించి, “దారా పాదషాయైన మతము చెడును. నేను రాజ్యమపేక్షింపక సన్న్యసించి మక్కాకు బోయెదను. నిన్ను పాదషాజేసి సున్నీమతము నుద్ధరించుటయే నా కోరిక”, అని మురాదునకు వ్రాసెను. కాబోలునని యామందబుద్ధి నమ్మెను. ఔరంగజేబు మురాదుయొక్క సైన్యములను జేర్చుకొని, దారాను నమూఘరువద్ద తాకి, సైన్యమునకు ముందు నిలిచి ప్రాణమునకు తెగించి పోరాడెను. దారా మతాంతర సహన వాదియగుటచేత అతని సేనలు స్వామిద్రోహమునకు వెనుదీయక ఔరంగజేబునం దభిమానముగలవై సాహసముతో యుద్ధము చేయకుండెను. అందువలన ఔరంగజేబు దారాను సులభముగ నోడించి తరిమివేసెను. అటుపిమ్మట ఆగ్రాపట్టుకొని, తండ్రిని కారాగృహమున నుంచి, మురాదే చక్రవర్తియని ప్రకటించెను. కాని ఔరంగజేబు మురాదుచేత తప్ప త్రాగించి, గ్వాలియరు ఖైదునకంపి చంపించి 1658 లో సింహాసనమెక్కెను. తరువాత దారాను మోసముచేసి పట్టుకొని యరితీయించెను. షుజాను కుటుంబముతో నడవులకు

బారదోలి చంపించెను. ఏమి ప్రమాదము వచ్చునో యని సోదరులు కుమారులను కొందరిని తన యల్లురనియైన సంకోచింపక కడతేర్చెను. ఇంతయేల? ఘజాతో చేరెనను కారణమున కన్నకుమారునే కడుపునబెట్టుకొనెను. కన్నతండ్రియగు మాదవాను ఖైదులోనే దేహము చాలించెను (1665).

కాని, ఇన్ని క్రూరకృత్యముల కొడిగట్టని యెడల ఔరంగజేబునకు ప్రాణము దక్కియుండదు. తక్కిన ముగ్గురి కంటె నితడే పాదుషాయగుట మేలని తలచు మతాభిమానులు లేకపోలేదు.

6 వ ఆధ్యాయము

ఔరంగజేబు : 1658 - 1707

సుప్రసిద్ధులైన మొగలాయి చక్రవర్తులలో ఔరంగజేబు కడవటివాడు. ఇతడు హిందూచలము మొదలు కావేరి నదివరకు 50 సంవత్సరములు పాలించెను. కాని తుదకు సామ్రాజ్యము క్షీణించుచుండ కన్నులార చూడవలసివచ్చెను. ఇది స్వయంకృతాపరాధము. ఇతని కావట్యమును, పరమత ద్వేషమును ఇంతవఱకు దెచ్చినవి.

రాజ్యవద్ధతి:—ఔరంగజేబు కపటమువలన ననేకులను కడతేర్చి కాజ్యము సంపాదించిన వాడగుటచేత తన్నెవరేమి మోసము జేయుదురో యని, యెవరిని నమ్ముచాలకుండెను. తన యాజ్ఞలేనిదే సుబేదారులు వ్యవహారములను పరిష్కరింపగూడదని యితడు శాసించెను. శాసించినకాని, యింతటి విశాల సామ్రాజ్య వ్యవహారములను స్వయముగ పరిశీలిం

చుట కతనికి తీరిక లేకుండెను. అందువలన రాజకార్యములు చెడుచుండెను. సుబేదారులు చక్రవర్తియందభిమానము లేక, మనకేమియని యుపేక్షించుచుండిరి. గోటితో గిల్లవలసిన లోపములు గొడ్డలితో నరుకవలసి వచ్చుచుండెను. పరదేశములపై సైన్యము లంపునవుడు ఔరంగజేబాకరిని నమ్మక, ఒక మహమ్మదీయ సేనానిని ఒక హిందూసేనానిని జతచేయు కుండెను. వారికై కమత్యము కుదరక తటచుట్టలవజయమే కలుగుచుండెను.

Shahjahan

పరమత ద్వేషము:—ఈ కాపట్యమునకు పరమత ద్వేషము తోడయి తుదకు సామ్రాజ్యమునకు కేవలపురుగునది. అతనికి తన మతమునందెంత దురభిమానమో, పరమతమునందంత ద్వేషము. ఈదుర్గుణమే లేనియెడల, ముగలు సామ్రాజ్యవై భవ మితనికాలమున అట్టస కాలమునకంటె మించి యుండవలసినదే. కాని అట్లుజరుగలేదు. ఔరంగజేబు పదినెవత్సరములు మొక్కువతో రాజ్యముచేసి, యిక తన్ను కదుపువారు లేగుగదాయని ధైర్యము తెచ్చుకొని పియా మత స్థులను, హిందువులను బాధపెట్టెను. కాశీపట్టణములోని బ్రాహ్మణులు 1669 లో హిందూ మతోపన్యాసములుచేసి దూరదేశములనుండి ముసల్మానులనుకూడ నాకర్షించుచున్నారని విని, ఆతడు హిందూమత విధ్వంసమున కుపక్రమించెను. దేవాలయములను, మఠములను, పాఠశాలలను పడగొట్టడని సుబేదారుల నాజ్ఞాపించెను. కాశీ, మధుర మొదలయిన దివ్యక్షేత్రములనుండి వేనవేలు విగ్రహములను ఆగ్రాకు తెప్పించి “నిజమైన మతమవలంబించినవారు” దినదినము తొక్కు

చుండునట్లు మసీదు మెట్లక్రిందవేయించెను. దేవాలయములు పడగొట్టి మసీదులు కట్టించెను. దీపావళి మొదలగు పండుగలు చేయరాదని శాసించెను. ముసల్మానులకంటె హిందువులకు ఎక్కువ పన్నువిధించెను. హిందువులు గుట్టముగాని, పల్లకిగాని ఎక్కగూడదని శాసించెను. అంతేగాక, అక్కగు కాలమున తీసివేయబడిన జిజియాపన్ను 1679 మొదలు వసూలుచేసెను. ఈ పన్నువలన భారమటుండ అగౌరవము మఱింత భాధాకరముగా దోచుచుండెను. ఇది యన్యాయమని లక్షల కోరిది జనులు చక్రవర్తి మసీదునకు బోవునపుడు మొఱపెట్టుకొనగా అతడు వారి నేనుగులచే త్రొక్కించెను.

ఆశయము!—ఆ కారణమున హిందువులు—అందు ముఖ్యముగ శిక్కులు, రాజపుత్రులు, మహారాష్ట్రీలు—మొగలాయి సామ్రాజ్యము నాశనము చేసితమమతము, తమ యాత్మగౌరవము నిలబెట్టుకొనవలెనని కంకణముగట్టుకొనిరి. ఇట్లు జరుగునని ఔరంగజేబు గ్రహింపలేకపోలేదు. ఐహిక సంపద వశించిననేమి? ఆముష్మిక ముఖము దక్కిన చాలునని యతని నిశ్చయము. దైవమునకు హిందువులును, ముసల్మానులును సమానులేయని యతనికి తోచలేదు. అతనికేకాదు, ఆ కాలమున ఐరోపావారికిని తోచలేదు. అచటగూడ రాజులును, ప్రజలును మతయుద్ధములో బడి కొట్టుకొనుచుండిరి.

అప్పుడు పంజాబులో శిక్కుమతము బలకరమగుచుండెను. వారి గురువగు తేజబహద్దరు మహమ్మదీయ మతము స్వీకరింపనందున ఔరంగజేబుతనిని 1675 లో వధించెను. కొంతకాలమునకు 'గురుగోవిందుడు' శిక్కుమతస్థులు ఖడ్గము

ధరించి ప్రాణము పోయినను మతము మానధనము రక్షించు కొనవలెనని బోధించెను. సత్యగుణ ప్రధానులగు సిక్కులు రణశూరులై మొగలులకు ప్రక్కలోని బలములైరి.

రాజపుత్రులు:—ఇట్లొకమూల చిచ్చుముట్టునుండగా చూచుకొనక, ఔరంగజేబు రాజపుత్రులకు మహమ్మదీయ మత మిప్పింప బూనుకొనెను. శౌర్యమునకు, ఆత్మ గౌరవము నకు రాజపుత్రులతో సమానమైనవారు లేరు. వారి సాహాయ్యమున అక్కరు పాదుషా యనేక రాజ్యములు జయించెను. మొగలు సామ్రాజ్యమునకు రాజపుత్రులు చేసిన మహోపకారమును ఔరంగజేబు మతావేశమున మఱచెను. జోధపురాధీశుడగు (మార్వారు) యశోవంతసింహుని కాబూలు పైకి బంపి చంపించెను. అతని కుమారుని రాజధానికి రప్పించి గౌరవించి విషవస్త్రములిచ్చి చంపెను. కాబూలునుండి యశోవంతసింహుని రాణి కవలశిశువులతో వచ్చుచుండగా వారి నడ్డగించి, యాశిశువులను ఢిల్లీలో వైదుచేసెను. కాని ఔరంగజేబుయొక్క యుద్దేశము నెరవేరలేదు. యశోవంతసింహుని సర్దారుడు దుర్గాదాసు వారిని మొలకవతో జోధపురమునకు బంపి మఱియద్దటి నట నుంచెను. రాణి తన పెద్దకుమారునికి పట్టాభిషేకముచేసి ఉదయపుర రాజగు *రాజసింహునితో గలిసి పాదుషావై దండెత్తెను. వారికి మహారాష్ట్రులు తోడై వచ్చిరి. ఔరంగజేబు రాజపుత్రుల రాజ్యము నాలుగేండ్లు

* ఈ యుద్ధములలో నొకమాటు ఔరంగజేబుయొక్క రాణియగు ఉదేవుని రాజసింహుని చేతిలో జిక్కెను. ఆ క్షత్రియపుంగవుడు ఆమెను సోదరివలె నాదరించి తననైనాకును వెంటనిచ్చి పాదుషాయొద్దకు బంపివేసెను.

తగులబెట్టి కొన్ని కోటలు ఖట్టుకొనెను. కాని వారు లొంగ నందున యెట్టకేలకు సంధిచేసికొనవలసివచ్చెను. రాజపుత్రులు పూర్వమువలె సామంతులుగా నుండుట కంగీకరించిరి. వారి రాజ్యములు వారి కిచ్చివేయుటకును, వారిపై జిజియాపన్ను తీసివేయుటకును, వారి మతవిషయమున కలుగజేసికొనకుండుటకును సాదుషా యొడంబడెను.

మహారాష్ట్రులు:—ఉత్తర హిందూస్థానమున ఔరంగ జేబు రాజపుత్రులతో పెనగులాడు చుండగా, దక్కనులో మహారాష్ట్రులు చెలరేగుచుండిరి. ఔరంగజేబు రాజపుత్రుల నోడింపలేక పోవుటచేత వీరి సాహసము మరికొంత హెచ్చుచుండెను. వీరి చరిత్ర వేరొక యధ్యాయమున విపులముగా వర్ణింపబడును. వీరి నాయకుడు శివాజి. ఇతడు మొగలు సామ్రాజ్యము నశింపజేసి హిందూసామ్రాజ్యము మఱు నుద్ధరింపవలెనని కంకణము గట్టుకొనెను. మొగలు రాష్ట్రములు దోచుకొని “చౌతు” అను నాల్గవవంతుపన్ను వసూలు చేసెను. మొగలు సేనానియగు షైస్తఖానుని పరాభవించెను. కాని జయసింహుని, దిలారుఖానుని జయించు ధైర్యములేక సంధిచేసికొని, తరువాత ఢిల్లీలో ఔరంగజేబును దర్శింపబోయి పరాభవమొంది తప్పించుకొనివచ్చి, మఱలమఱల మొగలు రాష్ట్రములు దోచుకొని కొన్నిటి జయించి తుదకు రాయఘరు

మఱి యొకమాటు ఔరంగజేబు కొలది నైష్యముతో నొక లోయలోవిడిసెను. రాజపుత్ర నైనికులు ఆ లోయను ముట్టడించి ఢిల్లీశ్వరునకును, సైన్యమునకును రెండు దినములవఱకు తినుట కన్నము లేకుండజేసిరి. ఈ వార్త రాజసింహునకు తెలియగానే అతడు యుద్ధముచేసి శత్రువులను జయింపవలెను గాని కడుపుమాడ్చి చంపుట ధర్మము కాదని శత్రుసైన్యమును విడిపించెను!

వద్ద 1674 లో పట్టాభిషిక్తుడై మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమును స్థాపించెను. ఛత్రపతి శివాజీ 1680 లో కాలధర్మమునొందెను. ఇతని తరువాత వారుగూడ మొగలు సైన్యములను సులభముగా నోడించి శివాజీయొక్క ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టుచుండిరి.

దక్కను దండయాత్రలు:—దక్కనులోని మహమ్మదీయ రాష్ట్రములు జయించినగాని మహారాష్ట్రల నోడించుట సులభము కాదని ఔరంగజేబు శివాజీ మరణానంతరము దక్షిణ దిగ్విజయమునకు బయలుదేరెను. ఖాండేషు, బీరారు, అహమ్మదునగర రాజ్యము లిదివరకే మొగలు సామ్రాజ్యమున జేరిపోయినవి. ఇక బీజపూరు, గోల్కొండ మిగిలినవి. ఈ సుల్తానులు ఆఫ్ఘనులు. వారిది పీయాళుతము. పై పెచ్చు వారు హిందువులకు గొప్ప యుద్యోగము లిచ్చుచుండిరి. మొగలులతోడి యుద్ధమున మహారాష్ట్రలకు సాయపడుచుండిరి. ఔరంగజేబున కింతకంటె కారణము లేమికావలయును? ఈ దండయాత్ర కితడుచేసిన ప్రయత్నములు వింతగాదోచును. 1,00,000 కాల్బలము; 50,000 గుట్టపు దళము, 50,000 లొట్టిపిట్టలు, 30,000 ఏనుగులు, సైన్యము విడిది విస్తీర్ణము 30 మైళ్ళు. ఈ ప్రచండసైన్య పారావారము చూచినవారికి ఇతడు ప్రపంచమున గెలువడా యనిపించెను.

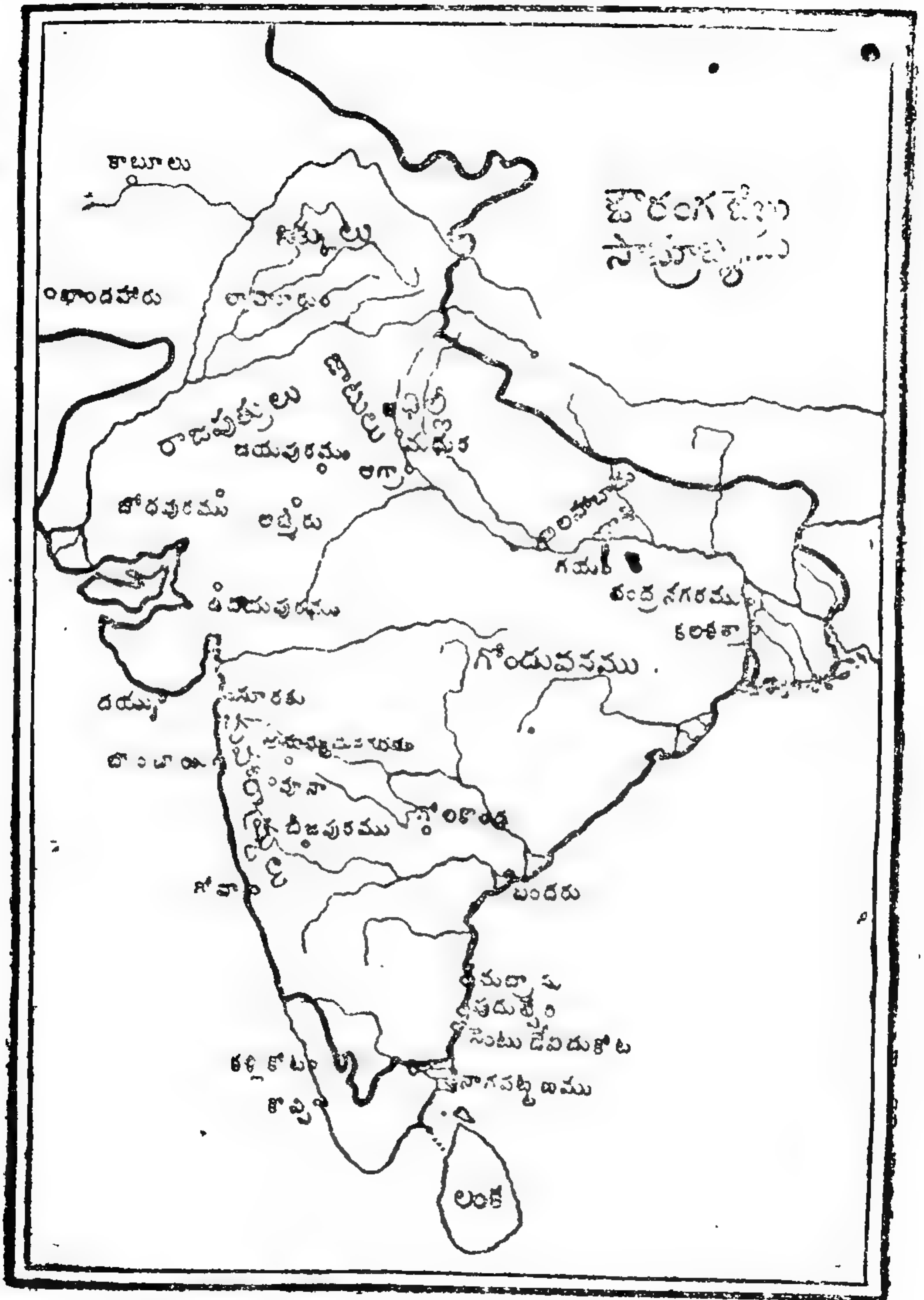
ఔరంగజేబు 1686 లో బీజపూరు వశపఱచుకొనెను. మఱుసటి సంవత్సరమున గోల్కొండ ముట్టడించెను. కాని పట్టుకొనలేకపోయెను. అందువలన నతడు కోటలోని యుద్యోగులకు కొందఱికి లంచములిచ్చి కోట తలుపులు తీయించి వశపఱచుకొనెను.

ఫలితములు:—ఇంతటితో దక్కను మహమ్మదీయ రాజ్యము లుంతరించినవి. ఈ రాజ్యములను నశింప జేయుట గొప్ప పొరబాటని చరిత్రకారులు ఏకగ్రీవముగా వక్కాణించుచున్నారు. దక్కను సుల్తానులు ఒకానొకప్పుడు మహారాష్ట్ర లకు సాయపడుచుండినను తఱచు వారితో యుద్ధముచేయుచు నేయుండిరి. కాని దక్కను రాజ్యము మొగలు రాజ్యమున జేరిపోయినది మొదలు మహారాష్ట్రలు దక్షిణమున తమబలము నణచువారు లేక మొగలు సామ్రాజ్యముమీదికి యథేచ్ఛగా దండెత్తుచుండిరి. మొగలాయి రాజధాని దూరమగుటచేత వారి యాటలు సాగుచుండెను. మహారాష్ట్ర లెంత బలవంతు లో ఔరంగజేబు పూర్తిగా గ్రహించలేదు.

మహారాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య యుద్ధము:—అటు పిమ్మట, ఔరంగజేబు మహారాష్ట్రలలో యుద్ధము సాగించెను. శివాజీ కుమారుడగు శంభూజీని 1699 లో పట్టుకొని చంపెను. అతని కుమారుడగు షాహూను తన యావజ్జీవమును బ్రైదుచేసెను. 1691 లో తంజావూరు, తిరుచనాపల్లి జయించి కర్ణాటకను జయించెను. మహారాష్ట్ర దుర్గములనేకములు వశపఱచుకొనెను. మహారాష్ట్రము చేజిక్కునని యాశపడెను. కాని, మహారాష్ట్రలు గోరిల్లాయుద్ధముచేసి, నష్టపోయిన దుర్గము

* ఆబ్దుల్ రజక్ అను సర్దారుడు మూత్రము దెబ్బది గాయములు తగిలి స్మారకము తప్పి పడిపోవువరకు పోయియునే యుండెను. ఆబ్దుల్ హుస్సేనున కిట్టిసేవకులు ఇద్దరుండిరా, కోట శత్రువశము కాకుండెడిది అని ఔరంగజేబు అతని రాజభక్తి కొనియాడి అతనికి తన స్వంతవైద్యుల చికిత్స చేయించి, తన కొలువున నుండుమని కోరెను కాని, యా రాజభక్తి కరాయణు డెందుల కంగీకరింపలేదు.

లన్నియు మూడేండ్లతో మరల సాధించుకొనిరి. అంతటితో విడువక మొగలుశిబిరమును దోచుకొనుచుండిరి. ఔరంగజేబు ఇరువదియైదేండ్లు దక్షిణ దేశమందే యుండి ఎన్ని యద్దములు చేసినను. మహారాష్ట్రమును జయింపలేకపోతినిగదా యని విచారమున మునిగి అహమ్మదు నగరమున దేహము చాలించెను (1707).

ఔరంగజేబు లేఖ:—అప్పటికి ఔరంగజేబునకు 88 సంవత్సరములు నిండెను. అతడు తన జీవితము వ్యర్థమైనదని గ్రహించి యవసానదశయందు కుమారుడగు అజామున కిట్లు వ్రాసెను. “నేను ముసలిపాడనైతిని. శరీరము శుష్కించి బలహీనమైనది. నేను జిన్నించినపుడు నా చుట్టు నెందరో యుండిరిగాని నేనిపుడు ఒంటరిగానే పోవుచున్నాను. ఎందుకొకటకు జన్మమెత్తినో తెలియదు. దేశమునకు గాని, ప్రజలకు గాని మేలు చేయలేకపోతిని. చాలకాలము వృథాయైనది. దైవము నా హృదయముననే యున్నను, అంధకారమున మునిగి అతని ప్రకాశమును గుర్తింపలేకపోతిని. జీవితము క్షణభంగురము. గతించిన కాలము తిరిగిరాదు. నాకింక ముందాశ లేదు. జ్వరము విడిచినదిగాని చర్మమే మిగిలినది. నా హృదయము వలెనే నా సైన్యములు నిస్సహాయమై నిర్జీవమై, కలవరపడి యున్నవి. నేనీ ప్రపంచమునకు తెచ్చినదేదియు లేదుగాని పాపపుమూట వెంటగొని పోవుచున్నాను. దయాన్వయావుడగు దైవమునే నమ్మియున్నాను. చేసిన పాపములకు పశ్చాత్తాపడుచున్నాను. కడవ సముద్రమున విడిచితిని. కానున కాకమానదుకదా!”

ఔరంగ జేబుయొక్క ఘనత:—ఔరంగ జేబు కవటియు, కరమత ద్వేషియునై యుద్ధములు తెచ్చిపెట్టుకొని రాజ్యము గుల్లజేసెనని యింతవఱకు చదివియున్నాము. కాని యితడు సమర్థుడు కాడనుకొనుట పొరపాటు. ఇతని సామ్రాజ్యము హిమాచలము మొదలు కావేరీనదివఱకును, సింధునది మొదలు బంగళమువఱకును వ్యాపించెను. ఇంతటి విశాల సామ్రాజ్యము సేలిన చక్రవర్తి అంతవఱకు మరియొకడులేడు. ఇతడు విద్వాంసుడు, మహావీరుడు, కార్యదీక్షాపరుడు. శృద్ధావ్యమున గూడ విసుగులేక రాత్రింబవళ్ళు కష్టపడి పనిచేయును. ప్రజాక్షేమమే తనకుక్షేమమని భావించును. స్వనుఖముగోరి రాజ్యకార్యముల నశ్రద్ధచేయడు. మతివిషయమున తప్ప మరి యే వ్యాజ్యము వచ్చినను నిష్పక్షపాతముగా తీర్పుచెప్పును. ప్రజలను బాధపెట్టిన యధికారులను కఠినముగ శిక్షించును. ఇతని భక్తి యపారము. అమూల్యముగ ఖురాను నొప్పజెప్పును. భక్తితో నపవానములు చేయును. ఎన్నిపనులున్నను కాలము తప్పక పూర్ణపచేయును. మాంసము మద్యము ముట్టియెఱుగడు. తన రాజ్యమున ముసల్మానులెవరును మద్యపానము చేయరాదని శాసించి, చేసిన వారికి కాలుచేతులు ఖండించు వట్లాజ్ఞాపించెను. చక్రవర్తుల కుండవలసిన యాడంబర మీతని యొద్ద నేమాత్రము లేకుండెను. సొంతముగ టోపీలుకుట్టియ, ఖురాను ప్రతులు వ్రాసియు ధన మార్జించును. స్వార్జిత విత్తమునే సొంతమునకు ఖర్చుచేయును. ఐహిక నుఖముల గోరక సాధారణ వస్త్రముల ధరించును. నిరుపేదవలె భుజించును. పులిచర్మముపై బరుండును. తన యుత్తరక్రియలుగూడ నిరా

డంబరముగ జరుపవలెననియు తాను టోపీలు కుట్టి యమ్ముగా వచ్చిన రు 4-2-0 తన వసువున కువయోగింపవలె ననియు, ఖురాను వ్రాసి యమ్ముగా వచ్చిన రు 350 పుణ్యపుకషులకు దానము చేయవలెననియును మరణశాసనము వ్రాసెను ఇట్టి రాజకార్యదక్షుడు, ఇట్టి భక్తిపరాయణుడు ఇట్టి నిగర్వమాడా మణి పరమతద్వేషి కానిచో, ఇతని సామ్రాజ్యము సుభీక్షమై అక్కరు సామ్రాజ్యమును మరపించియుండును గదా!

7 వ అధ్యాయము

మొగలు సామ్రాజ్యము క్షీణించుట

1. ఔరంగజేబు తరువాత వచ్చిన పాదశాలు

ఔరంగజేబు తరువాత మొగలు సామ్రాజ్యము క్షీణింప మొదలుపెట్టినది. 1707 మొదలు 1719 వరకు పండ్రెండు సంవత్సరములలో ఆఱుగురు సింహాసన మెక్కిరి.

బహదూరుషా:—1707—1712. అందు మొదట ఔరంగజేబు పెద్దకుమారుడగు షాఆలము సోదరులను జంపి, బహదూరుషా యను బిరుదుతో సింహాసనమెక్కెను. హుమాయూను తరువాత నింత కష్టదశ మరి యేచక్రవర్తికినిరా లేదు. ఇతడు రాజపుత్రులతోను మహారాష్ట్రులతోను యుద్ధము చేయలేక సంతి చేసికొనెను. ఉవయపురము, జయపురము, జోధపురము స్వతంత్రములయ్యెను. శిక్కులుచెల రేగుచుండిరి.

జహాందరుషా:—1712. ఇతని పెద్దకుమారుడగు జహాందరుషా చేతికి జిక్కిన రాజకుమారుల నందరిని జంపి రాజ

య్యెను. కాని, సంవత్సరము గడవకముందే అతనిని ఫరకుషయ్యరు కడతేర్చెను.

ఫరకుషయ్యరు:—1712 — 1718. ఫరకుషయ్యరు రాజ్యాధిపతియగుటకు అబ్దుల్లా, హుస్సేను ఆలీ అను నిద్దరన్న దమ్ములు కారణభూతులు. కాని అతడు వారి చేతులలో కీలుబొమ్మవలె నుండుట కిష్టపడక, వారిపై కుట్రలు పన్నుట కారంభించెను. పర్వసమర్థులగు నా సోదరులు ఫరకుషయ్యరును జంపించి ఒక్క సంవత్సరములో నిద్దరిని సింహాసన మెక్కించి, తొలగించి, తుదకు 1719 లో మహమ్మదుషాహ పాదుషా కేసిరి. ఇట్టి విపరీతములు చూచి యోర్వజాలక, తక్కిన నాయకులు కలసి వారి నొడించి చంపివేసిరి.

మహమ్మదుషా:—1719—1718. మహమ్మదుషా 28 సం॥లు పాలించెను. కాని అతడు సమర్థుడుకాడు. అందుచేత 1738 లో నాదరుషా యను పారశీకపురాజు దండెత్తి వచ్చి, చక్రవర్తిని యెరబెట్టి ముప్పదివేలమందిని స్త్రీ బాలవృద్ధ భేదము లేకుండ చిత్రవధచేసి పాదుషా మొదలు ఖకీకువఱకు దోచుకొని 30 కోట్ల రూపాయలు, కోహినూరు వజ్రకిరీటము, మయూర సింహాసనము తన దేశమునకు దీసికొనిపోయెను. అతడు మహమ్మదుషాకు ఢిల్లీరాజ్యమిచ్చివేసెను. గాని సింధునదికి పడమర రాజ్యమంతయు తన పశము చేసికొనెను. మన దేశము తైమూరు దండయాత్రలవలన నిట్టి దురవస్థపాలయి సుమారు రెండున్నర శతాబ్దములయినది.

రాజ్యవిచ్ఛేదనము:—ఈ దండయాత్రతో పాదుషా ప్రతిష్ఠ నశించినది క్షీణించుచున్న రాజ్యము ముక్కలయి

పోయినది. అదివఱకు 1723 లో వజీరు అసఫ్ జా నిజాముడల్ ముల్క్ దక్కను ను బేదారుగావచ్చి స్వతంత్రుడయ్యెను. ఇక తక్కిన నారతనిమార్గము ననుసరించిరి. 1739 లో అలివర్దీఖాను అను సర్దారుడు బంగాళము, బీహారము, ఒరిస్సా వశపఱచుకొనెను. సాదత్ ఖాను అయోధ్యలో పేరునకు వజీరుగానుండి నిజామునకు స్వతంత్రుడయ్యుండెను. గంగానది కు త్తరమున నున్న దేశము రోహిలాల పరమయ్యెను. మహారాష్ట్రులు నర్మదానది మొదలు చెంబలు నదివఱకు నాక్రమించిరి. పంజాబులో శిక్కులు ప్రబలుచుండిరి. పాదుషాకు ఢిల్లీ సాగ్రాంతమే మిగిలినది. మహమ్మదుషా 1748 లో మరణించెను. ఇతని తర్వాతవారు నామమాత్రావశిష్టులు.

అహమ్మదుషా:—1748; అలంఘీరు : 1754—59 :

వీరికాలమున మహారాష్ట్రులు మహాన్నతదశకువచ్చి చక్రవర్తులను లోబరచుకొని, మధ్య హిందూదేశమునంతయు నాక్రమించి, దక్షిణమున 'చౌతు' 'సర్దేశముఖి' యను వన్నులు వసూలుచేయుచు, సామ్రాజ్యమునకు చేయి చాచుచుండిరి. అహమ్మదుషా అబ్దాలీ (దుర్రేని) యను ఆఫ్ గనుడు మూడు మారులు పంజాబుదోచుకొని, తుదకు 1756 లో ఢిల్లీపై బడి నాదర్బావలె ప్రజలను హింసించి, కొల్లగొట్టి, మధురలోనే పాపమెరుగని హిందువులను చిత్రవధచేసి వెడలిపోయెను.

షాఆలం : మూడవపానిపట్టుయుద్ధము:—1761 షాఆలము 1759 లో సింహాసనమెక్కెను. ఇతడు పేరునకు మాత్రమే పాదుషా. ఇతని వజీరు సర్దారులకు విరోధియై మహారాష్ట్రుల సహాయముగోరెను. సర్దారు లదరిపడి అహ

మృదుషా అబ్దోయొక్క సాయముకోరిరి. అతడు 1761 లో పానిపట్టువద్ద మహారాష్ట్రులను పూర్తిగనోడించెను. దీనికే మూడవ పానిపట్టుయుద్ధమని పేరు. దీనినిగుఱించి మహారాష్ట్ర యుగమున విపులముగా చదువవచ్చును. ఈయుద్ధములో మహారాష్ట్రులకు ఢిల్లీసామ్రాజ్యము నేలునాశ లడుగంటినవి. కాని, పా ఆలము చక్రవర్తి యింకను మహారాష్ట్రపై నాధారపడి యుండెను. ఒకమారు రోహిలాలు ఢిల్లీని పట్టుకొని పాదుషాను కొరడాలతోకొట్టి కన్నులు పీకివేయగా మహారాష్ట్రలే అతని ప్రాణము రక్షించి రాజ్యము నిలబెట్టిరి. ఆంగ్లేయులు 1803 లో మహారాష్ట్రల నోడించి, ఢిల్లీని వశపరచుకొని, పాదుషాకు భరణమిచ్చుచుండిరి. పా ఆలము 92 సంవత్సరములు నిండి 1806 లో కాలధర్మమునొందెను. అతని వంశమువారు ఆంగ్లేయులయొద్ద భరణముగొనుచు తుదకు సిపాయీల కలహమునజేరి యంత మొందిరి.

II మొగలు సామ్రాజ్యము క్షీణించుటకు కారణములు

సుమారు 150 సంవత్సరములు మహావైభవ మనుభవించిన మొగలు సామ్రాజ్యము 50 సంవత్సరములలో సంతమొందినది. దీనికివంశములోని కడపటివారే కారణమనితలపరాదు. ఘనులనిపించుకొనినవారును బాధ్యులే.

ఔరంగజేబుయొక్క బాధ్యత:— మొగలు ప్రభుత్వమున ప్రజల సుఖదుఃఖములు కేవలము పాలకునిపై నాధారపడియుండెను. అక్కరు నిరంకుశుడైనను, ప్రజలనుసుఖపెట్టెను. ఔరంగజేబు వరమత ద్వేషియై, ప్రజలను బాధపెట్టెను. అతడు వేనవేలు దేవాలయములు నేలపాలుచేసియు, అక్కరు

తొలగించిన జిజియాపన్ను మఱల విధించియు, హిందువులను బాధపెట్టుటచేత వారు విరోధులైరి. శిక్షలు, జాతులు, రాజపుత్రులు డీకొనిరి. శివాజీ మొగలు సామ్రాజ్యము నాశనముచేయుటకు తన యావజ్జీవమును ధారపోసెను.

ఔరంగజేబు దక్కను మహమ్మదీయ రాజ్యములను సామ్రాజ్యమున గలిపినతోడనే మహారాష్ట్రులు దక్షిణమున తమ్మెదురించువారు లేక మొగలు సామ్రాజ్యముపై దండెత్తి పీల్చిపిప్పిచేసిరి. వీరితో యుద్ధముల కపారమైన ఖర్చుచేయు వలసియుండుటచేత బొక్కసము శూన్యమైనది. ఏడాదికి 90 కోట్లు ఆదాయము వచ్చుచుండినను, పాదుషా గతించునాటికి 24 లక్షలు మాత్రమే నిలువయుండెను. ఏ వ్యవహారమైనను స్వయముగ పరిష్కరించుట కలవాటుపడిన పాదుషా దక్కను యుద్ధములందు దగుల్కొని రాజధానికి దూరమున నుండుట చేత, ఉత్తరహిందూస్థానమున వ్యవహారములు చెడుచుండెను. తుదకు అతని రాజ్యము పెరుగుటయే అతని బలహీనతకు కారణమైనది. అతడు నమ్మినవారెవరును లేనందున అతని కార్యములు ఖక్తితో నెరవేర్చువారును లేకపోయిరి.

ఇన్ని ప్రతికూలపరిస్థితులలో సామ్రాజ్యమంతరింప వలసినదేకాని, ఔరంగజేబు సమర్థుడగుటవలన నిలిచినది. సామ్రాజ్యము నిలిచినను, గుల్లయైనదని యూరపియనులకు స్పష్టమైనది. “సమర్థులగు సేనానులు నమ్మకమైన 30,000 యూరపియను సైనికులతో సామ్రాజ్యమంతయు నొక్క పెట్టున తుడిచిపెట్టి, విజయభూషణులనిపించుకొనవచ్చు” నని ఇటాలియను వైద్యుడొకడు దేశపరిస్థితులు చూచి వ్రాసెను.

తర్వాత చక్రవర్తులు:—ఔరంగజేబు తర్వాత వచ్చిన చక్రవర్తులు బలహీనులు. అతని కుమారుల కతనిదైర్యముగాని, సమర్థతగానిలేదు. అతడే వారి నసమర్థులుగాజేసెను. అక్కరు, జాహంగీరు, షాహాను, ఔరంగజేబు మొత్తముమీద 150 సంవత్సరములు పాలించిరి. ఔరంగజేబు తర్వాత (1707-19 పండ్రెండు సంవత్సరములలో ఆరుగురు సింహాసనమెక్కిరి. వారిలో యుద్ధముచేయుకండ చక్రవర్తియైనవాడు లేకపోయెను. చక్రవర్తులైనవారిలో సహజమరణము నొందినవారుఅరుదైరి.

ఉమాపులు:—చక్రవర్తులెంతయసమర్థులై యుండిరో, ఉమాపులను అంత బలహీనులై యుండిరి. వారు శత్రుసేనానికి లంచమిచ్చి వశపఱచుకొననేర్చి రేక్కాని, యుద్ధముచేసి కోటలు జయింపలేకపోవుచుండిరి. మొగలు సామ్రాజ్య సంస్థాపకడగు బేబరు ముఖ్వి యేండ్లు యుద్ధముచేసి తన మార్గమున ప్రతినదియు నీడుకొనిపోయెను. ఈకాలపు ఉమాపులు యుద్ధరింగమున గూడ ఆడంబర ప్రియులయి సుకుమార భోజనములు, విందులు చేయుచుండిరి.

సైన్యము:—మొగలు సైనికులు శీతలదేశమునుండి వచ్చినవారగుటచేత మనదేశీయులకంటె బలముగలవారయి, మనవారిని సులభముగ నోడింపగలిగియుండిరి. కాని కొంత కాలముష్ణదేశమున నుండగానే వారును, వారి సంతతివారును క్రమముగా బలహీనులైరి.

మహారాష్ట్రులు:—ఇట్టి పరిస్థితులలో మహారాష్ట్రులు మొగలు రాజ్యము కొల్లగొట్టి చొతు, సర్దశముఖి వనూలు చేసి, పాదుషాలను వశపఱచుకొని, మధ్యసిందూదేశమంతయు

నాక్రమించి, యిక మొగలు సామ్రాజ్యమున కట్టులు చాచుచుండిరి.

మహమ్మదీయ దండయాత్రలు:—అంతట నాదరుషాయను, తరువాత అహమ్మదుషా అబ్దాలియును, దండెత్తివచ్చి దేశము కొల్లగొట్టి, భీభత్సముచేసి, చక్రవర్తులకున్నమాత్రపు పరువుగూడ చెడగొట్టిరి. అయోధ్య, బంగాళము, దక్కను మొదలగు రాష్ట్రములలో నుపేదారులు స్వతంత్రులైరి. మొగలు సామ్రాజ్యము ముక్కలైనది.

పాశ్చాత్యులు:—అదివఱకే పాశ్చాత్యులు వచ్చి, యచ్చటచ్చట వర్తక స్థానములు స్థాపించుకొనుచుండిరి. పాశ్చాత్యులు క్రమక్రమముగా రాజ్యము హరింతురని దూరదృష్టిగలవారు కనిపెట్టియుండిరి. ఔరంగజేబు తేజబహద్దరను శిక్కుగురువును రాజసాధమున ఖైదుచేసి, యత డంతఃపురస్త్రీలవైపు చూచుచున్నాడని నిందించెను. అపుడు తేజబహద్దరు “నేను నీ యవరోధసాధమువైపు జూచుటలేదు నీ పరదాలు ముక్కలుముక్కలుజేసి, నీ సామ్రాజ్యము కబళించుటకు వచ్చుచున్న పాశ్చాత్యులవైపు జూచుచున్నా” నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

అందు ముఖ్యముగ ఆంగ్లేయులు నౌకాబలమున నద్వి తీయులగుటవలన తక్కిన పాశ్చాత్యులను పాటవోలిరి. కొంత కాలమునకు మహారాష్ట్రులను గూడ జయించిరి. ఢిల్లీవశపరచుకొని పాదుషాకుయిచ్చిరి. అంతటితో మొగలు సామ్రాజ్యమస్తమించినది.

8 వ అధ్యాయము

శి క్కు లు

శిక్కుమతము స్థాపించిన మహనీయుడు నానకు. ఇతడు 1469 లో జన్మించెను. “దేవుడొక్కడే; హిందువులును మహమ్మదీయులును ఒక్కదేవునే కొలుచుచున్నాగు. వారు అన్నదమ్ములవలె కలిసిమెలసి యుండవలెను” అని బోధించెను. ఇతనికి హిందువులలోను, మహమ్మదీయులలోను అనేకులు శిష్యులైరి. వీరికి శిక్కులనిపేరు. నానకు తన శిష్యులలో నొకనిని గురువుగా నుండుమని నియోగించి 70 వ యేట పరమ పదమునొందెను. ఇట్టిగురువులు పదిమందియుండిరి.

నాల్గవ గురువగు రానుదాను అశ్వరునకు శిక్కుమతము బోధించెను. ఇతని కుమారుడగు అర్జునుడు శిక్కులకు వేదమనదగిన “ఆదిగ్రంథము”ను రచించి (1604) అవృతసరస్సులో నువర్ణదేవాలయము నిర్మించెను. అర్జునుడు ఖున్నా పక్షమున నుండెనని జహంగీరు అతనిని చంపించెను. అందువలన నతని కుమారుడగు గురుగోవిందుడు మహమ్మదీయులపై కసిదీర్చుకొనదలచి, శిక్కులకు సైనికశిక్ష నేర్పి వారిని రణశూరులను జేసెను.

తొమ్మిదవ గురువగు తేజబహద్దరును జౌరంగజేబు ఖైదుచేసి యతడు మహమ్మదీయ మత మంగీకరింప నందున నతనిని చంపించెను. (1675) తేజబహద్దరు చనిపోవుటకు ముందు తన మెడలో నొక రత్న కట్టుకొనెను. అందు “నేను నాప్రాణములు మీ యధీనము చేసితి నేకాని, నామతమును మాత్రము విడువలేదు” అని వ్రాసియుండెను. ఈ రత్నవలన శిక్కులలో మతాభిమానము మఱింత రవులుకొనెను.

తేజబహద్దరుయొక్క కుమారుడు గోవిందుడు పదియవ గురువై మహమ్మదీయులపై పగ సాధింపుడని శిక్కులను పురికొల్పెను. వారు తమఖడ్గముతో నంటిన పవిత్రోదకమును మాత్రమే త్రాగవలెననియు; వర్తులాకారముగ గూర్చుండి భుజించి కులభేదములు విడగొట్టవలెననియు బోధించి, వారిలో శౌర్యమును, సోదరభావమును పెంపొందించెను. శిక్కు సంఘమునకు ఖాల్సాయనియు, శిక్కులకు శింగులనియు పేరుపెట్టెను ఖాల్సాయనగా పవిత్రమైనదని యర్థము. శిక్కులు నిజముగా సింగములై, మహమ్మదీయ రాజ్యము ధ్వంసము చేయదొడగిరి. కాని తువకు ఔరంగజేబు గోవిందుని కుటుంబమును చిత్రవధచేయించెను. గోవిందుడు గూడ 1708 లో వధింపబడెను. ఇతడే శిక్కులకు కడపటిగురువు.

తరువాత శిక్కులు 'బందా' యను వాని యాధిపత్యమున చెలరేగి, మహమ్మదీయుల మతగురువులను జంపి, మసీదులు పడగొట్టి, వారిరాజ్యము దోచుకొనసాగిరి. బహదూరుషా బందాను చంపించి, శిక్కులను పంజాబునకు తరిమి వారిని జంపినవారికి బహుమతియొసంగెదనని ప్రకటించెను. ఇంతటితో ఖాల్సా యంతరించునాయని యనిపించెను. కాని, మొగలులు పారశీకులతోను ఆఫ్ఘనులతోను యుద్ధములందు జిక్కుకొనియుండుటచేత శిక్కులు మరల విజృంభించుట కవకాశము చిక్కినది. 1761 లో శిక్కుల చరిత్రమున నూతన శక మేర్పడెనని చెప్పవచ్చును. వారి నాయకులు కోటలు కట్టుకొనియు, సైన్యములకూర్చుకొనియు, దేశమును రక్షించుచుండిరి. అట్టి నాయకులు పండ్రెండుగురుండిరి. అందు రంజిత్

సింగ్ (1780-1839) నకు 'పంజాబుసింహ'మని పేరు. అతడు పంజాబంతయు నొకటిగా పాలించెను. అతని సైనికులు నిరుపమాన శౌర్యవంతులని ప్రసిద్ధిగాంచిరి. అతడు తన యావజ్జీవము ఆంగ్లేయుల మిత్రుడై యుండెను. అతనితరువాత శిక్కసైనికులు తమరాజును లెక్కచేయక ఆంగ్ల రాజ్యములపై దండెత్తిరి. తుదకు పంజాబు ఆంగ్లేయులవశమైనది. ఈవృత్తాంతము బ్రిటిషు మహాయుగమున విపులముగ జదువవచ్చును.

మహారాష్ట్ర యుగము

1 వ అధ్యాయము

దేశము, ప్రజలు:—మహారాష్ట్రను గుఱించి యిది వఱ కచ్చటచ్చట చదివియున్నాము. వారు సామ్రాజ్యాధిపతులైన విధమును, ఆ సామ్రాజ్యము కాలక్రమమున క్షీణించిన విధమును ఈ అధ్యాయమున సంగ్రహముగా తెలిసికొందము. మరాటీ భాష వాడుకలోనున్న దేశమునకు మహారాష్ట్ర దేశమని పేరు. ఆ దేశము సాత్పురా పర్వత పరిక్లి మొదలు గోవా వఱకును, అరేబియా సముద్రము మొదలు నై నగంగ వఱకును వ్యాపించియున్నది. ఆ దేశమున పడమటి కనుమలు చాల ప్రాముఖ్యము వహించినవి. ఆ పర్వతశిఖరములు బల్లపరుపుగా నుండును. అచట నీరు సమృద్ధిగా దొరకును. అరణ్యములు దట్టముగా పెరుగును. అందు వలన మహారాష్ట్రలు పర్వతశిఖరములపై కోటలు చాల కట్టుకొనిరి. ఆ కోటలు శత్రువులకు దుర్గమములు, ఆభేద్యములునై

యుండెను. దేశము సారవంతము కాకుండుట వలన ప్రజలు కష్టపడి పనిచేసి దృఢశరీరులై యుందురు. కాయకష్టముల కోర్చెదరు. పట్టుదలతో పనిచేయుదురు. రూపవంతులు కారుగాని, చురుకుదనమున నొకరికి తీసిపోరు.

పూర్వచరిత్ర:—శివాజీకి పూర్వము మహారాష్ట్రుల ప్రసిద్ధి యంతగా కనబడదు. వీరికి క్రమముగ రాష్ట్రకూటులు, చాళుక్యులు యాదవులు రాజులుగా నుండిరి. 7 వ శతాబ్దమున రెండవ పులికేశి రెండవ శిలాదిత్యు నోడించెను. 14 వ శతాబ్దమున గేవగిరి యాదవులు అల్లాయుద్దీను చక్రవర్తి నెదిరించి, తుదకు లోబడిరి. అనంతరము భామినీ సుల్తానులకు వశులైరి. భామినీ రాజ్యము చీలిపోయిన తరువాత కొంత రాష్ట్రము అహమ్మదునగరము వారికిని, కొంత బీజపూరు వారికిని లోబడెను.

పునరుద్ధారణము:—కాని పదునేడవ శతాబ్దారంభమున పరిస్థితులు మారిపోయినవి. (1) తుకారాము, సమర్థ రామదాసస్వామి లోనగు మహాభక్తులు కబీరు, నానకువలె భక్తితత్వము నుపదేశించి మహారాష్ట్రులలో మతాభిమానమును, సంఘీభావమును రవులకొల్పిరి. (2) ఆ కాలముననే మహారాష్ట్రులు అహమ్మదునగరములోను, బీజపురములోను జాగీరు దారులుగను, ఉద్యోగులుగను, సైనికులుగను పనిచేసి బలపడుచుండిరి. (3) భామినీ సుల్తానులు అంతఃకలహములతోను మొగలు చక్రవర్తుల దండయాత్రలతోను బలహీనులగుచుండిరి. ఇట్టి పరిస్థితులలో మహారాష్ట్రులు మరల తలయెత్తి బలవంతు లగుట కవకాశము చిక్కినది.

షాజీ:—ఈ సందర్భములను గమనించి ప్రముఖులైన వారిలో భాన్ స్లే కుటుంబము వారు ముఖ్యులు. షాజీభాన్ స్లే మొదట అహమ్మద్ నగరమున కొలువుండి, యారాజ్య స్వాతంత్ర్యము నిలబెట్టదలచి యొకబాబుని 1636 లో సింహాసనమెక్కించి, షాజీతో యుద్ధముచేసెనుగాని, కార్యము లేకపోయెను. తరువాత అతడు బీజపూరు రాజ్యమునకు మారి పూనా ఊగీరుబడసి, మంత్రిగానుండెను. మొగలాయీలతో యుద్ధమునకు దిగిన మహారాష్ట్రీలలో నితడే మొదటివాడు. సరియైన నాయకుడున్న యెడల మహారాష్ట్రీలు మొగలాయీలకు యుద్ధమున తీసిపోరని కనిపెట్టినవాడును ఇతడే. కాని తాను కొలుచుచుండిన సుల్తానుకొరకే అతడు తన యావజీవమును ధారవోసెను. అతని కుమారుడు శివాజీ మాత్రము దక్కను సుల్తానులకు దుర్దిశములు వచ్చినవని గుర్తించి, వారి పీచమడగించి, మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము స్థాపింప నమకట్టెను. ఇట్లు తండ్రి రాజభక్తుడును, కుమారుడు దేశభక్తుడునునైరి. శివాజీకి ఆ మహాకాంక్ష యెట్లుగలిగెనో, ఎట్లు నెరవేరెనో తెలిసికొందము.

మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య సంస్థాపనము

శివాజీ:—1627 : 1680. శివాజీ జీజీబాయి పుత్రుడై శివనేరు దుర్గమున జన్మించెను. ఇతడు శివునివరమున జన్మించిన వాడగుటచేత శివాజీ యని పేరు పెట్టిరి. అటుపిమ్మట షాజీ తుకాబాయిని పెండ్లాడి వెంకాజీ యను కుమారుని బడసెను. అంతట షాజీ 1636 లో జీజీబాయిని శివాజీని పూనాలో

తన ప్రతినిధిగానున్న దాదాజీ ఖాడియా యను బ్రాహ్మణి యొద్ద నుంచెను. అప్పటికి శివాజీకి తొమ్మిదేండ్లు గడచినవి.

బాల్యము:—జీజీబాయి కుమారునకు రామాయణ మహాభారత కథలు వినిపించి, శ్రీరాముడు, అర్జునుడు మున్నగు మహావీరులవలె కీర్తి నార్జింపుమని హెచ్చరించుచుండెను. అతనికి విద్యయందాసక్తి లేదని దాదాజీ గ్రహించి సాముగరి డీలు, ఆయుధశిక్ష, తుపాకివేట, గుట్టపుస్వారిలోనగు క్షత్రియ విద్యలునేర్పి రణప్రవీరునిగా నొనర్చెను.

ఆదర్శము, అవకాశము:—ఆకాలమున మహమ్మదీయులు హిందువులను నానావిధముల బాధించుచుండిరి. అందు వలన భక్తాగ్రేసరుడగు రామదాసు శివాజీకి మతోద్రేకము రవులుకొల్పదలచి, “కుమారా! కన్నతల్లియును, మాతృదేశమును, స్వర్గముకంటె ప్రియతరములైనవి. ఇప్పుడు దేవతలను, గోవులను, బ్రాహ్మణులను, మతమును రక్షింపవలసిన యవసరమువచ్చినది. ఇందులకే భగవానుడు నిన్నవతరింపజేసి యున్నాడు. మతము నశించినవెచుక బ్రతికిన నేమి? బ్రతుకకున్న నేమి? మహారాష్ట్రుల నందఱును ఏకోన్ముఖులజేయుము. మరల ధర్మము స్థాపింపుము. లేనియెడల పితృదేవతలు స్వర్గమునుండి మనలను జూచి నవ్వుదురు” అని యుపదేశించెను. శివాజీ గురునాథుని శిరసావహించెను. మహమ్మదీయుల నణగద్రొక్కి, హిందూసామ్రాజ్యము పునరుద్ధరించి, జన్మసార్థకము చేసికొనవలెనని కంకణముగట్టుకొనెను. మహమ్మదీయ రాజ్యములలో పనిచేయుచున్న మహారాష్ట్రీయును అట్టి యుద్రేకమునే పొంది తమ మతము, తమగౌరవము, తమ స్వాతంత్ర్యము రక్షించు

కొనుటకు సంసిద్ధులై యుండిరి. ఆయా మహమ్మదీయరాజ్యము లంతఃకలహముల పాలగుటచేత శివాజీకి తగిన సమయము చిక్కినది.

బీజపూరు సుల్తానుతో యుద్ధము:—అంతట దాదాజీ ఖాండియా కాలధర్మము నొందెను. శివాజీ తన జాగీరు వ్యవహారములు చూచుకొనుచు, మావలీలను కొండజాతివారికి పై నికశిక్ష నేర్పుచు యుద్ధసన్నాహములు చేయసాగెను. పదు నేనిమిదేండ్ల ప్రాయము వచ్చిన వెంటనే, బీజపూరు రాష్ట్రముపై దండెత్తి (1616) లో తొక్క దుర్గము పట్టుకొనెను. ఈ ప్రారంభవిజయము అతని కెంతయో ప్రోత్సాహము కలుగజేసినది. శివాజీ క్రమముగా రాయఘరు, పురంధరు, కళ్యాణీ దుర్గములు జయించెను. బీజపూరు సుల్తానువద్దకుబోవుచున్న ధనము దోచుకొనెను. బీజపూరు రాజ్యము కొల్లగొట్టుట కారంభించెను. “మనకు సామంతుడై మనరాజ్యముపై బడ సాహసించిన యా దుండగీడును చంపి కాని, ఖైదుచేసికాని తీసికొనిర”మ్మని సుల్తాను అపుజల్ ఖానుని బంపెను.]

[కాని అదియంత సులభమైన పనికాదు. అపుజల్ ఖాను మహారాష్ట్రీల దుర్గములను భేదించు ధైర్యములేక కృష్ణాజీ భాస్కరుడను బ్రాహ్మణుని శివాజీయొద్దకుబంపి “రహస్యముగ మాట్లాడుకొనవచ్చును రమ్మని” రాయబారమంపెను. శివాజీ రాయబారిని మిగుల గౌరవించి, రాత్రియొంటరిగా మరల సమావేశమై “స్వామీ! మీరు హిందువులు, విశేషించి బ్రాహ్మణులు. ఖాను నిజముగానేమి యుద్దేశించెనో తెలిపి వుణ్యము గట్టుకొను”డని ప్రార్థించెను. ఖాను మోసము

చేయదలచె" నని కృష్ణాజ్ఞ నూచించెను. మరునాడు శివాజీ తగిన సన్నాహముజేసికొని ఖానును జూడబోయెను. అనుకొని నట్లేదరిగినది. అపుఞ్చ ఖాను శివాజీని ఆలింగనము చేసుకొని నట్లు నటించి ఖడ్గముతో బొడువజూచెను. శివాజీ యతనిని పులిగోళ్ళతో నొక్కిపట్టి కైబారుతో బొడిచిచంపెను. ఇంత లో మాటునదాగిన సైన్యమువచ్చిపడి మహమ్మదీయ సైన్యములను గడతేర్చెను. (1659)

తరువాత బీజపూరు సుల్తాను మూడేండ్లవరకు శివాజీతో యుద్ధములుచేసి విసిగి, వేసారి, తుదకతనిక పూనా మొదలగు కృష్ణానది వఱకు గల రాజ్యమిచ్చివేసెను. అది మొదలు శివాజీ జాగీరుదారుడు గాక స్వతంత్రుడయ్యెను. (1662)

మొగలులతో యుద్ధము:—అటుపిమ్మట శివాజీ మొగలుసామ్రాజ్యము దోచుకొనుట కారంభించెను. ఔరంగజేబు అతనిపై కిషెయిస్తఖానునిపంపెను. షెయిస్తఖాను పూనాపట్టుకొని శివాజీని తమిరివేసెను. కాని శివాజీ మాటువేషముతో నొక పెండ్లి యూరేగింపులో గలిసివచ్చి మొగలు సేనానిని ముట్టడించెను. షెయిస్తఖాను పారిపోయి ప్రాణము దక్కించుకొనెను. అతని కుమారుడు మడిసెను. పూనామహారాష్ట్రము వశమయ్యెను. తరువాత శివాజీ సూరతువట్టణమును, మక్కాకుబోవుచున్న మహమ్మదీయ యాత్రికులను దోచుకొనెను. ఔరంగజేబుదిలారుఖానుని, బయసింహుని శివాజీపైకిబంపెను. ఆ మహాయోధులతో నిగ్రహించుట కష్టమని కాబోలును, శివాజీ కొన్నికోటలు శత్రువశముచేసి సామంతుడుగానుండుట

కంగీకరించి 1666 లో పాదుషాను దర్శింపబోయెను. కాని ఔరంగజేబుతగిన మర్యాదచేయనందున నతడాగ్రహించెను. పాదుషా యతనిని ఖైదుచేసెను. శివాజీ జయసింహుని కుమారుడగు రామసింహుని సాహాయమున తప్పించుకొని పూనా చేరెను.]

పట్టాభిషేకము:—తరువాత శివాజీ మొగలు సైన్యములను మఱల మఱల నోడించి, తానిదివఱకిచ్చిన కోటలు వశపఱచుకొనెను. అంతేకాక, పాదుషావద్దనుండి 1668 లో 'రాజా' బిరుదును 1670 లో ఖండేషురాష్ట్రమున 'చౌతు' వసూలుచేయు అధికారము సంపాదించెను. మహమ్మదీయ చక్రవర్తి యిచ్చిన బిరుదుతో సంతృప్తిపడ నల యని, 1674 లో రాయగరువద్ద పట్టాభిషిక్తుడై 'చక్రవర్తి' యని బిరుదు వహించెను. ఆ మహోత్సవ సందర్భమున నతడు పురోహితునికి లక్షరూపాయలు కట్టుమిచ్చి, బరిగారముతో దుఃదుఃగి బ్రాహ్మణులకు దానముచేసెను.

దక్షిణ దిగ్విజయము:—పట్టాభిషిక్తుడైన రెండు సంవత్సరములకు శివాజీ దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రకు బయలుదేరి జింజి, వెల్లూరు, ఆర్నీ, బళ్ళారి జయించి నవతి తమ్ముడగు జెంకాజీతో తంజావూరు పంచుకొని వచ్చెను.

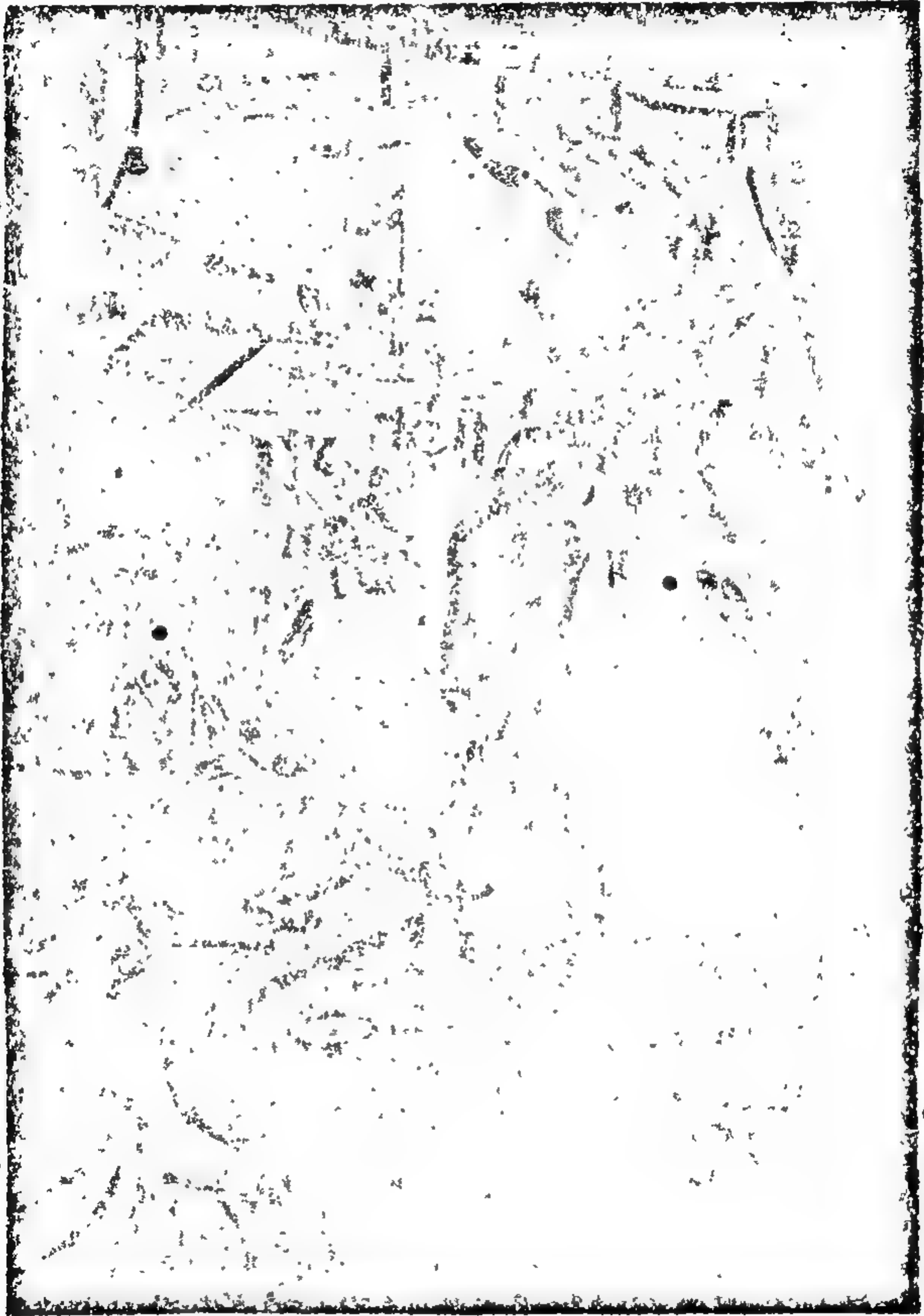
రాజ్యాంగ పద్ధతి:—“మహమ్మదీయుల యధికారము ఉచ్చస్థితికి వచ్చిన తర్వాత వారిని ధిక్కరించి జయప్రదముగ స్వతంత్ర రాజ్యమును స్థాపించినవారిలో శివాజీయే మొదటివాడు.” శివాజీ యెంత రణధీరుడో అంతటి రాజ్యాంగవేత్త. అతనికి అష్టప్రధానులను మంత్రులుండిరి. పీష్వాముఖ్యమంత్రి.

ఒక్కొక్కమంత్రి యొక్కొక్క రాజ్యాంగ విషయము చూచుచుండెను. వీష్ణు జీతము సంవత్సరమునకు 15,000 పూల వరహాలు. తక్కినవారి జీతము 10,000 పూల వరహాలు. శివాజీ తన రాజ్యమును 14 మండలములుగా విభజించి, ఒక్కొక్క మండలాధిపతికి కేంద్రప్రభుత్వమునవలె అష్టప్రధానులను నియోగించెను. మండలాధిపతులకు వంశపారంపర్యపు హక్కులుగాని, జాగీరులుగాని లేకుండజేసి జీతములేర్పఱచెను. అందువలన రైతులు మండలాధికారులపై నాధారపడియుండక, కేంద్రప్రభుత్వమువారు నిర్ణయించిన ప్రకారము పంటలో 2/5 వంతు పన్ను చెల్లించుచుండిరి రాజకీయోద్యోగులు క్రిమినలు వ్యవహారములను, గ్రామ పంచాయితీలు సివిలు వ్యాజ్యములను హిందూ ధర్మశాస్త్రము ననుసరించి పరిష్కరించుచుండిరి. శివాజీకి సైనికబలమే గాక, నాలుగువేల నావికులకు కావలసిన నౌకాదళముగూడ నుండెను. వారి కతడు జీతము సరిగా నిచ్చుచు మంచి శిక్షలో నుంచెను.

శివాజీ గుణములు : శివాజీ దారిద్రాంగయనియు, ఆతని రాజ్యము దొంగల రాజ్యమనియు కొందరభిప్రాయపడి యున్నారు. అతడు బహిరంగ యుద్ధములు చేయక, గోరిల్లా యుద్ధములుచేసి ఆకస్మికముగ పై బడియో, మోసము చేసియో శత్రువధ చేయుచుండెనని వారి యాక్షేపణము. విశాల సామ్రాజ్యమునేలు పాదుషా ప్రచండ సైన్య పారావారముతో వచ్చి పైబడినపుడు ఒక చిన్న జాగీరుదారుడు బహిరంగ యుద్ధముచేయ సాహసించుట ఆత్మఘాత యగునుగదా! అంతేగాక ఆకాలమున యుద్ధములందు మోసముచేయుట

సర్వసాక్షాత్కారమైనది. అందు మొగలుచక్రవర్తు లొకరికి తీసి
పోలేదు. అక్బరునకుటి మహాయోధుడు మోసముచేసియే ఖాం

శివాజీ, కల్యాణి, దుర్గాధిపతి కొండలు

జేషు రాష్ట్రము జయించెను. శివాజీని కొండయెలుక యని
పిలచిన అలంఘ్యురూపాదుషా మోసముచేతనే చక్రవర్తియై,

మోసము చేతనే గోల్కొండరాజ్యము జయించెను. ఆకాలపు రాజులు ముఖ్యముగా కార్యశూరులగుటకే చూచుచుండిరి. ధర్మముకాదని కార్యములు చెడగొట్టుకొనినవారు అరుదుగా నుండిరి.

కాని శివాజీ దోపిడిగాడైనను, సాధ్యమైనంతవరకు ధర్మవిరుద్ధములు చేయకుండుటకే ప్రయత్నించుచుండెను. “అతని సైనికులు దోచుకొనుటకు వెళ్ళినపుడు మసీదులకుగాని, మహమ్మదీయ మతగ్రంథములకు గాని, ఏస్త్రీకైనగాని, ఎట్టి హానియు చేయరాదని అతడు శాసించెను. పరమపవిత్రమైన ఖురానతనిచేతికి వచ్చినపుడు అతడు దానిని గౌరవముతో జూచి, తన మహమ్మదీయ సైనికులకిచ్చుచుండెను. హిందూ స్త్రీలనుగాని, మహమ్మదీయ స్త్రీలనుగాని తన సైనికులు ఖైదీలుగా దెచ్చినప్పుడును, వారిని రక్షించు నాపద్భాగధవుడు లేనప్పుడును, వారి బంధువులువచ్చి తగిన పరిహారమిచ్చువరకు తానే వారిని రక్షించుచుండెను” అని ఖాసీఖాను అను సమకాలిక మహమ్మదీయ చరిత్రకారుడు వ్రాసియున్నాడు. ఒకనాడు శివాజీ సైనికులు కళ్యాణదుర్గాధికారి యగు మా లానా అహమ్మదుయొక్క కోడలిని ఖైదుచేసి యతనియెదుట నిలబెట్టగా, అతడామెను కన్నకుమార్తెవలె నన్నానించి “మా తల్లికి నీ సౌందర్యమున సగమున్నయెడల నేనెంత యదృష్ట వంతుడనై యుండెడివాడను! ఎంత సౌందర్యవంతుడ నయ్యెడివాడను!” అని కలికి మణిభూషణము లిచ్చి సగౌరవముగ బీజపూరునకు బంపివేసెను.

శివాజీకిరాజ్యకాంక్షకంటె హిందూ ధర్మసంస్థాపనమే

ముఖ్యమైయుండెను. అతడు తనకు ధర్మోపదేశము చేసిన రామదాస స్వామికిరాజ్యము ధావోసి, యాసర్వసంగ పరిత్యాగి కార్యభారము వహింకనొల్లనందున తానాతని యాజ్ఞబడసి ప్రతినిధిగ నే పాలించెను. అందులకు తార్కాణముగ కాషాయవస్త్రమును జాతీయ పతాకముగ నొనర్చెను.

శివాజీ పరమభక్తుడు. అతని శిష్యమునకు భవానీయని పేరు. అతడు ఏ యుద్ధము తలపెట్టినను, ఏ కార్యము చేయదలచినను, భవానీ దర్శనముచేసి యాదేవియాజ్ఞ ననుసరించి ధన్యపడగుచుండును.

సింహావ లోకనము: — శివాజీ మహారాష్ట్రమునకు చేసిన నేవ నిరూపమానము. అతనికి పూర్వము మహారాష్ట్ర లచ్చటచ్చట మవామ్మదీయ రాజ్యములో చీలిపోయియుండిరి. అతడు వారి నందఱిని ఒక్క రాష్ట్రమున జేర్చి మహారాష్ట్ర మను పేరు స్థాపకముచేసి, వారియందు జాతీయభావము నెలకొల్పెను. హిందూమతాభిమానము రవులుకొల్పెను. యుద్ధములకు కొత్తమార్గము కల్పించెను. హిందువులు నిర్వీర్యులు కాలేదనియు, సరియగు నాయకుడున్నయెడల వారు శత్రునిరూపముచేసి రాజ్యములు స్థాపింపగలరనియు ధృవపఱచెను. అతనితో మహారాష్ట్రమున నూతనశక మారంభమయ్యెను. “మా రాజు అవతారపురుషుడనుటకు సందేహములేదు, అట్టి మహాపురుషుడు ఇంతవరకు పుట్టలేదు, ఇక పుట్టబోడు” అని యొక మహారాష్ట్రీడు పలికెనట. శివాజీ మహారాష్ట్రీలకే కాదు; హిందువులందరికిని పూజ్యుడే.

2 వ అధ్యాయము

మహారాష్ట్ర స్వాతంత్ర్యయుద్ధము (1680-1707)

శంభూజీ:—శివాజీ 1680 లో స్వర్ణస్థుడయ్యెనని వినిన తోడనే ఔరంగజేబు మహారాష్ట్రులను జయించుట నులభమని తలచెను. అతడు ప్రచండ సైన్యముతో వచ్చి, బీజపూరు, గోల్కొండ రాష్ట్రములు జయించి (1687) అందు తన సైన్యములు నిలుపుకొని మహారాష్ట్రుల దాకెను. శివాజీ కుమారుడగు శంభూజీని 1689 లో పట్టుకొని మహమ్మదీయడ వగుమని బలవంతపెట్టెను. శంభూజీ యతనిని తూలనాడెను. ఔరంగజేబు మండిపడి, యతని కన్నులు పీకించి, చంపించెను. అతని కుమారుడగు “సాహూరు” (శివాజీ 11) తన యావజ్జీవము చెలపెట్టెను.

రాజారాం:—ఇంతటినుండి మహారాష్ట్ర చరిత్రమున మూడు విపత్సమయములు వచ్చినవి. ఇది మొదటి సమయము. కాని మహారాష్ట్రులు లోబడలేదు. శివాజీ రెండవ భార్య కుమారుడగు రాజారాం రాజై అపజయము లెన్నియైనను లెక్కచేయక, ధైర్యముతో డీకొనుచు మొగలు శిబిరములుగూడ దోచుకొనుచుండెను. ఒకనాడు పాదుషాయొక్క గుడారముపైనున్న పసిడికుండలు దోచుకొనెను. ఖాండేషు రాష్ట్రమున చౌతు, సర్దశముఖి యనుపన్నులు వనూలు చేయుచుండెను. చౌతు, అనగా పంటలో నాల్గవవంతు, సర్దశముఖి యనగా పదవవంతు. దురదృష్టవశమున సతడు 1700 లో మరణించెను.

తారాబాయి:—అతని భార్య తారాబాయి పది యేండ్ల కుమారుని రాజుచేసి, తాను పరిపాలనము చేయుచు

మహారాష్ట్రీలను ప్రోత్సహించు చుండెను. “ఔరంగజేబు ఘోరయుద్ధములుచేసి, మాజహాను కూడబెట్టిన ధనమంతయు ఖర్చుపెట్టి వేనవేలు సైనికుల నాహుతిచేసి మహారాష్ట్రీల దరిద్ర నేతముజొచ్చి, మహాదుర్గములు పట్టుకొని, వారి నింటి నుండి తరిమివేసెను. కాని మహారాష్ట్రీల ధైర్యము మరింత హెచ్చిపోయినది. వారు మొగలు సామ్రాజ్యముపై దండెత్తి అడుగుబెట్టిన చోటెల్ల దోచుకొని నాశనము చేయుచుండిరి.” ఔరంగజేబు ఇరువదియైదు సంవత్సరములు పడిన ప్రయాస వృథాయైనది.

మొగలాయీ లోడిపోవుటకు కారణములు

వృథాయగుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఏలయన (1) ఔరంగజేబునకు మహారాష్ట్ర దేశస్వభావ మంతగా తెలియ లేదు. వారి దుర్గములరణ్యమధ్యముననున్నవి. వారిమార్గము లితరులకు సాధారణముగా తెలియవు. అందువలన వారొకా నొకప్పుడు కొన్ని దుర్గములను నష్టపోయినను, మరల సాధించు కొనుచుండిరి. (2) మహారాష్ట్రీలు మొగలాయీలతో బహిరంగ యుద్ధము లెన్నడునుచేయక, మాటున దాగియుండి, యేమరుమాటున శత్రువులపైబడి సంహరించుచుండిరి. లేదా శత్రుశిబిరమునకు రానున్న సామగ్రి దోచుకొను చుండిరి. (3) వారికి తగిన వ్యూహములను ఔరంగజేబు వన్నలేక పోయెను. పన్నినను, అతనిసేనానులు నుఖాసక్తులు, స్వార్థపరులు, స్వామిభక్తిశూన్యులునై, శత్రువర్గమునుండి లంచములుతిని, సక్రమముగా పోరాడకుండిరి. (4) దానికితోడు మహారాష్ట్రీలు

చత్రవతి శివాజీయూవచ్ఛక్తియు ధారవోసి స్థాపించిన సామ్రాజ్యమున కెట్టి కళంకమును రాకుండ రక్షించుకొనుటయే తమ విధియని నమ్మి, ప్రాణమునకు లెక్కనేయక, యుద్ధమొనర్చి, శత్రు సన్నాహములు వమ్ముచేసి, తమ స్వాతంత్ర్యము నిలబెట్టుకొని ధన్యులగుచుండిరి.

కి వ అధ్యాయము

మహారాష్ట్ర విజృంభణము (1707-1761)

ఇట్టి విషమపరిస్థితులలో ఔరంగజేబు కాలగతి నొందెను (1707). అప్పటినుండి మొగలుసామ్రాజ్యము క్షీణింప మొదలుపెట్టి, మహారాష్ట్ర ప్రభావము ప్రద్యులింపసాగినది. మొగలు చక్రవర్తులు అసమర్థులగుటయు, సుబేదారులు స్వతంత్రులగుటయు వారి కనుకూలముగా నుండెను. 1707 మొదలు 1761 వఱకు వారిని మించిన బలవంతులు లేరు. సింధు హిమాచలములు మొదలు తంజావూరు వఱకు మన దేశము వారి యధీనమై యుండెను. కొన్నిరాష్ట్రములు వారి పాలనలో నుండెను. కొన్ని కప్పము చెల్లించు చుండెను. “బ్రిటిషువారు హిందూదేశమును హిందువుల వద్దనుండియే జయించిరి. మొగలుల వద్దనుండి కాదు” అని సర్ విలియమ్ హంటరు దొరగారు వ్రాయుచున్నారు.

పీష్వాలు:—బహదూరుషా చక్రవర్తి మహారాష్ట్రలో కలతలు వుట్టించదలచి షాహును 1707 లో చెఱనుండి విడిచిపెట్టెను. షాహూ తారాబాయి నోడించి, రాజ్యము

వశపటచుకొని తనకు సహాయముచేసిన బాలాజీ విశ్వనాథుని పీఠాగ్రా నియమించెను. ఇదివఱకు మంత్రులు రాజులకు లోబడి రాజ్యాజ్ఞ నెరవేర్చుచుండిరి. వారి యుద్యోగము వంశ పారంపర్యముగా వచ్చు నాచారము లేదు. కాని బాలాజీ విశ్వనాథుడు మంత్రియైనది మొదలు మహారాష్ట్ర రాజ్యాంగ మున గొప్పమార్పు వచ్చెను. షాహూ సోమరియు, విషయ లోలుడునై, రాజకార్యము లన్నియు మంత్రికి విడిచిపెట్టెను. అతడు సర్వస్వతంత్రుడై వ్యవహరించుచుండటయేగాక, తన యుద్యోగము వంశపారంపర్యముగా వచ్చునట్లు చేసెను. ఇక మనము తీసుకొని పీఠాగ్రాపేర్లే కాని రాజులపేర్లువినము, పీఠాలు 1703-1803 వఱకు ఏడుగురుండిరి. వారందఱును బాలాజీ విశ్వనాథుని వంశము వారు; చిత్పావన బ్రాహ్మణులు. కుశాగ్రబుద్ధి గలవారు.

బాలాజీ విశ్వనాథ్ 1714-1720:—సర్వ స్వతంత్రులైనవారిలో బాలాజీ విశ్వనాథ్ మొదటివాడు. ఇతడు 1718 లో ఢిల్లీలో సయ్యదుసోదరులకు సాయముచేసెను. అందులకు ప్రతిఫలముగా చక్రవర్తి మహారాష్ట్రుల స్వాతంత్ర్యము నంగీకరించెను. సర్మదానదికి దక్షిణముననున్న రాజ్యములో చాతు, సర్దశముఖియును పన్నులు వసూలు చేసికొనుట కధికారము లిచ్చెను. ఈ వరములు రెండును మహారాష్ట్రులకు రెండు పట్టుకొమ్మలని చెప్పవచ్చును.

బాజీరావు 1720-1740:—ఇతడు బాలాజీ విశ్వనాథుని కుమారుడు. ఇతని కాలమున మహారాష్ట్ర యుద్ధదశ యందుండిరి. ఇతడు హైదరాబాదు నవాబు నోడించిచాతు,

సర్వశముఖ బకాయితో వసూలుచేసెను. ఉత్తరమునగూడ మహారాష్ట్ర యధికారము నెలకొల్పవలెననియు, మొగలు రాజ్యము నశింపజేయవలెనని యతడువ్యభూరు చుండెను. అతడు మొగలురాజ్యముపై దండెత్తి మొగలు సైన్యములను, వారికి సాయమువచ్చిన నైజామురాజ్యములనుగూడ భోపాలు వద్ద పూర్తిగా నోడించి మాళవదేశమును, సర్మవానదికి చెంబలు నదికి మధ్యనున్న దేశమును జయించెను. మరుసటి సంవత్సరమే పోర్చుగీసువారి వద్దనుండి సాలెప్పి, బాసీను జయించెను. అంతట మహారాష్ట్ర యధికారము సుస్థిరమైనది.

మహారాష్ట్ర కూటము:—ఈ విధముగా పీష్వాయి మహారాష్ట్ర రాజ్యము నభివృద్ధి చేయుమండగా, ఇతరనాయకు లచ్చటచ్చట రాజ్యములు జయించి ప్రముఖు లగుచుండిరి. ఇందులో మురహారావు హోల్కారును, గ్వాలియరులో రాణాజీ సింధియాయును, బరోడాలో పిలాజీ గాయక్వాదును. నాగపురములో రఘోజీభాన్స్లేయును స్థిరవాసము లేర్పరచుకొని, బాజీరావునకు సర్దారులై, వన్నులు వసూలుచేసి పంపుచుండిరి. హోల్కారు, సింధియా, గాయక్వారు, భాన్స్లేయును నవి వంశనామములు.

బాలాజీ బాజీరావు:—1740—1761. బాజీరావు కుమారుడగు బాలాజీ బాజీరావు 1740 లో పీష్వాయయ్యెను. ఇతని కాలమున మహారాష్ట్రలు మహోన్నతదశకు వచ్చిరి. బంగాళముపై దండెత్తి చౌతు వసూలుచేసి, నవాబు వద్దనుండి ఒరిస్సాలాగుకొనిరి. అహమ్మదుషా అబ్దాలీ (దుర్రేని) ని

పారదోలి పంజాబు నాక్రమించిరి. కర్ణాటకము వశపరచుకొనిరి, నైజామును తమస్వాధీనమునందుంచుకొని చౌతు సర్దశముఖ పనూలుచేయుచుండిరి. తనయాదాయమునుండి చౌతు నిచ్చెదవని ఢిల్లీపాదుషాచేత వాగ్దానము చేయించుకొనిరి. ఇంతయేల? 1760 లో వారి యధికారము సింధు హిమాచలములు మొదలు తంజావూరువరకు వ్యాపించినది. అందు వారి పరిపాలనమున లేని రాష్ట్రములు కప్పము చెల్లించుచుండెను. ఇక వారు ఢిల్లీ సామ్రాజ్యపదవి కట్టులు చాచుచుండిరి.

మూడవ పానిపట్టుయద్ధము 1761:—కాని, ఇంతలో అంతయు తారుమారై మహారాష్ట్ర చరిత్రమున రెండవ విపత్సమయము వచ్చిపడినది. మొగలు చక్రవర్తియగు షా ఆలము నామమాత్రావశిష్టుడగుటచేత అతని వజీరు ఖాజీ ఉద్దీను దుష్టపరిపాలనజేసి సర్దారులకు విరోధియై, వారివలన నేమి యపాయము వచ్చునో యని మహారాష్ట్రుల యొక్క సాహాయ్యముకోరెను. మొగలు సామ్రాజ్యము వశపఱచుకొనుటకు సమయము దొరకెనని వారు ఢిల్లీకి వచ్చిపడిరి. మహమ్మదీయ సరదారు లదరిపడి అహమ్మదుషా అబ్దాలీ యొక్క సాహాయ్యము గోరిరి. మహారాష్ట్రులపై వగదీర్చుకొనుటకును, మొగలు సామ్రాజ్యము జయించుటకును తగిన యవకాశము లభించెను గదాయని, అహమ్మదుషా లక్ష సైన్యముతో పానిపట్టువద్దకు వచ్చిపడెను.

పరాజయ కారణములు:—మహారాష్ట్ర సైన్యములు మూడు లక్షలుండెను గాని, తుదకు వారాయాద్ధమున వూరి గానోడిపోయిరి. ఏలయున? (1) మహారాష్ట్రులలో సంఘీ

భావము లేకపోయెను. (2) హోల్కారు సర్వసైన్యాధి పత్యము వహించిన సదాశివరావుతో కలహించి శహాయము చేయక తటస్థముగా నూరకుండెను. (3) అహమ్మదుషా రాక పోకలకు మార్గములన్నియు వశపరచుకొని మహారాష్ట్రులకు భోజన పదార్థములు చేరనీయక పోవుటచేత వారు క్రమక్రమముగా నలసి బలహీనులైరి. (4) అంతేగాక, అతడు సదాశివరావుకంటె యుక్తిపరుడు, నిదానముగలవాడు నగుటచేత కొంత సైన్యము వెనుకదాచియుంచి మహారాష్ట్రులలసియుండిరిని కనిపెట్టిన తోడనే ముందున కుడాయించి శత్రుసైన్యమును ఇరువది మైళ్ళు తరిమి తరిమి చెండాడెను.

ఫలితను లు:—ఈ యుద్ధము మన దేశచరిత్రమున చాలము ఖ్యాతైనది. (1) ఇందు మొత్తముమీద హిందువులు రెండు లక్షలు మడిసిరి. మహారాష్ట్రనాయకులు చాలమంది చనిపోయిరి. సింధియా కుంటివాడయ్యెను. హోల్కారు, నానాఫర్నవీను ప్రాణములు దక్కించుకొనిరి. (2) ఈ యుద్ధముతో మహారాష్ట్రులకు ఢిల్లీ సామ్రాజ్యము నేలు నాశలడుగంటినవి. పీష్వా యధికారము క్షీణించినది. మహారాష్ట్రు సంతోషభావము నశించి, మహారాష్ట్రకూటము చీలిపోయినది. తరువాత మహారాష్ట్రులు కొంతరాజ్యము మఱిల సంపాదించిరి. కాని సంపాదించినవాగు స్వలాభము నాశించిన నాయకులే గాని, మహారాష్ట్ర కూటముకాదు. (3) మహారాష్ట్రుల సంతోషభావము చెడినతోడనే, ఆంగ్లేయులు సామ్రాజ్యాధిపతు లగుట కవకాశము చిక్కినది. (4) అహమ్మదుషా అబ్దాలీ ఢిల్లీసామ్రాజ్యము కబళింపజూచెను. కాని,

ఆతని సైనికులందరు నొక్కపెట్టున రెండు సం॥ల బకాయ జీతము లిమ్మని, కాబూలునకు వెంటనే మరలిపోదమని పట్టు పట్టుటచేత, అహమ్మదుషా నిరాశచేసికొని, నవదేశమునకు మరలిపోవలసివచ్చెను.

4 వ అధ్యాయము మహారాష్ట్ర పతనము

మాధవరావు 1761—1772:—పానిపట్టు యుద్ధమున కలిగిన పరాభవముచేత బాలాజీ బాజీరావు క్రుంగిపోయి 1761 లో మరణించెను. అతని కుమారుడు మాధవరావు పీష్వా యయ్యెను. మాధవరావు ధర్మతత్పరుడు. రాజ్య తంత్రజ్ఞుడు. ఇతని కాలమున మహారాష్ట్రలు కొంత ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టుకొనిరి. ఇతడు 1763 లో నైజాము నోడించి, చాతు, నర్దశముఖ బకాయితో వసూలుచేసెను. 1764 లో హైదరాళీ నోడించి నవ్వుమైన రాజ్యమును సంపాదించెను. ఇతనికి నానాఫర్నవీను ఆర్థికమంత్రిగా నుండెను. మహారాష్ట్ర కూటమునకు మొత్తముమీద లక్షసైన్యము, ఏడుకోట్ల యాదాయము నుండెను. మాధవరావు 28 వ యేట మరణించెను. పానిపట్టు యుద్ధమువలన ఇతని యకాలమరణమువలన మహారాష్ట్రమున కెక్కువ నవ్వుము వచ్చెనని చెప్పుదురు. ఇతని తరువాత పీష్వాల బలము పూర్తిగా తగ్గిపోయినది.

పీష్వా నారాయణరావు:—మాధవరావు సోదరుడు నారాయణరావు 1772 లో పీష్వాయయ్యెను. ఇతనిని రఘు

నాథరావు చంపించి తానే పీషాయయ్యెను. మహారాష్ట్ర చరిత్రమున నిది మూడవ విపత్సమయము. నానాఫర్నవీసు నారాయణరావు కొడుకును మాధవరావు II అను పేర పీషాను చేసెను. రఘునాథరావు ఆంగ్లేయుల సహాయము పొంది యుద్ధము చేసెను. దీనికి మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధ మనిపేరు (1775-1782). తుదకు రఘునాథరావునకు భరణము మాత్రమే ముట్టినది.

మాధవరావు II-1772-95:—నానాఫర్నవీసు మాధవరావునకు 27 సంవత్సరములు మంత్రిగానుండెను. ఇతనిని చూచి హైదరాళీ యంతటివాడు భయపడి మహారాష్ట్ర దేశము ముట్టకుండెను. అప్పటికి మహదాజీని మించిన బలవంతులులేరు. అతని కాల్యము డిజోయి అను ఫ్రెంచి సేనానివలన శిక్షపొందినది. అతడు పాళిము చక్రవర్తిని చేతిలోనుంచుకొని ఢిల్లీ, ఆగ్రా పాలించుచుండెను. రాజపుత్ర స్థానమును, పంజాబును జయించెను. 1784-90 వరకు ఉత్తర హిందూస్థానమున నాతనిమాట పాటియై చెల్లుచుండెను. కాని పూనాలో నానాఫర్నవీసు యొక్క పలుకుబడి చూచునరికి మహదాజీకి కన్నుకుట్టెను. ఈ యిర్ష్యవలన మహారాష్ట్రుల లో కలతలు పెరిగిపోయినవి. మహదాజీ 1794 లో చనిపోయెను. అతని దత్తుడు దౌలతరావు సింధియా సింహాసనమెక్కెను.

మహదాజీ చనిపోయినంతనే నైజాము పీషాకు పన్నీ యదలచుకొనలేదని చెప్పెను. నానాఫర్నవీసు మహారాష్ట్ర లండటిని కూర్చుకొని, నైజామును 1795 లో కడ్డలావద్ద

పూర్తిగా నోడించి 37 లక్షలు ఆదాయమువచ్చు రాజ్యము వుచ్చుకొనెను. మహారాష్ట్ర లండనును కలిసి పనిచేయుటకును మహావిదయమును గాంచుటకును ఇదియే కడపటిసారి.

బాజీరావు II-1795-1818:-రఘునాథరావు కుమారుడగు రెండవ బాజీరావు 1795 మొదలు 1818 వఱకు పీష్వాగా నుండెను. నానాఫర్నవీను 1800 లో కాలధర్మము నొందెను. ఇతనితో మహారాష్ట్రమున రాజ్యతంత్ర మస్తమించెనని చెప్పవచ్చును.

తుకాజీరావు హోల్కారు చనిపోగానే అతని నలుగురు కుమారులును రాజ్యముకొరకు తగవులాడిరి. బాజీరావు వారి కలహములు పెంచి కడపటి వానిని చంపించెను. తుదకు యశోవంతరావు గెలిచి పూనాలో బాజీరావును ముట్టడించెను. బాజీరావు సైన్యసహకార పద్ధతి కంగీకరించి ఆంగ్లేయులతో బాసీనువద్ద 1802 లో సంధిచేసికొనెను. అవమాన శరములగు నా సంధిషరతులను తక్కిన మహారాష్ట్ర లంగీకరింపక యుద్ధముచేసిరి. కాని ఓడిపోయిరి. దీనికి రెండవ మహారాష్ట్ర యుద్ధమని పేరు. తరువాత పీష్వా బ్రిటిషువారి శృంఖలమునుండి తప్పించుకొనజూచి, సింధియా, హోల్కారులతో కలిసి మూడవ మహారాష్ట్ర యుద్ధము తేచ్చిపెట్టుకొనెను. కాని మహారాష్ట్రలు మఱల నోడించిరి (1818). అంతటితో మహారాష్ట్ర స్వాతంత్ర్యము పూర్తిగానశించినది. ఆంగ్లేయులు పీష్వాకు భరణమిచ్చి అతని రాజ్యమును బాంబాయి రాజధానిగా మార్చిరి. నాగపూరు సంస్థానము 1853 లో నంతరించినది. గాయక్వాడు, సింధియా, హో

లక్కరు ఆంగ్లేయులకు సామంతులై, నేటికిని తమరాష్ట్రములు పాలించుకొనుచున్నారు.

మహారాష్ట్ర పతనమునకు కారణములు: — ఇట్లు శివాజీ 1674 లో స్థాపించిన సామ్రాజ్యము నుమారు 150 సం॥లలో నంతరించినది. శివాజీ 1680 లో స్వర్గస్థుడైనది మొదలు ఔరంగజేబు 1707 లో కాలధర్మము నొందువరకు మహారాష్ట్రలు తమ స్వాతంత్ర్యము నిలబెట్టుకొనుటతో సరి పోయినది. 1707 మొదలు 1761 వరకు పీష్వాలు విజృంభించి సింధు హిమాలయము మొదలు తంజావూరువరకు లోబరచు కొనిరి. ఇదియే వారి ఉచ్చదశ. కాని (1) మూడవ పాని పట్టు యుద్ధముతో వారి పతన మారంభమైనది. పీష్వాల బలము తగ్గినది. మహారాష్ట్రకూటము చీలిపోయినది. (2) ఇంతటినుండి మహారాష్ట్ర నాయకులు స్వలాభాపరులై, తమలోతము కలహింపసాగిరి. రఘునాథరావు అన్యాయ ముగ పీష్వావదవి యాశించి నారాయణరావును గడతేర్చెను. మహదాజీ సింధియా నానాఫర్నవీనును జూచి యీర్ష్యపడు చుండెను. ఈ యంతఃకలహములు ఆంగ్లేయులకు లాభకరము లైనవి. (4) అయిదారేండ్లలో పీష్వామాధవరావు మహదాజీ సింధియా, తుకాజీహోల్కారు, అహల్సాబాయి, నానా ఫర్నవీను మున్నగు నాయకులు గతించిరి. మహారాష్ట్రరాజ్య తంత్రము శూన్యమై కలహములు పెచ్చుపెరిగి, పీష్వాబాజీ రావు ఆంగ్లేయులకు సామంతుడై కూటస్థులను క్రుంగదీసెను. (6) ఉచ్చదశ యందున్నపుడైనను, మహారాష్ట్రలు తక్కిన హిందువులను మహమ్మదీయులను గూడ విదేశీయులుగనే

భావించి దోచుకొనుచుండుటచేత వారి కెవ్వరును సహాయ పడకుండుటయేగాక వారి విరోధులగు ఆంగ్లేయులతో జేసు చుండిరి. (7) మహారాష్ట్రులకు మహమ్మదీయ సైన్యములు యూరపియను సైన్యములుగూడ నుండెను. ఆ సైన్యములను, సైన్యాధిపతులను శత్రువులు లంచమిచ్చి సులభముగ వశ పరచుకొనుచుండిరి. (8) ఇట్లు స్వారిద్రోహముచే నైననేమి, యుద్ధములచేనైననేమి, మహారాష్ట్రుల బలము తగ్గుచుండగా ఆంగ్లేయులు నౌకాబలమున అద్వితీయులగుటజేసి తమ దేశ మునుండి యెప్పటికప్పుడు సైన్యములను తెప్పించుకొనగలిగి యుండిరి. ఆయా కారణములవలన మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య ముగూడ మొగల సామ్రాజ్యమువలెనే క్షీణించి తుదకు ఆంగ్లేయుల వశమైనది.

బిటిష్టు మహాయుగము

1 వ అధ్యాయము

వర్తక సంఘములు

పూర్వపు మార్గములు:—మన దేశమునకును ఐరోపా ఖండమునకును వర్తక మనాదిగ జరుగుచుండెను. రోమనులు నుమారు వేయి సంవత్సరములు వెండి బంగారము లిచ్చి మన దేశమునుండి మిరియాలు, నుగంధ ద్రవ్యములు, నీలి మండు, సన్ననూలుబట్టలు మొదలగునవి కొనిపోవుచుండిరి. రోమను సామ్రాజ్యము చీలిపోయిన తరువాత పశ్చిమమున వెనీషియనులును, తూర్పున అరబ్బులును వర్తకము నడుపు

చుండిరి. ఆ కాలమున ముఖ్యముగ మూడు వ్యాపారమార్గములుండెను. (1) కొందఱు పడమటితీరమునుండి యెఱ్ఱనము ద్రముగుండ ఈజిప్టుతూర్పుతీరము చేరి, యచటినుండి అలెగ్జాండ్రియాకు మెట్టమార్గమున బోవుచుండిరి. (2) మఱికొందఱు పడమటితీరమునుండి పారసీక సింధుశాఖద్వారా పారశీకము చేరి, మెట్టమార్గమున సిరియా దేశపు రేవులకు బోవుచుండిరి. (3) తక్కినవారు ఆఫ్ఘనిస్థానము, మధ్యఆసియా గడచి, కాస్పియనుసముద్రము దాటి కాన్ స్టాంటి నోపిలునగరము జేరుచుండిరి.

ఐరోపావారి రాక:—కాని, 1453 లో కాన్ స్టాంటి నోపిలు తురుక్కుల వశమైనది మొదలు వారు క్రైస్తవుల వర్తకము నాగనియనందున మన దేశమునకు సముద్రమార్గము కనిపెట్టవలసివచ్చెను. వాస్కోడిగామా యను పోర్చుగీసునావికుడు 1497 లో గుడ్ హోప్ అగ్రము చుట్టివచ్చి, 1498 లో మలబారు తీరమున కల్చికోట చేరెను. అది మొదలు మధ్యధరాసముద్రతీరపు వర్తకము వెనుకబడినది. అట్లాంటిక్ సముద్రతీరపు వర్తకము వృద్ధియైనది. అట్లు మనదేశమునకు వచ్చినవారు పోర్చుగీసువారు, డచ్చివారు, ఫ్రెంచివారు, ఆంగ్లేయులు. వీరిలో ఆంగ్లేయులు నౌకాబలమున అద్వితీయులగుట వలన తక్కినవారిని క్రమక్రమముగా త్రోసిరాదని, తుదకు మనదేశమునకు పాలకులైరి.

తత్త్వభేదము:—ఇట్లు విశేషాలు మనదేశమునకు వచ్చి రాజ్యము స్థాపించుకొనుట క్రొత్తగాదుకాని, వారివారి యుద్దేశములలో కొంతభేదమున్నది. పూర్వకాలమున సిధియ

నులు, పార్థియనులు, హూణులు మొదలగు విదేశీయులు మన దేశమున స్థిరనివాస మేర్పరచుకొని మన మతమును, నాగరికతను అనుసరించిరి. తురుష్కులు హిందూమతము ననుసరింపక పోయినను, మన దేశమే తమ దేశమయి, మన నాగరికత కొంతవరకు నవలంబించి, తుదకు మనదేశముననే కాలధర్మమునొందిరి. ఐరోపావారన్ననో, అట్లుకాదు. వారు ధర్మార్జునకు వచ్చినవారేగాని, స్థిరనివాసమునకు గాదు వారి వర్తకము, వారి స్రభుత్వము సాగుచుండవచ్చును; వారు మన నాగరికతయందు చాల మార్పులు కలుగజేసియుండవచ్చును; కాని వారు హిందూదేశస్తులు మాత్రము కాలేదు.”

పోర్చుగీసువారు:—మన దేశమునకు వచ్చిన యూరపియనులలో పోర్చుగీసువారు మొదటివారు. వారు మొదట కల్చికోట జామజీసుయొక్క యనుజ్ఞ పడసి పడమటితీరమున వర్తకము చేసికొనదలచిరి. అరబ్బుల బాధపడలేక కొన్నికోటలు కట్టుకొనిరి. పోర్చుగీసు గవర్నరులలో అల్బాకర్కు ముఖ్యుడు (1505-15) అతడు వర్తకముతో సంతృప్తిపడక సామ్రాజ్యము స్థాపింపదలచి, అందుకొరకు కొందఱికి స్వదేశ స్త్రీలను పెండ్లిచేసి వలసరాజ్యములు స్థాపింపవలెననియు, వలసలకు వీలులేనిచోట కోటలు కట్టవలెననియు స్వదేశ రాజులను వశపరచుకొని పోర్చుగీసురాజునకు సామంతులుగ జేయవలెననియు నుద్దేశించెను. బీజపూరు సుల్తాను వద్దనుండి 1510 లో గోవా పట్టణమును, గుజరాతు సుల్తానువద్దనుండి డయ్యూ పట్టణమును జయించెను. 16 వ శతాబ్దమునకు పోర్చుగీసువారు అరబ్బులను పారదోలి గుడ్ హోప్ లాగము మొదలు చైనా

దేశమువరకు 12,000 మైళ్ళ సముద్రతీరము నాక్రమించిరి. అందు గోవా, డయ్యూ, కొచ్చిను, ఆర్మజు, మలాకా, సుగంధ ద్రవ్యములు వర్తకమునకు ప్రసిద్ధములైనవి. వారసీక సింఘ శాఖమీదనున్న ఆర్మజువంటి వర్తకస్థానము ఆసియాలోలేదని ప్రఖ్యాతినొందెను. ఆర్మజు నుల్తాను, కల్చికోట జామోరీను, కొచ్చిను రాజా పోర్చుగీసురాజునకు సామంతులై యుండిరి.

వారిపతనము:—కాని, పోర్చుగీసువారి ప్రభావమెంత త్వరలో పెరిగినదో, అంత త్వరలో విరిగినది. ఉచ్చస్థితియందైనను, వారికి ప్రాద్దేశములలో వర్తకసామ్రాజ్యమేకాని రాజ్యాధికారము అంతగా లేదని చెప్పవచ్చును. గొప్పసేనలు తయారుచేయుటకును, రాజ్యము సంపాదించుటకును, వారికి తగిన యవకాశములు లేవు.

ఏలన : (1) వారిది చాలచిన్న దేశము. జనసంఖ్య 30 లక్షలు. వారిలో కొందఱు ప్రాద్దేశములకును, మఱికొందఱు బ్రెజిలు దేశమునకును బోవలసియుండెను. (2) అల్పాకర్షుతరువాత మనదేశమునకు వచ్చిన యుద్యోగులు సోమరులు, నీతిదూకులునై, స్వంతవర్తకములు చేసి స్వలాభము చూచుకొనుచుండిరేగాని, సంఘలాభమును, స్వదేశ షేమమును చూడరైరి. (3) కొంత కాలమునకు రాజ్య సంపాదనము సాధ్యముకాదని గ్రహించి, క్రైస్తవమతప్రచారము మొదలుపెట్టిరి. తుదకు గోవానగరమున క్రైస్తవమత ప్రచారకుల సంఖ్య తదితరుల సంఖ్యను మించియుండెను. వారు క్రైస్తవమతమును స్వీకరింపనివారిని బ్రతికియండగనే కాల్చి చంపుచుండిరి లేదా ఖయిదు చేయుచుండిరి. అందువలన స్వదేశ

రాజులకు పోర్చుగీసువారియందు ద్వేషము వుట్టినది. (1) అంతకు పూర్వమే వారి వర్తకము క్షీణింప నారంభించినది. వారు పొందుచున్న లాభముచూచి డచ్చివారు, ఆంగ్లేయులు పోటీవచ్చిరి. (2) పైపెచ్చు కొంతకాలమునకు పోర్చుగీసు దేశము స్పెయినురాజ్యమున గలిసిపోయినది. స్పెయినురాజగు రెండవ ఫిలిప్పు పోర్చుగీసు రాజ్యమునుండివచ్చు నాదాయము డచ్చివారితో చేయు యుద్ధములకు ఖర్చుపెట్టుచుండెను. డచ్చి వారును, ఆంగ్లేయులును కలిసి స్పెయినువారి నొకలతోపాటు పోర్చుగీసువారి నొకలనుగూడ దోచుకొని, సముద్రమున ముంచివేయుచుండిరి. ఎట్లకేలకు డచ్చివారు స్వదేశ వ్యాతం త్ర్యము నిలజెట్టుకొని ప్రాదేశములందు పోర్చుగీసువారి రాజ్యము లాక్రమించుకొనిరి. ఇప్పుడు పోర్చుగీసువారికి గోవా, డయ్యూ, డామను మాత్రమే మిగిలినవి.

డచ్చివారు:—హాలందు దేశమువారికి డచ్చివారిని పేరు. “డచ్చి యిస్టిండియాకంపెనీ” 1602 లో స్థాపింపబడినది. డచ్చివారు 1619 లో జావాదీప్పము నాక్రమించిరి. 1623 లో అంబోయనావద్ద ఆంగ్లేయులను కొందఱినిజంపి, తక్కినవారిని మన దేశమునకు తరుమగొట్టిరి. గుడ్ హోప్ అగ్రమున వలస లేర్పఱచుకొనిరి. మలబారు తీరమునుండి పోర్చుగీసువారిని తఱిమి మలాకా, సింహళము నాక్రమించిరి. కాని, సుగంధ ద్రవ్యముల వర్తకమువలన లాభమెక్కువగా కనబడుటచేత డచ్చివారు సుగంధదీప్ప వర్తకమునం దెక్కువ శ్రద్ధవహించి యుండిరి. 17 వ శతాబ్దాంతమున యూరపియను వర్తకులలో డచ్చివారితో సమానులు లేకుండిరి. కాని 18 వ శతాబ్దమున

ఫ్రెంచివారితో తటచు యుద్ధము చేయవలసి వచ్చుటచేత వారి వర్తకముతో పాటు వారి బలమును తగ్గిపోయినది. ఇప్పుడు డచ్చివారికి మనదేశమున రాజ్యమేమియు లేదు.

ఫ్రెంచివారు:—‘ఫ్రెంచి యాస్తిండియా సంఘము’ 1604 లో స్థాపింపబడినది. ఫ్రెంచివారు సూరతు (1664), పుదుచ్చేరి, చంద్రగిరి, మాహి, మచిలీపట్టణము, డక్కా, పాట్నా, కాసింబజారు, మొదలగుచోట్ల వర్తకశాలలు నిర్మించుకొనిరి. మెడగాస్కరు, బోర్బను ద్వీపములు జయించిరి. మనదేశమున పుదుచ్చేరి ఫ్రెంచివారికి రాజధాని.

ఆంగ్లేయులు:—‘ఇంగ్లీషు ఈస్టిండియా సంఘము’ ఎలిజబెత్తు రాణికాలమున 1600 లో వర్తకముకొరకు స్థాపింపబడినది. ఆంగ్లేయులు 1623 లో అంబోయనావద్దనుండి డచ్చి పారిచేత తరుమగొట్ట బడుటచేత, మనదేశముపై దృష్టిమరల్చిరి. వారు 1663 లో చంద్రగిరి రాజనొద్ద మద్రాసుకొని సెంటుజార్జ్స్కోట కట్టించిరి. 1669 లో రెండవచార్లనువద్దనుండి బొంబాయిద్వీపమును ఏటేట పదిపానులు చెల్లించుపద్ధతిని కొనిరి. 1688 లో హుగ్లీవశపరచుకొనిరి. 1700 లో కలకత్తాయందు విలియముకోట కట్టుకొనిరి. అంతట కొందఱు కన్నుకట్టి పాటికి వచ్చిరి* అందువలన ప్రాతసంఘమునకు, క్రొత్తసంఘమునకుగూడ లాభము తగ్గుచుండెను. ఎట్టకేలకు

*“ఇంగ్లీషువారికి వచ్చుచున్న లాభములు నమ్మశక్యముగాదు. 1676 లో వాటాకు మఱియొక వాటా బోసనుగా నీయబడినది. ఈ రెట్టింపు వాటాపైని 5 సంవత్సరములు 10% 1కి నూటికి 20 చొ॥ సగటున లాభము పంచిపెట్టబడినది” (Macaulay). నుమారు పది సంవత్సరములలో పా 100 ల వాటాను పా 500 లిచ్చి కొనుచుండిరి.

1708 లో నీ సంఘములన్నియు “యునైటెడ్ ఈస్టిండియా కంపెనీ” యను పేర నేకమైనవి. అప్పటికి పోర్చుగీసువారి వర్తకము పూర్తిగా మూలబడినది. డచ్చివారి వర్తకముకూడ వెనుకబడుచుండెను ఆంగ్లేయులను మించినవారు ఫ్రెంచివారు మాత్రమేయుండిరి. కాని ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారిని నౌకాదళమున మించియుండిరి. ఇక మనదేశ వర్తకమును చూరగొనవలసినవారు ఆంగ్లేయులా? ఫ్రెంచివారా? అను ప్రశ్న తేలవలసియుండెను. మనదేశపు రాజును తమలోతాము కలహములు పెంచుకొని, ఆంగ్లేయులను, ఫ్రెంచివారిని సాయము గోరుచుండుట వలన ఆంగ్లేయులకును ఫ్రెంచివారికిని డరుగు యుద్ధముల వాపువారు లేరైరి. ఇంతవఱకు ఆంగ్లేయులు వర్తకము చూఱకొనదలచిరేగాని రాజ్యము స్థాపించ దలచుకొన లేదు. ఫ్రెంచి వారివలన గాని, స్వదేశరాజుల వలన గాని, వారి కపాయము రాకుండ చేసికొనుటకే కోటలు నిర్మించుకొని యుండిరి.

2 వ అధ్యాయము

ఆంగ్లేయులకు - ఫ్రెంచివారికి పోరాటములు

డాన్లే:—1742 లో డాన్లే వుడుచ్చేరికి గవర్నరుగా వచ్చెను. అతడు రసజ్ఞుడు, ఆడంబర ప్రియుడు, సమర్థుడు, స్వదేశాభిమాని. కొంతకాలము చంద్రనగరముననుండి దేశకాలపరిస్థితులు గ్రహించినవాడు. ఆంగ్లేయులను పారదోలి ఫ్రెంచివారి యధికారము బలపరచుటయే అతని యుద్దేశ్యము.

ఇంతటినుండి మన దేశవ్యవహారములు కొంతకాలము వఱకు బ్రోవావ్యవహారముల ననుసరించియుండును. . .

మొదటి కర్ణాటక యుద్ధము:-ఆంగ్లేయులును, ఫ్రెంచి వానిను ఆస్త్రియావారసత్వ సందర్భమున యూరపులో యుద్ధమునకుదిగి మన దేశమునకు గూడ నొకాదశముల నంపిరి. లెబోర్డనోయ్ అను ఫ్రెంచిదళాధిపతి ఒక్క ప్రాణినష్టమైనను లేకుండ మద్రాసు కోటపట్టుకొనెను. ఆకాలమున మద్రాసు, పుదుచ్చేరి, కర్ణాటకనవాబురాజ్యమున నుండెను. అందువలన ఆంగ్లేయులు తమ మద్రాసుకోటను ఫ్రెంచివారినుండి రక్షింపుమని కర్ణాటకనవాబును గోరిరి. డూప్లే యాకోట నవాబున కిచ్చి వేయుదునని చెప్పటచేత నతడూరకుండెను. కాని డూప్లే మాటనిలుపుకొనలేదు. అందువలన నవాబు ఫ్రెంచివారిపైకి 10,000 సైన్యము సంపెను. 200 ఫ్రెంచివారును 700 ఫ్రెంచి తర్ఫీదుపొందిన సిపాయిలును వారిని శాంఘోము (మద్రాసు లోని అడయారు) వద్ద నెదుర్కొని యోడించిరి.

తరువాత డూప్లే కడ్డలూరులో ఆంగ్లేయుల సెంటు డేవిడుకోట ముట్టడించెను. ఆంగ్లేయులు పుదుచ్చేరి పట్టుకొనఱచిరి. అంతట 1748 లో యూరపునందు ఫ్రెంచివారును, ఆంగ్లేయులును సంధిచేసికొనిరి. మద్రాసు ఆంగ్లేయుల కిచ్చి వేయబడినది. కాని, మన దేశమున ఆంగ్లేయులకును, ఫ్రెంచి వారికిని యుద్ధములు జరుగుచునే యుండెను.

దానిప్రాముఖ్యము:-ఈయుద్ధమువలన డూప్లే మూడు విషయములు తెలిసికొనెను. (1) ఎంతమంది సిపాయిలైనను యూరపియను సైనికశిక్ష పొందినవారి నోడింపజాలరు. (2)

యూరపియను శిక్ష సిపాయీల కిచ్చుట సులభము సిపాయీలు పోరుషమున యూరపియనులకు తీసిపోరు. (3) అప్పటి పరిస్థితులనుబట్టి యూరపియనులు హిందూదేశమున రాజ్యమును స్థాపించుకొనుట కష్టతరము

గాదు; ఏలయన, మొగలాయి రాజ్యము క్షీణించినది; మొగలు చక్రవర్తి పేరునకు మాత్రమే చక్రవర్తి. మహారాష్ట్రులు ప్రబలు లగుచుండిరి హైదరాబాదు, బంగాళము, అయోధ్య మైనూరు స్వతంత్రములై యుండెను. ఆయా రాజులకు తటచు యుద్ధములు పొసగుచుండెను. వారిలో దేశమంతయు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమునకు తేగల

దూష్ట

సమర్థుడొక్కడును లేడు. ఇట్టి పరిస్థితులలో యూరపియనులు స్వదేశరాజులకు సాయముచేసి, కొంతరాజ్యము సంపాదించి క్రమక్రమముగా సామ్రాజ్యాధిపతులుగుట సులభమని దూష్టకు తోచెను. మన దేశమున యూరపియనులు సామ్రాజ్యము స్థాపించుటకు సాధ్యమగునని మొట్టమొదట కనిపెట్టినవాడితడే.

దూష్ట ఆంగ్లేయులను తటచుగొట్టవలెననియు ప్రభుచి సామ్రాజ్యము స్థాపింపవలెననియు నుద్దేశించి, సమయము నిరీక్షించుచుండెను. ఆంగ్లేయులుకూడ సైన్యము తయారు చేసికొనుచుండిరి. ఇంతటి నుండి యూరపియనులు తమ్ము రక్షింపుచుని స్వదేశరాజులను కోరవలసిన రోజులు పోయినవి. స్వదేశరాజులే వీరి సాహాయ్యము నపేక్షించుచుండిరి.

రెండవ కర్ణాటక యుద్ధము:—1748 లో ఢూప్లేకు తగిన సమయము వచ్చినది హైదరాబాదు నైజాముగు అసఫ్ జా నైజాములే ముల్కు చేసిపోగా, అతని కుమారుడు నాజరుజంగు సింహాసనమెక్కెను. కాని అతని మనుమడు ముజఫరుజంగు కూడ రాజ్యమపేక్షించి ఫ్రెంచివారి సహాయము గోరెను. ఇది యిట్లుండగా నైజామునకు నామంత శాస్త్రమైయుండిన కర్ణాటకమున అన్వరుద్దీను నాలుగేడ్లనుండి పాలించుచుండెను. కాని అంతకు పూర్వపు నవాబున కల్లుడగు చందాసా హేబు నవాబు కాదలచి, ఫ్రెంచివారి సహాయము గోరెను.

ఢూప్లే ప్రతిభ:—ఢూప్లే ఆడబోయిన తీర్థ మెదుర య్యెనని సంతోషించి, ముజఫరు జంగునకును, చందాసా హేబునకును సహాయముచేయుట కంగీకరించి యుద్ధమునకు దిగి ప్రారంభమున అఖండవిజయము గాంచెను. చందాసా హేబు అన్వరుద్దీనును అంబూరువద్ద సంహరించి (1749), అతని కుమారుడగు మహమ్మదాలీని తిరుచునాపల్లి కోటలో ముట్ట డించెను. మహమ్మదాలీ ఇంగ్లీషువారి సహాయ మపేక్షించెను. అంతట హైదరాబాదులో ముజఫరుజంగు ఫ్రెంచివారి సహాయమున నాజరుజంగునుజంపి నైజాముయ్యెను. కాని, అతడు త్వరలోనే మరణించినందున ఫ్రెంచివారు అసఫ్ జా యొక్క కడపటి కుమారుడగు సలబత్ జంగును సింహాసన మెక్కించి ఫ్రెంచి సైన్యముతో సతనిని రక్షించుచుండిరి (1751). అందు లకు నైజాము ఫ్రెంచివారికి ఉత్తరసర్కారు లిచ్చి, కృష్ణానది మొదలు కన్యాకుమారి యగ్రము వఱకు ఢూప్లేను గవర్నరుగ నియమించెను. ఇక ఫ్రెంచివారు ఆంగ్లేయులను దేశమునుండి

తఱుమగొట్టుదురేమో యని యనిపించుచుండెను.

ఆర్కాటుముట్టడి 1751:—ఇట్టి విషమవస్థలో ఆంగ్లేయు లూరకుండిన యెడల వారికి నిలువనీడయుండదు. అప్పుడు కైపు మదరాసులో చిన్న సైనికోద్యోగిగా నుండెను. కర్ణాటక మునకు ముఖ్యపట్టణమైన ఆర్కాటును ముట్టడించినయెడల దానిని రక్షించుకొనుటకు 'శత్రుసైన్యములు తిరుచునాపల్లి విడిచి వచ్చుననియు, అప్పుడు మహమ్మదాలీని రక్షింపవచ్చుననియు నతడు సలహాచెప్పెను. అందుకు మదరాసు గవర్నరతనినేపంపెను. కైపు 200 బ్రిటిష్ సైనికులతోరు, 300 సిపాయీలతోను పిడుగులుపడుచున్న వర్షములోబయలుదేరి యేడు దినములలో డెబ్బదిమైళ్ళుగడచి, ఆర్కాటుగోటచేరెను. అతడు సింహద్వారము ప్రవేశింపగానే, కావలివారు వేరొక ద్వారమున పారిపోయిరి. అతడనుకొనినట్లే చందాసాహెబు కుమారుడగు రాజాసాహెబు 150 ఫ్రెంచి సైనికులతోను, 3000 సిపాయీలతోను తిరుచునాపల్లినుండివచ్చి, ఆర్కాటుగోటను 54 రోజులు ముట్టడించెను. కాని కైపు ధైర్యసాహసములతో పోరి శత్రువులను తఱుమగొట్టెను. ఈ యుద్ధమందు భారతీయులు గంజిమాత్రముత్రాగి, ఆంగ్లేయులకు అన్నము నిచ్చి తమ త్యాగశీలమును ప్రకటించిరి.

ఫలితము:—ఆర్కాటు విజయముతో ఆంగ్లేయులకు ఉచ్చదశ ప్రారంభమైనది. వారు వెంటనే చందాసాహెబు నోడించి, తిరుచునాపల్లిగోట పట్టుకొని మహమ్మదాలీని కర్ణాటకమునకు నవాబుగ చేసిరి. వారిక్రీ దేశమంతయు వ్యాపిం

చినది. ఈ యుద్ధములు కర్ణాటక సామ్రాజ్యమునకు పునాది
యైనవి. కాని యింతవరకు హైదరాబాదు నవాబు మూత్రము
ఫ్రెంచివారి చేతిలోనే యుండెను.

జులై 1753 లో స్వదేశమునకుబోయి గౌరవ మొందెను.
ఫ్రెంచివారు డూప్లేను 1754 లో తొలగించి యవమానించిరి.
ఇతని దేశాభిమానము నిరుపమానము. స్వార్థత్యాగము
ప్రశంసనీయము. అవసానకాలమునందితడు దారిద్ర్య మనుభ
వించుట ఫ్రెంచివారి కీర్తికి కళంకమనక తప్పదు. తమ యుద్దే
శము నెరవేరకుండుటకు తాము గూడ బాధ్యులమే యని
వారు గుర్తింపకుండుట శోచనీయము.

మూడవ కర్ణాటక యుద్ధము;—1756 లో ఆంధ్రేయు
లకును, ఫ్రెంచివారికిని యూరపులో ఏడేండ్ల యుద్ధమారంభ
మైనది. డూప్లేకు బదులు లాలీ ఫ్రెంచి గవర్నరుగా వచ్చెను.
అతడు కడ్డలూరులో ని సెంటుడేవిడుకోట పట్టుకొని, మదరా
సును ముట్టడించుటకు హైదరాబాదునుండి బుస్సీని రమ్మని
బలవంతపెట్టెను. ఇది పెద్దపొరబాటు. ఏలన : బుస్సీ హైదరా
బాదు వదలగానే, ఆంధ్రేయులువచ్చి ప్రవేశించిరి. ఆంగ్ల నౌకా
దళము ఫ్రెంచివారిని మదరాసునుండి తరిమివేసెను. ఫోర్డు
సేనాని ఫ్రెంచిసైన్యమును బందరువద్ద నోడించి నైజామునకు
ఆంగ్లసైన్యమునిచ్చి, సైన్యము ఖర్చులకు ఉత్తరసర్కారులను
తీసికొనెను. కూటుసేనాని వందవాసివద్ద 1760 లో ఫ్రెంచి
వారి నోడించెను. “బంగాళము జయించుటకు ప్లాసీయుద్ధ
మొంతముఖ్యమైనదో దక్కను జయించుటకు వందవాసి యుద్ధ

మంత ముఖ్యమైనది". 1761 లో ఫ్రెంచివారి ముఖ్యపట్టణ మగు పుదుచ్చేరి ఆంగ్లేయుల వశమైనది.

సంధి:—ప్యారిసుసంధితో ఏడేండ్లయ్యుద్ధము ముగిసినది (1763). ఆ సంధిప్రకారము పుదుచ్చేరి, చంద్రనగరము, యానాము, మాహి మొదలగు పట్టణములు మరల ఫ్రెంచివారి కిచ్చివేయబడినవి. కాని వారు కోటలు కట్టగూడదని విధింపబడినది. అందువలన నిక ఫ్రెంచివారు హిందూదేశమును జయించు నాశలదుగంటినవని చెప్పవచ్చును. ఫ్రెంచివారు లాలీని వైదుచేసి తుదకతడు రాజద్రోహియని ఉరిశిక్ష విధించిరి. లాలీ రాజ్యతంత్రజ్ఞుడు కాకపోవచ్చును. కాని ఇట్టి ఘోరశిక్ష కర్చుడు. కాదు.

ఆంగ్లేయులు జయించుటకు కారణములు:—భారత భూమియందు ఫ్రెంచిసామ్రాజ్యమును స్థాపింపవలెనని డూప్లే యెంత ప్రయత్నించినను, తుదకు ఆంగ్లేయులే కార్యము సాధించిరి. ఇందుల కనేక కారణములు గలవు.

1. డూప్లేరాజ్యకాంక్షచేత వర్తకమును లెక్కచేయ నందున నతడు యుద్ధములకు తగిన ధనములేక ఫ్రెంచి దొర తనమువారి సాహాయ్యము కోరవలసివచ్చెను. ఆంగ్లేయులన్న నో, వర్తకమునే ముఖ్యలక్ష్యముగా నుంచుకొని ఫ్రెంచివారి కంటె మూడురెట్లు వర్తకముచేసి తమ ఖర్చులు తాము భరించుకొనుటయేగాక, తమ దొరతనమువారి కప్పలిచ్చుచుండిరి. దానికితోడు 1757 మొదలు సుక్షేత్రమైన బంగాళము వారి వశమైయుండెను.

2. డూష్టేకు శ్రేణిచి దొరతనమువారి సహాయ మత్య వసరమైయుండగా, వారు యూరపులో యుద్ధములందు చిక్కు కోని కంపెనీవారికి చేయూత నీయరైరి. ఆంధ్రదొరతనము వారన్ననో, వలసరాజ్యములందలి యుద్ధములు యూరపులోని యుద్ధములకంటె ముఖ్యమైనవని గ్రహించి, కంపెనీవారికి తోడ్పడుచుండిరి.

3. శ్రేణిచి కంపెనీవారై నను తమయద్యోగులకు తగిన సహాయము చేయకుండిరి. పె పెచ్చు డూష్టే నవమానించిరి. లాఠీకి ఉరిశిక్షవిధించిరి. బ్రిటిషు కంపెనీవారన్ననో, తమ యద్యోగులకు కష్టసమయములందు సానుభూతి చూపుటయే గాక, విజయభూషణులగు వారిని గౌరవించి ప్రోత్సహము చేయుచుండిరి. పిట్టమంత్రి కైపును 'దేవాంశ సంభూతుడ'వని కొనియాడి, యతనికి నవరత్న ఖచిత ఖడ్గమునిచ్చి బహూకరించెను.

4. హిందూదేశమున నుండిన శ్రేణిచివారిలో గూడ కొన్ని లోపములుండెను. డూష్టే రాజ్యతంత్రజుడేగాని, కార్యశూరుడుకాదు. యుక్తి పన్నగలడుగాని, కత్తి ముట్టజాలడు. అతని తాబేదారులు సమర్థులుకారు; అధికారి యాజను మన్నింపరు. వారిలో బుస్సీదొర యొక్కడే సమర్థుడు. లాఠీకి అహంభావము మెండు. అతడు బుస్సీయొక్క సలహాను పెడ చెవినిబెట్టి యతనిని హైదరాబాదునుండి మద్రాసునకు రప్పించుట పెద్ద పొరబాటు. ఆంధ్రేయులలో సమర్థులు చాలమంది యుండిరి. కైపు రాజ్యతంత్రజుడు. అసహాయశూరుడు, అఘ

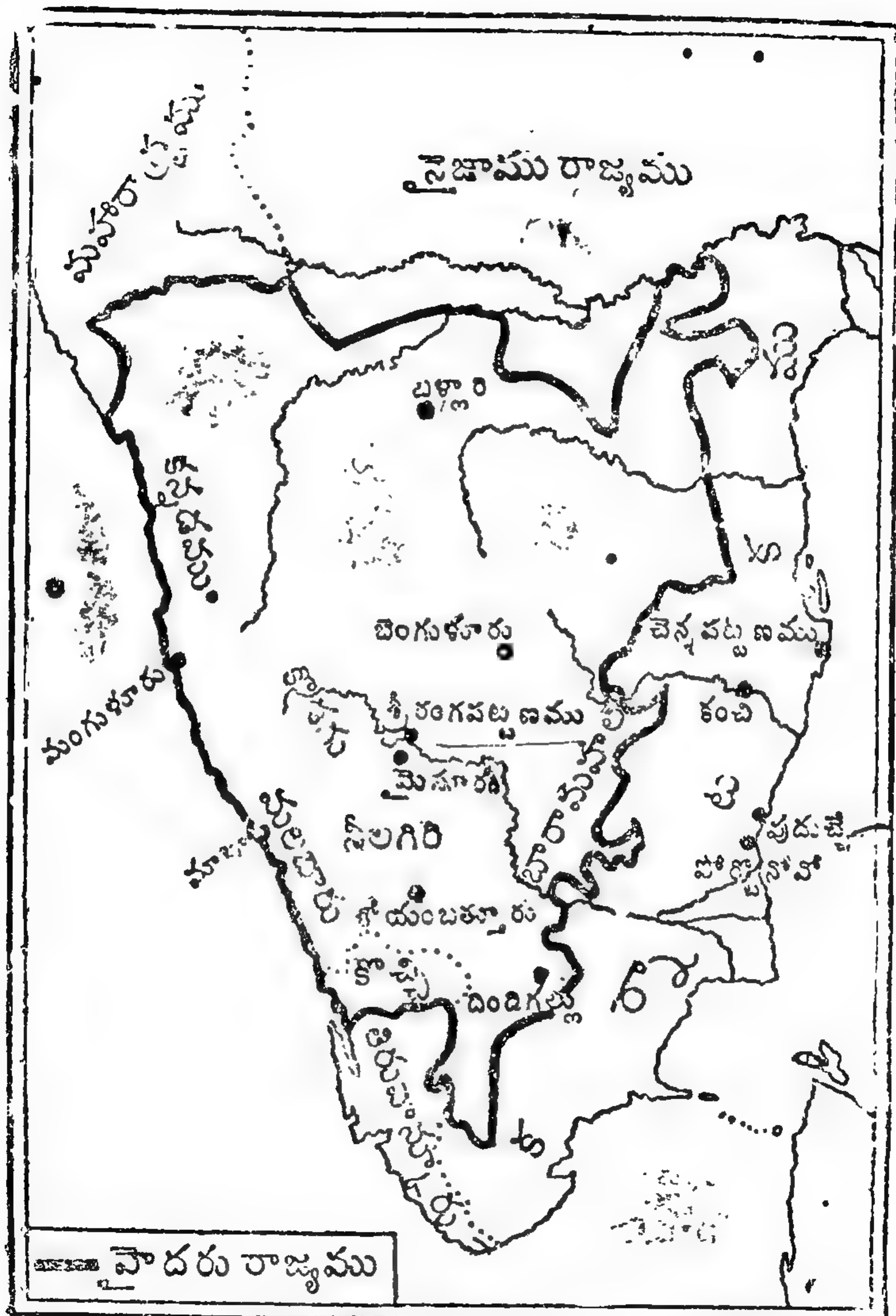
టన ఘటనా సమర్థుడు. ఫోర్డు, కూటు సేనానులు యుద్ధ కుశలులు. అరిదు ముఖ్యముగా సహకారభావమునకు ఆంగ్లేయులనుచెప్పి యితరులను చెప్పవలెను.

5. అంతేగాక, ఆంగ్లేయులకు నౌకాబలము అంగరక్షయైనది. వారి నౌకాదళము సముద్రచూర్ణములు స్వాధీనము చేసికొని ఆంగ్లదేశమునుండి కావలసిన యుద్ధపరికరములను హిందూదేశమునకు నిరాటంకముగా తీసికొనివచ్చుచుండెను. ఫ్రెంచిసైన్యములను, 'యుద్ధపరికరములను వలసరాద్యములకు చేరకుండ సముద్రమున ముంచివేయుచుండెను. యుద్ధములందు నేలదండునకు తోడగుచుండెను.

ఈ కారణములన్నియు కలిపి ఆంగ్లవిజయమునకు తోడ్పడినవి. ఇందొకకారణము మరియొకదానికంటె ముఖ్యమైనదని చెప్పట కష్టము.

హైదరాళీ - మొదటి మైసూరు యుద్ధము

ఇట్లు ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారితో పెనగులాడుచుండగా మైసూరునందు హైదరాళీ యను మహాయోధుడు బయలుదేరెను. అచ్చట హిందూరాజౌకడు హైదరాళీకి సైన్యాధిపత్యమిచ్చి చనిపోయినంతనే, యువరాజునకును పినతండ్రికిని రాద్యముకొఱకు కలహమువచ్చెను. హైదరాళీ మొదట పినతండ్రిని పొందోలి యువరాజునకు పట్టాభిషేకముచేసి, తుదకతనినిగూడ త్రొక్కిరాజని రాద్యమాక్రమించెను (1761). అతడు చదువలేడుగాని, ఏదాటు భాషలు ధారాళముగా మాటాడగలడు. ఉదయము మొదలు రాత్రివఱకు ఒక్క

నిమిషమైనను శృధాచేయదు. నమకాలికులలో నతనికి సాటి

యగు మహాద్భూధుడు లేడని ప్రసిద్ధి. అప్పటి స్వదేశరాజులలో నతడొక్కడే నౌకాబలము సమకూర్చుకొని యుండెను. స్వదేశసైన్యములకు యూరపియను శిక్షనొసగుటకును స్వదేశరాజులలో నతడే మొదటివాడు అతడు మతభేదముపాటించక హిందువులకు మంత్రపదవులిచ్చి గౌరవించు చుండెను. అతనికి శ్రీరంగపట్టణము రాజధాని.

ఆ కాలమున హైదరాబాదును, నైజామును, మహారాష్ట్రమును ఎవరికివారే దక్షిణ హిందూదేశ మంతయు చూచుకొని జూచుచుండిరి. ఒకానొకప్పుడు ఆ మువ్వురిలో నొకరు ఆంగ్లేయుల సహాయముకోరి, తక్కినవారిలో యుద్ధము చేయుచుండిరి. వఱియొకప్పుడు ముగ్గురును కలసి ఆంగ్లేయులపై బడుచుండిరి. మరాఠీసుగవర్నమొంటువారు 1765లో నైజామునకు తోడై హైదరాబాదును మహారాష్ట్రను యుద్ధము చేయుట కంగీకరించిరి. కాని, మదరాసు గవర్నమొంటువారసమర్థులగుట వలన హైదరాబాదు కర్నాటకము దోచుకొని మదరాసుపైబడి తన యిష్టము వచ్చినట్లు సంధి షరతులు వ్రాయించుకొనెను (1769) ఆ సంధిప్రకారము ఎవరిరాజ్యములను వారు తీసికొనిరి. శత్రువు దండెత్తివచ్చిన యెడల, ఒకరి కొకరు సహాయముచేయుట కంగీకరించిరి. ఈ షరతులవలన తుదకాంగ్లేయులకు ముప్పువచ్చినది మహారాష్ట్రము రెండేండ్లలో మైసూరుపై దండెత్తిరాగా, హైదరాబాదు ఆంగ్లేయుల సహాయము కోరెను. వారు సహాయము చేయలేదు. అందువలన హైదరాబాదు ఆంగ్లేయులకు ప్రక్కలోని బలమైయుండెను.

3 వ అధ్యాయము

ఆంగ్లేయులు బంగాళమును జయించుట

I

సురాజుడౌలా:—దక్షిణమున మూడవ కర్ణాటక యుద్ధముజరుగుచున్న కాలమున, ఆంగ్లేయులు బంగాళమునకు దృష్టి మరల్పవలసివచ్చినది. అచట 1756 లో అలీవర్దిఖాను మరణింపగా, నతని మనుమడు సురాజుడౌలా, నవాబయ్యెను. * అలీవర్దిఖాను ఆంగ్లేయులకు స్నేహితుడై యుండెను. సురాజుడౌలా, మొదటినుండియు వారియెడ ద్వేషము కలిగి యుండెను. వారు దక్షిణమున ఫ్రెంచివారితో కలహించుటయే గాక స్వదేశ రాజుల వ్యవహారములలో కూడ కలుగజేసికొని పలుకుబడి సంపాదించుట వలన, వారు క్రమక్రమముగా ఉత్తరదేశమునగూడ స్వదేశ రాజులను త్రోసిరాజందురని యత్నంబు భయపడుచుండెను.

అప్పుడు యూరపులో ఏడేండ్లయుద్ధము జరుగుచుండుట వలన ఆంగ్లేయులును, ఫ్రెంచివారును బంగాళమున కోటలు బాగుచేసికొనుచుండిరి. సురాజుడౌలా కూడదని వారించెను. ఫ్రెంచివారతని యాజ్ఞ మన్నించి సంధిచేసికొనిరి. ఆంగ్లేయులు క్రొత్తకోటలను కట్టుటలేదనియు, ఫ్రెంచివారి భయమువలన పాతకోటలను మాత్రము బాగు చేసికొనుచుంటిమనియు

* “అలీవర్దిఖాను పరిపాలనమున నిచట ప్రజల యాస్తికిని, స్వాతంత్ర్యమునకును భంగములేదు. బాటసారి సరకులతో వచ్చినను, లేకుండ వచ్చినను దొరతనమువారతనికి స్వంతభుక్తుపై సిబ్బందినిచ్చి మజిలీమజిలీకిని బంపుచుందురు... ఈ రాష్ట్రమున రూకలసంచిగాని విలువగల వస్తువులుగాని పోయినయెడల దొరికినవాడు చెట్టునకు వేలాడగట్టి పాగిరిముననున్న రక్షకభటునకు తెలియజేయును” —Howell

జవాబు చెప్పి రేకాని, తమ ప్రయత్నములు మానలేదు. అంతే గాక, నవాబువద్ద గొప్ప యద్యోగముచేసి ధనమపహరించిన్న కృష్ణదాసునకు వారు శరణునొసగి యతనిని నవాబున కప్ప గించుట కంగీకరింపలేదు. అందువలన సురాజఉద్దౌలా మండి పడి పెద్దసైన్యముతో కలకత్తాకోటను ముట్టడించి, పారిపోగా మిగిలినవారి నోడించి ఖైదుచేసెను.

అప్పటికి కైపు రెండవమారు మనదేశమునకు వచ్చెను. ఈ దుఃఖవార్త తెలియగానే, మదరాసుగవర్నరు కైపును, 'వాట్సు' ను అను నౌకాధికతిని బంగాళమునకు పంపెను. వారు నవాబు సైన్యములను బట్టిబట్టినద సుభముగా నోడించి కలకత్తాను మఱిల వశపఱచుకొనిరి. సురాజఉద్దౌలాతో జేసుదురను నెవ మున ప్రేంచివారి చంద్రనగరమునుగూడ ఒకవైపున నేలదండు తోను, మఱియొకవైపున నౌకాదళముతోను ధ్వంసముచేసిరి. ఇక లాభములేదని నవాబు ఆంగ్లేయులతో సంధిచేసికొని స్నేహితుడుగా నుండుట కంగీకరించెను.

కాని కైపు సురాజఉద్దౌలాను నమ్మలేక, ఆ నవాబును తొలగించుటకు సైన్యాధిపతి యగు మీర్జాఫరుతో కుట్ర పన్నెను. మీర్జాఫరు నవాబైన వెంటనే ఆంగ్లేయులకు తగిన బహుమానము లిచ్చుటకును ప్రేంచివారిని బంగాళమునుండి తిరిమి వేయుటకును అంగీకరించెను.

ప్లాసీయుద్ధము 1757:—కైపు ముఖ్యపట్టణమగు మూర్షి నాబాదుపై దండెత్తునని నవాబు విని ప్లాసీయొద్ద యుద్ధమునకు

వేచియుండెను. క్లైవు సైన్యము మూడువేలు : అందు సుమారు
 వెయ్యిమంది మాత్రమే యూరపియనులు. శత్రు సైన్యమున
 50,000 కాల్బలము, 18,000 గుట్టపుదళము. అయినను క్లైవు
 యుద్ధమునకు సాహసించెను. అదృష్టవశమున ఆంగ్లేయులు
 మామిడితోటలో విడిసియుండుటవలన వారి ఫిరంగులు వర్షము
 కురిసినను తడియలేదు. నవాబు ఫిరంగులు తడిసిపోయినవి.
 అంతేగాక నవాబు సైన్యము కొందరు రాజద్రోహులైరి.
 తక్కినవారు ఆంగ్లేయుల ఫిరంగివర్షమున కాగలేక చెల్లాచెద
 రైరి. ఫ్రెంచివారు యుద్ధముచేసినను లాభము లేకపోయినది.
 ద్రోహియగు మిర్జాఫరు తటస్థుడుగా దూరమునుండి చూ
 చుచు సురాజ్ఞుడైదొలా పారిపోయినంతనే క్లైవును గలిసికొని
 బహుకరించెను. మరునాడు సురాజ్ఞుడైదొలా మిర్జాఫరునకు
 దక్కి వధింపబడెను.

ఫలితములు: — ప్లాసీ యుద్ధము ఆంగ్లేయుల చరిత్రమున
 చాల ప్రాముఖ్యమైనది. క్లైవు మిర్జాఫరును సింహాసన
 మెక్కించెను. మిర్జాఫరు కంపెనీవారికి కలకత్తాలో వచ్చిన
 నష్టమును భర్తీచేసి, కలకత్తా ప్రాంతమున 24 పరగణాల
 జమీందారీ నిచ్చెను. * ఆంగ్లేయులు మన దేశమున పెద్ద
 రాజ్యము సంపాదించుట కిదియే ప్రారంభము క్లైవునకు ప్రత్యే
 కము 23 లక్షలు ముట్టినవి. కలకత్తా కౌన్సిలుసభ్యులకు 8

* ఈ పరగణాలనుండి తనకు చెల్లింపవలసిన కప్పమును మిర్జాఫరు
 క్లైవునకిచ్చివేయుటచేత దీనికి క్లైవుజాగీరని పేరు వచ్చినది.

లక్షలును, సైనికోద్యోగులగు 40 లక్షలును దక్కినవి. “రూపాయలు, వెండి, నగలు కలకత్తాకు కొన్ని పడవలతో తీసికొని పోయిరి.” గంగానదీ ముఖద్వారమున యధేచ్ఛగా సైన్యములు దింపుకొనుట కవకాశమేర్పడినది. ఇంతటినుండి బంగాళానవాబు ఇంగ్లీషువారి చేతిలో కీలుబొమ్మవలె నుండెను. ఇక ఇంగ్లీషువారే నిజమునకు బంగాళానవాబులని చెప్పవచ్చును. ఇంతటి ఘనతకు కారణమైన కైపు బంగాళమునకు గవర్నరుగా నియోగింపబడెను.

మీర్జాఫరు నవాబయ్యేనేగాని, నుఖపడలేడు. అంత కంతకు నత డింగ్లీషువారిపై నాధారపడియుండెను. ఆంగ్లేయుల పలుకుబడి హేచ్చినకొలది, డచ్చివారుభయపడి మీర్జాఫరుతో కుట్రచేయజూచిరి. అందుచేత కైపు డచ్చివారి చిన్నరాకోట ధ్వంసముచేసెను.

కైపు ఇంగ్లండునకు బోవుట:—ఇట్లు నాలుగు సంవత్సరములలో (1757-60) కైపు ఫ్రెంచివారిని డచ్చివారిని ఓడించెను. తన యిష్టము వచ్చినవానిని బంగాళమునకు నవాబు చేసెను. కంపెనీవారికి మంచిరాజ్యము సంపాదించెను. ఇక బంగాళమున వారి నెదుర్కొనజాలు యూరపియనులు గాని, స్వదేశరాజులుగాని లేరు. బంగారమువంటి యా రాజ్యము చేఱిక్కినందున క్రమక్రమముగా తక్కిన దేశము జయించుట కవకాశ ముండును. అందువలన కైపు 1760 లో స్వదేశమునకు బోయినంతనే అతనికి బ్రిటిషు దొరతనమువారు ప్రభుబిరుదునిచ్చి సన్మానించిరి.

II

• అరాజకము:—బంగాళము 1760 మొదలు 1765 వఱకు అరాజకమయ్యెను. ఈ మధ్యకాలమున ఆంగ్లేయులు చేసిన యన్యాయమునకు మేరలేదు. అదివఱకు మీర్జాఫరు యిచ్చిన బహుమతులతో వారు సంతృప్తిపడలేదు. మఱియొకనిని సింహాసన మెక్కించినయెడల ఇంకొకమారు “వరహాల చెట్టు దులుపుకొనవచ్చు” నని వా రాశపడి మీర్జాఫరును తొలగించి అతని యల్లుడగు మీర్జాసిమును నవాబుచేసిరి (1760). ఇట్టి చర్య ఆంగ్ల జాతీయ గౌరవమునకు కళంకము తెచ్చిపెట్టునని కలకత్తా కాన్సిలులో నిర్దేశించినవారు లేకపోలేదు. కాని వారి మాట చెల్లలేదు.

మీర్జాసిము (1760-64):—మీర్జాసిము కంపెనీవారికి బర్దాను, మిడ్నపూరు, చిట్టగాంగు జిల్లాలును, కాన్సిలు సభ్యులకు 20 లక్షలును బహుమాన మిచ్చెను. కాని మీర్జాసిము మీర్జాఫరువలె పిరికివాడుకాదు; అసమర్థుడు కాదు; అతడు దేశాభిమాని; ధైర్యశాలి; దూరదృష్టికలవాడు; వ్యవహారదక్షుడు, ఆర్థికవ్యవహారములను చక్కబఱచెను. సైన్యమును బలపఱచెను. ఆంగ్లేయులకు దూరముగానుండుట మంచిదని రాజధాని మూర్షిదాబాదునుండి మాంఘీరునకు మార్చెను.

బక్సారు యుద్ధము (1764):—కాని, అతని కాంగ్లేయులతో యుద్ధముతప్పలేదు. దానికి ఆంగ్లేయులే బాధ్యులు. కంపెనీవారు 1717 మొదలు బంగాళమునందు పన్నులేకుండ వర్తకము చేసికొనుట కాజ్ఞ పొందియుండిరి. ప్లాసీయుద్ధము మొదలు నవాబు వారి వశమైయుండుటవలన కంపెనీయుద్యోగ

గులు అన్యాయమునకు వెఱవక తమ సొంతవర్తకమునకు కూడ పన్నులిచ్చుట మానివేసిరి. అంతేగాక, వారుకొందఱు స్వదేశ వర్తకులకు కూడ కంపెనీవారి చీటులమ్మి ధనము సంపాదించుచుండిరి. అందువలన నవాబునకు రావలసిన యాదాయము తగ్గిపోవుచుండెను. స్వదేశవర్తకు లనేకులకు నష్టము వచ్చుచుండెను. ఆంగ్లేయులు సొంతవర్తకమునకు పన్నులీయకుండుట యన్యాయముని మీర్జాసిము కలకత్తా కౌన్సిలువారిని మందలించెను. కాని అతని మాట వినువారు లేకపోయిరి. అందువలన మీర్జాసిము స్వదేశవర్తకులుకూడ పన్ను లియ్యనక్కఱలేదని ప్రకటించెను. అట్లుచేయుట కతనికి సంపూర్ణాధికారము కలదు. కాని అది యాంగ్లేయులకు నష్టమగుటచేత వారు దండెత్తి మీర్జాసిమును, అతనికి సహాయులుగ వచ్చిన అయోధ్యనవాబును, షా ఆలం చక్రవర్తిని బక్కారు వద్ద పూర్తిగ నోడించిరి.

ఇట్లు కంపెనీ యుద్యోగులు చేయు దుండగములు ఆంగ్లదేశమున తెలియగానే, డైరెక్టరులు కైపును రెండవ మారు బంగాళమునకు గవర్నరుగా నంపిరి.

అలహాబాదు సంధి (1765):—కైపు వచ్చిన వెంటనే యుద్ధము విరమించి సంధి ప్రయత్నములు చేసెను. మీర్జాసిమును తొలగించి మీర్జాఫరును మఱల నవాబును చేసెను. అయోధ్య నవాబువద్దనుండి 50 లక్షల రూపాయలును, కోరా, అలహాబాదు జిల్లాలును తీసికొని, అతని రాజ్య మతనికిచ్చి వేసెను. షాఆలం చక్రవర్తి యొద్దనుండి బంగాళ, బీహారు,

ఒరిస్సాలలో * పన్నులు వసూలుచేయు నధికారమును సంపాదించెను. చక్రవర్తికి కోరా, అలహాబాదు జిల్లాల్నిచ్చుటకును ఏటేట 26 లక్షల నుంకము చెల్లించుటకును అంగీకరించెను. దీనికి 'అలహాబాదునంధి' యనిపేరు. దీనినిబట్టి ఆంగ్లేయులకు ప్లాసీయుద్ధముకంటె బక్సారుయుద్ధము చాల లాభకరమయ్యెనని తెలిసికొనవచ్చును. అది యట్లుండగా, కంపెనీ యుద్వోగులు మఱల మామూలు ప్రకారము "వరహాలచెట్టు" దులుపుకొనిరి.

కైవు దూరదృష్టి:—కొందఱు తక్షణమే ఢిల్లీ వశపఱచుకొనవలెననియు హిందూదేశమంతయు షాఆలం పేరట షరి పాలించవలెననియు కైవును హచ్చరించిరి. కాని కైవు దూరదృష్టి కలవాడగుటచేత తొందరపడలేదు. అట్లు నిజముగ తొందరపడినయెడల ఆంగ్లేయులు మహారాష్ట్రల నెదుర్కొనవలసియుండును. అప్పుడు మహారాష్ట్రలను డీకొనుటకు, తగిన బలము ఆంగ్లేయుల కుండెనని చెప్పజాలము. ఆంగ్లరాజ్యమునకును, మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకును మధ్యగా అయోధ్య రాష్ట్రముండుటయే ఆంగ్లేయులకు ఊహమైనది.

ద్వంద్వపాలనము:—తరువాత కైవు బంగాళము, బీహార్ము, ఒరిస్సా పరిపాలించు పద్ధతి యెట్లుండవలెనో నిర్ణయించెను. అతడా రాష్ట్రములందు సంపూర్ణ బాధ్యత వహింపదలచుకొనలేదు. పన్ను వసూలుచేయు నధికారము మాత్రము

* అప్పటి కింకను ఒరిస్సాలో కొంత భాగము భాస్కర్వేషశమై యుండెను. పన్ను వసూలుచేయు నధికారమునకు దివానీ యని పేరు.

చేటిలో నుంచుకొని, దేశరక్షణము, న్యాయపరిపాలనము మొదలగు పరిపాలనాభారముంతయు నవాబునకు విడిచిపెట్టెను. పరిపాలన నిమిత్తము నవాబునకు కొంతసామ్మిచ్చి, తక్కిన యాదాయము లాభముక్రింద జమకట్టుకొనుటకు నిర్ణయించెను. దీనికే ద్వంద్వపాలనము (Double Government) అనిపేరు.

కంపెనీ ప్రభుత్వ సంస్కరణము:—అటుపిమ్మట క్లైవు కంపెనీ ప్రభుత్వమును ధైర్యముతో సంస్కరించెను. అతడు హిందూదేశీయుల యొద్దనుండి బహుమతులు వుచ్చుకొనమని కంపెనీ యద్యోగులచేత వ్రాయించి వుచ్చుకొనెను. వారి జీతములు పెంచించుటకు కంపెనీవా రంగీకరింపనందున నతడు సొంత వర్తకము చేసికొన నిచ్చెను. సైనికోద్యోగులకు యుద్ధసమయమున రెట్టింపు బత్తా యిచ్చుట మానివేసెను. యుద్ధములేనపుడు బత్తా లేకుండచేసెను. అందువలన సైనికులు తిరుగబడుటకు సిద్ధపడిరిగాని, క్లైవు వారిని మెలకువతో నణచి వేసెను. అతడు పూర్వము లక్షలకొలది బహుమతులు తీసికొనియు, ఇప్పుడు కూడదనుట చాలమందికి కష్టముగానుండెను. “నీవు నేర్పిన విద్యయే నీరజాక్ష” యని ధిక్కరించినవారు లేకపోలేదు.

క్లైవు గుణములు:—క్లైవు చరిత్ర తెలిసికొనిన యెడల ఆ కాలమున మనదేశములోని ఆంగ్లేయుల చరిత్ర తెలిసికొని నట్లేయగును. అతడు మొదట వర్తకుడు, తరువాత యోధుడు, తుదకు రాజ్యతంత్రజ్ఞుడు. అతడే మన దేశమున బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమును స్థాపించిన మహాయోధుడు. అతడు కష్ట

సమయమందు చూపిన ధైర్యము కొనియాడదగినది అతని నిదానము, కార్యనీక్ష, బుద్ధిసూక్ష్మత ప్రశంసనీయములు.

కాని, అతని యంతరాత్మ అంత సున్నితమైనది కాదు. “ఈ కార్యము న్యాయమా? అన్యాయమా?” యని సూక్ష్మముగా విమర్శింపడు. అతడు మితిమీరి బహుమతులు వుచ్చుకొనెననియు, మీర్జాఫరుతో రహస్యముగ రాయబారము నడపిన ఉమచ్చందునకు బహుమతి యిచ్చెదనని వాట్సను యొక్క సంతకము తానేవేసి నమ్మించి మోసపుచ్చెననియు, పార్లమెంటు వారతనిపై నేరము మోపి విచారణచేసిరి (1767). అందులకు కైపు “నేను బహుమతులు వుచ్చుకొనినమాట నిజమే. కాని బంగాళానవాబు ఖజానాలో ధనము రాసులుగా బడి మూలుగుచున్నది, నా యల్పసంతుష్టికి నేనే యాశ్చర్యపడుచున్నాను..... నేను ఉమచ్చందును మోసపుచ్చిన మాటయు నిజమే. కాని బ్రిటిషు సామ్రాజ్యముకొరకు ఇట్టిపనులు ఒకటికాదు-రెండుకాదు-నూటికై నను సిద్ధముగా నున్నాను” అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. పార్లమెంటు వారతని దేశభక్తికి మెచ్చి “కైపు బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు ప్రశంసనీయమగు సేవయొనర్చె” నని తీర్మానించి తమ కృతజ్ఞతను దెలిపిరి.

4 వ అధ్యాయము

వారన్ హేస్టింగ్సు : 1772-1785

కైపు తరువాత పెరిలిస్టు బంగాళగవర్నరుగా వచ్చెను. అతని తర్వాత 1772 లో వారన్ హేస్టింగ్సు గవర్నరయ్యెను. అతని ప్రభుత్వమును రెండు భాగములుగ జేయవచ్చును. అతడు 1772-74 వరకు బంగాళమునకు గవర్నరుగా నుండెను. 1774-85 వరకు బ్రిటిషుఇండియాకు గవర్నరుజనరలుగా నుండెను. ఆర్థికవ్యవహారములు చక్కజేయుమనియు, ప్రభుత్వ విధానమును సంస్కరింపుమనియు అతనిని డైరెక్టరు హెచ్చరించిరి.

I

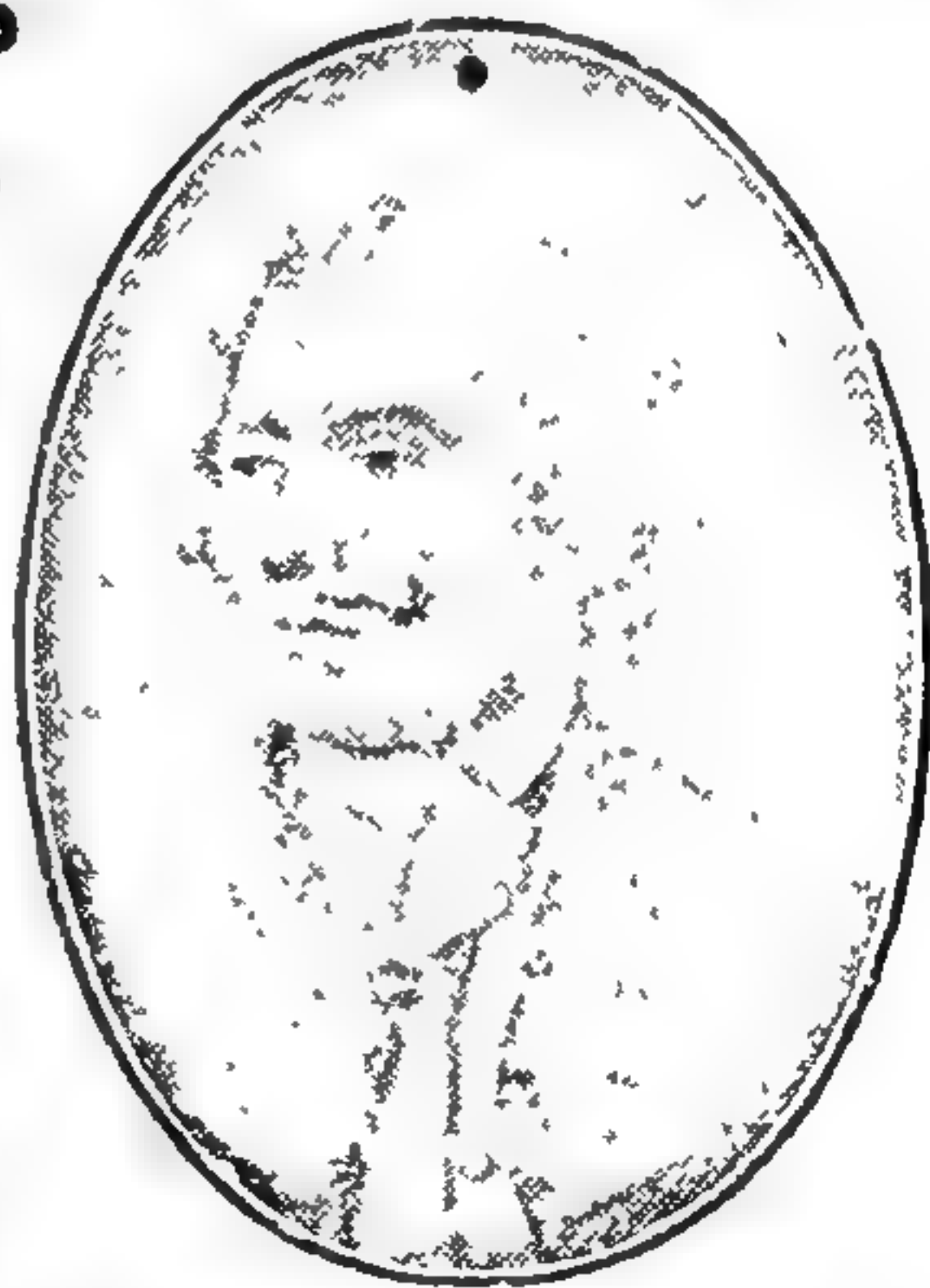
బంగాళా గవర్నరు : 1772-74

ద్వంద్వపాలనము రద్దగుట:—అప్పటికి ఆంగ్లేయులు బంగాళమున పన్ను వసూలుచేయు దివానులుగానుండి షుమారు 150 లక్షలు వసూలుచేసి యందు 32 లక్షలు మాత్రము నవాబున కిచ్చుచుండిరి. నవాబు రాజ్యభారమువహించి ప్రజల వ్యవహారములు పరిష్కరింపవలసియుండెను. కాని అందులకు తగిన ధనము ఆంగ్లేయు లీయనందున అతడు ప్రజాసౌకర్యము లేమియు చేయజాలకుండెను. ఇట్లు పన్నులు వసూలు చేసి కొనువారొకరును, రాజ్యభారము వహింపవలసినవారొకరును నగుటచేత “అరాజకము మఱింత యరాజకమైనది.” దీనికి తోడు 1768 మొదలు 1770 వరకు కఱవు పట్టినది. కోటి ప్రజలు “అన్నమో రామచంద్రా” యనుచు ప్రాణములు వదిలిరి. కొన్ని జిల్లాలలో మూడవవంతు జనులు మరణించిరి. సుక్షేత్రములు బీభ్యసనవి. “పశువులు నమ్ముకొనిరి. విత్తన

ములు తినివేసిరి. కొనువారు దొరకినంతవఱకు కడుపున గన్న బిడ్డల నమ్ముకొనిరి. వేడేల? కొందఱు శవములను గూడ దినుచుండినది దొరతనమువారి యుద్యోగులు తెలియబఱచిరి.”
 “ఆ కాటకమును, ఆ దురవస్థ ఏమనివర్ణించినను అతిశయోక్తి కానేరదు.” ద్వంద్వప్రభుత్వ మున్నంతకాలము ప్రజలకు సౌఖ్యముండదని వారన్ హేస్టింగ్సు గ్రహించి, నవాబునకు 16 లక్షలు భరణమిచ్చి బంగాళమునకు ఆంగ్లరాజ్యమున జేర్చెను. ఇక బంగాళమున కంపెనీవారు దివానులు గాక, ప్రభువులై యుండిరి.

హేస్టింగ్సు పరిపాలనా విధానము:—హేస్టింగ్సు వచ్చు సరికి బంగాళమును కొన్ని మండలములుగ విభజించి, ఒక్కొక్క మండలము ఒక్కొక్క జమీందారు నకు గుత్తకిచ్చుచుండిరి. ఆ జమీందారులు తమ యిష్టము వచ్చినట్లు పన్నులు వసూలు చేసికొని గుత్తసాముమాత్రము కంపెనీవారి కిచ్చుచుండిరి. హేస్టింగ్సు ఆదాయము పెరుగునని యెదేండ్ల కొకమారు జమీందారులు వేలము వేయుచుండెను. అతడు పన్ను వసూలుకొఱకు బంగాళమును కొన్ని జిల్లాలుగ భాగించి, జిల్లాకొక వారన్ హేస్టింగ్సు లెక్కరును, నలుగురై దుగురు కలెక్టరులపై నొక కమిషనరును

† అని కలకత్తా కౌన్సిలు సభ్యుడగు షోర్ దొర వ్రాసెను. ఇతడు బంగాళమునకు సర్జాన్ షోర్ అను పేరున గవర్నరు జనరలయ్యెను.

నియోగించెను. వీరందఱిపైని కలకత్తాలో రెవిన్యూబోర్డు స్థాపించెను. ఆబోర్డువారు పన్ను వసూలు విషయమున తగిన యేర్పాటులు చేయుచుండిరి.

కలెక్టరు పన్ను వసూలు చేయుటయేగాక సివిలు క్రిమినలు కేసులుకూడ విచారింపవలసి యుండెను. క్రింది కోర్టుల నుండి అప్పీళ్ళనువినుటకు కలకత్తాలో సాదర్-దివాని-అదలత్, సాదర్-నిజామత్-అదలత్ అను రెండు ఉన్నత న్యాయస్థానములు స్థాపింపబడినవి. సాదర్ దివాని అదలత్ సివిలు వ్యవహారములను, సాదర్ నిజామత్ అదలత్ క్రిమినల్ వ్యవహారములను పరిష్కరించు చుండెను. పండితులును, ఖాజీలును ఇంగ్లీషు జడ్జీలకు శాస్త్రవిషయమున సాహాయ్యము చేయుచుండిరి. ఈ న్యాయస్థానములతో అరాచకముపోయి ప్రజలు కొంత నుభవడిరి.

సరిహద్దు వ్యవహారములు:—కైపు బంగాళా సరిహద్దున జేసిన యేర్పాటుల్నుబదు సంవత్సరములు మాత్రమే ఉపయోగించినవి. మహారాష్ట్రులు సర్మదానది దాటివచ్చి రాజపుత్రస్థానమును, రోహిలఖండమును దోచుకొనుచుండిరి. సింధియామఱల షాఆలమును ఢిల్లీ చక్రవర్తిని జేతునని యాశపెట్టి, యతని కాంగ్లేయులిచ్చిన కోరా, అలహాబాదు జిల్లాలను తన వశము చేయుమని బలవంతపెట్టెను. ఇక మహారాష్ట్రులు బంగాళముపై బదుదురేమోయని భయమగుచుండెను. అందువలన హేస్టింగ్సు కోరా, అలహాబాదు జిల్లాలు షాఆలమువద్ద నుండి లాగుకొని యతనికిచ్చుచుండిన 26 లక్షలుగూడ ఇచ్చుట మోని వేసెను. లేనియెడల నీరెండును మహారాష్ట్రులకేదక్కును.

కాశీసంధి 1773:—తరువాత హేస్టింగ్సు అయోధ్య నవాబుగల షుజాఉద్దౌలాతో కాశీయొద్ద సంధి చేసికొనెను. ఆ సంధి ప్రకారము హేస్టింగ్సునవాబునకు కోరా, అలహాబాదు జిల్లాలనిచ్చి యతని రాష్ట్రమున బిటిషుసైన్య మొకటి యుంచెను. నవాబు ఆంగ్లేయులకు 50 లక్షలచ్చి యేటేట సైన్యమునకగు ఖర్చులను భరించుట కంగీకరించెను. ఈ యేర్పాటు వలన అయోధ్య బలపడినది. బంగాళము సురక్షితమైనది. ఆంగ్లేయులకు సొమ్ములేనిసమయమున ఖర్చు తగ్గినది. అయోధ్య యెంతబలపడిన తమకంతక్షేమమని ఇంగ్లీషువారి యుద్దేశము.

రోహిలాయుద్ధము:—ఈస్నేహమువలన ఇంగ్లీషువారు రోహిలాలతో సన్ధ్యాయముగ యుద్ధమునకు దిగవలసివచ్చినది. రోహిలఖండము అయోధ్యకు వాయవ్యములనున్నది. వైశాల్యము 12 వేల చదరపుమైళ్ళు భూమి సారవంతమైనది. ఆ రాజ్యము పాలించువాడు హఫీజు రహమతుల్లాను. మహారాష్ట్రులను తన రాజ్యముపై బడకుండ జేసినయెడల 40 లక్ష లిచ్చెదనని యతడు అయోధ్య నవాబుతో సంధిచేసికొనెను (1772). మహారాష్ట్రులు దండెత్తి నవాబు సైన్యమును చూడగానే పారిపోయిరి. కాని రహమతుల్లాను నవాబునకు సొమ్మిచ్చుట కాలస్యముచేసెను. నవాబు ఇంగ్లీషువారికి ఆ 40 లక్షలిచ్చుట కంగీకరించి; రోహిలఖండముపై దండెత్తుటకు సైన్యమిమ్మని హేస్టింగ్సును కోరెను. ఇంగ్లీషువారు రోహిలాలను కాట్రావద్దనోడించి, రాజ్యము ధ్వంసము చేసి 20,000 రోహిల కుటుంబములను వెడలగొట్టి, రోహిల ఖండమును అయోధ్యకు చేర్చిరి.

అందువలన ఆంగ్లేయులకు 40 లక్షలు దక్కివవి; సరి
వృద్ధు రాజ్యము బలపడినది. కాని, ఈ యద్దమున • కాక్షేప
ణలు లేకపోలేదు. ఆంగ్లేయులు ప్రత్యక్షవిరోధమునకు కారణ
ము లేనిదే రోహిలాలతో యద్దముచేయుట మొదటి యాక్షే
పణము. వారిని మితిమీరి శిక్షించుట రెండవయాక్షేపణము.
హేస్టింగ్సు ఆంగ్లేయుల లాభముకోరనేగాని, ఇదిన్యాయమా?
అన్యాయమా? యని విమర్శింపలేదు. కాని మొత్తముమీద
హేస్టింగ్సు రెండు సంవత్సరములలో రాజ్యాంగ విధానము
సంస్కరించి, మహారాష్ట్రులవలన భయము లేకుండ బంగాళ
మును రక్షించుట ప్రశంసనీయమే యని కొందఱి యభి
ప్రాయము.

II

గవర్నరు జనరలు : 1773-85

రెగ్యులేటింగు ఆక్టు 1773:— అంతట ఇంగ్లండులో
పార్లమెంటువారు కమిటీ నేర్పరచి హిందూదేశ వ్యవహారము
లెట్లుండెనోయని పరీక్షించిరి. అప్పటికి బ్రిటిషువారికి బంగా
ళము, బీహారు, ఒరిస్సా, ఉత్తరసర్కారులు, చెన్నపట్టణము,
బొంబాయి యుండెను. ఈ రాజ్యము విస్తీర్ణమునందును, జన
సంఖ్యయందును ఇంగ్లండును మించియుండెను. ఆదాయము
మూడున్నరకోట్లకుపైగా నుండెను. ఇట్టిరాజ్యమును పాలించు
వర్తకసంఘమువారు తమలాభమే చూచుకొనుచుండిరి గాని,
ప్రజలక్షేమము చూడరైరి. కంపెనీ యద్యోగులు ప్రజలను
వీల్చి పిప్పిచేసి జేబులు నిండించుకొను చుండిరి. అందుచేత
పార్లమెంటువారు కంపెనీ రాష్ట్ర ప్రభుత్వమును బాగుచేయు

దలచి, 1773 లో నొకచట్టము చేసిరి. దానికే 'రెగ్యులేటింగు ఆక్టు' (Regulating Act) అని పేరు. పార్లమెంటువారు మన దేశభరిపాలనలో కలుగజేసికొనుటకు ఇదియే ప్రారంభము. పార్లమెంటువారికి బ్రిటిషు ఇండియాపై సర్వాధికారము గలదని యీ శాసనముతో స్పష్టమైనది. ఈ శాసనము 1774 నుండి అమలు జరిపిరి.

షరతులు:—దీనినిబట్టి బంగాళా గవర్నరు బ్రిటిషు ఇండియాకు గవర్నరుజనరలయ్యెను. అతడు మదరాసు, బొంబాయి గవర్నరులకు పైయధికారియయ్యెను. వారతని సమ్మతి లేనిదే సాధారణముగా యుద్ధముగాని, సంధిగాని చేయగూడదు. గవర్నరుజనరలు నలుగురు సభ్యులుగల సుప్రీమ్ కౌన్సిల్ అను సభవారు (Supreme Council) చెప్పినట్లు సడచుకొనవలెను. బ్రిటిషుఇండియాకు సుప్రీమ్ కోర్ట్ (Supreme Court) అను న్యాయస్థాన మొకటి యుండవలెను.

లోపములు:—రెగ్యులేటింగు ఆక్టుప్రకారము వారన్ హేస్టింగ్సు మొదటి గవర్నరు జనరలుగా నియమింపబడి 1774 మొదలు 1785 వరకు పాలించెను. కాని గవర్నరు జనరలు ట్రీపీయు కౌన్సిలువారి తీర్మానమునకు లోబడవలసి యుండుట కీత హేస్టింగ్సునకు స్వేచ్ఛ లేకపోయినది. పై పెచ్చు ముగ్గురు సభ్యులతనికి ప్రత్యక్షవిరోధులైరి. వారికి ఫ్రాన్సిసు నాయకుడు. వారు మనదేశమునకు వచ్చినవెంటనే హేస్టింగ్సుచేసిన పతికార్యమును ఖండింపసాగిరి. కాశీసంధి రద్దుచేసి అయోధ్య వాబునొద్దనుండి కోరా, అలహాబాదు జిల్లాలు లాగుకొని అతనిని బలహీనుని చేసిరి. హేస్టింగ్సు లంచములు పుచ్చు

కొనెనని నందకుమారుడను మహారాజుచే ఫిర్యాదు చేయించి విచారణ చేయబూనుకొనిరి. వారి కట్టి యధికారము లేదని యతడు తృణీకరించెను.

హేస్టింగ్సునకు విముక్తి:—అంతట నందకుమారుడు తప్పు సంతకముచేసి తన్ను మోసపుచ్చెనని మోహనప్రసాదు డను నొకడు ఫిర్యాదు చేసెను. ఉన్నత న్యాయస్థానమువారు న్యాయము విచారించి నందకుమారునకు ఉరిశిక్ష విధించిరి. న్యాయాధిపతి హేస్టింగ్సునకు స్నేహితుడగుటచేతనే యిట్టి ఘోరశిక్ష విధింపబడెనని కొందఱాక్షేపించుచున్నారు. అదృష్ట వశమున రెండుమూడు సంవత్సరములలో కౌన్సిలుసభ్యులు మారిపోయిరి. కొత్తసభ్యులు హేస్టింగ్సునకు స్నేహితులగుట చేత నతని కష్టములు కొంతవఱకు గట్టెక్కినవి.

మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము 1775 - 82:—ఇత వారన్ హేస్టింగ్సునకు స్వదేశరాజులతో నెట్టి చిక్కులు తటస్థించెనో తెలిసికొందము. ఆ కాలమున బొంబాయి ప్రాంతమున సాలెట్టి, బాసీను వర్తకమునకు మిక్కిలి యనుకూలముగా నుండెను. “ఈరెండుప్రదేశములును మనకు ముఖ్య వసరములు. వీనిని సంపాదించుటకు సమయము వచ్చినప్పుడెల్ల ప్రయత్నించుచుండవలెనని గట్టిగా హెచ్చరించుచున్నాము.” అని డి రెక్కరు 1768 లోనే బొంబాయి గవర్నరునకు వ్రాసిరి. అతడు సమయము వేచియుండెను. అంతట నాలుగేండ్లలో పీష్వానారాయణరావును పినతండ్రి రఘునాథరావు వధించి రాజ్య మాక్రమించుకొనెను (1772). నానాఫర్నవీసు మొదలగు మహారాష్ట్ర లతనిని తరిమి నారాయణరావుకుమారుని

పీషానుజేసిరి. రఘునాథరావు బొంబాయిగవర్నరును శరణు జొచ్చి తీనకు రాజ్యమిప్పించినయెడల ఆంగ్లేయులకు సాల్ సెట్టి, బాసీను ఇచ్చుటకును, యుద్ధమునకు ఖర్చు లిచ్చుటకును సూర తువద్ద సంధి చేసికొనెను (1775). అంతట సుప్రీము కౌన్సిలు వారాసంధి రద్దుచేసి “ఆంగ్లేయులకు సాల్ సెట్టి నిచ్చినయెడల, రఘునాథరావునకు సాయము చేయకుండు”మని నానాఫర్ష పీనుతో పురంధరువద్ద సంధిచేసికొనిరి (1776). కాని తుదకు డైరెక్టరుల సూరతుసంధియే యెక్కువ లాభకరమని దానినే యనుసరింపుమనిరి.

ఈ యుద్ధమున ఆంగ్లేయులకు మొదట నపజయమే కల్గినది. ఆంగ్లసైన్యములను మహదాజీ సింధియా వార్గామువద్ద ముట్టడించెను. వారాశ వదలుకొని రఘునాథరావును కట్టి యిచ్చెదమని సంధిచేసికొనిరి ఇట్టి నీచసంధికి డైరెక్టరు ఒడంబడక మఱల యుద్ధము సాగించిరి. గోడర్డుసేనాని అహమ్మదాబాదు, బాసీను పట్టుకొనెను. పాష్వాం సేనాని అభేద్యమని ప్రసిద్ధిచెందిన గ్వాలియరుకోటను ఒకప్రాణి నష్టమైన లేకుండ పట్టుకొని, వార్గామువద్ద నాంగ్లేయులకు వచ్చిన యపకీర్తి పోగొట్టెను (1780). నానాఫర్షపీను రెండు సంవత్సరములు యుద్ధము సాగించి తుదకు సాల్వేవద్ద సగౌరవముగా సంధి చేసికొనెను (1782).

సాల్వేసంధి:—ఈ సంధిప్రకారము నారాయణరావు కుమారుడు పీషాయయ్యను రఘునాథరావునకు మూడు లక్షలు భరణము మాత్ర మియ్యబడినది. ఆంగ్లేయులకు సాల్ సెట్టి, బాసీను దక్కినవి. మహారాష్ట్రులు తక్కిన యూరపియ

నులతో స్నేహము చేయుచుని 20 సంవత్సరముల వఱకు ఇంగ్లీషువారికి స్నేహితులై యుండిరి.

రెండవ మైసూరు యుద్ధము:— మహారాష్ట్రలతో యుద్ధము ముగియకముందే ఆంగ్లేయులు హైదరాబాద్ గూడ యుద్ధము తెచ్చిపెట్టుకొనిరి. ఫ్రెంచివారు అమెరికనులకు స్వాతంత్ర్య యుద్ధమున సహాయము చేయుచుండుటచేత హేస్టింగ్సు ఫ్రెంచివారి పట్టణములగు పుడచ్చేరి, చంద్రనగరము, మాహిపట్టుకొనదలచెను. మాహికి హైదరాబాద్ రాజ్యము గుండ పోవలసియుండెను. అతనిపై మహారాష్ట్రలు దండెత్తినపుడు బ్రిటిషువారు సాయపడనందున అతడందుల కంగీకరింపలేదు. అయినను ఆంగ్లసైన్యము లతనిరాజ్యము దాటి మాహిని ముట్టడించెను. అందుచేత హైదరాబాద్ బెయిలీ సేనానిని, 3720 సైనికులను కంచివద్ద చిత్రవధచేసి తన యిష్టము వచ్చినట్లు కర్నాటకము దోచుకొని తగులజెట్టెను.

ఆంగ్లేయులకు 1780-1781 లో వచ్చినన్ని చిక్కులు మఱి యెన్నడును రాలేదు. అమెరికా వలసరాజ్యములు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యముకొఱకు యుద్ధముచేయుచుండెను. ఐరోపాలో సగము ఇంగ్లీషువారికి విరోధులై అమెరికావారికి సాయపడు చుండిరి. హిందూ దేశమున మహారాష్ట్రలతో యుద్ధము చేయవలసియుండెను. ఆంగ్లదేశమునుండి సైన్య సహాయము వచ్చునాశలేదు. కాని హేస్టింగ్సు ధైర్యమువిడువక యుద్ధముసాగించెను. కూటుదొర హైదరాబాద్ ని పోర్టునోవో వద్ద నౌకాయుద్ధమున పూర్తిగా నోడించెను. హైదరాబాద్ బెయిలీవంటివారి నెంతమందినైనను ఓడింపవచ్చును. వారికి

భూమిమీద నిలువ నీడలేకుండ చేయవచ్చును. కాని సముద్రము నింకింపజాలను గదా?" యని విచారించుచు 1782 లో చనిపోయెను.

మంగుళూరుసంధి 1784:—అతని కుమారుడు టిప్ప సుల్తానుగూడ గొప్ప పరాక్రమశాలియే. అతడు మంగుళూరు ముట్టడించి నులభముగ వశపఱచుకొనెను. ముగ్గురు బ్రిటిషు సేనానులు వరుసగా సాపట్టణమును విడిపింపజూచిరి గాని, కార్యము లేకపోయెను. అంతట ఐరోపాలో ఆంగ్లేయులును ఫ్రెంచివారును వాగ్దలీసువద్ద సంధిచేసికొనిరి. మెకార్టునే సేనాని, బ్రిటిషు సైన్యములు పడుచున్న బాధలు చూడలేక సుల్తానుతో మంగుళూరువద్ద సంధిచేసికొనెను (1784). ఉభయ వక్షములవారు స్నేహితులుగా నుండుటకును, ఎవరిభైదీలను వారు విడిచిపెట్టుటకును అంగీకరించిరి. ఈ యుద్ధము ఫలన ఆంగ్లేయుల ప్రతిష్ఠ కొంత తగ్గిపోయినది.

ద్రవ్యసంపాదనము, చైతుసింగు:—ఇట్లు హేస్టింగ్సు యుద్ధములందు చిక్కుకొని యుండుటచేత కొన్ని విషయములందు అన్యాయమున కొడిగట్టవలసి వచ్చినది. కాశీరాజగు చైతుసింగు ఇంగ్లీషువారి కేటేట 22½ లక్షల సుంకము చెల్లించుచుండెను. అంతకు మించి యడుగమని ఆంగ్లేయులు వాగ్దానము చేసియుండిరి. కాని హేస్టింగ్సు 1781 లో 5 లక్షలెక్కువ యమ్మనికోరెను. చైతుసింగు ఆలస్యముచేసెను. హేస్టింగ్సు అనుమానపడి 50 లక్షల యపరాధము విధించి యతనిని ఖైదుచేయదలచెను. ప్రజలు తిరుగబడిరి. హేస్టింగ్సు చూసారుకోటకు పారిపోయి వెంటనే సైన్యముతోవచ్చి చైతు

సింగునోడించి, యతని బంధువునకు కాశీరాజ్యమిచ్చి యేట 40 లక్షలిచ్చునట్లు విధించెను.

అయోధ్య బేగములు:—అయోధ్య నవాబగు అసఫ్ ఉద్దౌలాకంపెనీవారికి $1\frac{1}{2}$ కోట్లు బాకీపడెను. అతనికి తల్లియు, తండ్రితల్లియు నుండిరి. వారికి అయోధ్యా బేగములని ప్రసిద్ధి. హేస్టింగ్సు వలదనినను సుప్రీము కౌన్సిలు సభ్యులు నవాబు చేత బేగములకు కొంతరాజ్యము, ధనము నిప్పించిరి. నవాబు ఆసాము తనకు మఱల నిప్పించినయెడల తాను కంపెనీవారికి బాకీయున్న సొమ్మిచ్చెదనని చెప్పెను. హేస్టింగ్సు సైన్యము సంపి బేగములను ముట్టడించి, ఖజానాకాపరుల కన్నపానములు లేకుండజేసి కొరడాలతో కొట్టించెదనని బెదరించి 120 లక్షలు వసూలుచేసెను. రాజ్యము నవాబునకిచ్చి బేగములకు భరణ మిప్పించెను (1782).

సింహావలోకనము:—ఇట్లు హేస్టింగ్సు 13 సంవత్సరములు పాలించి స్వదేశమునకు బోయెను. అతనిని విరోధులు పార్లమెంటులో విచారణ చేయించిరి. అందు రోహిలాయద్ధము, చైతుసింగు పదభిష్టత, అయోధ్య బేగముల యవమానము ముఖ్య నేరములు. వారి వాదమునందు కొంత సత్యము లేకపోలేదు గాని, అతడెట్టి చిక్కులలో నిట్టి యన్యాయములు చేసెనో తెలిసికొనవలసి యున్నది. రెగ్యులేటింగు ఆక్టువలన నతనికి స్వేచ్ఛ లేకపోయినది. సుప్రీము కౌన్సిలు సభ్యులు ప్రత్యక్ష విరోధులైరి. ప్రబలులగు మహారాష్ట్రులతోను, మైసూరు సుల్తానుతోను యద్ధములు చేయవలసియుండెను. ఇంగ్లండునుండి సాహాయ్యము రాదయ్యెను. ఇట్టి విషమ పరి

స్థితులలో హేస్తింగ్సు న్యాయాన్యాయ విచక్షణ చేయుట కవకాశము లేకపోయెను. అతడేమి చేసినను స్వదేశక్షేమము కొరకే చేసెనుగాని స్వలభము కొరలేదు. అందువలన నతడు నేరస్థుడు కాడని లార్డుస్ సభవారు తీర్మానించిరి.

హేస్తింగ్సు బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు గొప్పసేవ చేసిననుటకు సందేహము లేదు. అతడు అర్థిక వ్యవహారములను చక్కబఱచెను. ప్రభుత్వవిధానమును సంస్కరించెను. బాసీను, సాల్ సెట్టి సంపాదించెను. మహా యుద్ధములందు ఇంగ్లీషువారి ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టెను. నైజాము, గాయక్వాడు, షీషా మొదలగు స్వదేశరాజులతో సఖ్యము కూర్చెను. మహారాష్ట్రలవలన భయము లేకుండ అయోధ్యను బలపఱచెను. వేయే? ఆంగ్లేయులు రాజ్యతంత్రము గాని, యుద్ధనైపుణ్యముగాని లేక అమెరికా వలన రాజ్యములు పోగొట్టుకొనిన రోజులలో వారన్ హేస్తింగ్సు హిందూదేశమున బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమును భద్రపఱచియుండెను. అతని సేవ శ్లాఘాపాత్రమని డై రెక్టర్లు గ్రహించి, యతనికి 4,000 పౌనులు ఉపకారవేతన మొసంగిరి. అతనికి ప్రభువిరుదము నీయవలసినదే యని కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. “మనదేశమున బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమును స్థాపించినవాడు కైపు. ఆ సామ్రాజ్యమును రక్షించి ప్రభుత్వవిధానమును చక్కబఱచినవాడు వారన్ హేస్తింగ్సు”

5 వ అధ్యాయము

కారన్ వాలీసు ప్రభువు 1785-83

ఇండియా ఆక్టు 1784:—కారన్ వాలీసు ప్రభువు వారన్ హేస్టింగ్సు తరువాత గవర్నరుజనరలుగా వచ్చెను. అప్పటికి పిట్టుమంత్రి 'ఇండియాఆక్టు' అను చట్టమునుచేసి ప్రభుత్వవిధానము మార్చెను. నీనినిబట్టి కంపెనీ వ్యవహారములు సరిగా నున్నవా? లేవా? యని పరిశీలించుటకు బ్రిటిషుగవర్నమెంటు తరపున ఇంగ్లండులో బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ (Board of Control) స్థాపింపబడినది. గవర్నరుజనరలు సుప్రీము కౌన్సిలు యొక్క సలహాను లెక్కచేయక తనబాధ్యతపై తన యిష్టము వచ్చినట్లు చేయవచ్చును. కౌన్సిలుసభ్యుల సంఖ్య నలుగురి నుండి ముగ్గురికి తగ్గింపబడినది. మదరాసు బొంబాయి గవర్నరులు, గవర్నరుజనరలు యొక్క యిష్టములేనిదే స్వదేశ రాజు

లతో యుద్ధముగాని, సంధిగాని చేయరాదు. ఈశాసనమువలన కారన్ వాలీసు వారన్ హేస్టింగ్సుకంటే స్వేచ్ఛగలవాడయ్యెను. దానికితోడు ఇంగ్లండులో పిట్టు మంత్రియు, జే.రెక్కర్డును అతని మాట చెల్లించువారైరి.

దేశస్థితి:— కారన్ వాలీసు యుద్ధము చేయగూడదను నిశ్చయముతో వచ్చెను. “క్రొత్తరాజ్యములు జయించుటయు, రాజ్యము పెంచుటయు బ్రిటిషువారి కంగీకారముకాదు; ఉద్దేశముకాదు; గౌరవమును కాదు” అని పార్లమెంటువారు

తీర్మానించిరి. తమయూజ్ఞ లేనిదే స్వదేశరాజులతో యుద్ధము
తలపెట్టరాదనే డైరెక్టరును నూచించిరి కాని అందులకు
దక్షిణ హిందూస్థానమున పరిస్థితు లనుకూలముగా లేవు

మూడవ మైసూరుయుద్ధము 1790-92:—టిప్పుసుల్తాను
ఆంగ్లేయులపై పగసాధింప నెంచి ఫ్రెంచివారితో కుట్రచేయు
చుండెను. కారన్ వాలీసుగూడ ఆసుల్తానులతో మరల యుద్ధ
ముచేసి వెనుకటి యప్రతిష్ఠ బాపుకొనుట మేలని నిశ్చయించి
నైజాముతో మఱియొక సంధిచేసికొని, యతనికి కొంతసైన్య
మిచ్చి యా సైన్యమును ఆంగ్లేయుల స్నేహితులపైకిమాత్రము
పంపగూడదని హెచ్చరించెను ఆస్నేహితులలో టిప్పుసుల్తాను
పేరు వ్రాయలేదు. టిప్పు కలహకారణము దొలకెనని సంతో
షించి, ఆంగ్లేయులకు స్నేహితుడగు తిరువామ్మూరు రాజుపై
దండెత్తెను. అప్పుడు కారన్ వాలీసు నైజామును, మహారాష్ట్ర
లను గూర్చుకొని స్వయముగా యుద్ధమునడపి కావేరినది
కు తరముననున్న రాజ్యమాక్రమించుకొని శ్రీరంగపట్టణమును
ముట్టడించెను (1792).

శ్రీరంగపట్టణ సంధి — టిప్పు నిరాశచేసికొని శత్రువు
లకు అర్ధరాజ్యమును, మూడుకోట్లరూపాయలును సమర్పించి
సంధిచేసికొని తన కుమారుల నిద్దరిని హామీగా నుంచెను.
ఆంగ్లేయులు మలబారు, సేలము, దిండిగల్లుతీసికొనిరి. కొడగు
రాజ్యము సామంతరాజ్యముగా చేసికొనిరి. ఇంగ్లీషువారికి
మలబారు వశమగుటచేత ఫ్రెంచివారు పడమటితీరమునుండి
మైసూరువారితో నులభముగా కలియలేరు. ఇట్లే సేలము
జిల్లాలోని పర్వతమార్గములు ఇంగ్లీషువారికి వశమగుటచేత

మైనూరు నుల్తానులు కర్నాటకములోనికి రాజులకు. మహా
రాష్ట్రాలు మైనూరులోని వాయవ్యభాగము తీసికొని తమ
రాజ్యము తుంగభద్రానదివరకు పెంచిరి. నై జాము ఈశాన్య
భాగము తీసికొనెను. “మన స్నేహితులను అమిత బలవంతు
లుగ జేయకుండ, మన శత్రువులను క్రుంగదీసితి”మని కారన్
వాలీసు సగర్వముగ బల్కెను.

ప్రభుత్వమును సంస్కరించుట 1793:—ఇక ప్రభుత్వ
విధానము సంస్కరింపవలసి యుండెను. ఆకాలమున కంపెనీ
యద్యోగుల జీతములు చాల తక్కువగా నుండెను. వారు
సొంతవర్తకముచేసియు బహుమతులు పుచ్చుకొనియు ధనికు
లగుచుండిరి. కొకటిలో కంపెనీ ప్రెసిడెంటునకు జీతము సంవత్స
రమునకు 24,000 మాత్రమేయుండెను. కాని, అతడు ముమ్మారు
4 లక్షలు సంపాదించు చుండెను. అందుచేత కారన్ వాలీసు
వారి జీతములు హెచ్చించి సొంతవర్తకము చేయనూడదనియు,
బహుమతులు పుచ్చుకొననూడదనియు శాసించెను. అంతేగాక,
అతడు కార్యనిర్వాహకుల విధులను (Executive) న్యాయాధి
కారుల విధులను (Judiciary) వేరుచేసెను. ఇంతటి నుండి
కలెక్టరు పన్నువసూలుమాత్రమే చేయుచుండెను. న్యాయాధి
కారి వేరొకడుండెను. ప్రతి జిల్లా యందును న్యాయస్థానములు
నెలకొల్పబడెను. కలకత్తాలో ఉన్నత న్యాయస్థానముండెను.
ఘాజీలును పండితులును సివిలు వ్యవహారములందు ఇంగ్లీషు
జడ్జీలకు సలహానిచ్చుచుండిరి. క్రిమినలు నేరములకు కాలునేతు
లునతికుట మొదలగు కూరకీళ్లు తీసివేయబడినవి. ఈ సం
స్కరణములే ప్రస్తుతపరిపాలనా విధానమునకు పునాదియైనవి.

శాశ్వతపన్ను నిర్ణయము 1789-35:— అంతేగాక శాశ్వతపన్ను పద్ధతివలన కారన్ వాలీను పేరు శాశ్వతమైనది. వారన్ హేస్టింగ్సు ఐదేండ్ల కొకమారు భూములు వేలము వేయించుండెను. అది యంత లాభకరము కాదని డైరెక్టరు ప్రతి సంవత్సరము వేలము వేయమనిరి. అందువలన రైతులకు భూమియందు శ్రద్ధలేక వ్యవసాయముచెడినది. వర్తకము పడిపోయినది. తుదకు కంపెనీవారి యాదాయము తగ్గిపోయినది. ఇట్టిపరిస్థితులలో కారన్ వాలీను శాశ్వతపన్ను పద్ధతియే తేమమని నిర్ణయించెను. ఈ పద్ధతిప్రకారము పన్నువసూలుచేయు జమీందారులు వంశపారంపర్యముగ శాశ్వతహక్కు గలవారైరి. వారు చెల్లించవలసినపన్ను ఒక్కమారే శాశ్వతముగ నిర్ణయింపబడినది. అదనము వచ్చినయెడల వారే అనుభవించిరి. ఇట్టి హక్కులు జమీందారులు రైతులకుకూడ నీయవలసినదని కంపెనీవారు హెచ్చరించిరి.

ఈ శాశ్వతపద్ధతి బంగాళమునకు చాలలాభకరమైనది. క్రొత్తభూములు సాగుచేయబడినవి. వ్యవసాయము వృద్ధిపొందినది. దేశమైశ్వర్యవంతమైనది. కంపెనీవారికి కొంత యాదాయము నమ్మకముగా వచ్చుచుండెను. కంపెనీవారి యెడల జమీందారులు భక్తివిశ్వాసములతో మొలగుచుండిరి.

కాని, ఈపద్ధతి కాక్షేపణలేకపోలేదు. అప్పటి జమీందారులు కొందఱు క్రొత్తభూములు సాగుచేయలేదు. కొందఱు రైతులకు హక్కులీయలేదు. “ఇంతకంటె నెక్కువ పన్నులు తీసికొన” మనుటకూడ ఆక్షేపణమే. ప్రభుత్వము నాగరికమైనకొలది, ఖర్చులును పెరుగుచుండును. అందుచేత ఇతర

రాష్ట్రములలో శాశ్వత పన్నుపద్ధతి నిర్ణయించలేదు. సుమారు ముప్పది యేండ్లకొకమారు పన్నులు సవరించుచుందురు. ప్రస్తుతము బంగాళమునకంటె పంజాబులోను, చెన్నరాజధానిలోను, సంయుక్త పరగణాలలోను భూమికన్ను హెచ్చుగానుండుట కిదియే కారణము. (చూడు అనుబంధము 3).

ఆంగ్లేయులు తటస్థులుగా నుండుట

సర్ జాన్ షోర్ 1793-98

కర్డూలా యుద్ధము 1795:—కారన్ వాలీను తర్వాత సుప్రీము కౌన్సిలు సభ్యుడు సర్ జాన్ షోర్ గవర్నరు జనరల యైనాడు. అతడు స్వదేశరాజుల వ్యవహారములలో నెంతమాత్రమును కలుగజేసికొన గూడదని నిశ్చయించెను. మహారాష్ట్రులవలన ప్రమాదములేకుండ రక్షింపుమని చిరకాల స్నేహితుడగు నైజాముకొరినను అతడు వినలేదు. అప్పటికి నైజాము పీష్వాకు కప్పము చెల్లించవందున తేనిమంత్రి నానాఫర్నవీసు మహారాష్ట్రుల నందఱిని గూర్చుకొని నైజామును కర్డూలావద్ద పూర్తిగా నోడించి 37 లక్షల యాదాయమువచ్చు అర్ధరాజ్యము వుచ్చుకొనెను. ఈ యుద్ధముతో నైజాము క్రుంగిపోయి, ఇక బ్రిటిషువారిని నమ్మరాదని ప్రకటించివారితో జేరెను. బ్రిటిషువారిట్లు తటస్థులుగా నుండుటకు వారి బలహీనతయే కారణమని స్వదేశరాజులు భావించి తమ తమ రాజ్యములు పెంచుకొనజూచిరి.

అయోధ్యనవాబుతో సంధి:—తరువాత సర్ జాన్ షోరు గుర్రెటిగి కొంత జాగ్రత్తపడెను. 1796 లో ఆఫ్ గన్ అమీను

పర్, కాకా సోర నాటి దేశము

వంజాబుపై దండెత్తగా అతడయోధ్యకు వచ్చునేమో యని సర్ జాన్ షోరు అయోధ్య నవాబును భయపెట్టి యతనికి 10 వేల సైన్యమునిచ్చి యారాష్ట్రమున ఆంగ్లేయులయధికారము బలపరచెను. ఆ నవాబు ఇంగ్లీషువారికి. అలహాబాదు కోట నిచ్చుటకును, విదేశీయులతో స్నేహము చేసికొనకుండటకును, ఏట 76 లక్షలు సైన్యపుఖర్చు లిచ్చుటకును అంగీకరించెను.

6 వ అధ్యాయము

ఆంగ్లేయుల రాజ్యము విస్తరించుట

మార్క్విస్ ఆఫ్ వెల్స్లీ 1798-1805

ఫ్రెంచివారి పలుకుబడి:— వెల్స్లీప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా వచ్చుసరికి మన దేశమున ఆంగ్లేయుల ప్రతిష్ఠ కొంత చెగినది. వారు స్వదేశరాజుల వ్యవహారములతో తటస్థులై యుండుటవలన బలహీనులనిపించుకొనిరి. ఈ తటస్థభావము శాంతిగూర్చుటకు బదులు యుద్ధములకు దారితీసినది. ఆంగ్లేయులు వదలుకొనిన యవకాశములను ఫ్రెంచివారాక్రమించుకొనిరి. ఇంగ్లీషువారికి చిరకాలమునుండి స్నేహితుడుగానుండిన నైజాము ఇపుడు ఫ్రెంచివారి స్నేహముగోరి, తన సైన్యమునకు ఫ్రెంచిసేనానులవేత కవాతు నేర్పించెను. సింధియా తన సైన్యమునకు ఫ్రెంచివారివేత కవాతు నేర్పించుటయే కాక, ఫ్రెంచి సైన్యముగూడ తనరాజ్యమున నుంచుకొనెను. అపుడు ఫ్రెంచివారికిని బ్రిటిషువారికిని ఐరోపాలో యుద్ధములుజరుగుచుండుటచేత, టిప్పుసుల్తాను ఫ్రెంచిచక్రవర్తియగు నెపోలియన్

నుతో కుట్రచేయుచుండెను. నెపోలియను ఈజిప్టు మార్గమున ఇండియాకు దండెత్తి రాజూచుచుండెను.

ప్రజల కష్టములు:—అపుడు మన దేశమున స్వదేశ రాజులు తమ రాజ్యములు పెంచుకొన జూచుచుండిరే గాని, ప్రజల క్షేమము చూడరైరి. ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము లేనంత వఱకు ప్రజలకు శాంతియుండదనుట నిశ్చయము. స్వదేశరాజులలో ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము స్థాపింపగలవా రెవ్వరును లేరు. ఢిల్లీ చక్రవర్తి నామమాత్రావశిష్టుడై యుండెను. నైజాము, మైసూరు సుల్తాను, మహారాష్ట్రులు అంతఃకలహములలో మునిగి ప్రజలను పీడించుటయేగాక, తామును క్రమక్రమముగా బలహీను లగుచుండిరి.

వెలన్లీ ఆశయము:—ఇట్టి పరిస్థితులలో హిందూదేశము యూరపియనులకు దక్కక మానదని వెలన్లీ గ్రహించెను. ఆంగ్లేయులే ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించి ఫ్రెంచివారికి నిలువనీడలేకుండ జేయవలెననియు, దేశమున అరాచకము బోగొట్టవలెననియు నిశ్చయించెను. అందులకు 'సైన్యసహకార పద్ధతి' (Subsidiary system) యను నొక విధాన మేర్పఱచెను.

సైన్యసహకార పద్ధతి:—ఈ పద్ధతి ప్రకారము స్వదేశ రాజులు 'బ్రిటిషువారే తమకు సార్వభౌము'లని యంగీకరింపవలెను. బ్రిటిషువారయబారిని, బ్రిటిషుసైన్యమును తమ రాజ్యమున నుంచుకొనవలెను. ఆ సైన్యమునకగు ఖర్చుల కొరకు కొంత రాజ్య మీయవలెను. బ్రిటిషువారి యచుమతి లేకుండ విదేశీయులతో యుద్ధముగాని, సంధిగాని చేయగూడదు. తమ

రాజ్యమున తమ యిష్టము వచ్చినట్లు పరిపాలన చేసికొన వచ్చును. వారికి ప్రజలవలనగాని, యితర రాజులవలనగాని ఎట్టి యపాయమైనను రాకుండ బ్రటిషువారు రక్షించెదరు.

ఈ సైన్యసహకారపద్ధతియే బ్రటిషుసామ్రాజ్యాభివృద్ధికి ముఖ్యకీలకమని చెప్పవచ్చును. ఇది యెప్పుడిట్టి ప్రాముఖ్యము వహించెనో, దీనివలన మన దేశమున కెట్టిప్రయోజనము కలిగెనో, ఎట్టి హానివాటిలైనో ఆయా పాఠసందర్భములలో లఘువుగా వివరించెదము.

నై జాము : అయోధ్య నవాబు—వెలస్లీ తన యుద్దేశమును స్వదేశరాజులందరికిని తెలియజేసెను. నై జాము బ్రటిషువారి సాహాయ్యము లేనియెడల, మహారాష్ట్రుల పోరు పడలేమని భయపడి, సైన్యసహకారపద్ధతి కొడంబడెను. తన రాజ్యముననుండు బ్రటిషు సైన్యమునకగు ఖర్చులకు కడవ, కర్నూలు, బళ్ళారి, అనంతపురం జిల్లాల నిచ్చెను. వీనికి దత్తమండలములని పేరు. తరువాత వెలస్లీ ఆఫ్ గనిస్థానమునుండి దండయాత్రలు వచ్చునేమోయని భయపెట్టి అయోధ్య నవాబును సంధి కొడబఱచెను. ఆ నవాబు సైన్యసహకారపద్ధతినామోదించి ఆంగ్లసైన్యపు ఖర్చులకు రోహిల్ ఖండమును, గంగా యమునానదుల మధ్యరాష్ట్రమును ఇచ్చెను. ఈ రెండును కలిసి అయోధ్యరాజ్యమున సగమైయుండెను.

నాల్గవ మైసూరు యుద్ధము 1799:—టిప్పునుల్తాను నెపోలియనులతో కుట్ర చేయుచుండెననియు, నెపోలియను హిందూదేశమునకు రానై యున్నాడనియు చదివియుంటిమి. టిప్పు మంగుళూరులో నొకాదళ మొకటి తయారుచేసియు,

ఫ్రెంచివారిని సైన్యమున జేర్చుకొనియు యుద్ధసన్నాహములు చేయుచుండెను. అందుచేత వెలస్లీ వెంటనే యుద్ధముప్రకటించి, కారన్ వాలీను తలపెట్టిన కార్యము పూర్తి చేయనొనెచెను. అందుకొఱకతడు నైజామును, మహారాష్ట్రులను జేర్చుకొని మద్రాసునుండి, బొంబాయినుండి సైన్యము లంపెను. టిప్పు రెండు సైన్యములను మల్లవల్లివద్ద జయింపలేక, శ్రీరంగపట్టణముజేరి, యాకోట యభేద్యమగునని యాశపడెను. ఆకోట బలమైనదేగాని మంత్రియగు పూర్ణయ్య తనకు సుల్తానుచేసిన యవసూనమొకటి భరింపజాలక, కోటగుట్టు బ్రిటిషువారికి తెలియజేసెను. వారు 7 నిమిషములలో కోటగోడ బ్రద్దలు గొట్టిరి. టిప్పుసుల్తాను మహాశౌర్యముతో యుద్ధముచేయుచు మరణించెను.

ఫలితములు:—బ్రిటిషువారు మైసూరు రాజ్యమును పూర్వపు హిందూరాజుల వంశమువాడగు కృష్ణరాజుడయ్య రునకిచ్చి యచట సైన్యసహకారపద్ధతి ప్రవేశపెట్టి, కన్నడ రాష్ట్రము, నీలగిరి, కోయంబత్తూరు పుచ్చుకొనిరి. దీనితో ఆంగ్లరాజ్యము తూర్పుతీరమునుండి పడమటి తీరము వఱకు వ్యాపించినది. మైసూరునకు సముద్రతీరముగాని, నౌకాబలము గాని లేకపోయినది. మైసూరులో కొంతరాజ్యము నైజాము తీసికొనెను. మహారాష్ట్రులు బ్రిటిషువారి షరతులంగీకరింప నందున వారికి భాగమురాలేదు. టిప్పుసుల్తాను చనిపోవుట వలన ఫ్రెంచివారు మనదేశమున మఱు తలయెత్తుకొన లేక పోయిరి. టిప్పుసుల్తానున కుమారులు వెల్లూరుకోటలో బంధితులై ఇంగ్లీషువారి వద్దనుండి భరణము తీసికొనుచుండిరి. ఎట్ట

కేలకు హిందూరాజ్యము మఱల హిందువులకు దక్కినది. మధ్య కాలము 40 సంవత్సరములు మాత్రమే మహమ్మదీయుల వశమైనది.

తంజావూరు:—తంజావూరు రాజ్యముకొల కిద్దలు తగవులాడుచుండగా, వెలస్లీ యిద్దటికిని భరణమిచ్చి యారాజ్యమును బ్రతిమ రాజ్యమున జేర్చెను (1799).

కర్ణాటకము:—సైన్యసహకార పద్ధతివలన వచ్చు నష్టములు కర్ణాటకమున నష్టమైనవి. మహమ్మదాలీ ప్రజలను నీడించి 1795 లో చనిపోయెను. ఆంగ్లేయులు రక్షింతురు గదాయను ధైర్యమున నతని కుమారుడు. ప్రజలను మఱింత బాధపెట్టెను. అతడు టిప్పుసుల్తానుతో రహస్యముగ నడుపుచుండిన యుత్తర ప్రత్యుత్తరములు మైసూరులో దొరికినవి. అందువలన వెలస్లీ కర్ణాటకమును ఆంగ్లరాజ్యమున జేర్చి, నవాబునకు భరణమిచ్చి బిరుదుమాత్ర ముంచెను (1801).

చెన్నరాజధాని:—ఇట్లు క్రమక్రమముగా బ్రతిమనారు ఏబది యేండ్లలో దక్షిణమున ఉత్తరసర్కారులు, దత్తమండలములు, మైసూరులో కొంతరాష్ట్రము, కర్ణాటకము, తంజావూరు సంపాదించిరి. వెలస్లీ వాని నొకటిగాజేర్చి మదరాసు రాజధాని నేర్పాటుచేసెను.

రెండవ మహారాష్ట్ర యుద్ధము 1803-05:—ఇక బ్రతిమనారికి లోబడనివారు మహారాష్ట్రులు మాత్రమే యుండిరి. వెలస్లీ-పీష్వా బాజీరావు II ను సైన్యసహకారపద్ధతి నంగీకరింపుమని కోరెను. అభినవ చాణక్యుడగు నానాఫర్నవీను మహారాష్ట్రుల నందఱను కూడగట్టుకొని వెలస్లీయొక్క మాట్లాడు

హములపాలైరి. జన్వంతరావు హోల్కారు బాజీరావు II నోడించి మఱియొకనిని పీష్వాగా జేసెను. అపుడు బాజీరావు II ఆంగ్లేయుల శరణుజొచ్చి సైన్యసహకారపద్ధతి నంగీకరించి బాసీనువద్ద సంధిచేసికొనెను (1802). ఆంగ్లేయులతనిని మఱల పీష్వానుచేయుట కంగీకరించిరి. ఈ సంధితో మహారాష్ట్రచరిత్రమున నూతనశక మేర్పడినదని చెప్పవచ్చును. ఈ సంధికార్యము నెఱవేఱినయెడల పీష్వాల యధికారము పూర్ణానుస్వారమై ఇంగ్లీషువారే నిజముగా పీష్వాలగుదురు. అందువలన గాయక్వారుతప్ప తక్కిన మహారాష్ట్ర లెవ్వరును దీని కంగీకరింపలేదు. దౌలతురావు సింధియా, భాన్స్లే యుద్ధము ప్రకటించిరి.

అపుడు వెలస్తీప్రభువునకు సోదరుడగు సర్ ఆర్థర్ వెలస్తీ ఇంగ్లీషువారి సైన్యాధికారిగా నుండెను. (ఇతడు తర్వాత డ్యూక్ ఆఫ్ వెలింగ్టన్ బిరుదుపొందెను.) ఇతడు 4,500 సైన్యముతో బయలుదేరి, అందు మూడవవంతు అగ్నివర్షమున కూలినను లెక్కచేయక, ఘోరయుద్ధముచేసి సింధియాను అస్సేయివద్ద నోడించెను. భాన్స్లేను ఆర్గామువద్ద నోడించెను. ఉత్తరహిందూస్థానమున లేక్ సేనాని సింధియాను మఱల లాస్వారీవద్ద నోడించి ఢిల్లీ, ఆగ్రా జయించి షాఆలం చక్రవర్తిని వశపఱచుకొనెను.

సంధి:—అంతటితో భాన్స్లే దేవగామువద్దను, సింధియా సిరాజిఅంజనగామువద్దను సంధిచేసికొనిరి. భాన్స్లే ఆంగ్లేయులకు మహానది డెల్టా, బీరారుఇచ్చుటకును, నైజాము వద్దనుండి చాతు పుచ్చుకొనకుండుటకును అంగీకరించెను.

సిద్ధియా బ్రిటిషువారికి గంగాయమునా మధ్య దేశమున ఢిల్లీ హిస్సారజ్జిల్లాల నిచ్చుటకును, ఢిల్లీచక్రవర్తిపై తన యధికారము వదలుకొనుటకును, ఆంగ్లసైన్యము తీసికొనుటకును అంగీకరించెను. తర్వాత ఇంగ్లీషువారు బీరారులో కొంత నైజామున చ్చివేసిరి.

రాజపుత్రులు:—రాజపుత్రులు మహారాష్ట్రల పోరు వడలేక, బ్రిటిషువారి సైన్యసహకారవద్దతి కంగీకరించిరి. పుంతవరకు హోల్కరు బ్రిటిష్ వారితో యుద్ధమునకు దిగలేదు కాని వారి స్నేహితులగు రాజపుత్రులపై దండెత్తెను. అందులన వెలస్తీ యుద్ధము ప్రకటించెను. మొదట ఇంగ్లీషువారు చాల నష్టపడిరి. కాని 1805 లో లేక్ నేనాని హోల్కరును యుద్ధమున, ఘరుకుబాదువద్దను పూర్తిగానోడించి, ఆంగ్లప్రతిష్ఠలబెట్టెను.

సింహావలోకనము:—ఇట్లు వెలస్తీచేయు యుద్ధములును తన రాజ్యకాంక్షయును డైరక్టురకు నచ్చలేదు. ఈ యుద్ధములన కంపెనీవారి వర్తకమునకు చాల నష్టము కలిగినది. బలము పెరిగిపోయినది. సైన్యసహకారవద్దతివలన కంపెనీవారి బాధ్యత యెక్కువైనది. అందుచేత వారు వెలస్తీని దేశమునకు రమ్మనిరి.

వెలస్తీప్రభువు మన దేశమున బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము స్థించిన ముఖ్యులలో నొకడు. అతడు దూరదృష్టితో బంగాలు మొదలు కన్యాకుమారి యగ్రమువరకుగల తీరభూమిని పొందించెను. బ్రిటిషు సరిహద్దురాష్ట్రములను బలపఱచెను. మహారాష్ట్రకూటమును డీకొని భేదించెను. ఫ్రెంచివారికి పలు

కుబడి లేకుండజేసెను. టిప్పునుల్తాను నడచెను. బ్రిటిషురాజ్యమును రెట్టింపుజేసెను. “ఇంతకు పూర్వము హిందూ దేశమున ననేక రాజ్యములలో బ్రిటిష్ రాజ్య మొకటియై యుండెడిది. ఇప్పుడు వెలస్లీయొక్క ప్రభావమున బ్రిటిషువారు సార్వభౌములగుట కవకాశము లేర్పడినవి.”

7 వ అధ్యాయము

ఆంగ్లేయులు తటస్థులుగా నుండదలచుట

వెలస్లీ తరువాత కారన్ వాలీసు గవర్నరుజనరలుగా వచ్చెను. స్వదేశరాజుల వ్యవహారములలో తటస్థుడుగా నుండవలెననియు, రాజ్యము పెంచగూడదనియు అతనిని డైరెక్టరు హెచ్చరించిరి. అతడు వచ్చిన మూడు నెలలలో చనిపోయెను.

సెర్ జార్జి బార్లో 1805-07:—అతని తర్వాత సుప్రీము కౌన్సిలు నిభ్యుడగు సెర్ జార్జి బార్లో గవర్నరు జనరలయ్యెను. ఇతడు డైరెక్టరు యుద్దేశ్యము ననుసరించి ముక్కుకు నూటిగా బోయెను. హోల్కర్లుతో సంధిచేసికొని, అతనివద్ద వెలస్లీ గెలిచిన రాష్ట్రముగూడ నిచ్చివేసెను. యమునానది బ్రిటిషు సరిహద్దుగా నుండవలెనని నిశ్చయించెను. ఆపై నేమి జరుగుచున్నను, లెక్కచేయ దలచుకొనలేదు. వెలస్లీ రాజపుత్రులను రక్షించెదనని వాగ్దానము చేసియుండెనను బార్లో వారిని తలయెత్తి చూడలేదు. అందుచేత వారిని హోల్కర్లు సింధియా, రోహిలాలు దోచుకొని బాధపెట్టుచుండిరి.

మింట్ ప్రభువు 1807-13:—మింట్ ప్రభువుగూడ

స్వదేశరాజుల వ్యవహారములలో తటస్థుడుగా నుండుటకే ప్రయత్నించెను. కాని బుందేలుఖండమున జమిందారులు తమ యిష్టానుసారము పన్నులు వసూలుచేసికొనుచు, బ్రిటిషు వారిని లెక్కచేయకుండిరి. శిక్కులు సల్లెజినది దాటివచ్చి సరిహద్దురాష్ట్రముపై దండెత్తుచుండిరి. ఫ్రెంచిచక్రవర్తియగు నెపోలియను పారశీకము, జెలూచిస్థానము, సింధుదేశము మీదుగా హిందూస్థానమునకు రానున్నాడని వదంతిపుట్టెను.

ఇట్టి పరిస్థితులలో మింట్ ప్రభువు ఆంగ్లప్రతిష్ఠ నిలబెట్టుటకు తన సిద్ధాంతము మార్చుకొనవలసివచ్చెను. అతడు బుందేలు ఖండమున జమిందారులనణచివేసి, అచట రివిన్యూ వద్దతి సంస్కరించెను. శిక్కులు సల్లెజినది దాటిరాకుండునట్లు మహారాజ రజితసింగుతో అమృతసరస్సువద్ద సంధిచేసికొనెను (1809). సల్లెజినదికి దక్షిణముననున్న సిన్ సల్లెజ్ రాష్ట్రము లకు రక్షణనొసంగెదనని వాగ్దానముచేసి, బ్రిటిషుసరిహద్దు యమునానదినుండి సల్లెజినదివఱకు పెంచెను. నెపోలియను వలన ప్రమాదము రాకుండ పారశీకమునకు, ఆఫ్ గన్ స్థానము నకు రాయబారుల నంపెను. సింధుదేశమున అమీరులతో సంధిచేసికొనెను. ఫ్రెంచివారివద్దనుండి బోర్బను, మోరీసు ద్వీపములను, ఫ్రెంచివారి స్నేహితులైన డచ్చివారివద్దనుండి గుడ్ హోప్ అగ్రమును, జావా ద్వీపమును జయించెను. “ఇంతకు పూర్వము వెలస్లీ ఫ్రెంచివారికి హిందూదేశమున పలుకుబడి లేకుండజేసెను. ఇప్పుడు మింట్ ప్రభువు పాఠ రాజ్యములందును, నమీవ ద్వీపములయందును వారికి పలుకుబడి లేకుండజేసెను.”

• మార్క్విస్ ఆఫ్ హేస్టింగ్సు 1813-23:— హేస్టింగ్సు ప్రభువు యుద్ధములు చేయకూడదని యుద్దేశించెను గాని, 10 సంవత్సరములనుండి బ్రిటిషువారు స్వదేశవ్యవహారములందు తటస్థులుగా నుండుటవలన దేశము కొంత యరాజకమైనది. అందువలన నిపుడు ఘూర్కాలతోను, పిందారీలతోను, మహారాష్ట్రలతోను, యుద్ధములుచేయక తప్పినదిగాదు. హేస్టింగ్సు తుదకు వెలస్లీ తలపెట్టిన శార్యమునే సాధించి కొంతవరకు పూర్తిచేసిన వాడయ్యెను.

నేపాల యుద్ధము 1814-16:— నేపాల రాజ్యము పల్లెటినది మొదలు సికిమువరకు హిమాలయపర్వతముల నానుకొని, 700 మైళ్ళు వ్యాపించియుండెను. ఈరాజ్యమును ఘూర్కాలు 1769 లో జయించిరి. ఇప్పుడు వారు దక్షిణమున గంగానది వరకు జయింపదలచి, క్రమక్రమముగా సరిహద్దున నున్న ఇంగ్లీషువారి పల్లెలాక్రమించుకొనుచు వచ్చి ఇంగ్లీషువారు కాపలాయించిన రక్షకసైన్యమును సంహరించిరి. అందుచేత హేస్టింగ్సు యుద్ధము ప్రకటించెను.

సిగౌలి సంధి 1816:— కాని, ఘూర్కాలను జయించుట సులభముకాదు. వారు రాజపుత్రవంశీయులు; పరాక్రమవంతులు; యుద్ధసామ్రాజ్యములు; స్వాతంత్ర్యదీక్షాపరులు. వారికి పర్వతములును అరణ్యములును అంగరక్షతలై యున్నవి. వారి రాజ్యము చేరుటకు 'తగాయి' యనబడు బురదనేల దాటిపోవలసియుండెను. "భరతపురమున మనుష్యమాత్రులు నిర్మించిన మట్టికోటలు భేదింపజాలని వారెక్కడ?" ఈశ్వర నిర్మితములకు మీ యంతరాయముల దాటుటెక్కడ యని నేపాలరాజు

గేలిచేసెను. ఆతడనినట్లే ఆంగ్లసేనానులు ముమ్మాగు వరా జితులైరి. నాల్గవమారు ఆక్టరులోనీ సేనాని తుదకు వారి నోడించి వారి ముఖ్యపట్టణముగు కాట్మాందు సమీపించెను. ఇక ఘూర్కాలు లాభములేదని సిగౌలివద్ద సంధిచేసికొని, తమ రాజధానియందు ఆంగ్లరాయబారి నుంచుకొనుట కంగీకరించి, ఆంగ్లేయులకు తమరాజ్యమున పడమటిభాగము నిచ్చిరి. ఆ భాగమునందిప్పుడు మంచి తేయాకుతోటలు పెరుగుచున్నవి. సిన్హా, నై నిటాలు, మునూరి, ఆల్మోరా మొదలైన వేసంగి విడుదులున్నవి. ఘూర్కాలు ప్రస్తుతము బ్రిటిషు సైన్యమున ప్రముఖులై యున్నారు. వారు సిపాయీలకలహము నందును, ఐరోపామహాసంగ్రామమునందును ప్రాణము లర్పించి, తమకు బ్రిటిషువారియెడగల భక్తిని ప్రకటించిరి.

పిండారీ యుద్ధము 1817:—పిండారీలు దోపిడిదొంగలు. వారిలో కొందఱు హిందువులు; మఱికొందఱు మహమ్మదీయులు. స్వదేశరాజులు సైన్యసహకారపద్ధతి నంగీకరించిన తర్వాత వారి సైన్యమున విడుదలయైనవారు వేటొక జీవనాధారము లేక పిండారీలతో జేరిరి. మొత్తముమీద వీరిసంఖ్య 60,000. వీరందఱికి మాళవదేశము ఉనికిపట్టు. అమీరుఖాను, చీటు అనువారు నాయకులు. అప్పటికి నేపాలయుద్ధమున బ్రిటిషువారోడిపోయిరని విని పిండారీలు సాహసించి బ్రిటిషు రాజ్యముపై బడి దోచుకొనసాగిరి. 1816 లో ఉత్తరసర్కారులకు వచ్చి ఒక్కవారములో 360 గ్రామములను దోచుకొని 3,600 మందిని హింసబెట్టిరి.

వారి నణగద్రొక్కుటకు హేస్టింగ్సుప్రభువు 1,20,000

సైన్యమును ననుకూర్చి, అతడే సైన్యాధిపత్యము వహించి, ఘోరదేశము చుట్టముట్టి మార్గములన్నియు నాక్రమించుకొనెను. పిండారీలు పెద్దయుద్ధముల కలవాటు పడియుండక పోవుటచేత నులభముగ నోడిపోయిరి. అయినను బ్రిటిషువారు మహారాష్ట్రలో యుద్ధమునకు దిగవలసి వచ్చినందున అమీరుఖానును 'టాంకు' నవాబుగా నంగీకరింపవలసినచ్చెను. 'టాంకు' రాజపుత్రస్థానములోనిది. అతని వంశమువారెవరనింకను పరిపాలించుచున్నారు. చీటు పులితోటబడి చనిపోయెను. ఇంతటినుండి మధ్య హిందూస్థానమువారు దోపిడిభయము లేక సుఖముగా నుండిరి. ఇది కేవలము శాంతిస్థాపన కొఱకు చేసిన యుద్ధము.

మూడవ మహారాష్ట్ర యుద్ధము 1817-19: ఇక మహారాష్ట్రలో కడపటియుద్ధముచేయవలసియుండెను. పీష్వా బాజీరావు సైన్యసహకారవద్దతినంగీకరించి ఆంగ్లేయులుతో బాసీను వద్ద సంధిచేసికొనినందులకు విచారించుచుండెను. ఆంగ్లేయులు ఘూర్కాలతోను పిండారీలతోను యుద్ధములందు జిక్కుకొని యుండగా నతడు తక్కిన మహారాష్ట్రలో గలిసి వారిపై కుట్రపన్నుచుండెను. ఒక యొరలో రెండుకత్తు లిముడజాలవు. ఒక నేశమున నిద్దరు సార్వభౌము లుండజాలరు. ఇప్పుడు మన దేశమున సార్వభౌములుగా నుండవలసినవారు మహారాష్ట్రలో? ఆంగ్లేయులా? అను ప్రశ్న తేలవలసియున్నది. అందుచేత హేస్టింగ్సు పీష్వాను కొన్ని కఠినమరతు లంగీకరింపవలసినదని బలవంతపెట్టెను. అతడు మొదట విధిలేకయంగీకరించి, తుదకు కఠినవద్ద బ్రిటిషురాయబారిని ముట్టడించెను. ఆంగ్లేయులతనిని

తరిమి అప్పివద్ద పూర్తిగా నోడించిరి. తర్వాత హేప్పింగ్సు

అతనిని వీష్వాపదవినుండి తొలగించి బైతూగులో నుండుమనో
ర లక్షలు భరణమిచ్చెను. అతని రాజ్యమును వశపరచుకొని
బొంబాయిరాజధాని నేర్పాటుచేసెను. మైసూరునందు పూర్వ
హిందూరాజుల సంతతివానికి రాజ్యమిచ్చినట్లే, ఇచ్చటకూడ
శివాజీసంతతివాని కొకనికి సతారా ప్రాంతమున చిన్నరాజ్య
ము మాత్రమిచ్చెను.

వీష్వా తిరుగబడిన మూడు వారములలో అప్పాసా
హెబు నాగపుర సంస్థానమునందు బ్రిటిషురాయబారిని సిత
బాల్లి కొండలవద్ద ముట్టడించెను. ఆ రాయబారి 8 గంటలు
ఘోరయద్ధముచేసి మహారాష్ట్రులను తరిమివేసెను. హేస్టింగ్సు
అప్పాసాహెబును తొలగించి రఘోజీ భాన్స్లేయొక్క వంశీ
యునకు కొంతరాజ్యమిచ్చి సైన్యసహకార పద్ధతి విధించి,
తక్కిన రాజ్యము బ్రిటిషురాజ్యమున జేర్చెను. ఆ రాజ్యమున
కిప్పుడు మధ్యపరగణాలని పేరు.

ఇందూరులోకూడ మహారాష్ట్రులు తిరుగబడిరి. కాని
ఆంగ్లేయులు వారిని మహిడ్ పురమువద్ద పూర్తిగా నోడించిరి
హేస్టింగ్సు కొంతరాజ్యము బ్రిటిషురాజ్యమునజేర్చి, తక్కిన
హోల్కారు వంశీయుడగు నొక బాలునకిచ్చి అతడు పెద్దవా
డగువరకు అతని ప్రతినిధులు బ్రిటిషురాయబారి చెప్పినచో
ప్పున పాలించునట్లు విధించెను.

మహారాష్ట్ర లోడుటకు కారణములు:— అంతటితో
మహారాష్ట్రుల స్వాతంత్ర్యమంతరించినది. బ్రిటిషువారు సార
భాములైరి. 1818 లో మన దేశచరిత్రయందు నూతనశా
మారంభమయ్యెనని చెప్పవచ్చును. మహారాష్ట్ర లిట్లు పా

తంత్రము పాలగుటకు కారణములు చాలగలవు. (1) నానా ఘర్షణను గతించిన వెనుక మహారాష్ట్రలకు సరియైన నాయకుడు లేక మహారాష్ట్రకూటమున ఐకమత్యము లేకపోయెను. రెండవయుద్ధమున హోల్కారు చేరలేదు. మూడవయుద్ధమున దౌలతురావు సింధియా హేష్టింగ్సు వలలోఁజిక్కి నంధిచేసి కొనెను. (2) పీష్వాబాజీరావును, దౌలతురావు సింధియా యును దుష్టులగుట వలన కొందరు సర్దారులు వారి పోరుపడ లేక ఇంగ్లీషువారితో జేరిపోయిరి. (3) మహారాష్ట్రలు తదితర రాజ్యములను కొల్లగొట్టుచుండుటచేత ప్రాంతమున వారికి సాయపడు వారెవరును లేకపోయిరి. పైపెచ్చు వారి శత్రువులతో జేరుచుండిరి. (4) అది యట్లుండగా మహారాష్ట్రలు కోరిల్లాపద్ధతులు నూని, యూరపియను పద్ధతు లవలంబించి, అందు పరిపూర్ణముకాక ఉభయభ్రష్టత్వమొంది, ఇంగ్లీషువారితో సమానముగ యుద్ధము చేయలేకపోయిరి. (5) మహారాష్ట్రల బలము లొకవంక తగ్గుచుండగా ఇంగ్లీషువారు నౌకాదులమున నద్వితీయులై యెప్పటికప్పుడు తమ దేశమునుండి సైన్యసహాయము బడయుచుండిరి. సార్వభౌము లగుదురను కొన్న మహారాష్ట్రలిట్లు సంఘబలముగాని, నైతికబలముగాని, ఐకాశలముగాని లేక, సామ్రాజ్యపదవి నందజాలకుండుటయే గాక తుదకు స్వాతంత్ర్య భ్రష్టులగుటకూడ తటస్థించినది.

రాజపుత్రస్థానము:—కొంత కాలమునుండి ఇంగ్లీషువారు స్వదేశరాజుల వ్యవహారములలో తటస్థులుగా నుండుట వలన, రాజపుత్రస్థానము మహారాష్ట్రల దండయాత్రలపాలై రాజకమైనది. అందువలన హేష్టింగ్సు జయపురము, జాడ్పు

రము, ఉదయపురము మొదలగు రాజ్యములందు మరల సైన్య సహకారపద్ధతి నెలకొల్పి, యా సామంతరాజులకు రక్షణ నొసంగెను.

సింగపూరు:—అటుపిమ్మట నతడు 1819 లో సింగ పూరు వశపఱచుకొనెను. ఈ రేవు చైనా జపాను మొదలగు ప్రాగ్దేశములతో వర్తకమున కనుకూలమగుటయేగాక, యిచటి నౌకాశయము బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకొక ఆయువుపట్టుగా నున్నది.

సింహావలోకనము:—హేస్టింగ్సు ప్రభువు బ్రిటిషు సామ్రాజ్యము సభివృద్ధిచేసిన ముఖ్యులలో నొకడు. అతడు వచ్చిననాలుగేండ్లలో ఘూర్కాలు, పిండారీలు, మహారాష్ట్రీలు మొత్తముమీద 1,50,000 మంది బ్రిటిషురాజ్యముపై దండెత్తిరి. అతడు సైన్యాధిపత్యము వహించి వారందరిని నాలుగేండ్లలో నణగద్రొక్కెను. అవజయ మన్నమాట లేకుండ యిరువదియెనిమిది యుద్ధములుచేసి, నూట యిరువది కోటలు జయించెను. మహారాష్ట్రకూటమును రూపుమాపెను. బ్రిటిషు రాజ్యమును విస్తరింపజేసెను. బొంబాయి, కలకత్తా, మదరాసు రాజధానుల నొకదానితో నొకటి కలిపెను. సింధు పంజాబు రాష్ట్రములు తప్ప తక్కిన హిందూదేశమంతటను సైన్య సహకార పద్ధతి నెలకొల్పెను. వేయేల? హేస్టింగ్సు బ్రిటిషువారికి మనదేశమున సార్వభౌమపదవియే చేకూర్చెను.

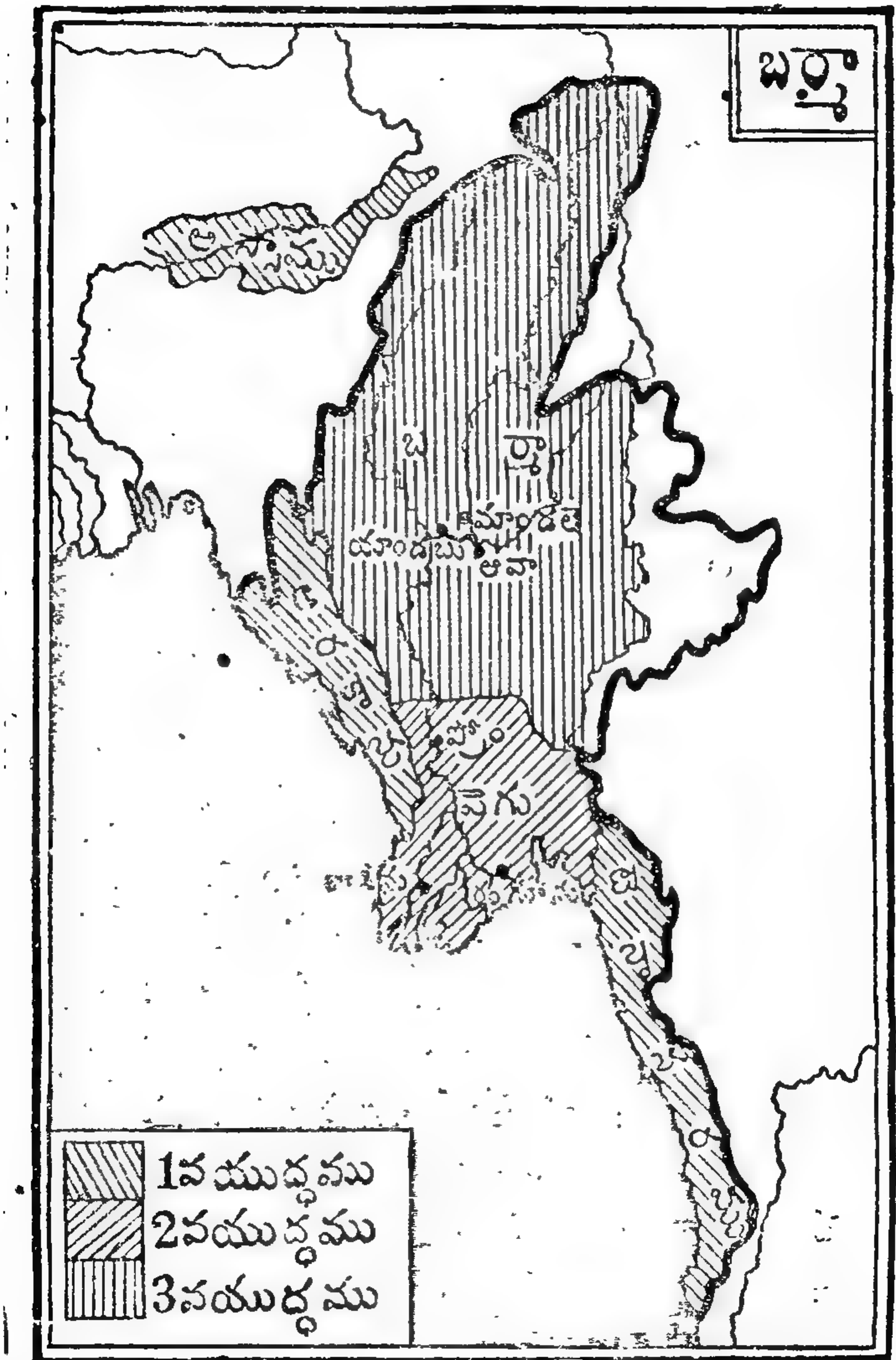

9 వ అధ్యాయము

ఆంగ్లేయులు స్వ దేశ వ్యవహారములందు తటస్థులుగా నుండుట

ఆమ్హారప్టు ప్రభువు 1828-38:— హేస్టింగ్సు ప్రభువు తరువాత ఆమ్హారప్టు ప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా వచ్చెను. ఆతని కాలమున జ్ఞాపకముంచుకొనవలసినదది మొదటి బర్మా యుద్ధము.

మొదటి బర్మాయుద్ధము 1824-26:— బర్మారాజు అస్సాము రాష్ట్రమును జయించి, యిక తన సైన్యముల నోడించువారు లేరని గర్వించి బ్రిటిషురాజ్యముపైకి దండెత్తి ఆమ్హారప్టు ప్రభువును ఖైదీగా తీసికొని రావలసినదని తన సేనానికి బంగారు గొలుసులిచ్చి పంపెను. అందుచేత, ఆమ్హారప్టు అస్సాము, అరకాను, రంగూను, మండలములకు మూడు సైన్యముల పంపెను. వారు వర్షముల బాధ కోర్వజాలక, మన్యపు జ్వరమునకు తాళలేక యోడిపోయిరి. కాని ఆంగ్లేయుల యదృష్టమున బర్మావారి సేనానియగు మహాబందూలా తలవని తలంపుగా గుండుదెబ్బ తగిలి చనిపోయెను. అప్పుడు ఆంగ్లే సైన్యము యాండాబుపట్టుకొని ముఖ్యపట్టణమగు ఆవాకు సమీపించెను. ఇక లాభములేదని బర్మారాజు బ్రిటిషువారికి కోటిరూపాయలను అస్సాము, అరకాను, టెనాసరము రాష్ట్రములను సమర్పించి, యాండాబువద్ద సంధిచేసికొనెను. అస్సాము, తేయాకునకు, అరకానుధాన్యమునకు, టెనాసరము టేకు కలపకు ఉపయోగించినవి. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు ప్రిణ పదమైన నౌకాబలమునకు ఓకుకట్టకంటె టేకుకట్ట మేలు. బ్రిటిషువారు టెనాసరము నాక్రమించుట కిదియే ముఖ్యకారణము. కాని ఇండియా గవర్నమెంటువారికి యుద్ధమునకు 10

కోటరూపాయలు ఖర్చయినవి. కొన్ని వేలపాణులు నష్టమైనవి.

విలియమ్ బెంటింక్ ప్రభువు 1828-35:— బెంటింక్ ప్రభువు స్వాతంత్ర్య ప్రియుడు, దూరదృష్టి గలవాడు, దయ స్వరూపుడు. ఇతని జీవితమువలెనే ఇతని ప్రభుత్వమును నిష్కళంకమై యుండెను. ఇతడు మరి కొంతరాజ్యము సంపాదించదలచుకొన లేదు.

ధగ్గులు:—ఆకాలమున ధగ్గులు కొంకణదేశము తప్ప తక్కిన హిందూదేశమంతయు దోచుకొని, ప్రయాణీకులను హింసించుచుండిరి. బెంటింక్ వారి నణచుటకు స్టీమన్ దొరను నియోగింపగా, నతడు 30,000 మందిని వెదికి సంహరించి దేశమునకు శాంతి గూర్చెను.

సంఘ సంస్కరణము:—తర్వాత నతడు సంఘసంస్కరణము చేయనమకట్టి బ్రహ్మసమాజ మతస్థాపకుడగు రాజా రామమోహనరాయల ప్రోత్సాహమున సహగమనమును మాన్పించెను (1829).

ఆకాలమున హిందువులు మతభ్రష్టులైన యెడల హిందూ ధర్మశాస్త్రప్రకారము తమ దాయభాగము నష్టపోవుచుండిరి. కాని హిందువులు క్రైస్తవమత మవలంబించిన యెడల దాయభాగము నష్టపోరని బెంటింక్ శాసించెను.

ఉద్యోగములు:—అంతకు పూర్వము కారన్ వాలీసు ప్రభువు భారతీయులను నమ్మక వారికి పెద్ద యుద్యోగములు లేకుండజేసెను. బెంటింక్ భారతీయులయెడల సానుభూతిగల వాడై, జాతిమతభేదములతో నిమిత్తములేక వారిని న్యాయ శాఖయందు మునసబు, సబ్ జడ్జి పదవులకును, రెవిన్యూ శాఖలో డిప్యూటీ కలెక్టరు పదవులకును నియోగించెను. ఈ

అంగ్లేయులు స్వ దేశవ్యవహారములందు తటస్థముగా నుండుట 137

ప్రదీపి పాలకులకును, పాలితులకును గూడ లాభకరమైనది. బ్రిటిషువారికంటె భారతీయులకు జీతములు తక్కువగుట వేత ప్రభుత్వమువారికి ఖర్చులు తగ్గినవి. స్వ దేశీయులు తమ ప్రభుత్వమునందు కొంత నేర్పు సంపాదించగలిగిరి.

ఆంగ్లవిద్య:—దీనినిబట్టి మన దేశీయులకు ముఖ్యముగా నేర్పవలసినది ఆంగ్లభాషా? దేశభాషా? యనుప్రశ్న బయలుదేరినది. అప్పుడు మెకాలే ప్రభువు గవర్నరుజనరలుయొక్క సభలో న్యాయశాఖామంత్రిగా నుండెను. దేశభాషలలో నేర్చుకొనవలసినది లేదనియే యతని యభిప్రాయము. అతని యుద్దేశము ననుసరించి దొరతనమువారు ఆంగ్లభాషయే రాజభాషయనియు, ఆంగ్లభాషయే భారతీయులందరు నేర్చుకొనవలెననియు తీర్మానించిరి (1835). ఈ తీర్మానముతో హిందూ దేశమున నూతనశక మేర్పడినదని చెప్పవచ్చును. దీనివలన మన దేశమందుండిన వివిధజాతులకు ఒక సామాన్యభాషయేర్పడి జాతీయభావమునకు పునాదియైనది. మన దేశీయులు ఐరోపావారి నాగరికతయును, ఆదర్శములును తెలిసికొన గలిగిరి. తమ యభిప్రాయములను, తమ యాదర్శములును విదేశీయులకు తెలియజేయ గలిగిరి.

మెకాలే దూరదృష్టి:—ఇట్లు ఆంగ్లవిద్యవలన భారతీయుల దృక్పథము విశాలమైనది గాని, దేశభాషలు వెనుకబడినవి. భారతీయ నాగరికత నంకరమైనది. ఈ సందర్భమున మెకాలే ప్రభువు 1836 లో తండ్రికిట్లు వ్రాసెను. “ఆంగ్లవిద్య నేర్చిన హిందువులలో నెవరును తమ మతమునందు నిబ్బడైన యభిమానము గలవారుండరు. కొందఱు తమ మతము కేవలము

లము మర్యాదకొర కనునరింతురు. కొందఱు క్రైస్తవులగుదురు. మన విద్యావిధానము వ్యాపించినయెడల ముప్పది సంవత్సరములలో బంగాళమున ఉత్తమ జాతులలో విగ్రహరాధకు లుండరని నాకు గట్టినమ్మకము.” మెకాలేప్రభువు ఎట్టి దూరదృష్టి, ఎట్టి వాక్కుధి గలవాడోగదా!

పన్నుల పద్ధతి:—బర్మాయుద్ధమునకు చాలిధనము ఖర్చుగుట వలన బెంటింకు ప్రభువు ఆర్థికవిషయమున జాగ్రత్త పడవలసి యుండెను. అదివరకు కారణవాలీను బంగాళమున పెద్ద జమీందారులతో శాశ్వత పన్ను పద్ధతి నిర్ణయించి యుండెను. కాని యిప్పుడు మదరాసు గవర్నరగు సర్ థామస్ మన్రో జమీందారీ పద్ధతి సంగీకరింపక, రైతులతోనే పన్ను నిర్ణయించుకొని రైతుక్షేమమేకనిపెట్టి “రైతు మిత్రుడు” అని ప్రఖ్యాతిగాంచెను. ఆగ్రాలో దొరతనమువారు ప్రతి గ్రామమునకు “ఇంత సొమ్మియవలసిన”దని ఆయా గ్రామములందు జమీందారులతోనో, వారి ప్రతి విలియం బెంటింకు ప్రభువు నిధులతోనో 30 సంవత్సరములకు పన్ను నిర్ణయించుకొనిరి.

రాజ్యాభివృద్ధి:—బెంటింకుప్రభువు స్వదేశరాజుల వ్యవహారములలో తటస్థులుగా నుండదలచినను, కలుగజేసికొనక తప్పినదికాదు. మైసూరు మహారాజగు కృష్ణరాజ ఒడయరు దుష్పరిపాలనజేసి, ప్రజలను పీడించుటచేత అతడొక మహారాజును

క్రింగ్లేయులు స్వదేశ వ్యవహారములందు తటస్థులుగా నుండుట 139.

తొలగించి యొక బ్రిటిషు కమిషనరు నేర్పరచి ప్రభుత్వము సాగింపవలసివచ్చెను (1831) ఇట్లే కొడగురాజ్యమును రాజు పిచ్చిచేష్టలు చేసి ప్రజలను బాధపెట్టెను. బెంటింకు ఆరాజును తొలగించి, ప్రజలకోరికపైనే ఆరాజ్యమును బ్రిటిషు రాజ్యమున చేర్చెను (1834).

కంపెనీవారి సనదు 1833:—1833 లో పార్లమెంటు వారు కంపెనీవారికి మరల 20 సంవత్సరముల వరకు అధికార పత్రమునిచ్చి అందు కంపెనీవారిని వర్తకము చేయరాదని శాసించిరి. ఇండియా గవర్నమెంటువారిని శాసనములు చేసి కొనవచ్చుననిరి. జాతిమత భేదములతో నిమిత్తములేక భారతీయుల కుద్యోగము లిచ్చుట కంగీకరించిరి. “హిందూదేశము హిందూ దేశస్థుల కొరకేగాని బ్రిటిషువారికొరకు గాదు. ఏ విషయమందైనను హిందూదేశస్థులకు బ్రిటిషువారికిని పోటీ వచ్చినయెడల, హిందూదేశస్థుల షేమమే గమనించవలెను” అని సిద్ధాంతము చేసిరి.

సర్ ఛార్లెస్ మెట్కాఫ్ 1835-1836:—బెంటింకు ప్రభువు తర్వాత మెట్కాఫ్దొర గవర్నరు జనరలుగా నుండి “ప్రజలకు జ్ఞానమభివృద్ధియైనకొలది పాలకులకు ప్రమాదము హెచ్చుననుట నిశ్చయమే యనుకొందము; అందులకు మనము సంతోషపూర్వకముగా సంసిద్ధులమై యుండవలెను. అట్టి ప్రమాదముట్లు రాకుండ ప్రయత్నించుట తప్ప. ప్రయత్నించి నను లాభముండదు”, అని వక్కాణించి పత్రికలకు స్వాతంత్ర్యమిచ్చెను. అందులకు డై రెక్టర్లు సమ్మతింపక యతనిబదులు ఆక్లండును బంపిరి.

ఆక్లండు ప్రభువు 1836-42:—ఇతని కాలమున జ్ఞాపక ముంచుకొనవలసినది మొదటి ఆఫ్ గను యుద్ధము. రష్యావారు ఆఫ్ గను స్థానముమీదుగా వచ్చి హిందూదేశముపై బడుదు రను భయమున, ఆక్లండు తనకీష్టుడైనవాని నొకని అమీరుగా జేయదలచి ఆఫ్ గనులతో యుద్ధము తెచ్చిపెట్టుకొనెను. ఈ యుద్ధమునందు ఆంగ్లేయులు పూర్తిగా నోడిపోయిరి. దీనిని గూర్చి వేరొక యధ్యాయమున విపులముగా వ్రాయబడును.

ఎలెంబర్ ప్రభువు 1842-44:—ఇతడు ఆఫ్ గను యుద్ధ మును సాగించి ఇంగ్లీషువారి ప్రతిష్ఠ కొంత నిలబెట్టెను. తరువాత సింధుదేశమును జయించెను. ఇది యన్యాయమని చరిత్ర కారులందఱు నంగీకరించుచున్నారు. సింధుదేశమును ముగ్గురు అమీరులు పాలించుచుండిరి. అంతట నొకనాడు ఇంగ్లీషువారు కొందరు సింధునదిమీదుగా వెళ్ళిరి. “మన రాజ్యము ఆంగ్లేయుల కంటబడినది. ఇక మనవని సున్న” అని అమీరు లను కొనిరి. అనుకొనినట్లే జరిగినది. వారితో ఇంగ్లీషువారు 1832 లో మొట్టమొదట సంధి చేసికొనిరి. ఆ సంధి ప్రకారము ఇంగ్లీషువారు సింధునదిపై వర్తకము చేసికొనవచ్చును గాని, సైన్యములను గొనిపోగూడదు. కాని ఆఫ్ గను యుద్ధకాలమున రంజితసింగు బ్రిటిషు సైన్యములను పంజాబుమీదుగా బోనీయ నందున బ్రిటిషువారు 1839 లో సంధివరతులను లెక్కచేయక తమ సైన్యమును సింధుదేశము మీదుగా ఆఫ్ గనిస్థానమునకు బంపిరి. అప్పుడు యుద్ధమైనతరువాత ఎలెంబర్ ప్రభువు అమీరులను రెచ్చగొట్టి యుద్ధముచేసి సింధుదేశము జయించెను. “సింధురాష్ట్రము నాక్రమించుటకు మన కధికారములేదు.

కాని. ఆక్రమింతము. దురన్యాయమైనను మనకు చాల లాభము ఉన్నది, అని నేనానియగు నేషియరు స్పష్టముగా వక్కాణించెను.

10 వ అధ్యాయము

ఆంగ్లరాజ్యము విస్తరించుట

హార్డింజి ప్రభువు 1844-48:—డై రెక్టరు మాత్రము ఎలెంబర్ యొక్క ప్రభుత్వకద్ధతి సంగీకరింపక యతనిని తొలగించి హార్డింజి ప్రభువును గవర్నరు జనరలుగా నియమించిరి.

హార్డింజి శాంతముగా ప్రభుత్వము నడుపదలచెను. కాని శిక్కు సైనికులు రంజితసింగు కాలము చేసిన తరువాత బ్రిటిషు రాజ్యముపై బడి దోచుకొనసాగిరి (1845). అందువలన హార్డింజివారిని ముడ్కి, ఫిరోజిషా, ఆలివాలు, సోబాను యద్ధములందు కప్పముమీద నోడించి, లాహోరుసంధితో నల్లజినది మొదలు బియాసునది వరకుగల దేశమును బ్రిటిషు రాజ్యమున గలిపివేసెను (1846).

డల్ హౌసీ ప్రభువు 1848-56:—హార్డింజి వెనుక డల్ హౌసీ ప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా వచ్చెను. అతని వయస్సు 25 సంవత్సరములు. ఇంత చిన్నవయస్సున నీ పదవికి వచ్చిన వారితవరకు లేరు. ఇంతటి నిరంకుశులునూ లేరు. ఇతడు కడు సమర్థుడు, కార్యదీక్షాపరుడు, దూరదృష్టికలవాడు. ఆంగ్ల సామ్రాజ్యము నభివృద్ధి చేయదలచిన వారిలో కడపటివాడు, హార్డింజి స్వదేశమునకు బోవుచు “ఇక నేడెండ్లవరకు హిందూ దేశమున ఫిరంగి పేల్చవలసిన పనియుండ”దని వక్కాణించెను. కాని ఆరుమాసములు దాటకముందే యద్ధనూరంభమైనది.

రెండవ శిక్కు యుద్ధము 1848-49: ముల్తాను, గవర్నరు గు మలాజి పంజాబులోని ఆంగ్లేయులపై తిరుగబడగా, తక్కిన శిక్కులును అతనితోజేరిరి. అందువలన డల్ హౌసీ శిక్కులను చిలియను వాలావద్దను, గుజరాతువద్దను నోడించి పంజాబురాష్ట్రము నాంగ్లరాజ్యమున జేర్చెను. శిక్కు యుద్ధములనుగుఱించి వేటొక యధ్యాయమున విపులముగా చదువు కొందము.

రెండవ బర్మాయుద్ధము 1852: — తర్వాత మూడేండ్లలో బర్మావారితో యుద్ధమారంభమైనది. బర్మావారు తమ రాజ్యమున ఆంగ్లేయులను నెమ్మదిగా వర్తకము చేసికొన నీయక బాధపెట్టుచుండిరి. డల్ హౌసీ బర్మారాజు నొద్దకు రాయబారినంపి, ఆంగ్లేయ వర్తకులకు సౌకర్యములు చేయ వలెననియు, అదివఱకు వారికి వచ్చిన నష్టమునకు పరిహార మీయవలెననియు హెచ్చరించెను. అందుల కారాజు నమ్మ తింపలేదు. అందువలన డల్ హౌసీ యుద్ధము ప్రకటించెను. ఆంగ్లసైన్యము బర్మాపై దండెత్తి రంగూను, బాసీను, ప్లాం, పెగు జయించెను. ఆ రాష్ట్రమును డల్ హౌసీ బ్రిటిషురాజ్యమునజేర్చి లోయరుబర్మాయని పేరుపెట్టెను. అది మొదలు సముద్రతీరమంతయు బ్రిటిషువారి వశమై బర్మారాజునకు లేకపోయినది.

స్వదేశరాజులు, దత్తతాధికారము:—ఈ యుద్ధములైన తర్వాత డల్ హౌసీ స్వదేశ రాజ్యములపై దృష్టి మరల్చెను. అప్పటికి స్వదేశరాజులు ప్రజలను పీడించి వన్నులు వసూలు చేసి తమ యిష్టానుసారము పాలించుచుండిరి. ప్రజలు తిరుగు

బాటు. చేసినయెడల బ్రిటిషువారు సైన్యసహకారపద్ధతి ప్రకారము తమ్ము రక్షించెదరు గదాయని వారు నిర్భయముగా నుండరి. ఇట్టిపరిస్థితులలో ఇంగ్లీషువారి కర్తవ్యమేమి? సామంత రాజులను రక్షించు బాధ్యత యున్నప్పుడు వారి ప్రజలనుగూడ రక్షించు బాధ్యతలేదా! సామంతరాజులు ప్రజలను బాధించుచుండగా సార్వభౌములు చూచుచు నూరకుండవలసినదేనా? ఈ విషయమై డైరక్టరు దూరమాలోచించి స్వదేశరాజ్యములను క్రమక్రమముగా బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమున జేర్చుటయే తేమమని నిశ్చయించిరి. “సామంతరాజులు తమకు సంతానము లేనప్పుడు సార్వభౌముల యనుమతి లేనిదే దత్తత చేసికొనినయెడల ఆ దత్తత పుత్రుడు రాజ్యము వహింపజాల”డని తీర్మానించిరి. దీనికే రాజ్యసంక్రమణ సిద్ధాంతము (Doctrine of Lapse) అనిపేరు. తగిన కారణము లేనిదే దత్తత చేసికొను నధికార మీయగూడదని హెచ్చరించిరి. డల్ హౌసీ కూడ బ్రిటిషురాజ్యమును వృద్ధిచేయదలచి నతారా, ఝాన్సి, నాగ పురము మున్నగు నేడు రాజ్యములలో సామంత రాజులకు దత్తతాధికారమీయక ఆ రాజ్యములను బ్రిటిషు రాజ్యమున చేర్చెను (1854).

అంతేగాక, పీష్వా బాజీరావు II బై తూరులో మరణింపగా డల్ హౌసీ యతనికిచ్చుచుండిన 8 లక్షలభరణమును అతని దత్తత కుమారుడగు నానాసాహెబున కిచ్చుట మానివేసెను.

బీరారు:— నై జాము తన రాజధానియందున్న బ్రిటిషు సైన్యపుఖర్చుల కీయవలసిన సొమ్ము బాకీపడెను. అందువలన డల్ హౌసీ యతని వద్దనుండి బీరారు శాశ్వత కాలునకు తీసి

కొనెను. అటుపిమ్మట బీరారు నాగపూరు రాజ్యములకు రైలుమార్గములువేసి, యందుండి ఇంగ్లండునకు ప్రశస్తమైన ప్రతి చౌకగా పంపుట కవకాశము కల్పించెను

అయోధ్య:—అయోధ్యన చాబులు అసమర్థులు. ఒకడు సైన్యసహకారపద్ధతి నంగీకరించి అర్ధరాజ్యమిచ్చెను మరియొకడు హేస్టింగ్సు ప్రభువువద్దనుండి “షా” బిరుదు గ్రహింప కోటిరూపాయ లిచ్చెను. ఈ డాంబికమునకు తోడు సుఖానక్తి హెచ్చి, తక్కినవారు ఇంగ్లీషువారి సహాయమున్నదిగదాయను ధైర్యమున భరింపరాని పన్నులు విధించి ప్రజలను బాధింప సాగిరి. అందువలన డల్ హౌసీ డైరెక్టర్ల యనుమతి బడసి అయోధ్యను బ్రిటిషురాజ్యమున జేర్చి యానవాబునకు 12 లక్షల భరణమిచ్చెను (1816).

డల్ హౌసీ మొత్తముమీద బ్రిటిషువారి యధికారమును నేపాళ భూటాను రాజ్యములలోతప్ప తక్కిన హిందూ దేశమంతటను వ్యాపింపజేసి వెల్లెస్లీ హేస్టింగ్సు ప్రభువులు తలపెట్టిన కార్యము నెరవేర్చెను.

ప్రజాసౌకర్యములు:— డల్ హౌసీ బ్రిటిషురాజ్యము నభివృద్ధిచేయుటయేగాక ప్రతి పరిపాలనావిషయమును స్వయముగా పరిశీలించి ప్రజాసౌకర్యము లనేకముచేసెను. అదివరకు కలకత్తానుండి బొంబాయి కు తరము పంపుటకు ఒకరూపాయి ఖర్చుపెట్టవలసి యుండెను. డల్ హౌసీ మనదేశమున నెచ్చటి నుండి యెచ్చటకైనను అర్ధణాతో ఉత్తరము పంపుకొనుపద్ధతి నిర్ణయించెను. విద్యుచ్ఛక్తితో తంతి తపాలు పద్ధతి ప్రవేశపెట్టెను. గ్రాండుట్రంకురోడ్డు వేయించెను. గంగాయమునా

నదులకు కాలువలు త్రవ్వించెను. రైతులకు నీటిసదుపాయములు కలుగజేయుటకు Public Works Deptment నేర్పరచెను. బొంబాయినుండి తాణా జిల్లాకును, కలకత్తానుండి రాణిగంజి బొగ్గుగనులకును రైలుమార్గములు ప్రారంభించెను. ఇన్నిటికంటె నితడు విద్యావిషయమున జేసిన కృషి చాల కొనియాడతగియున్నది. ఇతడు దేశభావల నభివృద్ధిచేయుటకు వల్లెటూళ్ళలో పాఠశాలలును, ఆంగ్లభాషాభివృద్ధికి రాజధానులలో కళాశాలలును స్థాపించి విద్యాభివృద్ధికి ప్రత్యేక ప్రభుత్వ శాఖ నేర్పరచెను.

ఇట్లు డక్టర్ వాస్ దేవీ యెనిమిది సంవత్సరములు మనదేశము పాలించి యారోగ్యముచెడి, స్వదేశమునకు జోయిన కొలది కాలములోనే మరణించెను. “అతడు ఆంగ్లేయుల యధికారము కొరకును, భారతీయుల యభివృద్ధికొరకును ప్రాణము ధారవోసె”నని చెప్పుదురు. నిజమేకాని, ఇన్ని మార్పు లొక్కపెట్టున తెచ్చిపెట్టుటచేత దేశమున అశాంతి ఖయలుదేరినది. ఆయశాంతి సిపాయీల కలహమునకు కొంత కారణమైనది.

11 వ అధ్యాయము

శి క్కు లు - ప ం జా బు

శిక్కుగురువులచరిత్ర మహమ్మదీయ మహాయుగమున వర్ణించితిమి. ఇక శిక్కులచరిత్ర బ్రిటిషుమహాయుగమున నెట్లు నడచెనో చూతము.

అహమ్మదుషా అబ్దాలీ మనదేశముపై పలుమార్లు

దండెత్తి వచ్చుటచేత, మాత్రం చక్రవర్తి యతనికి పంజాబు రాజ్యమిచ్చివేసెను. కాని, 1761 లో శిక్కుల చరిత్రమున నూతనశక మేర్పడెను. అహమ్మదుషా మూడవ పానిపట్టు యుద్ధమైన తరువాత ఆఫ్ఘనిస్థానమునకు మరలిపోగా, పంజాబు మఱి స్వతంత్రమైనది. శిక్కుసరదారులు చిన్నచిన్న స్వతంత్ర రాష్ట్రము లేర్పర్చుకొనిరి. కొంతకాలమునకు రంజితసింగు నల్లెజనది కుత్తరముననున్న సరదారుల కధిపతియయ్యెను. దక్షిణముననున్న రాష్ట్రములు బ్రిటిషువారికి సామంతులై యుండెను.

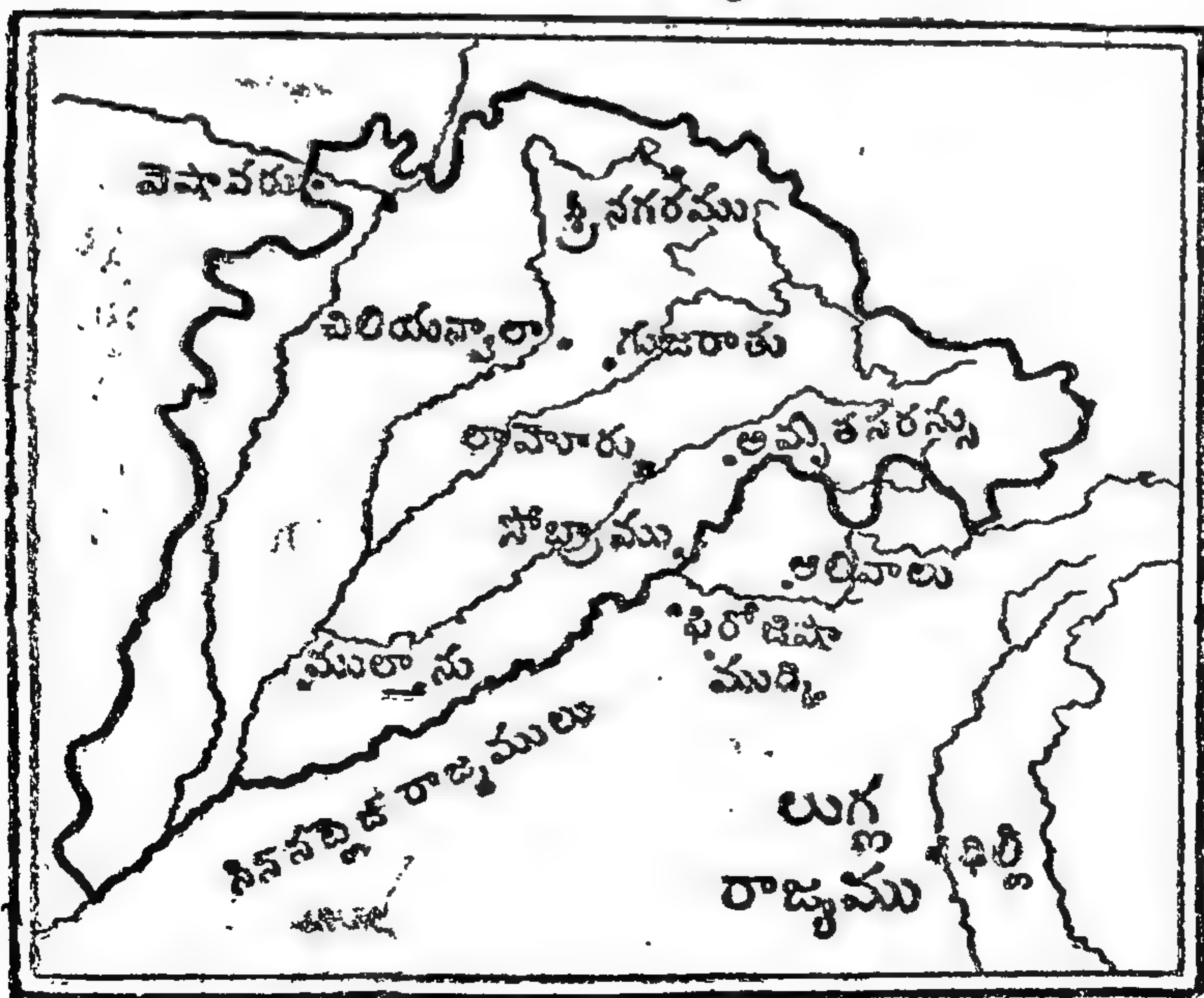
రంజితసింగు:—రంజితసింగు (1780-1839) ధైర్యశాలి, కుశాగ్రబుద్ధి, మాటనేర్పరి, న్యాయశీలుడు, రాజ్యతంత్రజ్ఞుడు. అతని సైన్యము లాకాలమున అసమానములై యుండెను. అందువలన నతడు క్రమముగా సింధునల్లెజనదుల కుత్తరమున నున్న రాజ్యమంతయు జయించెను. ఆఫ్ఘనులవలనగాని, మహారాష్ట్రులవలనగాని భయములేకుండ తన ప్రజలను రక్షించెను. పరాక్రమమున నద్వితీయుడై “పంజాబుసింహ” మని పేరు గాంచెను. తరువాత దక్షిణ రాష్ట్రములుకూడ జయింపజూచు చుండెను. అప్పుడు మింట్లో ప్రభువు రాయబారినంపి అమృత నరస్సునొద్ద నతనితో సంధిచేసికొనెను (1809). రంజితసింగు నల్లెజనది దాటి రాకుండునట్లు వాగ్దానముచేసి, తన యావ జీవము బ్రిటిషువారికి స్నేహితుడై యుండెను.

మొదటి శిక్కుయుద్ధము 1845-46:—ఆ మహావీరుడు 1839 లో మరణింపగా రాజ్య మరాజకమైనది. ఆతేండ్లలో నలుగురు సింహాననమెక్కిరి. తుదకు అతని కడపటి కుమారు

డగు దులీపుసింగు రాజయ్యెను. అతడు వదేండ్ల బాటుడగుట చేత నతనితల్లి పరివాలించుచుండెను. కాని యధికారమంతయు “ఖాల్సా” చేతిలోనే యుండెను. ఖాల్సాయనగా యుద్ధవీరుల నభయని యర్థము. వారామెను హెచ్చుజీతము లిమ్మని బాధించి, తుదకు ఖజానాలో ధనము లేనందున నల్లెజానది దాటి ఆంగ్లరాజ్యముపై దండెత్తుట క్షాజ యిమ్మని బలవంత పెట్టిరి. ఆఫ్ఘను యుద్ధమున బ్రిటిషువారు పూర్తిగా నోడిపోవుటవలన వారి నివుడోడించుట చాల నులభమని సిక్కులను తొనిరి. ఇంతవరకు బ్రిటిషువారి నెదుర్కొనిన శత్రువులలో శిక్కులవంటి పరాక్రమవంతులు లేరనియే చెప్పవచ్చును.

రంజితసింగు రాజ్యము

హార్డింజి ప్రభువు గొప్ప సన్నాహములుచేసి యుద్ధము నేర్పెను. ఆంగ్ల సేనలు మొదట చాలనష్టపోయినను తుదకు కష్టముమీద ముడ్కి, ఫిరోజిషా, ఆలివాలు, సోబ్రాము యుద్ధములందు శిక్కుల నొడించిరి. అందు కడపటి యుద్ధమున శిక్కులు శత్రువులకు వెన్నీయక యుద్ధము చేయచునే సల్లెజా నదిని దాటుచుండగా, వంతెన తెగి పడివేలమంది నదిలోపడి చనిపోయిరి. అందువలన శిక్కునాయకుడగు గులాబ్ సింగు లాహోరునొద్ద సంది చేసికొనెను.

లాహోరుసంది 1846:—ఈ సంది ప్రకారము ఆంగ్లేయులకు సల్లెజా బియాను నదులమధ్య జలందరుడోయాబు అను రాష్ట్రము దక్కినది. ఆంగ్లేయుల ప్రతినిధి పంజాబు ప్రభుత్వముపై సర్వాధికారము వహించెను. పంజాబులో తిరుగుబాటులు లేకుండజేయుటకు ఆంగ్ల సైన్యము లాహోరులో నుండబడెను. యుద్ధపుఖర్చులకు బ్రిటిషువారికి $2\frac{1}{2}$ కోట్లు ముట్టినవి. ఈ ఖర్చులిచ్చుటకు పంజాబు దొరతనమువారికి సొమ్ము చాలనందున కాశ్మీర దేశమును గులాబ్ సింగునకు 75 లక్షల కమ్మివేయవలసివచ్చెను. అతని సంతతివారే యిప్పుడు కాశ్మీర దేశమును పాలించు చున్నారు.

రెండవ శిక్కు యుద్ధము 1848-49:—లాహోరుసంది జరిగిన రెండు సంవత్సరములలోనే మఱియొక యుద్ధమారంభమయినది. ముల్తాను గవర్నరుగు మలాజి దులీపుసింగునకు కప్పము చెల్లించనందున ఆంగ్లప్రతినిధి యతనిని బలవంతపెట్టెను. అందుచేత నా గవర్నరు తనయుడ్యోగమునకు రాజీనామా నిచ్చెను. అతనికి బదులు క్రొత్తగా నిద్దరధికారులు నియమింప

బడిరి. వారు ఆంగ్లసైన్యమును వెంటబెట్టుకొని ముల్తానును జేరిరి. కాని మలాజా ఆయిద్దతిని చంపించి తిరుగుబాటు చేసెను. అపుడు దులీపుసింగుయొక్క తల్లి యతనితో కుట్ర చేయుచుండెనని ఆంగ్లేయు లనుమానించి యామెను కాశీకి ఖైదీగా బంపివేసిరి. ఆత్మగౌరవముగల శిక్కులు దేశాంతర వాసశిక్ష మరణశిక్షకంటె అవమానకరమని తలపోసిరి. దానికి తోడు దులీపుసింగునకు సంబంధము కుదిర్చి ప్రధానము చేసికొని వివాహమున కనుమతి యియ్యవలసినదనికోరగా, ఆంగ్లేయులు వినకపోయిరి. పంజాబు రాజ్యమును కాజేయుటకే ఆంగ్లేయులిట్లు చేసియుందురని శిక్కులనుమానపడి మలాజాతో నేకమైరి.

యుద్ధరంగము:—డల్ హౌసీ ప్రభువు గొప్ప సైన్యమును సన్నాహపఱచి యుద్ధము ప్రకటించెను. చిలియన్ వాలాయొద్ద ఆంగ్లేయులు గెల్చిరిగాని, చాల నష్టపోయిరి. “ఇట్టి విజయమే యింకొకటి వచ్చెనా, యిక మనపని నున్న” యని డల్ హౌసీ వినారించెను. సైన్యాధిపతియగు గఫ్ దొరను ఉద్యోగము చాలించుకొని రమ్మని డైరెక్టరు ఆజ్ఞాపించిరి. కాని, యింతలో నతడు గుజరాతునొద్ద శిక్కులను పూర్తిగా నోడించి పంజాబు వశపఱచుకొని ఆంగ్లప్రతిష్ఠ నిలబెట్టెను. ఇంతటితో పంజాబు స్వాతంత్ర్య మంతరించెను.

శిక్కుల పరాభవము:—ఆంగ్లేయులు దులీపుసింగును ఇంగ్లాండునకు బంపి, పంజాబు రాష్ట్రమును తమ రాజ్యమున జేర్చుకొని శిక్కులను నిరాయుధులనుజేసిరి. శిక్కుసైనికులు తమకు ప్రాణనగూనములైన యాయుధములను శత్రువుల

యద్దీపము చేయునపుడు “ఈనాడు రంజితసింగు మహారాజు నిజముగా స్వర్గస్థుడయ్యెను గదా” యని విలపించిరి విశాల హృదయులగు కొందఱాంగ్లేయులును వారి పరాభవమును చూచి విచారించిరి.

శాంతిస్థాపనము:—డల్ హశాసీ ప్రభువు పంజాబు పాలించుటకు లారెన్సు సోదరులను నియోగించి వ్యవహారములన్నియు స్వయముగా పరిశీలించుచుండెను. మూడు సంవత్సరములలో భూమిశిస్తు సక్రమముగా నిర్ణయించెను. కాలువలు త్రవ్వించెను. పాఠశాలలు నెలకొల్పెను. ఆయా సౌకర్యముల కొరకు శిక్కులవద్దనుండి నయముననో, భయముననో ఋణములుతీసికొనెను. అంతమాత్రమున శిక్కులు రాజభక్తిపరులై యుండ రేమోయని యనుమానించి దేశమంతటను రోడ్లు వేయించి వాయవ్య సరిహద్దున కోటలు నిర్మించి యితర ప్రాంతములనుండి సైన్యములనుదెచ్చి యచట నుంచెను. ఇట్లు డల్ హశాసీ దూరదృష్టితో జేసిన యేర్పాటులు సిపాయి కలహమున నుపయోగించినవి. ప్రభుత్వము మారిన యెడల తాము బదులిచ్చిన ధనము పోవుననియో, తిరుగుబాటుచేసిన సిపాయిలకు బ్రటిషువారు విధించుచుండిన ఘోరశిక్షలు చూచియో శిక్కులు సిపాయిలకలహమున జీరలేదు. ముఖ్యముగా శిక్కుపటాలముల సాహాయ్యముననే సిపాయి కలహముణగిపోయినది.

12 వ అధ్యాయము

కానింగు ప్రభువు 1856-62

నిపాయాల కలహము:—డల్ హౌసీ ప్రభువు తర్వాత కానింగు ప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా వచ్చెను. అతడు మన దేశమునకు ప్రయాణముగునప్పుడు “ప్రస్తుతము హైందవ రాజకీయవాతావరణము నిర్మలముగా నుండవచ్చును. కాని, అరచేతియందు మేఘమొకటి బయలుదేరి క్రమముగా పెద్దదియై మన ప్రాణములమీదికి తేవచ్చునని మఱువరాదు,” అని వక్కాణించెను. అతడనుకొనినట్లే జరిగినది. ఒక సంవత్సరములో నిపాయాలు కలహించిరి. ఈ కలహమెట్లు బయలుదేరినదో విచారింతము.

రాజకీయ కారణములు:—కానింగు వచ్చుసరికి బ్రిటిషువారి యధికారము హిమాలయపర్వత రాజ్యములందుతప్ప తక్కిన హిందూ దేశమంతయు నావరించినది. అందు విశేషించి

డల్ హౌసీ ప్రభువు కాలమున నతి వేగముగ వ్యాపించినది. అతడనేక స్వదేశ సంస్థానములను ఆంగ్లరాజ్యమున జేర్చెను. పేరునకు మొగలు చక్రవర్తిగా నుండిన బహదూరుషాను ఢిల్లీలో నుండగూడదని శాసించెను. ఈ మాత్రము హోదాకై నను నోచుకొన లేదాయని అతని రాణి కోపగించి, మఱల నెట్లయిన మొగలు సామ్రాజ్యము నుద్ధరింపవలెనని కుట్ర

కానింగు ప్రభువు జనుచుండెను. బాజీరావుయొక్క దత్తతకుమారుడగు నానా

సామ్రాజ్యము బ్రటిషువారు తనతండ్రికిచ్చుచుండిన భరణము తన క్రియలేదని మఱల మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము స్థాపింపజూచు చుండెను. ఝాన్సీరాణియగు లక్ష్మీబాయి తానుచేసికొనిన దత్తతను డల్ హౌసీ యంగీకరింపలేదని పగసాధింప నమ యము వేచియుండెను. అయోధ్యలోని జమీందారులు తమ నవాబును ఆంగ్లేయులు తొలగించుటయేగాక పన్నులపద్ధతి సంస్కరింపదలచి యుండుటవలన తమహక్కులు నశించునని భయపడుచుండరి. ఇంతయేల? స్వదేశరాజులు తమ సంస్థానముల నన్నిటిని బ్రటిషువారు నేడో రేవో కాజేయుదురని భీతిలుచుండిరి.

సాంఘిక కారణములు:—ఆకాలమున ప్రజల యభిప్రాయములును బ్రటిషువారికి వ్యతిరేకముగా నే యుండెను. బ్రటిషువారు ఆంగ్లవిద్యవ్యాపింపజేయుచుండిరి. వితంతు వివాహములు శాసననమ్మతములనిరి. క్రైస్తవమత మవలంబించిన హిందువులు దాయభాగమున కర్హులనిరి. క్రైస్తవమతమును యధేచ్ఛగా బోధించుచుండిరి. రైలుమార్గములు వేయించిరి తంతివార్తలు నడిపించుచుండిరి. ఇన్నిమాన్యులొక్కమారు వచ్చుటచేత బ్రటిషువారు హైందవనాగరికతను సర్వము చేయ జూచుచున్నారని ప్రజలు కలవరపడుచుండిరి.

సిపాయిల యాందోళనము:—అప్పుడు సిపాయిల కూడ ఆంగ్లేయుల యుద్దేశములను గుఱించి యనుమానించుటకు తగినకారణములు సంభవించినవి. ఆంగ్లేయులు హిందు సిపాయిలను బర్మాయుద్ధమునకు బలవంతముగా పంపి, సవద్రముదాటుట యాచారవిరుద్ధమని తిరస్కరించినవారిని ప

నుండి తొలగించిరి. విదేశములకు బోవుట కిష్టపడని వాడు సిపాయిలుగా నగుడరాదని శాసించిరి. కైస్తవమత మవలంబించిన వారికి పెద్దయుద్యోగములిచ్చుచుండిరి. దానికితోడు క్రొత్త రకము తూటాలకు పండికొవ్వ, ఆవుకొవ్వ పూసిరని వదంతి పుట్టినది. పందిపేరు చెప్పిన మాత్రమున మహామద్దీయు లన హింపించుకొందురు. ఆవు హిందువులకు పరమ పవిత్రమైనది. అందువలన ఆంగ్లేయులు హిందూ మహమ్మదీయ మతములను సాదుచేయుటకే యట్లు చేయుచున్నారని వారునిశ్చయించిరి. ఇదియే సమయమని బహదూర్షా, నానాసాహెబు, ఝాన్సీ రాణి, అయోధ్యజమిందారులు మొదలగువారు వారిని రెచ్చ కొట్టిరి.

అప్పటికి ఆంగ్లేయులు తాతముత్తాతలనాటి పద్ధతులనే వట్టుకొని ప్రేలాడుచుందుటచేత సైనికులలో భయభక్తులు నశించినవి. సిపాయిలు బ్రిటిషు సోలరకంటె నాలుగు రెట్ల క్కువగా నుండిరి. మందుగుందుసామానులు వారి స్వాధీనము ననే యుండెను. బ్రిటిషురాజ్యము స్థాపింపబడి పరిగా నూరు సంవత్సరములైనందున ఇక నిలువజాలదని కొందఱు జ్యోతిషము చెప్పిరి.

కలహము:—ఇట్టి పరిస్థితులలో సిపాయిలు బ్రిటిషు రాజ్యముపై తిరుగబడుటకు సమయము వేచియుండగా, ఆంగ్లేయులు యుద్ధములందు ఓక్కుకొని ఆంగ్ల సోలరను పర్షియా, చైనా, రష్యా దేశములకు బంపివేసిరి. అంతట ఉత్తరహిందూ స్థానమున నొక గ్రామాధికారివద్దనుండి మఱియొక గ్రామాధికారికి రొట్టెలు నడచినవి; ఒక సైన్యము నుండి మఱియొక

సైన్యమునకు తామర పుష్పములు నడచినవి. దీని భావము బ్రటిష్లువారు గ్రహించలేకపోయిరి. 1857 మే 10 వ తేదీని మొరటులోని సైనికులు ఆకస్మికముగా తమ యధికారులపై బడి చంపి వెంటనే ఢిల్లీకిబోయి, యచట మొగలు సామ్రాజ్యము స్థాపించితిమని ప్రకటించిరి. అపుడు 30,000 సిపాయిలు ఢిల్లీకి వచ్చిపడిరి. అందు బంగాళమునుండి వచ్చినవారు ముఖ్యులు. సిపాయిలు తమకంటికి కనబడిన తెల్లదొరలను స్త్రీ పురుష వివక్షతలేక చంపివేసిరి. అంతటనుండి యీ కలహము ఢిల్లీ, కాన్పూరు, లక్నోలను మూడు రంగములలో చెలరేగినది.

నానాసాహెబు, కాన్పూరు:—నానాసాహెబు వీష్వానని ప్రకటించి, కాన్పూరుకోట 72 రోజులు ముట్టడించి వట్టుకొని, సుమారు వేయిమంది దొరలను వైదుర్యము చేసెను. వారతనిని ప్రాణదానము చేయుమని ప్రార్థించగా, అతడు వారిని అలహాబాదునకు సురక్షితముగా బంపెనని నమ్మించి వడవల్పై నెక్కించి తుదకు వారందరిని తుపాకులతోగాల్చి చంపించెను. కాని ఆవెంటనే హావ్ ల్ దొరవచ్చి యతనినోడించి యడవులకు తరిమివేసెను. అటుపైని నానాసాహెబు గతి యేమయ్యెనో తెలియదు.

రాణీ లక్ష్మీబాయి:—ఝాన్సిరాణి లక్ష్మీబాయి లక్నోలో బ్రటిష్లువారి నెదుర్కొనెను. ఆమెకు అయోధ్యలోని జమీందారు లందఱును సాయపడిరి. మధ్య హిందూస్తానమువారు ఆమె ఐక్యమున జేరిరి. మహారాష్ట్ర నాయకుడగు తాంతియాట్ పి యామె కుడిభుజమై యుండెను.

లక్ష్మీబాయి పరమపవిత్ర, ప్రజాపూజిత; అహల్యా బాయివలె షరీఫాలకులకు శిరోభూషణము; చాందబీబీవలె రణవిద్యయం దసమాన ప్రవీణ. లక్ష్మీబాయి పురుషవేషము దాల్చి సైన్యమునడపి ఆంగ్లేయులను చెండాడి లక్నోకోటను కొన్ని నెలలు ముట్టడించెను. కాని యింతలో పరిస్థితులు మారిపోయినవి. ఆంగ్లసైన్యము వచ్చిపడి కోట రక్షించినది. తాంతియాట్‌పి మిత్రద్రోహమువలన బ్రిటిషువారికి జిక్కి యురిశిక్ష పాలయ్యెను. లక్ష్మీబాయి క్రమక్రమముగా నిస్సహాయయై సైన్యమునకు ముందుగలిచి పోరుచు వీరస్వర్గ మలంకరించెను.

బహదూరుషా:—బహదూరుషా కలహస్థానంభమున ఢిల్లీ నగరమున కధిపతియయ్యెను. నికల్సనుదొర యానగరము నైదు నెలలు ముట్టడించి శిక్ష, ఘూర్కా, నిజాము సైన్యముల సహాయముతో తుదకు ఆఱురోజులు ఘోరయుద్ధముచేసి ఢిల్లీవశపరచుకొని, యావెంటనే గుండుదెబ్బతగిలి చనిపోయెను. ఆంగ్లేయులు బహదూరుషాను రంగూనుకు బంపివేసిరి. అతని యిద్దటి కుమారులను కోటకు తీసికొని వచ్చుచుండగా, ప్రజలు వారిని రక్షింపజూచినందున, ఆంగ్లేయులు వారిని ఫిరంగినోట బెట్టి కాల్చివేసిరి. అంతటితో సిపాయీల కలహ మంతరించి నది. మొగలాయీవంశ మంతమొందినది.

ఆంగ్ల విజయ కారణములు:—సిపాయీల కలహము నెగ్గుననుట కవకాశ మెన్నడును లేదు. కలహకారులు ఒక్క మాటపై నిలబడక ఎవరిలాభమువారే చూచుకొనిరి. బంగాళా సైనికులు మఱిల మొగలు సామ్రాజ్యము నుద్ధరింప దలచిరి.

నానాసాహెబు పీష్వావై మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము నల
కొల్పజూచెను. యూన్నీలక్ష్మీబాయి స్వాతంత్ర్యము న్నడిం
చెను. ఈ తిరుగుబాటు చేసినవారిలో లక్ష్మీబాయితప్ప యుద్ధ
ము నడుపదగినవారు లేరు. ఈ తిరుగుబాటు దక్షిణమునకు
వ్యాపింపలేదు. ఉత్తరహిందూస్థానమందె నను శిక్షలు బ్రతి
ష్టువారికే సాయపడిరి. స్వదేశ సంస్థానాధిపతులను వారికి
సానుభూతిజూపిరి. అందుముఖ్యముగా హైదరాబాదు నైజా
ము వారికి కుడిభుజమై పనిచేసెను.

ఫలితములు:—సిపాయిలకలహము ఉత్తర హిందూ
స్థానమును తుపానువలె తుడిచిపెట్టినను, తుదకు కీడులో మేలు
లేకపోలేదు. ఇంతటి విశాల సామ్రాజ్యమును ఇక వర్తక
సంఘమువారు పాలించుట శ్రేయస్కరము కాదని పార్లమెంటు
వారు గ్రహించి, హిందూదేశమును శ్రీవిక్టోరియా మహారాణి
పాలనలో జేర్చిరి. ఆ మహారాణి తన తరపున పాలించుటకు
మనదేశమున రాజప్రతినిధిని నియోగించెను. ఇంగ్లండులో
తనకు సలహానాసగుటకు భారతరాజ్యాంగమంత్రిని (Secretary
of State for India) నియమించెను. ఆ మంత్రికి సహాయ
పడుటకు ఇండియా సభ (India Council) ను స్థాపించెను.
మొట్టమొదటి రాజప్రతినిధి కానింగుప్రభువు. ఇతడు అలహా
బాదులో దర్బారుచేసి శ్రీ విక్టోరియా మహారాణి హిందూదేశ
పరిపాలనా భారమునువహించెనని ప్రకటించి, అందు మహా
రాణి మనదేశీయుల కొనగిన “అభయపత్రము”ను జదివెను.

అభయపత్రము:— ఆ పత్రమునందు “(1) స్వదేశ
సంస్థానాధీశుల చిరుదులను, అధికారములను యధాప్రకారము

గా నాదరించెదము. కంపెనీవారిదివఱకు వారితో జేసికొనిన యొడంబడికలను మన్నించెదము. ఇక, త్రొత్తరాజ్యములను జయింపగోరము. (2) భారతీయుల వ్రాసిన హక్కులను, సంప్రదాయములను బట్టియే శాసనములు చేయుదుము. (3) క్రైస్తవమత మవలంబింపుడని ప్రజలను బలవంతపెట్టము. ప్రజల మతాచారములతోగాని, మత సిద్ధాంతములతోగాని కలుగజేసికొనగూడదని మా యుద్యోగముల నాజ్ఞాపించెదము. (4) జాతి మత భేదములతో నిమిత్తములేక, శక్తిసామర్థ్యములనుబట్టియే యుద్యోగముల నిర్వహింపము. (5) భూస్వాములకు వంశపారంపర్యముగ వచ్చు హక్కులను కాపాడెదము. (6) ఈశ్వరానుగ్రహమున మఱిల మీ దేశమున శాంతి గలిగిన తోడనే ప్రజాసౌకర్యములు చేయ నిశ్చయించితిమి" అని ప్రకటించబడినది.

ఈ ప్రకటనవలన భారతీయులకు ఆంగ్లప్రభుత్వముపై మఱిల విశ్వాసము కుదిరినది. ప్రభుత్వమువారు ప్రజాసౌకర్యములు చేయుట కవకాశము కలిగినది. ఆ కారణమున నీ యథయ పత్రమునకు 'Magna Carta of India' అని పేరు వచ్చినది.

13 వ అధ్యాయము

రాజప్రతినిధుల పరిపాలనము

సిపాయిలు కలవాముతో మనదేశచరిత్రమున నూతన శక మారంభమైనది. ఇంకేవరకు ఆంగ్లేయులు యుద్ధముచేసి రాజ్యము సంపాదించజూచుచుండిరి. ఇప్పుడేక రాజ్యము సంపా

దిండును ప్రజాసౌకర్యములు చేయుటకే ప్రయత్నించుచుండిరి. రైతుల మూడు యుద్ధములు చేయవలసివచ్చినను, అవి సరి వాద్యులకు సంబంధించినవేగాని కేవలము రాజ్యకాంక్షచేత వచ్చినవి కావు.

కానింగు ప్రభువు (1858-62):—కానింగు మొదటి రాజప్రతినిధి. ఇతడు సంచారముచేసి శ్రీశైలోరియా మహారాణి ప్రకటించిన అభయవ్రతమునందు ప్రజలకు నష్టము కలుగ జేసెను. స్వదేశ సంస్థానాధిపతులు సంతానము లేనప్పుడు దత్తత చేసికొన వచ్చునని ప్రకటించెను. కలకత్తా, బొంబాయి మదరాసు నగరములలో హైకోర్టులు స్థాపించెను. విశ్వ విద్యా లయములు నెలకొల్పెను. ఇతని కాలముననే రాజప్రతినిధికిని, గవర్నరులకును సమాన యుగములకు శాసనసభలు మొదట స్థాపించి అందు భారతీయులను గూడ నియమించిరి (1861).

కానింగు ప్రభువు బ్రిటిషువారి యధికారమునకు తగిన కట్టుబాటులుగూడ చేయదలచి బంగళమున సిపాయిల సంఖ్య లో సోల్జర్ల సంఖ్య కన్నెక్కువ సగముండవలెననియు, మద్రాసు లోను, బొంబాయిలోను మూడవవంతైన నుండవలెననియు నిర్ణయించి, సైన్యము నడుపుటకు రైలుమార్గములు, రాజ మార్గములు నృద్ధిచేసెను.

విల్లింగ్ (1862-68):—ఒక్క సంవత్సరమే పాలించెను.

లార్ రెస్సె ప్రభువు (1868-69):—ఇతడు ఆఫ్ గను వారసత్వపు యుద్ధమునందు కలుగజేసికొనక, మరాఠీని అమీరు గా నంగీకరించెను. ఆయాధ్యలోను, ఒరిస్సాలోను కఠిన పట్టగా చాల ద్రవ్యము ఖర్చుపెట్టి ప్రజలను క్రోధించెను.

మేయో ప్రభువు (1869-72):—ఇతడు బార్మీయుల యెడ సానుభూతి గలవారిలోనొకడు. అజ్మీరులో రాజగునూరుల కొక సర్వకళాశాల నెలకొల్పెను. వ్యవసాయశాఖ స్థాపించెను. ప్రభుత్వపు ఖర్చులు తగ్గించెను.

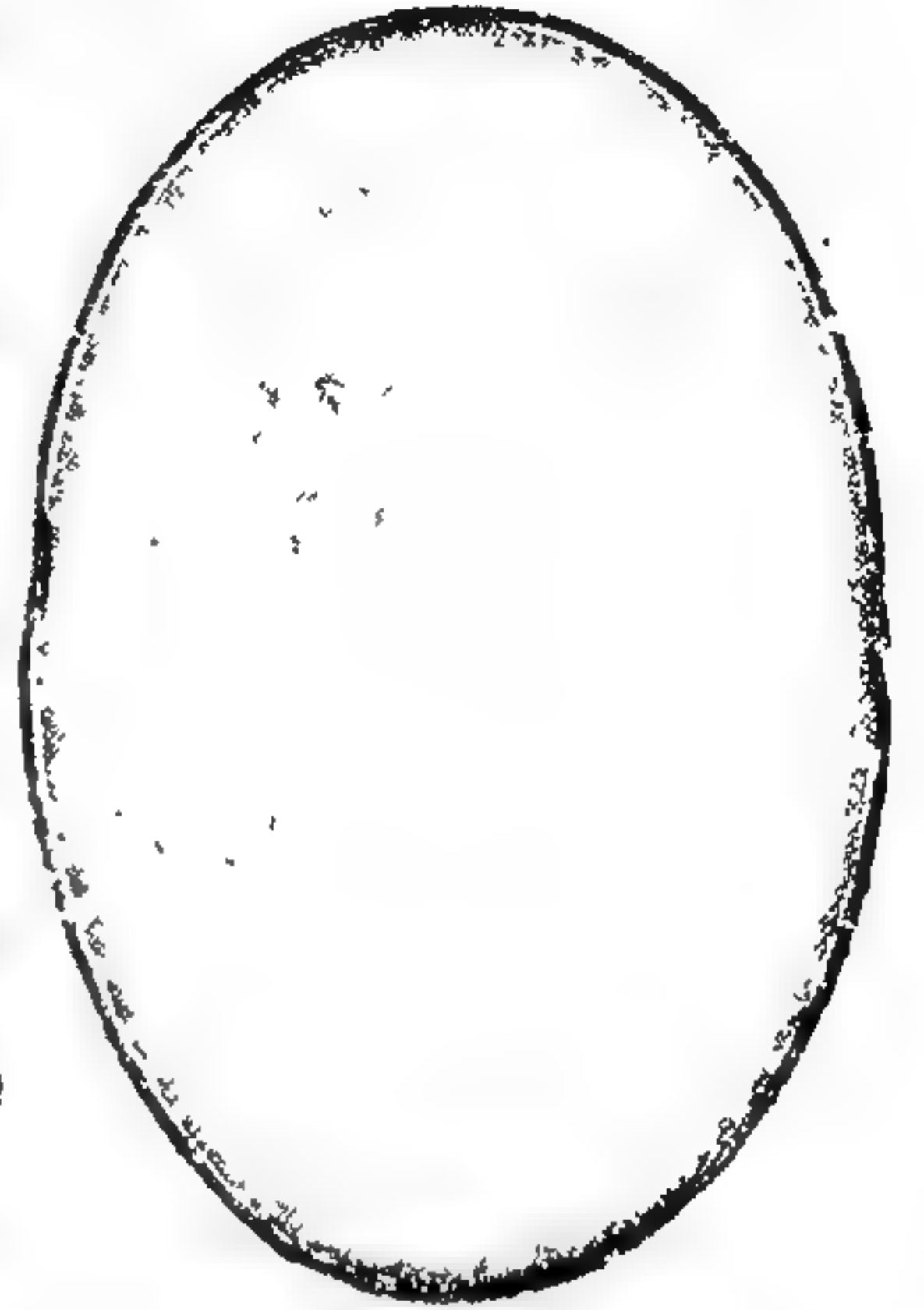
నార్తు బ్రూక్ ప్రభువు (1872-76):—ఇతడు బీహారులో కఠినపట్టగా ప్రజలకనేక సదుపాయములు చేసెను. ఇతని కాలమున పరాలీ రమ్యావారితో స్నేహము చేయుచుండెనని తోచెనుగాని, ఇతడు ఆఫ్ గనులతో యుద్ధముచేయుట ననుజనము కాదని రాజనామా యిచ్చెను.

లిట్టన్ ప్రభువు (1876-79):—ఇతడువచ్చిన వెంటనే దక్కనులో గొప్పకఠినపట్టి 5 కోట్లపనులు బాధపడిరి. లక్షల కొలది మరణించిరి. ఇతడు ప్రజలకొరకు 10 కోట్లు ఖర్చు పెట్టెను. ఆ మరుసటి సంవత్సరము శ్రీ విక్టోరియా మహారాణి “చక్రవర్తిని” బిరుదువహించెనని గొప్ప దర్బారుచేసి ప్రకటించెను (1877). ఆఫ్ గనులతో రెండవయుద్ధము ప్రకటించెను. ప్రభుత్వమును విమర్శించుచున్నవను నెవమున దేశభావలలో ప్రకటించుచున్న వార్తాపత్రికలపై కఠిన నిబంధనలువిధించెను.

రిప్పన్ ప్రభువు (1880-84):—ఇంతటి ప్రజారంజకులైన రాజప్రతినిధులు మిక్కిలి యరుదు. ఇతడు పరరాజ్యములలో కలుగజేసికొనుట గట్టిక, ఆఫ్ గనుయుద్ధమును ముగించి, అంతటినుండి అమీరునకు ఏడాదికి 12 లక్షలిచ్చి, దానోపాయముచేత నతని స్నేహము సంపాదించుటకు దారిచూపెను. ఆ మరుసటి సంవత్సరము మైసూరు మహారాజు (బెంటింకు కాలమున పదభ్రష్టుడైన కృష్ణరాజు ఒడయకు) యొక్క దత్తత

కొనకు యక్షవయస్సుకాగా, ఆ గాజ్యమతని కిచ్చి వేసెను (మర).

రిప్పను ప్రభువునకు భారతీయుల యాశయములందు సానుభూతి మొందు. ఇతడు 1881 లో దేశభాషా పత్రికలపైనున్న కఠినశాసనములు తొలగించెను. కర్మాగారములలో పనివాండ్రకు యంత్రములవలన ప్రమాదము రాకుండు తగిన మేర్పాట్లుచేయవలెననియు, పిల్లలచేత గిగంటలుమించి పనిచేయించరాదనియు శాసించి, యా

శాసనము నమలుజరుపుటకు పరీక్షకు లను నియోగించెను. నేరముచేసిన తెల్లవారిని భారతీయ న్యాయాధికారులు విచారణచేసి శిక్షింపవచ్చునని శాసించుటచెను. కాని, ఇంగ్లీషువారు తమజాతి విశిష్టత పోయెనని తీవ్రముగ నాందోళన చేయగా, న్యాయాధికారులు భారతీయై నప్పుడు జూరీలో సగము తెల్లవారై యుండవలెనని నవరణచేసెను. దీనికి Ilbert Bill అని పేరు. అటుపిమ్మట 1832 లో ప్రజలకు పరిపాలనా విధానము నేర్పుటకు పుతపాలక సంఘములను, తాలూకాబోర్డులను, జిల్లాబోర్డులను స్థాపించి శాశ్వతకీర్తి నొర్జించెను. కర్మాగారశాసనము చేయుటకును, జాతి విశిష్టత సిద్ధాంతమును రద్దుచేయ జూచుటకును, స్థానిక స్వపరిపాలన మొనగుటకును రిప్పనుప్రభువే మొట్టమొదటి వాడు ఇతనిని భారతీయులు కలకాలము స్మరించుచుందురు.

డఫ్రిన్ ప్రభువు (1884-88):— ఇతని కాలమున మూడవ బర్మా యుద్ధము జరిగినది. బర్మారాజగు తీబా ప్రసిద్ధి వారితో స్నేహము చేసికొని ఆంగ్ల వర్తకులను బాధించుచుండెను. అందుచేత డఫ్రిన్ బర్మారాజునోడించి, యతని రాజ్య మంతయు నాక్రమించెను (1885) బర్మాయుద్ధములు మూడును ఆంగ్లేయుల వర్తక సౌకర్యముల కొరకు చేయబడినవి ఆ సంవత్సరమే మన భారతజాతీయ మహాసభ (Congress) యితని ప్రోత్సాహమున మొట్టమొదట బొంబాయిలో సమావేశమైనది. 1887 లో బెయాదిస్థానము ఆంగ్ల రాజ్యమున కేర్పబడినది.

లాన్సుడౌన్ ప్రభువు (1888-93):— ఇతడు ఆఫ్ గను రాజ్యమునకు సరిహద్దులు నిర్ణయించెను. ఇతని కాలముననే మన స్థానిక పరిపాలనా సంఘములును, విశ్వవిద్యాలయములును, వర్తక సంఘములును, (Indian Councils Act) ప్రకారము తమ ప్రతినిధులను శాసనసభలకు బంపు నధికారము బడసెను (1892). అంతకుపూర్వము దొరతనము వారే శాసనసభ్యులను నియమించుచుండిరి.

ఎల్జిన్ ప్రభువు (1894-98):— ఇతని కాలమున వాయవ్యసరిహద్దున చిత్తూరులో తిరుగుబాటులు బయలుదేరినవి. 1897 లో దేశమంతటను కలవుపట్టినది. బొంబాయిలో ప్లేగు వ్యాధి వ్యాపించినది. భూకంపములు వచ్చినవి. ఆ సంవత్సరమే శ్రీ విక్టోరియా మహారాణి సింహాసనమెక్కి అరువది సంవత్సరములు నిండెనని ధైమందు జూబిలీ మహోత్సవము బ్రహ్మాండముగా జరుపబడినది.

కర్జా ప్రభువు (1898-1905):—కర్జా ప్రభువు రాజప్రతినిధులలో కడు నమగ్గుడు. ఇతడు వాయవ్య సరిహద్దున అల్లరులు వుట్టకుండ (North West Frontier Province) లను జేరున నొక ప్రత్యేక రాష్ట్రమేర్పరచి అందు కోటలు కట్టి సైన్యమునుంచెను (1901). పారసీక సింధుశాఖ సమీపమున తురుష్కులు, బర్మానులు, రవ్యనులు రాజ్యము పంపాదింపకుండునట్లు వారితో సంధిచేసికొనెను (1903).

తరువాత కర్జా ప్రజల కనేక సౌకర్యములు కలుగజేసెను. అతివృష్టి అనావృష్టి దోషములు వట్టినవుడు రైతులకు పన్నులు తగ్గించెను. వారికి తక్కువ వడ్డీలకు అప్పులిచ్చుటకు సహకారపరపతి సంఘముల నేర్పరచెను. వ్యవసాయమున కొత్తవిషయములు కనిపెట్టుటకు బీహారులో పూసావద్ద పరిశోధకశాఖ నేర్పరచెను. వర్తకమును, పరిశ్రమలను పాషించుటకు ప్రత్యేకమంత్రిని నియోగించెను. మనదేశమున పాడు పడియున్న స్మారకచిహ్నములు, కట్టడములు, కళలు పునరుద్ధరించుటకు ప్రత్యేకముగా నొక డిపార్టుమెంటు నేర్పరచి Historical Monuments Act అను శాసనము చేసెను.

ఇతడిన్ని విధముల మన కుపకారము చేసియున్నను, తుదకు ప్రజారంజకుడు కాజాలకపోయెను. అందులకు రెండు ముఖ్య కారణములుగలవు. (1) ఇతడు 1904లో విశ్వవిద్యాలయములను సంస్కరించుటకు చేసిన శాసనమొక కారణము. అందు దొరతనము వారికి విశ్వవిద్యాలయములపై సర్వాధికార మీయబడినది. సెనేటుసభల యధికారము తగ్గింపబడినది. ఆసభలలో దొరతనము వారిచే నియమింపబడువారు సంఖ్య 80%

(2) ఆ మరుసటి సంవత్సరమే (1905) కర్జను బంగాళ మును విభజించుట రెండవ కారణము. అతడు బంగాళమునుండి చిట్టగాంగు రాజసాహి జిల్లాలను విడదీసి అస్సామునకు చేర్చి, యీ కొత్త రాజధానికి Eastern Bengal and Assam అని పేరు పెట్టెను. అట్లు విభజించిన యెడల కరివాలన నులభముగా నుండునని యతడుద్దేశించెను. కాని బంగాళమున జాతీయభావము లేకుండ చేయుటకే యిట్లు చేసెనని భారతీయు లాందోళనచేసిరి. అయినను కర్జను ప్రభువు లెక్కచేయలేదు. అందువలన దేశమున అశాంతి హెచ్చిపోయినది. హిందూ దేశమంతటను జాతీయభావము రవులొక్కినది. కర్జనుయొక్క యుద్దేశ మేమైన నేమి? అతడుచేసిన విశ్వవిద్యాలయ సంస్కరణమును, బంగాళావిభజనమును తుదకు భారతీయులలో జాతీయభావములు వురియ్యెననుటకు సందేహము లేదు. 'డల్ హౌసీ ప్రభుత్వము సిపాయిల కలహమున కెట్లు దాడితీసెనో, కర్జను ప్రభుత్వముట్లే జాతీయోద్యమమునకు అంకురార్పణ చేసెనని చెప్పవచ్చును."

మింటో ప్రభువు II (1905-1910): — మింటో కాల
మున వంగదేశీయుల యాందోళనము పెచ్చు పెరిగినది. అతడు
10డియూ కార్యదర్శియగు మాస్టే ప్రభువుతో నాలోచించి
909 లో శాసనసభలలోని యెన్నికనభ్యుల సంఖ్య హెచ్చించ

జెను. కార్యనిర్వాహక సభలలో ఒక్కొక్క భారతీయుని నియోజకవర్గము. కాని వారు ప్రజా ప్రతినిధులు కానందున ప్రభుత్వము ప్రజాయత్నమైనదనుటకు వీలులేదు.

హార్డింజ్ ప్రభువు (1910-1916):—1911 సం॥ డిశంబరు 12 వ తేదీని శ్రీజార్జి సార్వభౌముడును శ్రీమేరీరాణియును ఢిల్లీనగరమున పట్టాభిషిక్తులైరి. శ్రీజార్జి సార్వభౌముడు బంగళావిభజనను రద్దుచేసిననియు, రాజధానిని కలకత్తానుండి ఢిల్లీకి మార్చితినియు ప్రకటించెను. హార్డింజ్ ప్రభువు మన యందు సానుభూతి గలవాడై మింటో మార్లే సంస్కరణములను విశాలహృదయముతో నమలుజరిపి, దక్షిణాఫ్రికాలో యూనియను గవర్నమెంటువారు భారతీయులపై చేసిన కఠిన శాసనములను ఖండించెను.

గాంధీ న్నొంటు ఒడంబడిక జరుగుటకును, ఇండియన్ రిలీఫ్ఆక్టు వచ్చుటకును అతని సానుభూతి యొక ముఖ్యకారణము. అంతట 1914 ఆగష్టులో ఐరోపా మహాసంగ్రామ మారంభమైనది

చెమ్సుఫర్డు ప్రభువు (1916-21):—ఈ సంగ్రామము 1918 లో ముగియగానే మన నాయకులు స్వరాజ్యముగొట కాందోళనచేసిరి. దాని నణచుటకు దొరతనమువారు రౌలట్ శాసనముచేసిరి. దీనినిబట్టి పంజాబులో సత్యాగ్రహము బయలుదేరినది. అందులకు జలియన్ వాలాబాగ్ హత్యలును, సైనిక పరిపాలనమును సంపాద్యమైనవి. అది యట్లుండగా, మన దేశస్థులను సంతృప్తిపరచుటకు బ్రిటిషు మంత్రులు మన వారిని సామ్రాజ్యసభల కాహ్వానించిరి. సత్యేంద్రప్రసన్న

సింహగారికి ప్రభువిరుదునిచ్చి భారతరాజ్యాంగ సహాయముం
 త్రిగా నియమించిరి. భారతరాజ్యాంగమంత్రియగు మంత్రిగారు
 భారతీయులకు క్రమక్రమముగా బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలన
 మిచ్చుటయే బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారి యాదర్శముని షార్ల
 మెంటులో వక్కాణించెను (20 ఆగష్టు 1917) 1919 డిశం
 బరులో గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియా ఆక్టుచేయబడినది దీనిని
 బట్టి రాష్ట్రప్రభుత్వశాఖలు కొన్ని ప్రజాయత్తమై, బాధ్యతా
 యుత ప్రభుత్వమునకు ప్రథమసోపాన మేర్పడెను.

చెయ్యిఫర్దు ప్రభువు అంతకుముందే 1918 లో స్థానిక
 స్వపరిపాలనము సంస్కరించెను. రిప్పునప్రభువు కాలమున
 జిల్లాబోర్డులలోను, తాలూకాబోర్డులలోను అనధికార సభ్యులు
 అధిక సంఖ్యాకులుగ నుండిరిగాని, అధికారులే ప్రెసిడెంట్లుగా
 నుండిరి. ఇప్పుడు చెయ్యిఫర్దు ప్రభువు అనధికారులను ప్రెసి
 డెంట్లుగా నెన్నుకొనుట కధికారమిచ్చెను. స్థానికసంఘముల
 యధికారములు హెచ్చించెను; వాని ఆదాయ వ్యయవిషయ
 ములలో దొరతనమువారి జోక్యము తగ్గించెను; వోటర్లసంఖ్య
 హెచ్చించి అల్పసంఖ్యాకుల ప్రాతినిధ్యముకొరకు తగిన యే
 రాట్లుచేసెను; అవసరమైనప్పుడు స్థానికసంస్థలను రద్దుచేయు
 టకు దొరతనమువారి కధికారమిచ్చెను.

రీడింగు ప్రభువు (1921-26):—మాంటుఫర్డు సంస్క
 రణములు తృప్తిగాలేవని కాంగ్రెస్ వారును, ముస్లిములీగువా
 రును ఏకమై గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వమున సహాయనిరా
 కరణము చేసిరి. రీడింగుప్రభువు వారినిఫైదుచేసి ప్రభుత్వము
 నడిపెను.

మన కొత్తసామ్రాజ్య శాసనసభవారు కర్మాగారములను, గనులలోను పనిచేయువారికొరకు కొన్ని సౌకర్యములు నిర్ణయించిరి. మన పరిశ్రమలకు రక్షణ యండవలెనని సిద్ధాంతముచేసి Tariff Board స్థాపించిరి (1923). వారి సిఫార్సు ననుసరించి విదేశ ఉక్కు సామానులపై దిగుమతిపన్ను విధించి, మన ఉక్కుపరిశ్రమకు రక్షణయొసగిరి. మన నూలు పరిశ్రమపై నున్న దేశీయసుంకమును (Excise) రద్దుచేసిరి (1926). ఈ సుంకము లాంకపైరు పరిశ్రమలకు లాభమును, మన పరిశ్రమలకు నష్టమును సగుటచేత రద్దుచేయవలసినదని మనవారు చేయుచున్న యాందోళనము ఇప్పటికి ఫలించినది.

ఇర్విన్ ప్రభువు (1926-31):—మన దేశమునం దభిమానముగల రాజప్రతినిధులలో రిప్పన్ ప్రభువు తరువాత చెప్పదగినవాడు ఇర్విన్ ప్రభువు దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులు స్థిరాస్థి సంపాదించరాదని, క్లబ్బులలో చేరరాదని, తమవలె రైలుబండ్లుగాని గుట్టపుబండ్లుగాని యెక్కరాదని తెల్లవారు శాసింపగా, ఇతడు దక్షిణాఫ్రికాకు రాయబారమంపి Cape Town Agreement సమకూర్చెను (1926). దక్షిణాఫ్రికా యూనియనులో భారతీయులపక్షమున Agent-General ను నియోగించెను (1927). అంతేగాక, ఇర్విన్ ప్రభువు హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యతకు పాటుపడెను. నామ్రాజ్య వ్యవసాయ పరిశోధకసంస్థ నేర్పాటుచేసెను. బొంబాయిరాజధానిలో విల్సను, లోయడు ఆనకట్టలును సంయుక్తపరగణాలలో శారదానది కాలువలును నిర్మించెను. మన నూలుపరిశ్రమకు రక్షణ యొసగవలెనని చైనా, బీమాను నూలుబట్టలపై దిగు

మతివన్ను విధించెను (1927). బాల్యవివాహములు తగ్గించుటకు హరహరిన శారదాగారికి తోడ్పడి శారదాఆక్తు చేయించెను (1930).

ఇట్టి సంస్కరణము లొకవంక నడచుచుండగా, మాంటుఫర్డు సంస్కరణముల పరిశీలనకొరకు 1927 లో సైమను కమిషను నియోగింపబడినది కాంగ్రెసువారు దానిని బహిష్కరించి సహాయనిరాకరణ మారంభించిరి. ఇర్విను ప్రభువు మహాత్ముడు మున్నగు వారిని బంధించెను గాని, తర్వాత గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడిక జరిగినది (1931). మహాత్ముడు కాంగ్రెసు పక్షమున రాండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సులో పాల్గొనుటకు సమ్మతించెను. ఇర్విను ప్రభువు రాజకీయశైలీలను విడిచిపెట్టి భారతీయుల కృతజ్ఞతకు పాత్రుడయ్యెను.

విల్లింగ్డన్ ప్రభువు (1931-35):—లండనులో రాండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సులో హిందువులకును మహమ్మదీయులకును సమాధానము కుదురలేదు. మన దేశమున కాంగ్రెసువారికిని దొరతనమువారికిని సంయుక్తపరగణాల రైతులను గుఱించి సంఘర్షణ బయలుదేరినది. మహాత్ముడు స్వదేశమునకు వచ్చి సహాయనిరాకరణ మారంభించెను. విల్లింగ్డన్ ప్రభువు అసహాయవాదులను బంధించి ప్రభుత్వము సాగించెను. అంతట ప్రధానమంత్రి Communal Award ప్రకటించెను. 1935 లో పార్లమెంటువారు ఫెడరేషను స్థాపించుటకును, రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలన మొనగుటకు నిశ్చయించి Government of India Act చేసిరి. ఆ సంవత్సరమే శ్రీ జ్ఞానిసార్యభాముని పట్టాభిషేక రజితోత్సవము మహావైభవముతో జరిగినది.

మహానటి సంవత్సరము అష్టమ యెడవర్ది సంహాసన మధిష్ఠిం
దను (1936).

లికీట్ గో ప్రభువు (1936-43):— ఇతడు వ్యవసాయము పోషించుటయేగాక పశుపోషణమునకు అఖిలభారత పశుప్రదర్శనములు నెలకొల్పెను. ఇతని ప్రభుత్వమున Government of India Act కొంతవరకు అమలుజరిగినది. 1936 ఏప్రిలులో సింధు, ఒరిస్సా ప్రత్యేక రాష్ట్రములైనవి. 1937 ఏప్రిలులో బర్మా వేరుచేయబడినది. ఫెడరలుకోర్టు స్థాపింపబడినది. రాష్ట్రీయ న్వహరిపాలనము కూడ వాగ్రంభమై సుమారు రెండేండ్లు కొనసాగినది. కాంగ్రెసువారు ఏడు రాష్ట్రములలో మంత్రిత్వము వహించి మెప్పువడసిరి. అంతట 1939 లో ప్రపంచయుద్ధము వచ్చినది. కాంగ్రెసుమంత్రులు యుద్ధాశయములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములై రాజీనామా యిచ్చిరి. ఆ రాష్ట్రములలో గవర్నరులు 93 వ శెక్షను ప్రకారము సంపూర్ణబాధ్యత వహించిరి.

వేవెల్ ప్రభువు (1943):—ఇతడు మనకు మహాసేనానిగానుండి రాజప్రతినిధియయ్యెను. ఇట్టి యాచార మిదివరకెన్నడును లేదు. ప్రతిష్టంభన తొలగించి యుద్ధమును సర్వతోముఖముగ సాగింపవలెనని యితని యాశయము.

•ఆంగ్లేయులు 19 వ శతాబ్దారాంభమున ప్రెంచివారి వలన బ్రిటిషు ఇండియాకు ముప్పు వచ్చునని భయపడుచుండిరి. ఆ భయము వెలస్లీ హేస్టింగ్సు ప్రభువులు మనదేశమున సైన్యసహకారపద్ధతి ప్రవేశపెట్టుట వలనను, నెపోలియను యూరపులో నోడిపోవుటవలనను తొలగిపోయినది.

ఆఫ్ గన్ సనుస్య:—అటుతరువాత ఆంగ్లేయులు వాయవ్య సరిహద్దుపై దృష్టి మరల్పవలసివచ్చెను. ఆఫ్ గనిస్థానమునకు తూర్పున నుండిన కొండజాతివారు పంజాబుపైబడి కొల్లగొట్టుచుండిరి. రష్యావారు మధ్యఆసియాలో 'బొఖారా' మొదలగు రాజ్యముల జయించి ఆక్రమించి వట్టికు వ్యాపించి, చారసీకులతో స్నేహముచేసిరి. రష్యావారి సహాయమున్నది గదాయని చారసీకులు ఆఫ్ గని స్థానమున 'హిరటుకోట' ముట్టడించిరి. ఇట్టి పరిస్థితులలో ఆఫ్ గనిస్థానమున నుండు రాజు ఆంగ్లేయులకు స్నేహితుడై రష్యావారితో యుద్ధముచేయుటకు సంసిద్ధుడై యుండినగాని హిందూదేశమునకు శాంతియుండదని ఆక్షండు ప్రభువు తలంచెను.

మొదటి ఆఫ్ గని యుద్ధము (1838-42):—అప్పుడు ఆఫ్ గని స్థానమున దోస్తుమహమ్మదు షాషూజాను పారదోలి సింహాసనమెక్కెను. షాషూజా అహమ్మదుషా అబ్దాలీవంశము వాడైనను సమర్థుడు కానందున ప్రజల కిష్టుడుకాకపోయెను. దోస్తుమహమ్మదు సమర్థుడగుటవలన ప్రజల కిష్టుడయ్యెను. అందువలన ఆక్షండుతనితో స్నేహముచేయగోరి రాయబారి పంపెను. దోస్తుమహమ్మదు పెషావరుకోటను రంజితసింగువద్ద

నుండి తన కిప్పించవలెనని కోరెను. రంజితసింగు బ్రిటిషువా
రిక స్నేహితుడై యుండుటవలన, ఆ క్లండందుల కంఠీకరింపలేదు.
ఆ కారణమున దోస్తుమహమ్మదు ఆంగ్లరాయబారిని వెడలి
పోమ్మని, రష్యా రాయబారిని గౌరవించెను. ఈ సందర్భమున
ఆ క్లండు షాషూజాను అమీరుగాజేయుట మేలని దోస్తుమహ
మ్మదుపై యుద్ధము ప్రకటించెను.

యుద్ధవర్ణన:—ఆంగ్లేయులు సింధు, బెలూచి స్థాన
ములమీదుగాపోయి కాండహారు, గజనీనగరములు వట్టుకొని,
కాబూలుజయించి, దోస్తుమహమ్మదును బైదుచేసి, షాషూ
జాను సింహాసనమెక్కించిరి. ఇక భయములేదని వారు కొంత
సైన్యమును ఇండియాకు పంపివేసి, కొడువ సైన్యమునకు
ముసలివాని నొకనిఁ ధిపతిగజేసి, కోటవిడిచి బయలులోవిడిసిరి.

• ఇట్లు రెండు సంవత్సరములుగడచినవి కాని సింహా
సనమెక్కిన షాషూజా అసమర్థుడు అతనిని ప్రజలు వలదని
నను నిలబెట్టినవారు ఫరంగీలు; స్వాతంత్ర్యప్రియులగు ఆఫ్
గనులకు ఇంతకంటె నవమానము లేదుగదా! అందుచేత
వారు బ్రిటిషువారిపైబడి, కొండతీనిచంపి, మిగిలినవారికి తిండి
లేకుండజేసిరి. దోస్తుమహమ్మదుయొక్క కుమారుడగు అగ్బరు
ఖాను వారికి నాయకడై, ఆంగ్లసైనికుల యుద్ధపరికరములు
లాగుకొని, వారి సైన్యాధిపతినికడతేచ్చి, తక్కినవారు “దేశము
విడిచిపోదుము; ప్రాణదానముచేయు”మని మొఱపెట్టుకొనగా,
అట్లే కానిమ్మని సమ్మతించెను.

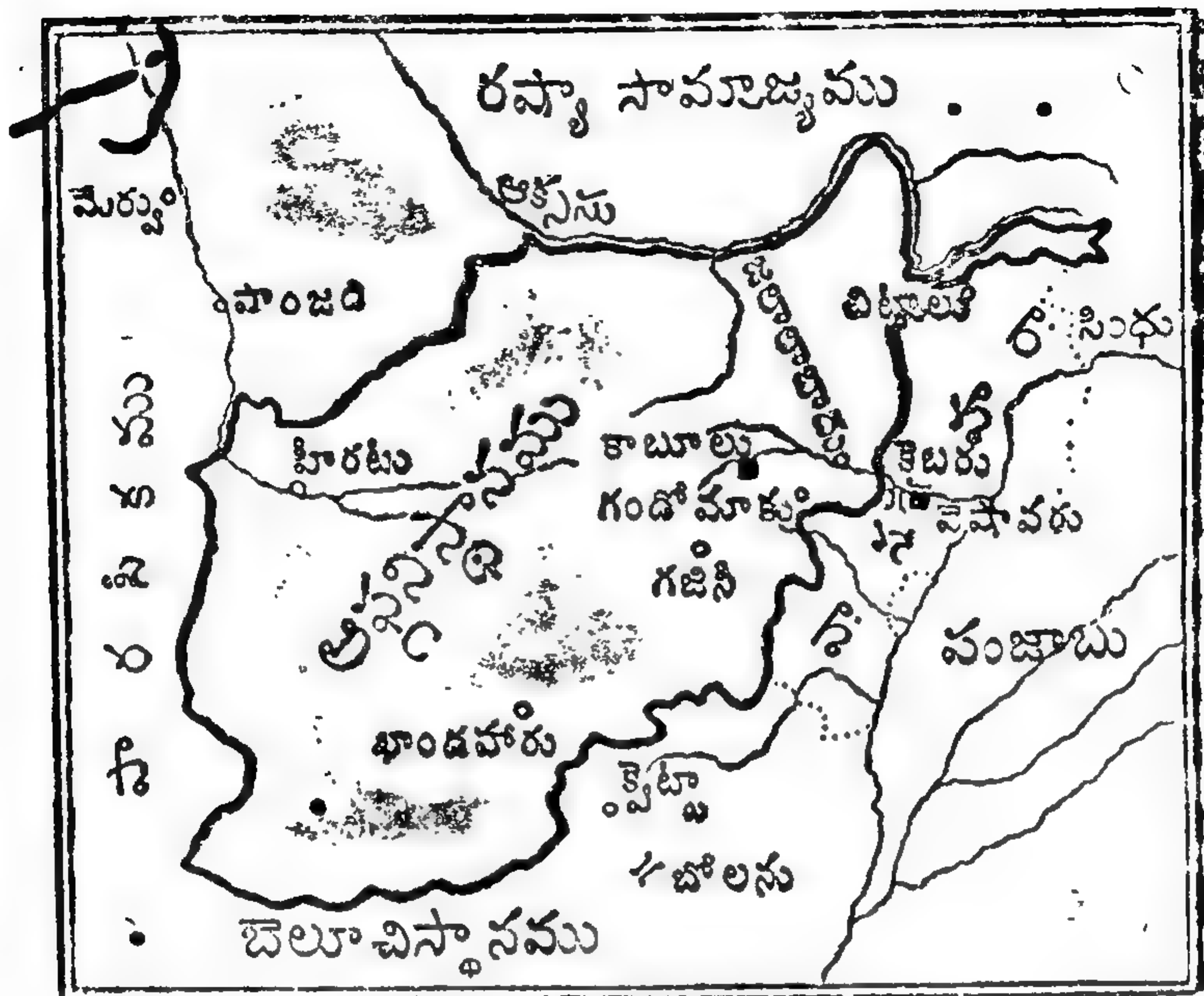
అతని మాటలు నమ్మి ఆంగ్లేయులు పదియారువేల
మంది స్త్రీలు, పురుషులు బయలుదేరిరి. శీతకాలము; కైబరు

కనుమలలో అయిదు మైళ్ళు ప్రయాణము; ఒకవంక శలిబా
ధచే గజగజ వణకు; ఇంకొకవంక కడుపులో మంట; పైనుండ
ఆఫ్ గనుల తాలవర్షము; కొంతసేపటికి తుపాకిగుండ్ల వర్షము;
ఇట్లందఱును కడ తేరిరి. ఒక్కడాక్టరు బ్రెడ్ న్ అనుదొరమాత్ర
మే మిగిలి యెట్లో ప్రాణములు చేతబట్టుకొని జలాలాబాదు
చేరెను.

ఈ దుఃఖవార్త ఇంగ్లండు చేరగానే, డైరెక్టరు ఆక్లం
దును తొలగించి, ఎలెంబరోను గవర్నరుజనరలుగా పంపిరి.
ఎలెంబరో ఆఫ్ గనిస్థానమునకు కొంత సైన్యము నంపెను. ఆ
సైన్యము కాబూలు పట్టుకొని ధ్వంసముచేసెనుగాని, అప్పటికే
షాషూజాను ఎవరో చంపివేసినందువలన ఆంగ్లేయులు దోస్తు
మహమ్మదు నే అమీరుగా సంగీకరింపవలసి వచ్చినది.

ఫలితములు : విమర్శ:—ఈ యుద్ధమువలన ఇండియా
గవర్నమెంటువారికి 15 కోట్లు ఖర్చయినవి. 20 వేల సైనికులు
నష్టమైరి. వారు కోరినవారికి రాజ్యము దక్కలేదు; పై పెచ్చు
ఆంగ్లేయులు సింధుదేశపు అమీరులతో చేసికొనిన సంధిషర
తులను లెక్కచేయక తమ సైన్యములను సింధుదేశముమీదుగా
గొనిపోవుటవలన, ఆంగ్లేయులు సంధిషరతులను మన్నింపరను
అప్రతిష్ఠ నెత్తిపెబడినది. ఇంతకును, రష్యావారు ఇండియాపై
దండెత్తివచ్చెదరనుమాట వట్టిభ్రమ. సింధుదేశమున అమీ
రులును, రాజపుత్రస్థానమున రసపుత్రులును, పంజాబులో
శిక్కులును ఆంగ్లేయులకు స్నేహితులై యున్నంతవరకు “పార
సీకులు హీరట్ కోటను పట్టుకొనినను, పట్టుకొనకపోయినను
హిందూ దేశమునకు ప్రమాదములేదు.”

రెండివ ఆస్థను యుద్ధము (1875-79):— దోస్తుమహమ్మదు 1863 లో చనిపోగా, అతని కుమారుడు షరాల్‌సింహా సనమెక్కెను. లిట్టను ప్రభువు 1876 లో మన రాజప్రతినిధిగా వచ్చి భోలటు మండలాధిపతితో స్నేహము చేసి యతనివద్దనుండి క్వెట్టాతీసికొని, బోలను కనుమగుఁడా ఖాండహారునకు బోవు మార్గము విశపఱచుకొనెను. అటుపిమ్మట నజదు షరాల్‌కి ఇంగ్లీషువారి ప్రభావము చూపింపదలచి ఆంగ్లరాయబారిని కైకొనుమని హెచ్చరించెను. షరాల్ “నే నిపుడు వుత్రశోకమున మునిగియున్నాను, కొంత గడువీయవలెను” అని కోరెను. లిట్టనువినక కైబరు, బోలను, ఖురాం కనుమలగుఁడా మూడు

సైన్యము లంపి కాబూలు కట్టుకొనను. షరాల్ పారీషాయి మృతినొందెను. అతని కుమారుడు యాకూబుఖాను - ఇంగ్లీషు వారి షరతులంగీకరించి గండ్లోమాకువద్ద సంధిచేసికొనెను (1879). కాని టెండు నెలలలో ఆఫ్ గనులు మరల చలరేగి బ్రిటిషు రాయబారిని, సిబ్బందిని చంపివేసిరి.

మూడవ ఆఫ్ గను యుద్ధము (1879):—వారిని యాకూబుఖాను ప్రోత్సహించియుండునని లిట్టనుప్రభు వనుమానించి యతనిని హిందూదేశమునకు తైదీగా బంపివేసెను. కాని ఆంగ్లరాయబారిని గైకొను అమీరెవ్వరును దొరకలేదు. అంతట 1880 లో రిప్పను ప్రభువు రాజప్రతినిధిగా వచ్చి, షరాల్ సోదరుని కుమారుడగు అబ్దుల్ రహిమానుని సింహాసనమెక్కించి, యిక దండ్లోషాయము వృధాయని, దానోషాయమే శరణ్యమని ఆప్తను అమీరునకు ఏటేట 12 లక్షలిచ్చుట కంగీకరించెను. అమీరు విదేశ వ్యవహారములలో ఇంగ్లీషువారి సలహామాత్రమే బడయుటకును, ఇంగ్లీషువారియొద్దనే యుద్ధ సామగ్రి కొనుటకును అంగీకరించెను. కాని అతడుకూడ బ్రిటిషు రాయబారి నంగీకరింపనందున యుద్ధము వృధాయైనది.

రష్యా జ్వర విముక్తి:—అందువలన ఆంగ్లేయులకు రష్యావారి భయమొకను విడువలేదు. ఇక రష్యావారితోడనే సంధిచేసికొనుటమేలని వారు రాయబారమునడిపిరి. ఉభయులును ఆఫ్ గనుస్థానమునకు పడమర పొలిమేర నిర్ణయించిరి (1885). ఆఫ్ గనుస్థానము స్వతంత్రదేశమని యంగీకరించి, ఆ దేశవ్యవహారములలో గలుగజేసికొనమని శపథముచేసిరి. ఏమ్మట 1887 లో ఆంగ్లేయులు ఆఫ్ గనుస్థానమునకు దక్షిణ

ఈసంబంధించి స్థానము నాక్రమించిరి. అటుపిమ్మట 1907 లో రష్యావారు ఆఫ్ గన్ స్థానములో గాని, టిబెట్ లోగాని పలుకుబడికొరకు ప్రయత్నింపమని ఇంగ్లీషువారితో ఒడంబడిక చేసికొనిరి. దీనికి Anglo-Russian Convention అనిపేరు. ఈసంధితోను ఆక్రమణతోను ఆంగ్లేయులకు “రష్యాజ్వరము” తగ్గిపోయినది.

సరిహద్దువ్యవహారములు:—ఇట్లొకవంక ఆంగ్లేయులు ఆఫ్ గన్ వ్యవహారములను చక్కబఱచుకొనుచు, మరియొకవంక ఆఫ్ గన్ స్థానమునకు బ్రిటిషురాజ్యమునకు మధ్యనున్న సరిహద్దు వ్యవహారములను పరిష్కరించు కొనుచుండిరి. అచటనుండు కొండజాతివానికి యుద్ధమే జీవనాధారము. వారు తఱచు పంజాబుపై బడి కొల్లగొట్టుచుండిరి. వారి నణగదొక్కినగాని బ్రిటిషురాజ్యమునకు శాంతి యుండదు. అందులకు లాండ్స్ డౌన్ ప్రభువు 1873 లో ఆఫ్ గన్ లతో సంప్రదించి ఆఫ్ గన్ స్థానముయొక్క తూర్పు సరిహద్దు నిర్ణయించెను. ఆ నిర్ణయమునుబట్టి చిత్రాలు, స్వాట్, షజీరుస్థాను ఆంగ్లేయుల రక్షణ తోనికి వచ్చినవి. ఇక అండలి కొండజాతివారు ఏప్రభుత్వమునకును లోబడుట కలవాటు పడినవారు కానందున పితూరీలు చేయుచునే యుండిరి.

అందువలన కర్జనుప్రభువు కొంతభాగము పంజాబు నుండి విడదీసి వాయువ్య పరగణాలనుపేర ప్రత్యేకరాష్ట్ర మేర్పఱచి చీఫ్ కమిషనరు పరిపాలనలో నుంచెను. అందు కోటలుకట్టి సైన్యములుంచెను. సైన్యములు నడవుటకు రోడ్లు వేయించెను. అంతేగాక కొండవారిపై యుద్ధముమాని వారి

తో స్నేహము చేసికొనుటయే మేలని నిశ్చయించి, వారిలో కొందరికి తుపాకులిచ్చి సైనికశిక్ష నేర్పి, వారి నాయకులను వార్షికములు, సైన్యాధిపత్యములు ప్రసాదించి క్రొత్తమార్గము తొక్కెను.

ఇట్లు బ్రిటిషువారు పరిహద్దులన్నియు చక్కబఱచుట చేత, మన దేశమేగాక ఆఫ్ఘనిస్థానము గూడ కొంతవఱకు శాంతమై యుండెను. కాని యిప్పటికిని పిత్మారీలు బయలు దేరుచునే యుండును.

నాల్గవ ఆఫ్ఘను యుద్ధము (1919):—ఎరోపా మహా సంగ్రామముతో (1914-18) ఆఫ్ఘనిస్థానమున మఱియొక యుద్ధము సంపాద్యమైనది. అపుడు హబీబుల్లాఖాను అమీరుగానుండెను. తురుష్కులు జర్మనీవారితో చేరుటయేగాక, తురకలందఱును జర్మనులకు సహాయపడవలసిన దని హెచ్చరించిరి. కాని, హబీబుల్లాఖాను అందుల కంగీకరింపలేదు. అందువలన ఆఫ్ఘనులు మతావేశమున మైమరచి యతనిని గడతేర్చిరి (జనవరి 1919). అతని కుమారుడు అమానుల్లాఖాను సింహాసన మెక్కి, ప్రజలను సంతోషపెట్టుటకు బ్రిటిషువారిపై యుద్ధముప్రకటించెను. ఆంగ్లేయులు స్పిక్ బాల్ డిక్కు, జలాలాబాదు పట్టుకొని, కాబూలులో బాంబులవర్షము కురిపించిరి. కాని ఆంగ్లేయులుకూడ చాలనష్టపోయిరి. ఒక నెలలో ఇగువురును సంధిచేసికొనిరి. ఆంగ్లేయులు రిప్పనుప్రభువు కాలమునుండియు ఆఫ్ఘనుల కిచ్చుచుండిన దానము నాపివేసి హిందూదేశము మీదుగా ఆఫ్ఘనుస్థానమునకు యుద్ధపరికరములను గొనిపోగూడదని విధించిరి. కాని ఆఫ్ఘనుపాలకులు

విదేశీయవహారములందును, యుద్ధపరికర సంపాదనమునందును సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము నొందిరి. అమానుల్లా ఖానునకు ఆంగ్లేయులు “రాజు” బిరుదము నంగీకరించిరి. ఈ యొడంబడి కనుబట్టి ఆఫ్ఘనిస్తానము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యదేశమైనది.

15 వ అధ్యాయము

ప్రజా సౌకర్యములు

1. ఇనుపదారులు.

గుత్తపట్టి:— డల్ హాసీప్రభువు కాలమున ఆంగ్ల రాజ్యము మిక్కిలి వేగముగా వ్యాపించినది. అందువలన నతడు రాజకీయ, వర్తక సౌకర్యములకొరకు ఇనుపదారులు వేయింప దలచి ఇంగ్లండులో రైల్వేకంపెనీలకు కంట్రాక్టు లిప్పించెను. ఆ కంట్రాక్టుప్రకారము ఇండియా గవర్నమెంటువారు ఇనుప దారులకు కావలసిన భూమిని 99 సంవత్సరముల వఱకు ఉచితముగా నీయవలెను. కంపెనీవారికి పెట్టుబడిమీద కనీసము 5% వడ్డీ ఇయ్యవలెను. అదనముగా వచ్చిన ఆదాయములో సగము ఇండియాగవర్నమెంటువారును, సగము కంపెనీవారును పంచుకొనవలెను. 99 సంవత్సరములు పూర్తికాగానే రైల్వేకంపెనీవారి స్థిరాస్తి గవర్నమెంటునకు జెందవలెను. చరాస్తి గవర్నమెంటువారి కమ్మవలెను. ఈ షరతులు మిక్కిలి యనుకూల మగుటచేత ఇంగ్లండులోని రైల్వేకంపెనీలు మన దేశమున పెట్టుబడి పెట్టి యినుపదారులు వేసెను. 1859 వ సంవత్సరమునకు 3000 మైళ్ళ రైలుమార్గము వేయబడినది.

సిపాయికలహ మణచుటకు యినుపదారులు చాల సాయపడినవి. కొంతకాలమునకు 5% కంటె ఎక్కువ లాభము వచ్చెను. అందువలన ప్రతిరాజప్రతినిధియు రైలుమార్గములు వేయించుచుండెను. ఇప్పుడు గవర్నమెంటువారు కంపెనీలకు కంట్రాక్టు లీయక స్వంతముగా రైలుమార్గములు వేయుచున్నారు. ఇది వఱకిచ్చిన కంట్రాక్టులు పూర్తికాగానే ఆ రైలుమార్గములను వశపఱచుకొనుచున్నారు.

ఇనుపదారుల ప్రయోజనము:—ఇనుపదారుల వలన రాకపోకలునులభమైనవి. దండయాత్రలు, తిరుగుబాట్లువచ్చిన ప్రాంతములకు వెంటనే సైన్యము లంపుటకు వీలైనది. అందుకొఱకే వాయవ్య పరగణాలలో రైలుమార్గములు విరివిగా వేసియున్నారు. అంతేగాక, కూలివాండ్రు జనసమృద్ధిగల ప్రదేశములనుండి అస్సాము బర్మా మొదలగు ప్రాంతములకు నులభముగబోయి జీవనాధారము సంపాదించుకొనుటయే గాక, అచటి పరిశ్రమలకు తోడ్పడుచున్నారు. వ్యవసాయదారులు పంట లేనిచోటులకు ధాన్యాదులనంపి లాభము సంపాదించుచున్నారు. పండిన చోట్లను పండని చోట్లకు ధరలు దాదాపు సమానమగుచున్నవి. కఱవుపట్టిన ప్రదేశములకు ఇనుపనారులే ప్రాణదానము చేయుచున్నవని చెప్పవచ్చును. కొంతకాలము క్రిందట రాణిగంజిలో నేలబొగ్గు సమృద్ధిగానున్నను ఇంగ్లండునుండి తెప్పించుకొనుటయే చౌకగానుండెను. ఇప్పుడన్ననో రాణిగంజి నేలబొగ్గు ఉత్తరహిందూస్థానమంతయు వ్యాపించుచున్నది. ఇంగ్లండునుండి బొగ్గు తెప్పించుకొనవలసిన యవసరము తప్పినది. అండలును కలసి ప్రమాణము చేయుటవలన కలవైషమ్యముతగ్గి సానుభూతి హెచ్చినది. దూరదూరముల

నుండి రాకపోకలు తఱచుగా నుండుటవలన ప్రజలలో జాతీయ భావము వృద్ధిపొందుచున్నది. రైలుమార్గములే లేనియెడల మనదేశమున నింతత్వరలో జాతీయభావముగాని, రాజకీయ పరిజ్ఞానముగాని వ్యాపించియుండదు.

ఇంగ్లండునకు లాభము:—మన యినుపదారుల వలన మనకేకాదు; ఇంగ్లాండునకుకూడ మంచిలాభము కల్గినది. ఇంగ్లీషువారి యినుప పరిశ్రమ వృద్ధిపొందినది. మన దేశము నుండి గోధుమలు, ప్రత్తి మొదలైనవి చౌకగా తెప్పించుకొన గల్గిరి. వారి దేశమున యంత్రములలో తయారైన వస్తువులు మనదేశమునకు చౌకగా వంపగల్గిరి. ఇంగ్లాండులోను, మనదేశములోనుకూడ 3½% చొప్పున ఋణము దొరకుచున్నను, కంపెనీవారి పెట్టుబడికి 5% వడ్డీ నిశ్చయింప బడినది ఆ వడ్డీచెల్లగా మిగిలిన ఆదాయములో సగము కంపెనీవారు దొరతనమువారితో పంచుకొనుచున్నారు. గవర్నమెంటువారు వేయించిన యినుపదారులకంటె కంపెనీవారు వేయించిన వానికి రెట్టింపు పెట్టుబడియైనది. “మొత్తమువీరూ ఇంగ్లీషువారు ఇనుపదారులకు ఖర్చుపెట్టిన ప్రతిపిల్లింగునకును ఎనిమిది పెన్నీలు లాభము వచ్చినట్లు లెక్క తేలే”నని Swift Macneill దొరవారు 1890 లో పార్లమెంటునందు వక్కాణించియున్నారు.

2. విద్య

ఉన్నతవిద్య:—మన దేశమున శ్రీ విక్టోరియా రాణి పరిపాలనము మొదలు ఉన్నతవిద్య కొంత వ్యాపింపసాగినది. కానింగ్ ప్రభువు కలకత్తా, బొంబాయి, మదరాసు నగరములలో విశ్వవిద్యాలయములు స్థాపించెను. అందు పట్టభద్రులైనవారికి దొరతనమువారు ఉద్యోగము లిచ్చుచుండుటచేత

అనేకు లందు చేరుచుండిరి. కర్జన్ ప్రభువు విశ్వవిద్యాలయములలో పరీక్షలు చేయుట కేగాక, శాస్త్రములను బోధించుటకు గూడ సౌకర్యములు కలుగజేసెను (1904). అట్లే సాక్షర్ల కమిషనువారుకూడ విశ్వవిద్యాలయములు పరీక్ష చేయుటలో సంతృప్తి పడరాదనియు, శాస్త్రములను బోధింపవలెననియు హెచ్చరించిరి (1918). అలిఘర్లోను, డక్కాలోను గల సంస్థలు మహమ్మదీయుల కొరకును, కాశీలోని సంస్థ హిందువులకొరకును ప్రత్యేకపబడినవి. రవీంద్రుని విశ్వభారతి అంతర్జాతీయ భావము కొరకు కృషి సల్పుచున్నది.

ప్రాథమిక విద్య:—కస్తు ఇండియాకం పెనీవారు విద్యలు బొత్తిగా లెక్కచేయలేదు. Sir Charles Wood 1854 లో వ్రాసిన ప్రణాళికయే దేశభాషలు గణపుటకు మొదటి ప్రయత్నమని చెప్పవచ్చును. శ్రీ విక్టోరియామహారాణి క్రభుత్వమున ప్రాథమికవిద్యకొంత వ్యాపింపసాగినది. గోపాలకృష్ణ గోఖలేగారు నిర్బంధోచితప్రారంభవిద్యను ప్రవేశపెట్టవలెనని 1911 లో సామ్రాజ్య శాసన సభలో తీర్మానము ప్రవేశపెట్టిరి. కాని అందులకు కాలపరిపక్వత కాలేదనియు, కావలసినంత సొమ్ము లేదనియు, బలవంతపెట్టుట ప్రజాసామాన్యమున కిష్టములేదనియు దొరతనమువారు ఆ తీర్మానమును త్రొక్కివేసిరి. హార్ద్యాగు కమిటీవారు కూడ ప్రజలకందరికిని నిర్బంధముగను, ఉచితముగను విద్య నేర్పవలసినదేయని 1928 లో నూచించిరి. 1937 లో సుమారు 160 నగరములందు నిర్బంధోచితవిధానము జరుగుచున్నది. అందు పంజాబు అగ్రస్థానము వహించినది. విద్యావిధానమెట్లుండవలెనో మహత్త్వ

గాంధీగారు వాళ్ళా స్కీమునందు విపులముగా సూచించి యున్నారు.

స్త్రీ విద్య:— ఈ శతాబ్దమున కొందరు స్త్రీలు దేశాంతరముల కేగి విద్య నభ్యసించుచున్నారు మన దేశమున స్త్రీలకు ప్రత్యేక కళాశాలలు స్థాపింపబడుచున్నవి. ఈ విషయమున కాచ్యోగారు పూనాలో చేయుచున్న కృషి కొనియాడదగి యున్నది.

మన దేశమున 1921 జనాభా లెక్కలనుబట్టి చదువగల పురుషులు సుమారు 6% ను, స్త్రీలు 1% గలరు. విద్యాశాఖ మంత్రులవశమయిన తర్వాత కొంత యభివృద్ధి గాంచినది. 1931 జనాభా లెక్కలనుబట్టి చదువగల పురుషులు 14½% ను, స్త్రీలు 2½% గలరు. 1941 జనాభా ప్రకారము చదువగలవారి సంఖ్య 1% మాత్రమే పెరిగినది. ఇతర దేశములతో బోల్చునపుడు ఈ సంఖ్య చాలతక్కువయని తోచకమానదు (చూడు అను 2). కాని భారతమంతయు దొరతనమువారే భరింపవలెననుట న్యాయముకాదు. విద్యాధికులును, ధనికులును దేశ సేవా పరాయణులై, దొరతనమువారికి చేయుతయై ధర్మ చారణాలు నెలకొల్పి ప్రజల యజ్ఞానమును బాపవలెను.

3. వర్తకము - పరిశ్రమ

ప్రాచీన వైభవము:— “ఐరోపావారి నాగరికతకు మూలకందమైన గ్రీసు ఇటలీదేశముల ప్రజలు ఆరణ్యవాసము చేయుచుండినపుడే, హిందూదేశము సకల సంపదలతో తుల దూగుచుండెను.” హిందూదేశము చిరకాలమునుండి పరిశ్రమలకు ప్రసిద్ధిగాంచినది. ఢిల్లీ ప్రాంతమున నున్న యినుప

స్రభము ఐదవ శతాబ్దముననే నిర్మించబడినది. అట్టిస్రభమును నిర్మించుగల కర్మాగారములు ప్రపంచమున నిపుడుగూడ చాల నరుదుగా నున్నవి. అస్సాములో పెద్దపెద్ద ఫిరంగులు తయారగుచుండెను. జగత్ప్రసిద్ధిగాంచిన డమాస్కసు కత్తులు తయారుచేయుటకు హైదరాబాదునుండి డక్క తెప్పించుకొనుచుండిరి ఐరోపావారు. † మన సముద్రపు టోడలు కొనుచుండిరి. మన ప్లానులు తెప్పించుకొని నౌకలు కట్టుచుండిరి. అంతేగాక, మన డక్కాసెల్లాలును, బందరుఅద్దకములును, కాశ్మీరపు శాలువలును డచ్చివారు ఐరోపాకు గొనిపోయి అమ్మి ధనికులగుచుండిరి. డచ్చిరాణి యగు మేరి 1688 లో ఆంగ్లరాణియైనప్పుడు, ఆమె మన అద్దకములు ఆంగ్ల దేశమునకు దెచ్చి

† 19 వ శతాబ్దాగ్రంభమున కలకత్తాలోను, బొంబాయిలోను తయారుచేసిన టేకునౌకలు బ్రిటిషు నౌకాదళమున ప్రసిద్ధమైయుండెను. సేత్తులో బీనదుర్వాంజీవాడియా యను పాఠశకుడు ఈస్టిండియా కంపెనీవారికి 350 యుద్ధనౌకలు నిర్మించి యిచ్చి బంగారపతకమును, బొంబాయిసమీపమున భూవసతిని బహుమతిగాంచెను. ఆతడు ఫ్రెంచి చక్రవర్తియగు నెపోలియనునకు కూడ నౌకా సహాయముచేసి Legion of Honour అను గౌరవ చిహ్నము బడసెను.

ఆ కాలమున డక్కాచుజీలియు జగత్ప్రసిద్ధి గాంచినవి. 19 గ. పొడవు, 1 గ. వెడల్పుగల తానొకటి 900 వడ్డగింజల యెత్తుమాత్రమే తూగెను. అలీబేగ్ అను పాఠశీక రాయబారి కల్కికోటలో 70 మూలల తలపాగ కొని, నవరత్న ఖచితమైన చిన్నకొబ్బరికాయలో నుచ్చి, తన చక్రవర్తికి కానుక యొంగెను. లొంకమైగు నేతపరివాండ్లు మన సన్నములు వస్త్రములుమాచి, వీనిని కీటకములో దేవతలో తయారుచేసి యుండవలెను. మువ్వకూతునకిట్టి సామర్థ్య ముండకాలము అని నివ్వెరపడినది. ఇట్టి సమర్థులు ఒక్క బంగారమున లక్షను మించియుండిరి.

ఆంగ్లస్థలలో వ్యామోహము కలుగజేసినది. తమ దేశము నుండి అందమైన రవసెల్లాలును, అద్దకములును వీస్తారేముగను చౌకగను ఇంగ్లండులో దిగుమతి యగుచుండెను. అందువలన ఇంగ్లండులో ఉన్న వస్త్రములను, పట్టు వస్త్రములను నేయు వారు తమ జీవనాధారము బోవునేమోయని భీతిల్లుచుండిరి. అలివస్త్రీఖాను బంగళమున నవాబుగా నుండునప్పుడు ఒక యింగ్లీషుదొర డక్కాలో తన యింటికి నేతగాండ్లు తమంత తామే తెచ్చిచూపగా ఒక్కనాడు 800 రవసెల్లాతానులు కొనెను. క్లయిపు 1757 లో మూర్సిదాబాదు ప్రవేశించి, “ఈ నగరము లందను నగరమువలె విశాలమై, జనసంక్రీర్ణమై ధనవంతమై యున్నది. ఒక్క భేదముమాత్రము గలదు. లండనులో కంటే మూర్సిదాబాదులో లక్ష్మీపుత్రు లెక్కువగా నున్నారు” అని వ్రాసెను.

ఆంగ్లపారిశ్రామిక విప్లవము:—అంతటితో కాలచక్రము తిరిగిపోయినది. ఆ సంవత్సరమే బంగళము ఇంగ్లీషువారి వశమైనది. ఏబది సంవత్సరములలో వేయికోట్ల రూపాయలు ఇంగ్లండునకు బంపబడినవి. ఆ ధనముతో ఇంగ్లీషువారు యంత్రాలయములు నిర్మించుకొని ఇనుప పరిశ్రమలును, నూలు పరిశ్రమలును అభివృద్ధి చేసికొనిరి. ఆయా పరిశ్రమలకు పోటీ లేకుండునట్లు తమ దేశమునకు విదేశ వస్త్రములు దిగుమతి చేయకూడదని శాసించి, ఒక దొరసాని ప్రెంచికేమిరేకు జేబు రుమాలు నుపయోగించి నందులకు రెండువేల రూపాయలు అవరాధము విధించిరి (1766). తమ దేశమునుండి ఉన్ని యెగుమతి చేయరాదని శాసించి, శాసనము నతిక్రమించిన

వారికి ఏడుసంవత్సరములు దేశాంతరవాసశిక్ష విధించునుండిరి, మనదేశమునే ప్రతిపంటకు ప్రసిద్ధమైన సింధు, పంజాబు, బీరారు, నాగపూరు రాష్ట్రములు సంపాదించి ప్రతి మలభముగ నెగుమతి చేయుటకు రైలుమార్గములు వేయించిరి (1856) అంతేగాక మన దేశమునుండి 700 నూలువస్త్రముల నమూనాలు సంపాదించి ఇంగ్లండులోని యంత్రాలయమునకు బంపి, మనదేశీయులకు గావలసిన బట్టలు తయారు చేయుచుండిరి.

స్వేచ్ఛావాణిజ్య విధానము:—దానికితోడు ఇంగ్లీషువారు మనకు పాలకులుగానుండుటవలన, వారు తమ యంత్రాలయములలో తయారైన సరకులు మనదేశమునకు చౌకగా బంపవలెననియు, తమకు మన దేశమునుండి కావలసిన గోధుమలు, ప్రతి మొదలైన ముడిసరకులు చౌకగా దెప్పించుకొనవలెననియు నుద్దేశించిరి. ఆ యుద్దేశము నెఱవేఱుటకు యెగుమతి దిగుమతులపై పన్ను లుండరాదనిరి. దీనికి స్వేచ్ఛావాణిజ్య (Free Trade) మనిపేరు. ఆసిద్ధాంతము ననుసరించి మన రాజప్రతినిధులు మన విదేశవర్తకముపై పన్నులు క్రమక్రమముగా తగ్గించిరి. తుదకు లిట్టచుప్రభువు కాలమున రెండు, మూడు సరకులమీదమాత్రమే పన్నులు విధింపబడెను. ఆయా కట్టుబాటులవలన ఇంగ్లీషువారి పరిశ్రమలును, వర్తకమును అభివృద్ధి గాంచినవి.

ఇంగ్లీషువారి వర్తకముతోబాటు మన వర్తకమును కొన్నివిధముల పెరిగినది. ఇంగ్లండులోనేగాక జపాను, జర్మనీ దేశములలో యంత్రములమీద తయారైన సరకులు మనదేశమునకు విచ్చలవిడిగా దిగుమతియైనవి. ఆయా దేశములకు

మన దేశమునుండి ముడిసరకులు విరివిగా నెగుమతి యైనవి. ఇట్లు గతియేబడి సంవత్సరములలో వర్తకము పదిరెట్లు పెరిగినది.

ప్రస్తుతస్థితి:—కాని ఎగుమతులు, దిగుమతులు హెచ్చినంత మాత్రమున దేశమైశ్వర్యవంత మగుచున్నదని చెప్పగలమా? ఈ వర్తకమువలన మనదేశమెంతవఱకు బాగుపడుచున్నది? ఎట్టిస్థితిలో నుండవలసినది? మనదేశము పశుధనము, ధాన్యము, తేయాకు, ప్రత్తి, పొగాకు, జనుము, చెఱకు మొదలగు పంటలలో ప్రపంచమున అగ్రస్థానమో, రెండవ స్థానమో, మూడవ స్థానమో యాక్రమించు చున్నది. కాని యూరపియనులు ష్యాక్ట్ రీపోటీలకు నిలువజాలక మనపరిశ్రమలు పడిపోయినవి. ఇప్పుడు ప్రత్తి పంపి నూలు వస్త్రములును, చేమురువిత్తులుపంపి సబ్బులును, చర్మమునుపంపి తోలుసామానులను తెప్పించుకొనుచున్నాము. ఇట్లు ముడిసరకులు విదేశములకుబంపి, యంత్రములమీద తయారైన సరకులు తెప్పించుకొను దేశమునకు ఐశ్వర్యముండదు; గౌరవముండదు.

రక్షకవిధానము:—అందువలన మరల మన పరిశ్రమలభివృద్ధి యగుటకు దొరతనమువారు తగిన శ్రద్ధ చేయవలెనని ప్రజలందోళన చేయసాగిరి. ఇప్పుడు దొరతనమువారు పారిశ్రామిక కళలు నేర్చుకొనిరండని విద్యార్థులను విదేశములకు బంపుచున్నారు. పారిశ్రామిక పాఠశాలలు నిర్మింపుచున్నారు. Tata Iron Works వంటి సంస్థలకు పెట్టుబడి పెట్టుచున్నారు. పరిశ్రమలు ప్రారంభదశలో నున్నందున స్వేచ్ఛావర్తకమువలన నష్టము పచ్చుచున్నదని 1923 లో Tariff Board స్థాపించి విదేశములనుండివచ్చు ఉక్కుసామా

నులు, నూలువస్త్రములు, పంచదార మొదలగు వానిమీద వారినలహ ప్రకారము రక్షకనుంకములు Protective Duties విధించుచున్నారు. మనవారు ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞానము సంపాదించి, సహకారభావ మభివృద్ధి చేసికొని, ఉద్యమానికి ప్రకటించి, నిన్న మొన్న తలయెత్తిన జపానుదేశమును స్మరించుకొని పురోభివృద్ధి గాంచెదరుగాక !

4. కఠవులు

మౌర్యుల కాలమున కఠవు లెన్నడును లేవనియు, ఏడాదికి రెండు పంటలు పండుచుండెననియు మెగస్తనీసు వ్రాసెను. మహమ్మదీయ ప్రభుత్వమున కఠవులు మొదలు పెట్టినవి. అక్కరు ప్రభుత్వమునగూడ గొప్ప కఠవు పట్టినది. కంపెనీవారి ప్రభుత్వమున 1772 లో బంగాళమున పంట లేక సుమారు కోటి ప్రజలు చనిపోయిరి. సిపాయిల కలహమున తర్వాత, కఠవులు తఱచుగా వచ్చినవి. 1866 లో ఒరిస్సా మొదలు గంజాము వఱకు కఠవుపట్టి 20 లక్షల జనులు మరణించిరి. 1874 లో బంగాళమునందును, బీహారమునందును, పంటలుచెడి వేనవేలుగ జనులు చనిపోయిరి. 1878 లో దేశమంతటను కఠనై 5 కోట్ల జనులకు తిండిలేకపోయినది. కొన్ని లక్షలజనులు మరణించిరి. ఇట్టి విపత్తు మనదేశమున కెన్నడు రాలేదని చెప్పవచ్చును. బ్రిట్టను ప్రభువు 10 కోట్లు ఖర్చుపెట్టి ప్రజల బాధతప్పించుటకు ప్రయత్నించెను. 1897 లోను, 1900 లోను, కఠవులు వచ్చినవి.

కారణములు:—ఇంత తఱచుగా కఠవులు వచ్చుటకు కారణమేమి? మనదేశమునకు వ్యవసాయమే ముఖ్యవృత్తి,

వ్యవసాయము వర్షముపై నాధారపడియుండును. అంతేగాక, మన దేశీయులు చిన్నచిన్న కమతములు చేయుచుండుటచేతను, తాత ముత్తాతలనాటి పద్ధతులనే పట్టుకొని ప్రేలాడుటచేతను పంటలు పుష్కలముగ పండవు దీనికితోడు విశేషలాభము వచ్చునని ప్రతి, జనుము, పొగాకు మొదలగు పంటలు వేయుచుండుటచేత ధాన్యపుపంట ఏటేటతగ్గుచున్నది. భోజన పదార్థములు దేశమువిడిచి పోరాదని నిబంధన లేకపోవుటవలన పంటలోకొంత విదేశముల కెగుమతి యగుచున్నది. అందు వలన మన దేశమున భోజన పదార్థములకు క్రమక్రమముగ కటవగుచున్నది.

నివారిరిచు మార్గములు:—పూర్వరాజులు ధాన్యాదుల నెగుమతి చేయనీయకుండిరి. కొంతపంట దాచియుంచి అవసర మైనప్పుడు బీదలకు పంచిపెట్టుచుండిరి. ఇప్పుడు దొరతనము వారుకూడ కఱవు కాలమున భోజన పదార్థముల నెగుమతిచేయ నీయరు. పండని భూములమీద శిస్తుకొట్టివేయుదురు. రోడ్లు, కాలువలు, చెరువులు మొదలగు పనులు చేయించి కూలీలకు పనికల్పింతురు. పని చేయలేనివారికి అన్నదానముచేయుదురు. అందుకు కావలసిన ద్రవ్యము సమకూర్చుటకు ప్రతిసంవత్సరము 1½ కోట్లు చొప్పున నిలువచేయుదురు. వర్షములు కురియగానే రైతులకు పెట్టుబడి పెట్టెదరు.

నీటి కాలువలు:—ప్రస్తుతము మనకు వ్యవసాయమే ముఖ్యవృత్తియగుటచేత, పంటలు కేవలము వర్షముపై నాధారపడకుండ చూడవలెను. కాలువలు, చెరువులు విరివిగా త్రవ్వించిన యెడల, కఱవులు రాకపోవచ్చును. ఇంగ్లీషువారి

ప్పుడు పూర్వ హిందూమహమ్మదీయ రాజులవలె నీటితీసుకుంటు
కల్పించుటకు శిశ్వప్రయత్నము చేయుచున్నారు. అందు కృష్ణా
గోదావరినదుల ఆనకట్టలు, పెరియారు ప్రిజెక్టు, మెట్టూరు
ప్రిజెక్టు, నుక్కూరు బా రేజిస్కీము ముఖ్యమైనవి. ప్రస్తుతము
కొలుపులు రాకుండజేయుటకు ఇంతకంటె మంచిమార్గము లేదు.
ఇందుకొకటి ఋణముచేసియైనను ఖర్చు పెట్టవలెను. తుంగ
భద్ర ప్రిజెక్టు నెఱవేరినయెడల దత్తమండలములలో కొలుపులు
తగ్గుననుటకు సందేహములేదు.

5. భూమి పన్ను

పన్నులు నిర్ణయము:—మనకు వ్యవసాయమే ముఖ్య
వృత్తి యగుటవలన ప్రభుత్వమువారికి భూమిపన్నే ముఖ్య
దాయము. భూమిపన్ను శాశ్వతపద్ధతియని తాత్కాలికపద్ధతి
యని రెండు విధములు. శాశ్వతపద్ధతిని మొదట కారన్
వాలీసు ప్రభువు ప్రవేశపెట్టెను (1793). తరువాత 1802-లో
మద్రాసు రాజధానియందుకూడ కొంతవఱకు ప్రవేశపెట్టబడి
నది. ఈ పద్ధతి ప్రకారము జమీందారులు చెల్లింపవలసిన
పన్ను శాశ్వతముగా నిర్ణయింపబడినది. అధికముగా వసూలు
చేసికొనిన పన్ను జమీందారులే యనుభవింతురు. దీనికి
జమీందారి పద్ధతి యనికూడ మారుపేరుగలదు కాని, ఈ
పద్ధతివలన దొరతనమువారికి విశేషలాభము లేకపోవుటచేత
పారాపద్ధతిని వదిలిపెట్టిరి.

ప్రభుత్వమువారు రైతులతో పన్ను నిర్ణయించుకొను
పద్ధతికి రైతువారీ పద్ధతియనిపేరు. రైతుచెల్లింపవలసిన పన్ను
శాశ్వతముగా గాక, తాత్కాలికముగా నిర్ణయింపబడుటచేత

దీనికి తాత్కాలిక పద్ధతియని పేరువచ్చినది. ఏటేట పన్ను మార్పుల రైతునకు తేమము కాదని దొరతనమువారు 30 సంవత్సరముల కొకమారు నిర్ణయింతురు. రైతునకు వచ్చు నికరాదాయములో సగము వసూలుచేయుట న్యాయమని వారి యుద్దేశము. రైతువారీ భూమిపన్ను నిర్ణయించుటలో శాసనసభల కధికారము లేదు. ఇది శోచనీయము.

కర్తవ్యము:—ప్రస్తుతము మన రైతులు చాల హీన స్థితియందున్నారు. నాలుగుకోట్ల రైతులు కడుపార భుజించి యెరుగరు. అందు ముఖ్యముగా కొన్నిచోట్ల జమీందారీ రైతుల పన్నులభారము దుర్భరముగా నున్నది. అందువలన మద్రాసు కాంగ్రెసు మంతులు జమీందారీ భూములపన్నులు తగ్గించుటకును, జమీందారీ రైతుల హక్కులు హెచ్చించుటకును శాసనసభలలో తీర్మానములు చేయవ్రయత్నించిరి.

6. సైన్యము

సైన్య సంస్కరణము:—సిపాయిల కలహమైనతర్వాత ఇంగ్లీషువారిట్టి విప్లవములరాకుండ జేయనుద్దేశించిరి. అందుల కిక భారతీయులను సైన్యమున జేర్చుకొనరాదని కొందఱు నూచించిరి. కాని కావలసినంతమంది ఇంగ్లీషు సోల్దాదు దొరిక రనియు, ఖర్చు విపరీత మగుననియు, దొరతనము వారా ప్రయత్నము మానుకొని, కొన్ని కట్టుబాటులు చేసిరి. ఐదు గురు సిపాయిలకు ఇద్దరు సోల్దాదులను నియమించిరి. సాధ్యమైనంతవఱకు బ్రిటిషు ఇండియాలోని వారినేగాక, స్వదేశరాష్ట్రముల ప్రజలనుగూడ జేర్చుకొనిరి. సోల్దాదుకీచ్చిన ఆయుధముల

వంటివి సిపాయీల కియ్యకుండా. సిపాయీలకు నామక వడ్డీ వులు లేకుండా జేసిరి.

ప్రస్తుత స్థితి:—కాని, ఏరోపా మహాసంగ్రామమున భారతీయులు బ్రిటిషువారికి జేసిన సాహాయ్యమునకు వారు కృతజ్ఞులై, మన దేశీయులకు కూడ అశ్వికదళమునను, కాలబలమునను, 1918 లో Kings' Commission ఉద్యోగము లిచ్చుట మొదలుపెట్టిరి. అది మొదలు మన దేశమున దేరాదూరులో సైనిక కళాశాల యొకటి స్థాపించి కొందఱికి సైనిక శిక్ష నేర్పుచున్నాడు. ప్రతినవత్సరమునను మనవారిని పది మందిని ఉద్యోగమునకు తయారు చేయుచున్నారు. ఈ పద్ధతి ప్రకారము హిందూదేశ వటాలములు 13! లో ఎనిమిదింటికి 1946 సం॥కు మన దేశీయులే నామకులుగా నుండగలరు. కాలక్రమమున శతఘ్నులు, ఇరానీరింగు, సిగ్నలింగు, వాయువిమానములు మొదలైన ఆధునిక సైనిక శాస్త్రాభ్యాసము కావలసిన శాఖలోగూడ మన కుద్యోగము లిచ్చెదమని నూచించుచున్నారు. ప్రపంచయుద్ధము వచ్చినతర్వాత నట్లే యిచ్చుచున్నారు.

ప్రస్తుతయుద్ధమునకు ముందు మన సైన్యమున 159,000 సిపాయీలును, 60,000 సోల్దాదులు గలరు. ఇదిగాక 34,000 రిజర్వుసైన్యమును, కొంత నౌకాదళమును గలదు. బ్రిటిషు యుద్ధముంత్రి మన దేశ సైన్యమును తన కవసరమనితొచిన ప్రదేశమునకు పంపుమని యాజ్ఞాపించినవెంటనే మన రాజప్రతినిధి పంపవలెను. మన సైన్యము మన దేశమునకేగాక, బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకుగూడ తోడ్పడుచుండును.

16 వ అధ్యాయము .

రాజకీయ విషయములు

మన దేశముపై బ్రిటీషు పార్లమెంటునకు సర్వాధికారముగలదు. పార్లమెంటునకును, సార్వభౌమునకును సలహా యొసగుటకు ఇండియామంత్రి లండనులో నుండును. సార్వభౌముని బదులు రాజప్రతినిధి ఢిల్లీలో నుండును. సార్వభౌముడతనిని ప్రధానమంత్రి సలహాననుసరించి ధైర్యదేండ్లకు నియమించును. మనదేశ ప్రభుత్వమును కేంద్రప్రభుత్వమనియు (Imperial Government), రాష్ట్ర ప్రభుత్వ మనియు (Provincial Government) విభజింప వచ్చును. కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు సైన్యము, దేశరక్షణము, విదేశ వ్యవహారములు, విదేశవర్తకము, రైలుమార్గములు తొలిట్టపాటు, టంకశాలలు మొదలగు వ్యవహారములు చూచుచుందురు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారు ఆయా రాష్ట్రములకు సంబంధించిన వ్యవహారములను నడుపుచుందురు. అందు కాలక్రమమున నేయే మార్పు లెల్లువచ్చెనో తెలిసికొందము.

I

The Indian Councils Act—1861

(LORD CANNING)

మన ప్రభుత్వపద్ధతి నిర్ణయించుటకు 1861 లో Indian Councils Act అను శాసనము చేయబడినది దానినిబట్టి శాసనసభలు మొట్టమొదట స్థాపింపబడినవి. శాసనసభలు సామ్రాజ్య సభయని, రాష్ట్రసభలని రెండువిధములు. దేశమంతకును సంబంధించిన విషయములను గూర్చి రాజప్రతినిధికి సలహా యొసగునది సామ్రాజ్యసభ. ఆయా రాష్ట్రములకు సంబంధించిన విషయములనుగూర్చి ఆయా గవర్నరులకు సల

హాయిచ్చినవి రాష్ట్రసభలు. ఈ రెండుసభలయందును భారతీయులు చాలా తక్కువగా నియమింపబడిరి. ప్రజలు తమప్రతినిధుల నెన్నుకొను పద్ధతి లేదు.

II

The Indian National Congress—1885

(LORD DUFFERIN)

ఆంగ్లవిద్య సభ్యునిచినవారు ఆంగ్లరాజ్యాంగ విధానమునుగూర్చి చక్కగా చదువుకొని తమ ప్రభుత్వమునుగూడ ప్రజలు పాల్గొనవలెనని కోరుచుండిరి. అందుకొరకు వారు భారతజాతీయు మహాసభను మొదట బొంబాయిలో సమావేశపరచిరి. ఈ యుద్యమమునకు దాదాభాయి నౌరోజీ, వెడర్బన్, హ్యూమ్ అను ముగ్గురు మహాపురుషులు తారణభూతులు. ప్రభుత్వమువారు కూడ ప్రజాభిప్రాయమును తెలిసికొనుట మంచిదని, రాజప్రతినిధియగు డఫ్రిన్ ప్రభువు వారిని ప్రోత్సహించెను. ఈ మహాసభ ప్రతి సంవత్సరమును సమావేశమగుచుండును.

The Indian Councils Act—1892

(LORD LANSDOWNE)

కాంగ్రెసువారి కోరికననుసరించి మరియొక శాసనము చేయబడినది. స్థానిక సంఘములు, విశ్వ విద్యాలయములు, వర్తక సంఘములు తమ ప్రతినిధుల నెన్నుకొని శాసనసభలకు బంపవచ్చునని అందు శాసించబడినది. ఈ ప్రతినిధులు వలన ప్రజలకోరికలు ప్రభుత్వమువారికిని, ప్రభుత్వమువారి యభిప్రాయములు ప్రజలకును తెలియచేయుటకువీలుకలిగినది. ఈసభకు ఆదాయ వ్యయపట్టికను చర్చించుట కధికార మియ్యబడినది.

III

Partition of Bengal : వండేమాతరం (1905)

(LORD CURZON)

అంతట 1904 లో జపానువారు రష్యావారినిపూర్తిగా నోడించిరి. తగినయవకాశము లున్నయెడల, ఆసియాఖండము వారు యూరపుఖండమువారికి ఏవిషయమందును తీసిపోరను ధైర్యము మన దేశమంతటను వ్యాపించినది. దానికితోడు కర్జనుప్రభువు బంగాళమును విభజించుటచేత ప్రజలకు ప్రభుత్వమువారియందు విశ్వాసము తగ్గుచుండెను. అందువలనకొందఱు విప్లవకారులు ఆంగ్లేయులను చంపుటకు ప్రయత్నించిరి. రాజప్రతినిధియగు మింట్లో ప్రభువునుకూడ జంపజూచిరి. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమును పారదోలి స్వరాజ్యము స్థాపింపవలెనని యుద్దేశించిరి. “వండేమాతరం” అను క్రతిధ్వనులు దేశమంతటను చెలరేగిరి.

The Indian Councils Act—1909

Minto-Morley Reforms

(LORD MINTO)

ఇట్టి పరిస్థితులలో మరికొన్ని సంస్కరణములుచేయుట మేలని మింట్లోప్రభువు ఇండియా మంత్రిగా నుండిన మాన్ల ప్రభువుతో నాలోచించి మఱియొక చట్టము చేయించెను. (1) దీనినిబట్టి ఇండియా మంత్రి సభలో 10—14 సభ్యులుండురు. వారిలో ఇద్దరు భారతీయులు, అతడాసభ వారి సలహా ననుసరించి తీరవలెనను నియమములేదు. (2) సామ్రాజ్య కార్యనిర్వాహకవర్గమున నొక భారతీయుడుండును. సామ్రాజ్య

శాసనసభయందు అనధికారసభ్యులసంఖ్య మునుపటికంటే హెచ్చింపబడినదిగాని, అధికారసభ్యులే అధికసంఖ్యాకులుగా నుందురు. (3) మద్రాసు, బొంబాయి, రాష్ట్రకార్యనిర్వాహక సభలలో అనధికారసభ్యులు అధికసంఖ్యాకులుగా నుందురు.

శాసనసభల యెన్నికలలో మహమ్మదీయులకు, ఆంగ్లో యిండియనులకు, భూస్వాములకు, వర్తకసంఘములకు, స్థానిక సంఘములకు, విశ్వవిద్యాలయములకు ప్రత్యేక నియోజకవర్గములుండును. అల్పసంఖ్యాకులకు ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్య ముండవలెనను సిద్ధాంతమునకు ఇదియే ప్రారంభము. ఇట్టి పద్ధతి జాతీయ భావమునకు విరుద్ధమని బహుజనాభిప్రాయము

ఈ శాసనసభలు ఆదాయ పృథువట్టికనుచర్చించుటకే గాక, దానిపైని, తదితర విషయములపైని, తీర్మానములు చేయుటకు గూడ అధికారము గలదయ్యెను. కాని వీనికి కార్యనిర్వాహక సభ్యులపై నెట్టియధికారమును లేదు. ప్రభుత్వాధికారులను శాసనసభలకు బాధ్యులనుజేసి బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలనము (పార్లమెంటరీ ప్రభుత్వమును) స్థాపించు నుద్దేశము మింటో ప్రభువునకుగాని, మార్లేప్రభువునకుగాని లేదు.

(A) కేంద్ర ప్రభుత్వము - 1909..

రాజప్రతినిధి

కార్యనిర్వాహకసభ

శాసనసభ 60

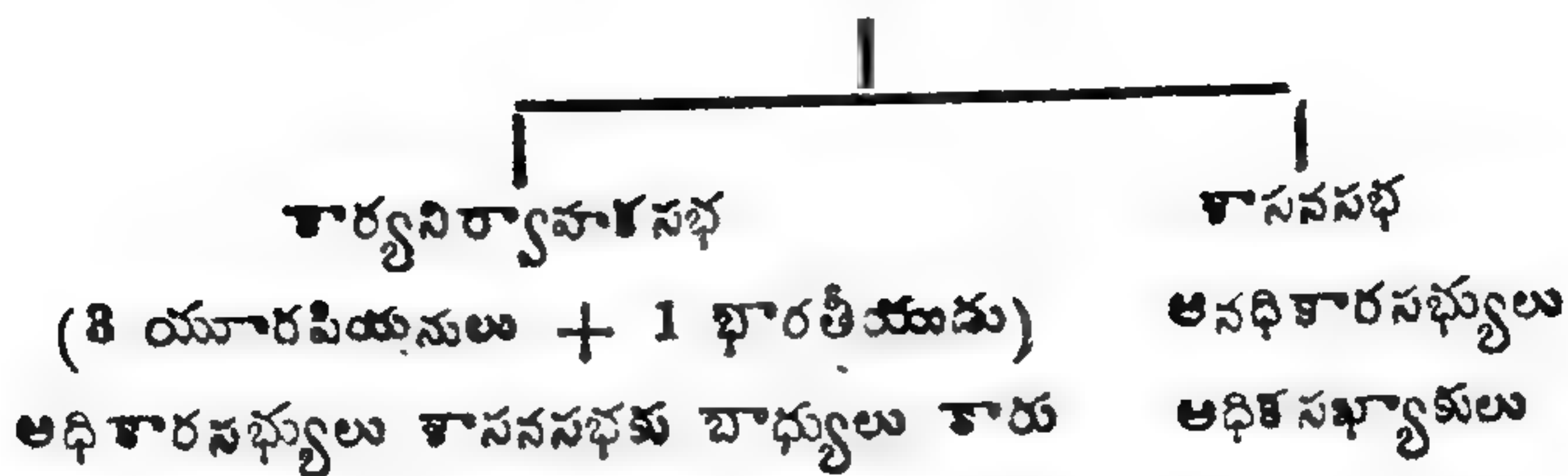
(యూరపియనులు + 1 భారతీయుడు)

అధికారసభ్యులు 33

అధికారసభ్యులు శాసనసభకు బాధ్యులుకారు

+ ఎన్నికసభ్యులు 27)

(B) రాష్ట్ర ప్రభుత్వము - 1909 (మద్రాసు)
గవర్నరు

V

The Great War—1914-18
(LORD HARDINGE)

అంతట ఐరోపా మహాసంగ్రామము వచ్చినది. అందు భారతీయులు బ్రిటిషువారికి తమ ధనమును, ప్రాణమును ధార పోసిరి. 15 లక్షల సైనికులు ప్రాన్సు, టర్కీ, ఈజిప్టు, మొన పోతుగియా మున్నగు రంగములలో యుద్ధమొనర్చిరి. మన ప్రజలు 100 కోట్లు బదులిచ్చి, 8 కోట్లు ధర్మముచేసిరి. మన ప్రభుత్వమువారు 150 కోట్లు ధర్మముచేసిరి.

Wilson's Self—determination
(LORD CHELMSFORD)

ఆ మహాసంగ్రామమున అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రముల ప్రెసిడెంటుగు వుడ్రో విల్సనుగారు స్వయంనిర్ణయ సూత్రమును ప్రతిపాదించి ఐరోపాలోని చిన్నరాజ్యములకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య మిప్పించెదమని ప్రకటించిరి. స్వయంనిర్ణయసూత్రమనగా, ఏదేశమందైనను ప్రజలు తమ యిష్టానుసారము ప్రభుత్వవిధానమును నిర్ణయించుకొనవచ్చునని భావము. మన దేశీయులు బ్రిటిషువారికి కష్టకాలమున జేసిన సేవకు ప్రతిఫల

మన స్వరాజ్యవినియోగవలెనని ఆందోళనచేసిరి. అని పోసెంటు దొరస్థానిగారు ప్రతిపట్టణమునందును Home Rule League స్థాపించిరి. లోకమాన్య తిలక్, పండిత మదనమోహన మాలవ్య, సురేంద్రనాథ బెనర్జి మున్నగు మహానీయులు ఆ విదూషీ మణికి దోడ్పడిరి. ఈ యాందోళనమువలన ప్రజలలో దేశభక్తి, ఐకమత్యము, జాతీయభావము రగుల్కొనినవి.

ఆదర్శము:—అప్పుడు ఇండియా మంత్రిగా నుండిన మాంటేగు దొరగారు “భారత రాజ్యాంగ విధానము ఇట్లా కుల భారసాలనాటి పద్ధతుల ననుసరించుచున్నది. పురోభివృద్ధి కనుకూలముకాదు. సక్రమముగా దేశీయోద్యోగుల నధికము చేయుచు, తుదకు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునకు లోబడిన బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలనమును (Responsible Self-Government within the British Empire) స్థాపించుటయే. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి యుద్దేశ్యము” అని పార్లమెంటులో నుపన్యసించెను (Aug. 1917). దీనికి ఫలితముగా Government of India Act వచ్చినది (1919). ఇది Montague Chelmsford Report ను బట్టి చేయబడినది గనుక Montford Reforms అనియు ప్రసిద్ధమైనది.

Montford Reforms

(1) భారత రాజ్యాంగ మంత్రి

భారత రాజ్యాంగమంత్రి మన వ్యవహారములనుగురించి పార్లమెంటువారికి బాధ్యుడై యుండును. అతని జీతము బ్రిటిషువారు చెల్లింతురు. ఇండియాసభ (India Council) లో 8-12 సభ్యులుండురు; వారిలో కొందఱు భారతీయులు. కాని ఆ సభ

వార్షికసలహాను భారతరాజ్యాంగ మంత్రి యనుసరింపవలసిన బాధ్యతలేదు. ఈ సభవారి జీతము ఇండియా గవర్నమెంటు వారు చెల్లింతురు. ఇట్టి సభలు తక్కిన మంత్రులకులేవు.

(2) కేంద్రప్రభుత్వము

మనరాజప్రతినిధికి సలహాయొసగుటకు మునుపటివలెనే సామ్రాజ్య నిర్వాహకసభ (Executive Council) యుండును. అందు రాజప్రతినిధియు, మహాసేనానియు గాక ఆరుగురు సభ్యులుందురు* వారిలో ముగ్గురు భారతీయులు, సైన్య విషయమునుగూర్చి సలహాయొసగుటకు మహాసేనాని ప్రత్యేక సభ్యుడుగా నుండును. రాజప్రతినిధి విదేశ వ్యవహారములు గమనించుచుండును.

సామ్రాజ్య శాసనసభయందు Legislative Assembly, Council of State అను రెండు శాఖలు గలవు. Assembly లో 144 సభ్యులుందురు. అందు 103 గురు వివిధరాష్ట్రములనుండి ఎన్నుకొనబడినవారు; 26 గురు అధికారసభ్యులు; 15 గురు దొరతనమువారిచే నియమింపబడినవారు. మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు, ఆంగ్లోఇండియనులు మున్నగువారు ప్రత్యేక యెన్నిక వర్గముల ద్వారా యెన్నుకొనబడుదురు.

కాన్సిల్ ఆఫ్ స్టేట్ లో 60 మంది సభ్యులుందురు. అందు 33 గురు వివిధరాష్ట్రములనుండి యెన్నుకొనబడినవారు;

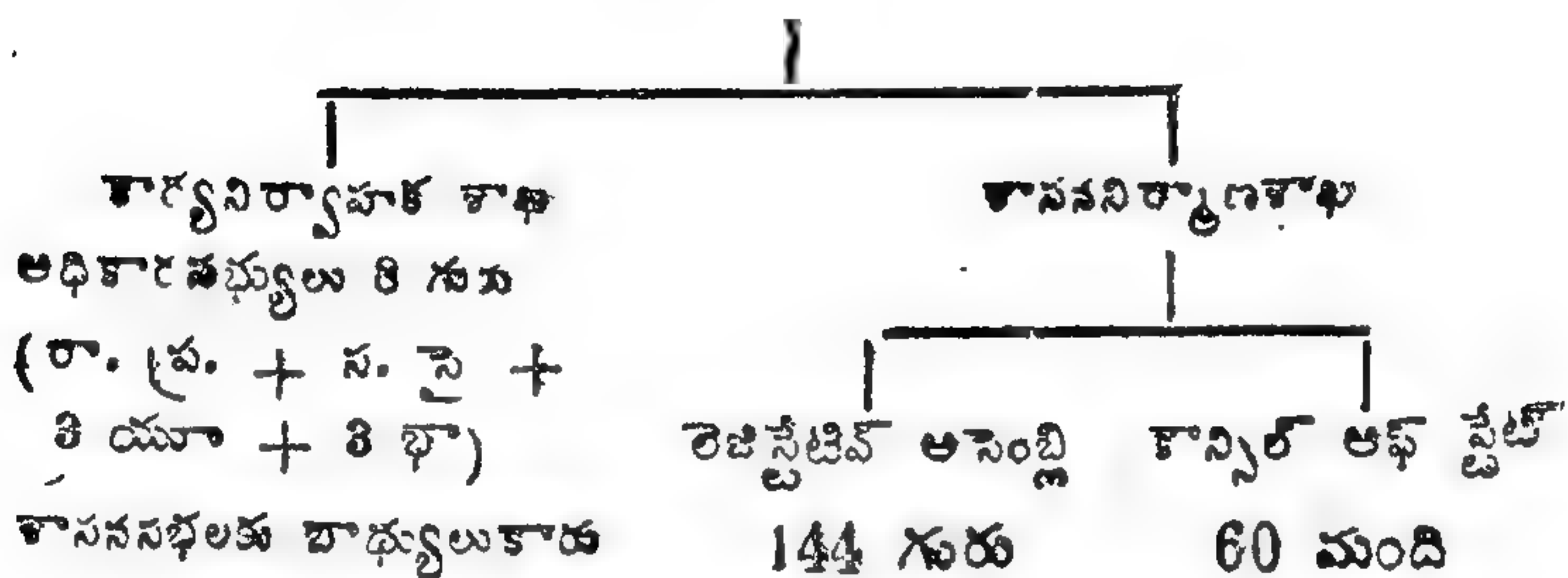
* ఇంతకుపూర్వము భారతరాజ్యాంగ మంత్రి జీతము ఇండియా గవర్నమెంటువారును, అధినివేశ రాజ్యముల మంత్రి జీతము బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారును చెల్లించుచుండిరి.

20 మంది అధికారసభ్యులు, 7 గురు దొరతనమువారిచే నేయమింపబడినవారు.

కేంద్రప్రభుత్వము 1919

రాజప్రతినిధి

శాసనములు చేయుటయే ఈ సభలయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. చిత్తుచట్టములు లెజిస్లేటివ్ అసెంబ్లీ, కాన్సిల్ ఆఫ్ స్టేట్స్, రాజప్రతినిధిగారు ఆమోదించినగాని శాసనములు కాజాలవు. కొన్ని భారతరాజ్యాంగ మంత్రులగు యంగీకారమునుగూడ పొందవలసి యుండును. ఇట్లు శాసనసభలు శాసనములు చేయుటయేగాక, కార్యనిర్వాహక వర్గమువారి చర్యలను విమర్శించుటకును, వారు ప్రవేశపెట్టిన చట్టములను నిరాకరించుటకును, అధికారము కలిగియుండును. కాని అంత మాత్రమున శాసనసభలకు సంపూర్ణాధికారము వచ్చినదని చెప్పటకు వీలులేదు. మన యాదాయములో 75% పై వోటు చేయుటకు శాసనసభ వారి కధికారములేదు. కార్యనిర్వాహక సభ్యులు శాసనసభలకు బాధ్యులుగారు. అంతేగాక, రాజప్రతినిధి శాసనసభవారి తీర్మానము రద్దు (Veto) చేయు

వచ్చును. వారు రద్దుచేసిన చట్టమును ఆయన శాసనము (Certify) చేయవచ్చును.

(3) రాష్ట్రప్రభుత్వము

మన దేశము చాల పెద్దదగుటచేత 15 రాష్ట్రములుగా విభజింపబడినది. బంగాళము, బొంబాయి, మదరాసు, సంయుక్తపరగణాలు, పంజాబు పరగణాలు, అస్సాము, వాయవ్య పరగణాలు, బీహారు, ఒరిస్సా, బర్మారాష్ట్రములను గవర్నరులు పాలింతురు. ఢిల్లీ, బ్రిటిషు బెలూచిస్థానము, అజ్మీరు-మార్వా రా, కొడగు, అండమాను-నికోబారుదీవులు చీఫ్ కమిషనరులు పాలింతురు.

బంగాళము, బొంబాయి, మద్రాసు రాజధానులను పాలించు గవర్నరులకు తక్కినవారికంటె నెక్కువ యధికార గౌరవములుండును. గవర్నరులను చక్రవర్తి 5 సం॥లకు నియమించును. చీఫ్ కమిషనరులను రాజప్రతినిధి నియమించును.

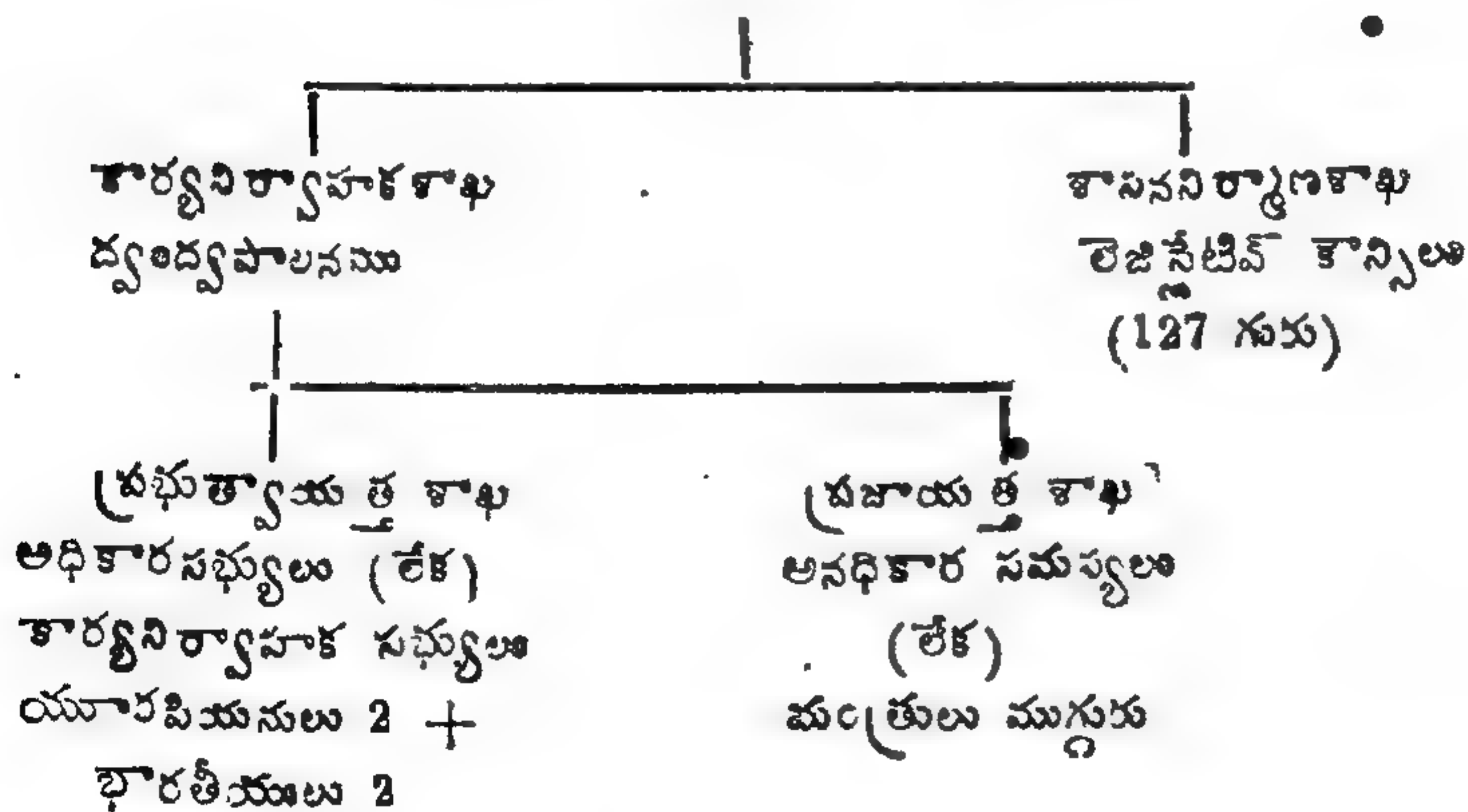
ద్వంద్వపాలనము:— రాష్ట్ర ప్రభుత్వము ద్వంద్వ (Dyarchy) మైనది. అనగా ప్రభుత్వాయత్తశాఖ (Reserved Subjects) యని, ప్రజాయత్తశాఖ (Transferred Subjects) యని. రెండుగావిభజింపబడినవి. న్యాయశాఖ, భూమి శిస్తు, ఆదాయవ్యయ నిర్ణయము, పోలీసుశాఖ, సాధారణ ప్రభుత్వము, ప్రభుత్వాయత్తశాఖకు సంబంధించినవి. ఆశాఖలను పాలించువారు కార్యనిర్వాహక సభ్యులు (Executive Councillors) విద్యాశాఖ, ఆరోగ్యశాఖ, స్థానికసంస్థలు వ్యవసాయము రిజిస్ట్రేషను మొదలైనవి ప్రజాయత్తశాఖలలోనివి. ఆశాఖను పాలించువారు మంత్రులు (Ministers.)

కార్యనిర్వాహక సభ్యులను (అధికార సభ్యులను) చక్రవేర్తి
 5 సం॥లకు నియమించును. వారు శాసనసభలకు బాధ్యులు
 కారు. మనరాజధానిలో నలుగురు కార్యనిర్వాహక సభ్యులుం
 దురు. వారిలో ఇద్దరు భారతీయులు. గవర్నరు శాసనసభల
 కేన్నుకొన బడినవారినుండి మంత్రులను నియమించును. మం
 త్రులు శాసనసభలకు బాధ్యులై యుందురు. వారిజీతములు
 శాసనసభ వారే నిర్ణయింతురు. మనరాజధానిలో ముగ్గురు
 మంత్రులుండురు. ఏ రాష్ట్రముందైననా కార్యనిర్వాహక సభ్యులు
 నలుగురుకంటె మించగూడదు. మంత్రులెంతమందియైన నుండ
 వచ్చును.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వము (మద్రాసు)

గవర్నరు

శాసనసభలు:—ప్రతి రాష్ట్రమునకును ఒక శాసనసభ
 యుండును. మనరాజధాని సభయందు 127 గురు సభ్యులుం
 దురు. అందు 93 గురు ఎన్నుకొనబడినవారు. శాసనసభలకు

మూఢ్ఘోష్టకొకమా రెన్నికలు జరుగును. అవనరమని తోచిన యెడల ఈలోపుననే గవర్నరులు మరల ఎన్నికలుజరుపవచ్చును. శాసనసభవారి చట్టములను గవర్నరు రద్దు (Veto) చేయవచ్చును. వారు నిరాకరించిన చట్టములను ఆయన శాసనము (Certify) చేయవచ్చును.

(4) స రేంద్రమండలి

మనదేశమున నుమారు 600 సంస్థానము లున్నవి. కొన్ని పెద్దవి; కొన్ని చిన్నవి. హైదరాబాదు, బరోడా, మైసూరు, తిరువాన్కూరు మొదలగు రాష్ట్రములలో శాసనసభలు స్థాపించబడినవి. స్వదేశసంస్థానమండలి ప్రజలు తమకు గూడ బ్రటిష్టు ప్రజలతో సమానమైన హక్కులు కావలెనని ఆదోళన చేయుచున్నారు.

• స్వదేశసంస్థానములకు ప్రత్యేకముగా స రేంద్రమండలి (Chamber of Princes) యనునభి నిర్మింపబడినది. అందు వారు సంస్థానములన్నిటికి సంబంధించిన విషయములు చర్చించుచుందురు. అందఱు నొకచోట సమావేశమగుటవలన వారిలో ఐకమత్య మభివృద్ధి కాగలదు. స్వదేశసంస్థానములకును బ్రిటిష్సామ్రాజ్యానికిని స్నేహము బలపడగలదు.

నూతన శకము:—ఈ సంస్కరణములతో మనదేశమున నూతన శక మారంభమగును. ఏలన—రాష్ట్రప్రభుత్వమున కొన్నిశాఖలు ప్రజాయత్త మైనందున వార్లమొటరీ ప్రభుత్వవిధానమున కొక సోపానమేర్పడును శాసనసభలలో ప్రజాప్రతినిధులు అధిక సంఖ్యాకులగుదురు. ఆర్థిక విషయములందును, తక్కిన విషయములందును శాసనసభలకు మరికొంత

యధికారము వచ్చును. వోటర్ల సంఖ్య చాల పిరివియ్యగును. వోటర్లు తమ ప్రతినిధులను స్థానిక సంఘముల ద్వారాగాక నేరుగానే శాసనసభలకు పంపవచ్చును. మొత్తముమీద భారతీయులు తమ ప్రభుత్వమున మునుపటికంటె నెక్కువ పలుకుబడి కలవారై యుందురనుటకు సందేహము లేదు.

అశాంతి:—కాని వారంతటితో సంతృప్తి నొందలేదు. దానికితోడు దేశమున కఱవుపట్టినది; ధరలు పెరిగినవి; పన్నులు హెచ్చినవి; యుద్ధకాలమున దొరతనమువారు కొన్ని కఠిన శాసనములు ప్రయోగించిరి. అందువలన ప్రజలలో అశాంతి పెచ్చుపెరిగినది కొందఱు విప్లవకారులు దొరలను చంప మొదలుపెట్టిరి. అట్టి దుండగముల నణచివేయుటకు రౌలట్ శాసనము చేయబడినది. దానినిబట్టి దొరతనమువారు ఎవరి నైనను నేరము ఋజువు చేయకుండగనే ఖైదుచేయవచ్చును; లేదా సాధారణ న్యాయస్థానములలో గాక ప్రత్యేక న్యాయ స్థానములలో విచారణ చేయవచ్చును. ఈ శాసనముతో ప్రజల యాగ్రహము మరింత హెచ్చినది. లాహోరులోను అమృత సరస్సులోను అల్లరులు చెలరేగినవి. ఈ శాసనమును నిరసించుటకు ప్రజలు శ్రీరామనవమినాడు (నవంబరు 13, 1919) జలియన్ వాలాబాగ్లో సభ చేయుచుండిరి. అప్పుడు డయ్యరు సేనాని వచ్చి తుపాకులు పేల్చి నిరవరాధును గూడ సంహరించెను. దొరతనమువారు పంజాబుపై సైనికశాసనమును ప్రయోగించిరి. ఇట్టి ఘోరకృత్యములు నింద్యములని ఆంగ్లేయ ప్రముఖులు కొందరు తీవ్రముగా విమర్శించిరి పంజాబువధలకు కారకమైనవారిని దొరతనమువారు దోషిగమునుండి తొలగించిరి.

శ్రీభారీసార్వభౌముడు భారతీయుల యెడ సానుభూతిగలవాడై గతమును మరచిపొండని యోదార్చి రాజకీయ ఖైదీలను విడుదలచేసి, పినతండ్రియగు కన్నాట్ ప్రభువును మనదేశమున కంపి, 1921 ఫిబ్రవరిలో క్రొత్తశాసన సభలను ప్రతిష్ఠింప జేసెను. మార్చి నెలాఖరున ఛెముస్సెఫర్డు ప్రభువు స్వదేశము నకు వెడలెను.

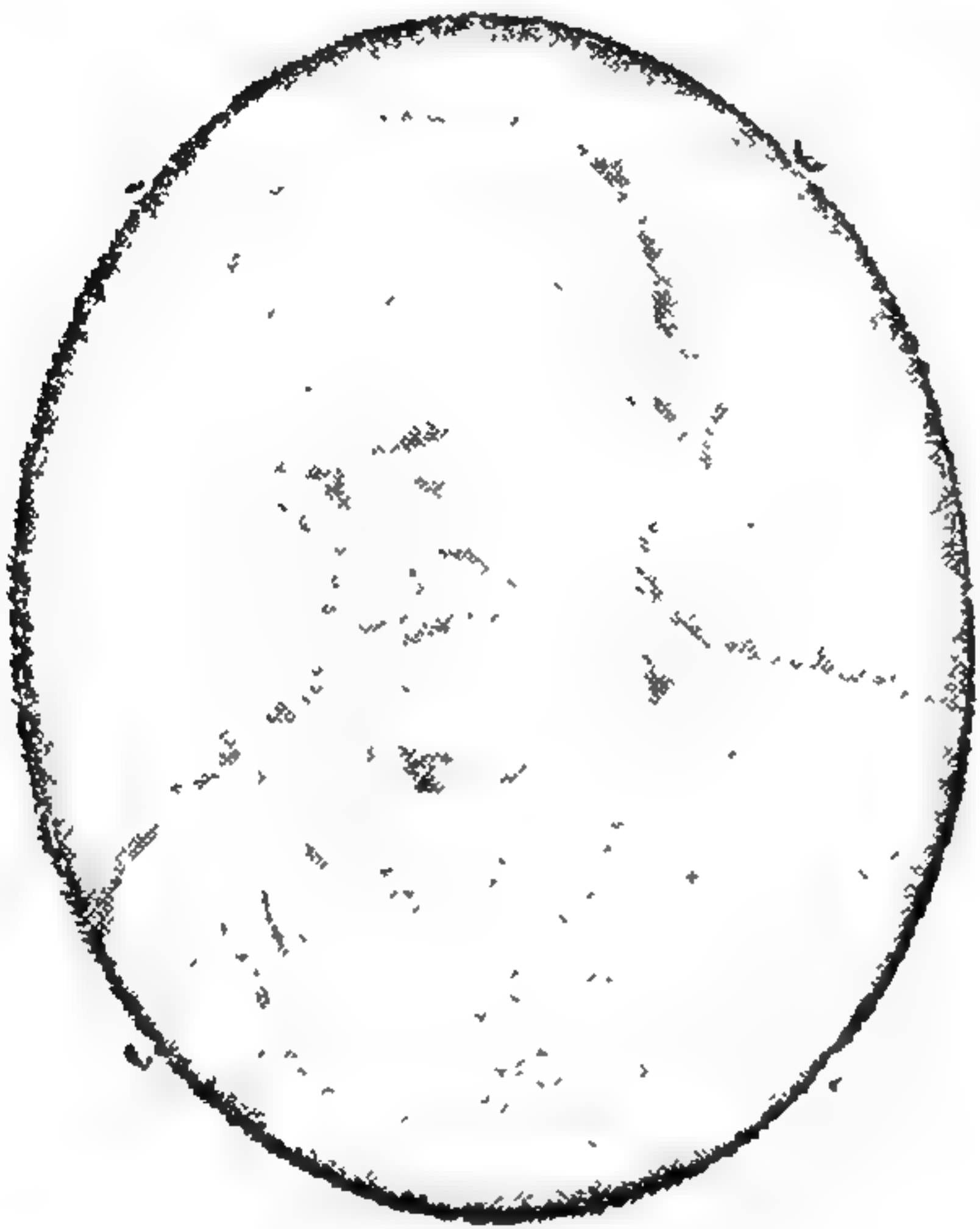
Modern India & Unrest Reformed Government

(LORD READING)

సహాయ నిరాకరణము 1921:—అతనితర్వాత రీడింగు ప్రభువు రాజప్రతినిధి యయ్యెను. సంస్కరణ ప్రభుత్వము నడుపు భారమతనిపై బడినది. అప్పటికి ప్రజలలో అశాంతి తగ్గలేదు. గాంధీమహాత్ముడు దక్షిణాఫ్రికానుండి వచ్చి యీ సంస్కరణము లెంతవఱకుపయోగించునో చూతమనెనుగాని, పంజాబువధలతో నతని మనస్సు విటిగిపోయినది. “ఈ సంస్కరణములు నిష్ప్రయోజనములు. స్వరాజ్యము సంపాదించు వరకు ప్రజలకు సుఖముండదు. స్వరాజ్య సంపాదనకు దౌర్జన్య రహిత సహాయనిరాకరణమే (Non-violent Non-Co-operation) తిరుమంత్రము” అని గాంధీమహాత్ముడు హెచ్చరించెను. ఆయన ప్రబోధము ననుసరించి కాంగ్రెసువారు శాసన సభలను బహిష్కరించిరి. వోటర్లలో మూడవవంతుమాత్రమే ఆ యెన్నికలందు పాల్గొనిరి. ఆ సమయమునందే ఆలీసోదరులు (షాకత్ ఆలీ, మహమ్మద్ ఆలీ) మహమ్మదీయులకు నాయకులై ఖిలాఫత్తు సమస్యను పరిష్కరింప కంకణము గట్టుకొని, గాంధీ మహాత్మునికి కుడిభుజమై పనిజేసిరి. “పంజాబు వధలకు ఉప

శమనము చేకూర్చవలెను. ఖిలాఫతు సమస్య పరిష్కరింప
వలెను. హిందూదేశమునకు స్వరాజ్యము సంపాదించవలెను”
అని వారు నిశ్చయించి దౌర్జన్యరహిత సహాయనిరాకరణము
ప్రారంభించిరి. హిందవులును, ముస్లిములును ఏకమైరి. కొన్ని
వేల జనులు ఈ యద్యమమున జేరిరి. కొందరు బాబ్సలీ

గాంధీజీ.

తొలుకాలో పన్నులు చెల్లించుట కూడ మానివేసిరి. కాని
సహాయ నిరాకరణోద్యమము దౌర్జన్యరహితముగ కొనసాగ
లేదు. మలబారులోను, చోరచోరాలోను, మఱికొన్నిచోట్లను
దౌర్జన్యములు బయలుదేరినవి. అందువలన గాంధీమహాత్ముడు
సహాయనిరాకరణోద్యమము విరమించుకొనినను. రీడింగుప్రభు
ప్ర గాంధీమహాత్ముని, లాలాబదపతిరాయని, ఆలీ సోదరులను,

వారి యనుచరులను వైదుచేసెను. అంతటితో నహాయనిరాకరణము కొంతవరకు చల్లారినది.

స్వరాజ్య పార్టీ:—కొంత కాలమునకు పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూగారును, చిత్తరంజన దాసుగారును స్వరాజ్య పార్టీ స్థాపించి యెన్నికలలో పాల్గొని, శాసనసభలు వశపరచుకొనిరి (1923) శాసనసభలలో ప్రవేశించి ప్రభుత్వమున కడ్డురావలెనని వారి యుద్దేశము. అట్లు వారు అనేకపర్యాయములు దొరతనమువారితీర్మానములను శాసనసభలలో నోడించి 1924-25 సం॥పు ఆదాయ వ్యయపట్టికను త్రొక్కివేసి అధినివేశ ప్రతిపత్తి కావలెనని దండించిరి. అప్పుడు భారతీయులను సంతృప్తిపరచుట యెట్లని రాజప్రతినిధియు, ఇండియా మంత్రియు చర్చింపసాగిరి. అంతట దైవవశమున చిత్తరంజన దాసుగారు స్వగర్హితైరి. వీరి యకాలమరణముతో స్వరాజ్యపార్టీ కట్టుపాటుఁబడి ప్రభుత్వము నిరాటంకముగా నడచిపోయినది.

ద్వంద్వపాలన నిరసనము:—కాని ప్రజలలో రాజకీయ విషయములందు ఉత్సాహము పూర్తిగా తగ్గిపోలేదు. అప్పటికి ద్వంద్వపాలనము నిరుపయోగమని కూడ సృష్టమైనది. ఆయా రాష్ట్రములలో ప్రజోపకరమైన శాఖలు మంత్రులచేతిలో నున్నవి. కాని, వారెంతెంత ఖర్చుచేయవలెనో నిర్ణయించు అధికారము అధికారసభ్యుల చేతిలో నుండుటచేత, మంత్రులు ఘనకార్యము లేవియు చేయలేకపోయిరి. అందువలన ద్వంద్వ ప్రభుత్వము సవ్యముగా నడవజాలదని మడ్డిమన్ కమిటీవారు కూడ తెలియజేసిరి (1925).

LORD IRWIN

సైమన్ కమిషన్:—ఇట్టి పరిస్థితులలో ఇర్విన్ ప్రభువు రాజప్రతినిధిగావచ్చెను (1926). భారత రాజ్యాంగవిధానమున చేయవలసిన మార్పులనుగురించి యాలోచించుటకు సైమన్ కమిషన్ (Simon Commission) నియోగింప బడినది (1927). కాని అందు భారతీయు డొక్కఁడును లేనందున మన దేశప్రముఖులెల్లరును నిరసించిరి. కాంగ్రెసువారు బహిష్కరించిరి. గాంధీమహాత్ముని యాధిపత్యమున కాంగ్రెసు వారు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమే భారతీయుల యాదర్శమని లాహోరులో ప్రకటించిరి (1929). ఉప్పుశాసనముల నుల్లంఘించి మఱల పహాయ నిరాకరణోద్యమమును తీవ్రముగా సాగించిరి (మార్చి 1930).

సైమన్ రిపోర్టు:—అది యట్లుండగా, 1930 మే నీలలో సైమన్ రిపోర్టు ప్రకటింపబడినది. హిందూ దేశమునకు ఛెడ రేష నుండవలెనని, రాష్ట్రములలో ద్వంద్వపాలనము బదులు స్వపరిపాలన ముండవలెనని, నిమ్నజాతులకు శాసనసభలలో కొన్ని స్థానములు ప్రత్యేకింపవలెనని, సింధు, బీస్సాయి ప్రత్యేక రాష్ట్రములుగా నుండవలెనని, బర్మాను మన దేశమునుండి వేరుచేయవలెనని అందు సూచింపబడినది. కాని ఛెడ రేషనును (కేంద్రప్రభుత్వము) ప్రజాయత్తము చేయు సూచన లేనందున మననాయకులలో దానినామోదించు వారెవ్వరును లేకపోయిరి.

మొదటి రాండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సు (1930):—ప్రజా మోదములేని సంస్కరణములు వృథాయని ఇర్విన్ ప్రభువు

లేబరు మంత్రులకు నొక్క వక్కాణించి, వారిచేత లండనులో రాండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సు చేయించి భారతీయనాయకులెల్లర నాహ్వానించెను (1930 నవంబరు). ఈ సమావేశమున జరుగ నున్న చర్చలవలనకూడ ప్రయోజన ముండదని కాంగ్రెసువారు బహిష్కరించి తమ యుద్యమము మానుకుండిరి. ఇర్విన్ ప్రభువు గాంధీమహాత్ముని, అసహాయ వాదులను వైదుచేసి, ఆర్డి నెన్సు లతో (Ordinances) ప్రభుత్వము సాగించెను.

గాంధీ-ఇర్విన్ ఒడంబడిక:—అంతట 1931 మార్చిలో గాంధీఇర్విన్ ఒడంబడిక జరిగినది. దొరతనమువారు రాజకీయ వైదీలను విడుదలచేసిరి. మహాత్ముడు రాండుటేబిలు సమావేశమున పాల్గొనుట కంగీకరించెను. ఇర్విన్ ప్రభువు భారతీయుల కృతజ్ఞతకు పాత్రుడై స్వదేశమునకు జనెను.

LORD WILLINGDON

రెండవ రాండు టేబిల్ కాన్ఫరెన్సు:—అతనితర్వాత విల్లింగ్డన్ ప్రభువు వచ్చెను. రెండవ రాండు టేబిలు కాన్ఫరెన్సు 1931 సెప్టెంబరునుండి డిసెంబరువరకు జరిగెను. అందు మహాత్ముడును, తక్కిన భారతీయనాయకులును మనదేశ సమస్యలు చర్చించిరి. కాని అంతట లేబరు ప్రభుత్వము మారి, కన్సర్వేటివు ప్రభుత్వము వచ్చినది హిందువులకును, మహమ్మదీయులకును సఖ్యముకుదరలేదు. సమావేశము వృధాయైనది. అల్ప సంఖ్యాకుల ప్రాతినిధ్యోపయమున రాజీ కుదురువరకు తానే యొకవిధానము నిర్ణయించెదనని ప్రధానమంత్రి రామ్మో మొన్దోనాల్డు ప్రకటించెను.

సహాయ నిరాకరణము:— ఇట్టి సమావేశము జరుగుచుండగా, మన సంయుక్తరాష్ట్ర రైతులనుగూర్చి దొరతనము వారికిని కాంగ్రెసువారికిని సంఘర్షణ బయలుదేరినది మహాత్ముడు లండనునుండి వచ్చి మరల సహాయనిరాకరణ మారంభించెను. విల్లింగ్డన్ ప్రభువు మహాత్ముడు మున్నుగాగల అసహాయవాదులను వైదుచేసి, కాంగ్రెసు సభలు శాసన విరుద్ధములని ఆర్జి నెన్సులు చేయించి, ప్రభుత్వము నడపెను.

అల్పసంఖ్యాకుల ప్రాతినిధ్యము:—కాని, పార్లమెంటు వారీయదలచిన సంస్కరణములను సాధ్యమైనంత త్వరగా ప్రకటింపదలచిరి. బ్రిటిషుమంత్రులు రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలన మొనంగెదమని స్పష్టముగ వక్కాణించిరి. అల్ప సంఖ్యాక వర్గముల ప్రాతినిధ్యమునకు ప్రణాళిక (Communal Award) యొకటి ప్రకటించిరి (1932). కాని అందు హరిజనులకు ప్రత్యేక యెన్నికవర్గ మేర్పఱచుటవలన హిందూ సంఘము చీలిపోవుచున్నదని మహాత్ముడు నిరసించి ఉపనాసదీక్షబూనెను. వెంటనే హరిజనులును సవర్ణులును పూనాలో ఒకంబడిక చేసి కొనిరి. ఇద్దఱుచుకలిసియెన్నికలలో పాల్గొనుటకును, కొన్నిస్థలములు హరిజనులకు ప్రత్యేకించుటకును నిశ్చయించిరి (1933).

మూడవ రౌండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సు 1933:— అటు పిమ్మట బ్రిటిషు మంత్రులు కాంగ్రెసువారి సహకారము లేకుండగనే మూడవ రౌండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సుచేసి కొన్ని సమస్యలు మాత్రమే చర్చించి తమ యభిప్రాయములను శ్వేత పత్రమున (White Paper) బ్రకటించిరి. ఆ పత్రమును జాయంటు పార్లమెంటరీ కమిటీవారు చర్చించి తమ సూచన

లను పార్లమెంటువారికి నివేదించిరి. పార్లమెంటువారా నూచ
నల ననుసరించి మన రాజ్యాంగ విధానమును నిర్ణయించిరి
(1935).

The Government of India Act—1935

ఈ విధానమున భారతరాజ్యాంగ మంత్రి కేంద్రప్రభు
త్వము, రాష్ట్రప్రభుత్వము అని మూడు భాగములు.

(1) ఇండియా గవర్నమెంటు

భారతరాజ్యాంగ మంత్రి:—భారతీయ వ్యవహారము
లనుగురించి చక్రవర్తికి సలహా యొసగుటకు పూర్వమువలెనే
ఒక మంత్రి యుండును. ఆ మంత్రికి సలహా యొసగుటకు
Advisers అనుపేర ముగ్గురు మొదలు ఆరుగురు వరకునుండు
రు. అతడు వారి సలహా అడుగవచ్చును; మానవచ్చును;
గ్రహింపవచ్చును; నిరాకరింపవచ్చును. కాని ఆ మంత్రికి
భారతీయప్రభుత్వముపై నుండిన యధికారము కొంత తగ్గింప
బడినది.

(2) కేంద్రప్రభుత్వము

నిర్వచనము:—కేంద్రప్రభుత్వమునకు ఫెడరేషను అని
పేరు. ఫెడరేషను అనగా సేమి? అవసరమేమి? మనదేశమును
కొంతస్వదేశరాజులు పాలించుచున్నారు. కొంత ఇంగ్లీషువారు
పాలించుచున్నారు. ఒక్కొక్క స్వదేశరాజ్యమునకు ఒక్కొక్క
విధమైన రాజ్యాంగ విధానముగలదు. బ్రిటిషు రాజ్యమందు
కూడ ఆయా రాష్ట్రములకు తగినట్లు వేర్వేరు రాజ్యాంగ
విధానములుగలవు అంతేగాక, ఇంతవరకు స్వదేశరాజ్యము

లకును బ్రిటిషురాజ్యమునకును పరిపాలనలో సంబంధములేదు. రెండింటికిని సంబంధ ముండుటయే దేశమునకు క్షేమకరమని కొండుటేబిటు సమావేశములందును, గాంధీ-ఇర్విన్ ఒడంబడికయందును అంగీకరింపబడినది. కొన్ని విషయములలో స్థానిక సందర్భములనుబట్టి రాష్ట్రప్రభుత్వములు శాశించుట మేలు. దేశమంతకును సంబంధించిన విషయములను కేంద్రప్రభుత్వము శాశించుట మేలు. అందువలన స్వదేశ సంస్థానముల ప్రభుత్వ స్వాతంత్ర్యమునకుగాని, బ్రిటిషురాష్ట్రముల ప్రభుత్వ స్వాతంత్ర్యమునకుగాని, భంగమంతగాలేకుండ ఆయా ప్రభుత్వముల నన్నిటిని ఒక్క రాజ్యాంగమున కేంద్రీకరించడమైనది. ఇట్లు కేంద్రీకరింపబడిన రాజ్యాంగవిధానమునకు ఫెడరేషను (Federation) అని పేరు.

ఆచరణ:—ఫెడరలు విధానమును స్వదేశ సంస్థానాధిపతులలో సగముమంది అంగీకరింపగానే పార్లమెంటువారును, చక్రవర్తిగారును అంగీకరింతురు. దీని నంగీకరించుటకు గాని, నిరాకరించుటకుగాని స్వదేశరాజుల కధికారము గలదు. వారంగీకరించినయెడల బ్రిటిషుఇండియాప్రజలంగీకరించితీరవలెను.

కార్యనిర్వాహక వర్గము:—ఫెడరలు విధానమునకు చక్రవర్తితరపున రాజప్రతినిధి కార్యనిర్వాహకుడుగానుండును. ఇతడు మన దేశశాంతిని, ఆర్థికపరపతిని, అల్పసంఖ్యావర్గముల హక్కులను, స్వదేశరాజుల హక్కులను, ఆంగ్లేయుల వర్తక హక్కులను రక్షించుటకు ప్రత్యేకబాధ్యత వహించును.

ఇతనికి సలహా యొసగుటకు అధికారసభ్యులు ముగ్గురును, మంత్రులు పదిమంది వరకును ఉండవచ్చును. అధికార

సభ్యుల సైన్యము, విదేశవ్యవహారములు కైస్తవమతగ్రామము పాలింతురు. అధికారసభ్యులను నియమించుటకు, తొలగించుటకు, వారి జీతములు నిర్ణయించుటకు రాజప్రతినిధి కధికారము కలదు. మంత్రులను, అధికారసభ్యులనుండి రాజప్రతినిధియే నియమించునుగాని, వారిజీతములు నిర్ణయించుటకును, వారిని విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానముతో తొలగించుటకును శాసనసభల కధికారము గలదు. ఇది కేంద్రప్రభుత్వమున శాసనసభలకు క్రొత్తగా వచ్చిన యధికారిము. ఈ కేంద్రప్రభుత్వము 1919 నాటి రాష్ట్రస్వచ్ఛలనమువంటిదేయని చెప్పవచ్చును.

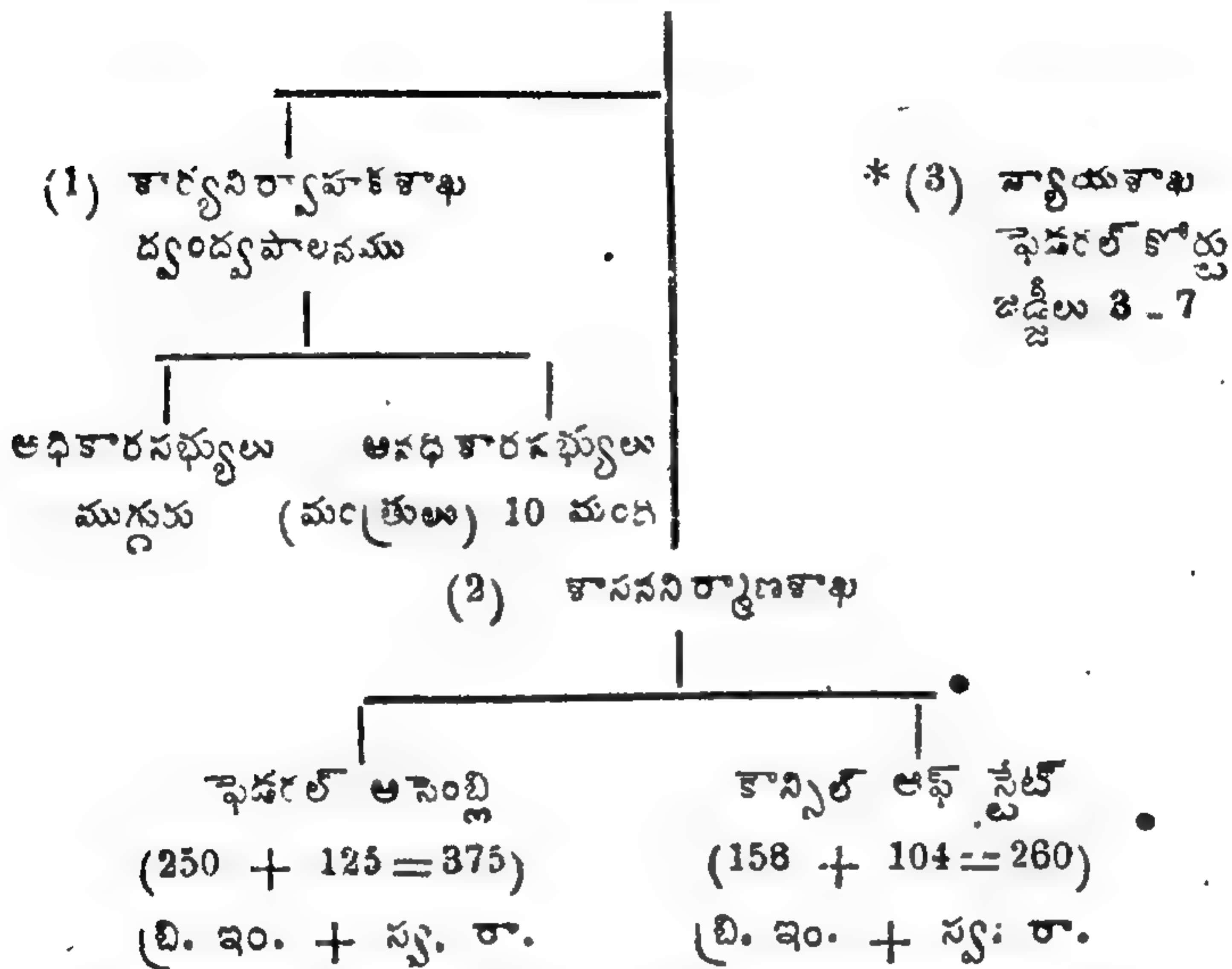
ఫెడరల్ శాసనసభలు: — ఫెడరలు శాసనసభలు Council of State అనియు Federal Assembly అనియు రెండుభాగములు. కాన్సిల్ ఆఫ్ స్టేట్ లో బ్రిటిష్ ఇండియా నుండి 156 గురు ప్రతినిధులును, స్వదేశరాష్ట్రముల నుండి 104 గురు ప్రతినిధులును ఉందురు. ఈ సభ వారిలో మూడవ వంతు మూడేండ్ల కొకమారు రద్దగుదురు. ఈ సభయంతయు నొక్కమారుగా రద్దయ్యేయగూడదు.

ఫెడరలు ఎసెంబ్లీలో బ్రిటిష్ ఇండియానుండి 250 మంది ప్రతినిధులను, స్వదేశరాష్ట్రములనుండి 125 మందియు నుందురు. ఫెడరలు శాసనసభలలో బ్రిటిష్ ఇండియాకు ప్రత్యేక యెన్నికవర్గములుండును. స్వదేశరాజులు తమ యిష్టమువచ్చినవారిని పంపుదురు. రాజప్రతినిధి అవసరమనితోచిన యెడల ఫెడరలు విధానమును మూడేండ్లు నిలిపివేయవచ్చును.

కేంద్రప్రభుత్వము 1935

రాజప్రతినిధి

* ఫెడరల్ కోర్టు మాత్రమే 1937 నుండి అమలులోనున్నది.

న్యాయపరిపాలనము:—ఫెడరల్ రేషనులో ఫెడరలు న్యాయస్థానమొకటి యుండును. ఇందు ప్రధాన న్యాయమూర్తియు, అవసరముచుబట్టి ఆరుగురు న్యాయాధివతులు నుందురు. వీరి కార్యస్థానము ఢిల్లీలో నుండును. వీరు ముఖ్యముగా కేంద్ర ప్రభుత్వమునకు రాజధానులకు స్వదేశరాజ్యములకు వచ్చు తగాదాలు విచారణచేయుదురు. అంతేగాక, బ్రిటిషుఇండియాలోని ప్రధాన న్యాయస్థానముల నుండియు, ఫెడరల్ రేషన్ లో చేరిన స్వదేశరాష్ట్రములలోని ప్రధాన న్యాయస్థానములనుండియు అప్పీళ్ళను విచారణచేయుదురు. తన కవసరమని తోచి

నప్పుడు రాజప్రతినిధి శాసనములను గురించి వీరి సలహాను తీసికొనుచుండును. ఫెడరలు న్యాయస్థానమునుండి ఇంగ్లండు లోని ప్రీవికౌన్సిలునకు అప్పీళ్ళు పంపవచ్చును.

అభ్యంతరములు:—ఫెడరలు విధానమువలన బ్రిటిషు ఇండియాకును స్వదేశ రాష్ట్రములకును సన్నిహితసంబంధ మేర్పడి, మన దేశమున జాతీయభావము బలపడుననుటకు సందేహములేదు. కాని స్వాతంత్ర్య భంగమని స్వదేశ రాజు లీవిధానము నంగీకరింపలేదు. ఇందు కొన్ని ముఖ్యమైన సవరణలు చేసినగాని యిది క్షేమకరము కాదని భారతీయులలో అనేకుల యభిప్రాయపడిరి. రాజప్రతినిధులకు గల ప్రత్యేక బాధ్యతలు తొలగవలెను. సైన్యము, విదేశవ్యవహారములు మొదలగు కేంద్రశాఖలపై శాసనసభలకు సంపూర్ణాధికార మురిడవలెను. స్వదేశ సంస్థాన ప్రజలకు తమ ప్రతినిధుల నెన్నుకొను అధికార మొసగవలెను. వేయే? మన దేశము నకు కూడ కెనడా, ఆస్ట్రేలియా, దక్షిణాఫ్రికా మొదలగు అధినివేశరాజ్యములతో సమానమైన అధికార గౌరవము లుండవలెను. అని మన దేశీయులు ఆందోళన చేసిరి.

(3) రాష్ట్ర ప్రభుత్వము

రాష్ట్రనిర్మాణము:—మద్రాసు, బొంబాయి, బంగాళము, సంయుక్తరాష్ట్రములు, హంజాబు, బీహారు, మధ్యపరగణాలు, అస్సాము, వాయువ్య సరిహద్దురాష్ట్రము, ఒరిస్సా, సింధురాష్ట్రము గవర్నరులచేత పాలింపబడును. ఒరిస్సా, సింధు రాష్ట్రములు కొత్తగా రాష్ట్రములైనవి. బర్మా మన దేశము నుండి వేరుచేయబడినది. బీరారు పేరునకు నిజాము రాష్ట్రము

లో చేరినదిగాని ప్రభుత్వము మాత్రము మధ్య పరగణాలో చేరి యురిండును. బ్రిటిషుబెయాచిస్టానము, ఢిల్లీ, కొడగు, అజ్మీరు మార్వారు, అండమాను, నికోబారు దీవులు ఛీఫ్ కమిషనరుల పరిపాలనలో నుండును †

కార్యనిర్వాహకవర్గము:—రాష్ట్రపాలకుడు గవర్నరు, రాష్ట్రశాంతిని, స్వదేశరాజుల హక్కులను, అంగ్లేయుల హక్కులను అనుసంఖ్యాకుల హక్కులను రక్షించుట కతనికి ప్రత్యేక బాధ్యతగలదు. దేశక్షేమముకొర కవసరమని తోచిన యెడల అతడు ఆర్డినెన్సులు సాయుంపవచ్చును. లేదా, ప్రస్తుత రాజ్యాంగవిధానము సాగనప్పుడు నిలిపివేసి తానే పరిపాలనా భారమంతయు వహింపవచ్చును.

గవర్నరులు ప్రత్యేక బాధ్యతలకు భంగము లేకుండ రాష్ట్రశాఖలన్నియు మంత్రులే పాలింపవచ్చును. మంత్రుల నలహాను గవర్నరు సామాన్యముగా నిరాకరింపడు. మంత్రులు ప్రజాప్రతినిధులగుటచేత శాసనసభకు బాధ్యులు. అంతేగాక రాజప్రతినిధికూడ రాష్ట్రీయ పరిపాలనములో సామాన్యముగా కలుగజేసికొనడు. రాష్ట్రపాలనము కేంద్ర ప్రభుత్వము నుండి చాలవఱకు స్వతంత్రించెననియే చెప్పవచ్చును. ఇట్లు రాష్ట్రీయ మంత్రుల పరిపాలనలో గవర్నరులు గాని, గవర్నరు

† భాషావియుక్త రాష్ట్రసిద్ధాంతము మాంటెగు ఛెమ్సుఫర్డు రిపోర్టులో అంగీకరింపబడినది. ఆంగ్లదేశ విస్తీర్ణము 75 వేల చదరపు మైళ్ళు; జనసంఖ్య 2 కోట్లు; ఆదాయము 7 కోట్లు. ఆంధ్రజిల్లాలనుండి వచ్చు ఆదాయములో 130 లక్షలు ఇతర జిల్లాలకు వినియోగింపబడుచున్నవి. ఆంగ్లీల యభివృద్ధికి ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్ర పరపరమని కాంగ్రెసువాదుకూడ అంగీకరించిరి.

జనకల్పగాని కలుగజేసికొనరు గనుక మనకు రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలన (Provincial Autonomy) వచ్చెనని చెప్పుదురు.

శాసనసభలు:—మద్రాసు, బొంబాయి, బంగాళము, సంయుక్తరాష్ట్రములు, అస్సాము వీనికి రెండు శాసనసభలుండును. ఒకదానికి లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్ అనియు, రెండవదానికి లెజిస్లేటివ్ ఎసెంబ్లీ యనియు పేరు. తక్కినరాష్ట్రములకు పూర్వమువలె ఒక్క సభమాత్రమే యుండును.

లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలు శాశ్వతసభ. దాని నొక్కమారుగ రద్దుచేయరాదు. మూడవవంతు సభ్యులు మూడేండ్ల కొకమారు రద్దగుదురు, లెజిస్లేటివ్ ఎసెంబ్లీకి ఏదేండ్ల కొకమారు ఎన్నికలు జరుగును అవసరమని తోచినయెడల ఈ లోవుననే గవర్నరు ఎన్నికలు జరుపవచ్చును. శాసనసభ్యుల జీతబత్తెములు సభవారే నిర్ణయింతురు.

మద్రాసు కౌన్సిలులో సభ్యులు 54 గురు మొదలు 56 గురువరకు నుండవచ్చును. ఎసెంబ్లీలో 215 గురుసభ్యులుండురు.

శాసనసభ్యులకు సంపూర్ణవాక్సత్వతంత్ర్య ముండును. వారు శాసనసభలలోగాని, కమిటీసభలలోగాని వెల్లడించిన యభిప్రాయములను గురించి న్యాయస్థానములో విచారణ చేయరాదు. కాని, రాష్ట్రశాంతి కవనరిమిని తోచినయెడల గవర్నరు ఏ శాసన చచ్చయైనను, ఏ దశయందైనను, నిలిపివేయవచ్చును. ఏ తీర్మానమునైనను నిరాకరింపవచ్చును.

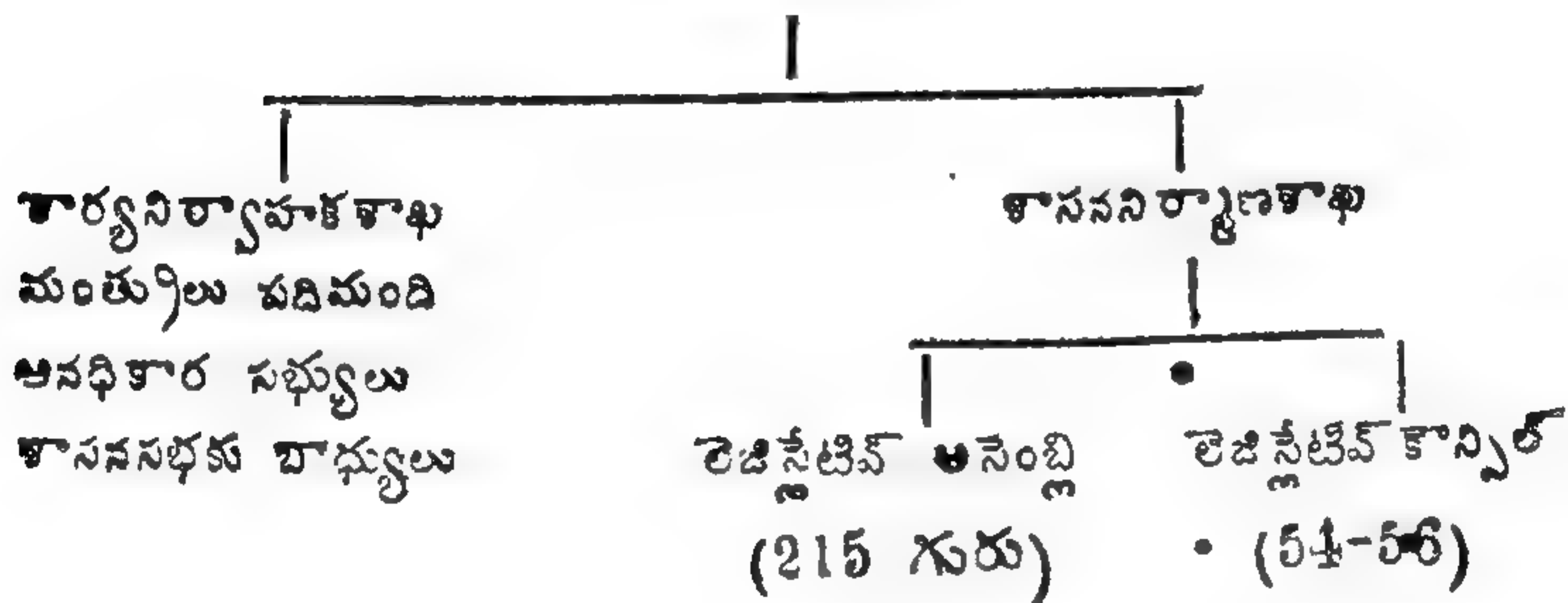
శాసనసభల యెన్నికలలో మహమ్మదీయులకు, సిక్కులకు, భారతీయ క్రైస్తవులకు, ఆంగ్లోయిండియనులకు, యూరపీయులకు ప్రత్యేక యెన్నికవర్గములు గలవు. ఈ వర్గములు

1932 లో బ్రిటిషు గవర్నమెంటువా రొసగిన Communal Award ననుసరించి యుండును. పూనాఒడంబడిక ప్రకారము సాధారణ స్థానములలో కొన్నిహరిజనులకు ప్రత్యేకింపబడును. ఇవిగాక స్త్రీలకు, కాక్కికులకు, నర్వకశాశాలలకు, అంగ్లభారతీయ వర్తకసంఘములకు ప్రత్యేక యెన్నికవర్గములు గలవు.

రాష్ట్రప్రభుత్వము (మద్రాసు) 1935

గవర్నరు

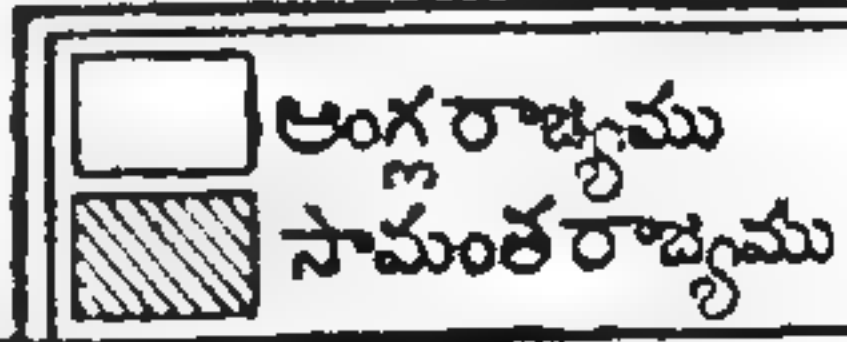
VI

Provincial Autonomy & War Effort

(LORD LINLITHGOW)

ఆచరణ:—విల్లింగ్డన్ ప్రభుత్వ తర్వాత లిన్లిత్ గో ప్రభుత్వ రాజప్రతినిధిగా వచ్చెను. ఇతడు వచ్చిన కొలదికాలమునకు రాష్ట్ర స్వపరిపాలనము ప్రారంభమై సుమారు రెండేండ్లు (1937-39) ఆచరణలో నున్నది. కాంగ్రెసు పక్షము వారు ఏడురాష్ట్రములలో మంత్రిత్వము వహించిరి. ఆయా గవర్నరులు వారి సలహాప్రకారమే పరిపాలించిరి. ఆయా మంత్రులు తమ బాధ్యతను కడుసమర్థతతో నిర్వహించి మద్య పాన నిషేధము, రైతుబుర్రాబాధ, రైతుహక్కులు, విద్యా

సంస్కరణము మున్నగు విషయములలో ప్రజాహిత కార్యముల
నొనర్చిరి. సివిలుసర్వీసు ఉద్యోగులు మంత్రుల పరిపాలనకు
బాధ్యులై తమతమ ధర్మములు నెరవేర్చిరి. రాష్ట్రప్రభుత్వము
సమంజసముగా నడచినవని భారతీయులును, ఇండియా కార్య
దర్శియు అభినందించిరి.

కొనుటకును, నాజీలవలన ప్రజాప్రభుత్వములకు ప్రమాదము రాకుండు రక్షించుటకును యుద్ధమునకుదిగిరి. ఈ యాదర్శము నుగూర్చి మన దేశమునకూడ ప్రకటించి, మన సహకారమును సర్వవిధముల నపేక్షించి, మన సైనికులను యుద్ధరంగములకు బంపిరి. అట్లే స్వదేశరాజులును, ప్రజాసామాన్యమును యుద్ధ సన్నాహములలో పాల్గొనిరి. కాంగ్రెసు పక్షమువారు దొర తనమువారితో నేకీభవింపక, తమ మంత్రిపదవులకు రాజీనామ నిచ్చిరి. కొలదికాలమైన తర్వాత అసాను, ఒరిస్సా, వాయవ్యపరగణాలలో ఇతర పక్షములవారు మంత్రిపదవులను స్వీకరించి దొరతనమువారికి చేయూతనొసగిరి. కాని, మద్రాసు బొంబాయి, బీహారు, మధ్యపరగణాలు, సంయుక్త పరగణాలలో మాత్రము గవర్నరులు సంపూర్ణ బాధ్యత వహించి ప్రభుత్వము నడుపవలసి వచ్చినది.

క్రీస్తురాయబారము:—జపానువారు 1941 డిశంబరు నెలలో జర్మనులకుతోడై యుద్ధమునకు దిగినతరువాత మన దేశమునకు ప్రమాదము హెచ్చినది. ఇట్టి పరిస్థితులలో రాజకీయ ప్రతిష్టంభనయుండుట క్షేమముకాదని బ్రిటిషుమంత్రులు సర్వస్థాపర్థు క్రీస్తు అను మంత్రిని 1942 మార్చి నెలలో మన దేశమునకు రాయబారిగా నంపిరి. ఆయన మన దేశములోని రాజకీయస్థితిని లన్నిటితోను సంప్రదించిరి. “భారతీయ సమాఖ్య (Indian Union) యొకటి నెలకొల్పవలెననియు, ఆ సమాఖ్య గ్రేట్ బ్రిటన్ వలెను ఇతర డొమినియనులవలెను చక్రవర్తిగానికి లోబడియుండవలెననియు, స్వదేశవ్యవహారములలోగాని విదేశవ్యవహారములలోగాని వానికంటె నేమాత్ర

ముతీక్కువగాక, వానితో సర్వసమానమైన యధికారమును గలిగియుండవలెననియు బ్రిటిషుమంత్రుల యావర్ణ్యమశా ప్రకటించిరి. యుద్ధకాలమునందును, యుద్ధానంతరమందును మన జాతీయప్రభుత్వవిధాన మెట్లుండవలెనో వివరముగా చర్చించిరి.

అభ్యంతరములు:—కాని దేశరక్షణాధి కారమంతయు వెంటనే భారతీయుల కిచ్చివేయుట కంగీకరింపలేదని కాంగ్రెసు వారు క్రిష్ణారాయభారమును నిరాకరించిరి. పాకిస్తానమును స్పష్టముగా నంగీకరించు సూచనలుగలవని హిందూమహాసభ వారును నిరాకరించిరి. ఇట్లు మననాయకులలో నైక్యమత్యము లేనందున క్రిష్ణ రాయభారము వృథాయైనది.

ఆందోళన:—అంతట కాంగ్రెసువారు 1942 ఆగస్టు నెలలో సహాయనిరాకరణము నుద్యమించిరి. ఆ కారణమున దొరతనమువారుమహాత్మాగాంధీ, జవహరలాల్ నెహ్రూ, అబ్దుల్ కలామ్ అజాద్ మున్నగు కాంగ్రెసు నాయకులును ప్రవాసమునందుంచి, అత్యాచారముల నొనర్చినవారిని శిక్షించిరి.

కేంద్రప్రభుత్వ సంస్కరణము:—అయినను, మనదేశ నాయకులెల్లరు నేకగ్రీవముగా నంగీకరించిన వెంటనే క్రిష్ణ సిద్ధాంతముల నమలు జరిపెదమని బ్రిటిషు మంత్రులు పార్లమెంటులో పదే పదే నొక్కి వక్కాణించిరి. అంతేగాక మన రాజప్రతినిధియొక్క కార్యనిర్వాహక వర్గమును పెంచి 14 గురు సభ్యులను నియోగించిరి. అందుకు 10 మంది అనధికార భారతీయులు, ఒక అనధికార యూరపియను, ముగ్గురుమాత్రమే అధికార యూరపియనులు గలరు. అట్లే మన దేశరక్షణ సందర్భమున రాజప్రతినిధికి సలహాయొసగుటకు నేషనల్ డిఫెన్సు

కొన్నిలు అనుషేర నొకసభ నిర్మించి, యందు భారతీయులను నియోజించిరి. దీనినిబట్టి క్రీస్తు సిద్ధాంతము ప్రకారము మన కేంద్రప్రభుత్వము చాలవఱకు జాతీయతను గాంచినదని చెప్పవచ్చును.

దేశరక్షణోపాయములు:—అది యట్లుండగా, మన దొరతనమువారు దేశరక్షణకు చేయవలసిన ప్రయత్నములు తీవ్రముగ చేయుచున్నారు, విమానములు, రైలుయింజనులు, పొగయోడలు, యుద్ధపరికరములు చాలవఱకు మన దేశమునందే తయారు చేయుచున్నారు. ఆయా పరిశ్రమలలోసాంకేతిక శాస్త్ర విషయముల నేర్చుకొనిరండని మన యువకులను ఇంగ్లండునకు బంపుచున్నారు. మన దేశీయులకు సైనిక, విమాన, నౌకాదళములలో ఉన్నతోద్యోగముల నిచ్చుచున్నారు. అందుల కనుగుణముగా జపానువారు అప్పుడప్పుడు మన దేశముపైకూడ బాంబులువేయ సాహసించినందున† మన దేశీయులను మనకు రానున్న ప్రమాదము గుర్తెరిగి దొరతనమువారికి ధారాళముగ సహాయము చేయుచున్నారు. స్వదేశరాజులును, ప్రజలును కోట్లకొలది ధర్మముగనో, ఋణముగనో, ద్రవ్యము సమకూర్చుచున్నారు. లక్షలకొలది యువకులు సైన్యమున జేరుచున్నారు.

విజయ సూచనలు:—మిత్రమండలివారి యాశయములు నెరవేరు సూచనలు వెంటవెంటనే పొడకట్టుచున్నది. ఆఫ్రికా, ఐటలీ రంగములలో మనదేశసైనికు లొనర్చిన సేవ ప్రశంసనీయమని సైన్యాధికారులు కొనియాడి మేజర్ భగట్, హవ

† కాకినాడ, వికాఖపట్టణము 4-4-1942; కలకత్తా 24-12-42

ల్లారు ప్రకాశశింగు మున్నగువారికి విక్టోరియా క్రాస్ బహు
మానము నొసగియున్నారు. రష్యారంగమున గూడ జర్మను
లోడి తిరోగమనము చేయుచున్నారు. జపానువారిని అమెకా
వారు అరికట్టుచున్నారు. అక్షరాజ్యములకు పరాజయము నిశ్చ
యమని నానాటికి నృప్తమగుచున్నది మనకు సర్వసేనానిగా
నుండిన వేవెల్ ప్రభువు దేశకాల పరిస్థితుల కనుగుణముగా
మనకు రాజప్రతినిధి యయ్యెను (1943 అక్టోబరు) మన దేశము
నుండి జపానుపై దాడివెడలి బర్మామున్నగు నష్టరాజ్యములను
మఱిల సంపాదించవలెనని సన్నాహములు జరుగుచున్నవి.
అందుకొకకు భారతీయుల సంపూర్ణసహకార మవసరమని
వేవెల్ ప్రభువు గ్రహించి భారతీయ ప్రతిష్టంభన తొలగించు
టకు తగినప్రయత్నము చేయనున్నట్లు ఇంగ్లండులో నూచించి
యుండెను. ఇది యెంతయు శుభావహము. ప్రతిష్టంభన త్వర
లోనే తొలగుననియు, భారతీయులెల్లరు శేశరక్షణకును మిత్ర
మండలి. విజయమునకును సర్వతో ముఖముగ ప్రయత్నించి
దేశగౌరవమును కాపాడుదురనియు నాశంపవచ్చును.

స్వ స్తి

ప్రజకున్ స్వ స్తి, మహిషకుల్ పనుమతిన్ బాలించుతన్ న్యాయతన్
ద్రుజగంబున్ భజియించుగాత నుఖ; మ్మిదేశం బసంక్షోభమా;
ద్విజగోపతతికా శుభంబమచు దీవిం త్రాగ్య రే ప్పొద్దుఁ ద
త్సజనాశీస్సు లమోఘమాల్ సలుపు; విష్ణు, భక్తచింతామణి.

అనుబంధము - 1

పునర్విమర్శ పాఠము

(1) కైపు జీవితము

1. దక్కనులో ఆంగ్లేయులకు ప్రాచీనారికి పోరాటము; ఆంగ్లేయుల దుస్థితి; కైపు ఆర్కాటు ముట్టడించుట (1751). మహమ్మదాలీని కర్ణాటక నవాబు చేయుట, ఇంగ్లండునకు బోవుట (1753).

2. నురాజఉద్దౌలా కలకత్తాను ముట్టడించుట, కైపు నవాబును బడ్డిబడ్డివద్ద నోడించుట; మీర్జాఫరుతో కుట్ర చేయుట; స్థానీయుద్ధము (1757). మీర్జాఫరును నవాబుచేయుట; డచ్చివారి చిహ్నురాకోట ధ్వంసముచేయుట; ఇంగ్లండునకు బోవుట.

3. బక్కాగుయుద్ధానంతరము మీర్జాసిమును తొలగించి మఱి మీర్జాఫరును నవాబుచేయుట; అలహాబాదు సంధి (1765); బంగళామున ద్వంద్వప్రభుత్వము స్థాపించుట; కంపెనీ ప్రభుత్వము సంస్కరించుట; ఇంగ్లండునకు బోవుట (1767).

4. గుణవర్ణన:—బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు చేసిన సేవ.

(2) మైసూరు యుద్ధములు

1. ఆంగ్లేయులు నైజామునకు సాయముగ హైదరాబాద్ పై యుద్ధము ప్రకటించుట; ట్రినొకోమలీవద్ద అతనినోడించుట; సంధి (1761); ఆంగ్లేయులు సంధి ననుసరింపవలెనను హైదరాబాద్ శాశ్వత విరోధియగుట.

2. ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారి మాహి పట్టకొనుట, మైసూరుగుండ పోవుట; కంచియుద్ధము (1780); పోర్టునోవో హైదరు మరణము (1782); టిప్పు మంగుళూరు పట్టకొనుట; మంగుళూరు సంతి (1748); ఆంగ్లప్రతిష్ట తగ్గుట.

3. కారన్ వాలీను టిప్పునుల్తానును స్నేహవర్గమున జేర్చుకొనుట (1790); టిప్పు తిరువానూకూరు ముట్టడించుట; కారన్ వాలీను బెంగళూరు శ్రీరంగపట్టణము ముట్టడించుట (1792); శ్రీరంగపట్టణసంతి; ఆంగ్లేయులు మలబాగు, నేలము, దిండిగల్లు తీసికొనుట.

4. టిప్పు ఫ్రెంచివారితో కుట్రచేయుట; వెలస్లీ శ్రీరంగ పట్టణము ముట్టడించుట; టిప్పు మరణము (1799); వెలస్లీ మైసూరు పూర్వపు హిందూరాజులకిచ్చుట; సైన్యసహకార వద్దతి ప్రవేశపెట్టుట; కన్నడరాష్ట్రము, నీలగిరి, కోయం బత్తూరు తీసికొనుట.

(3) మహారాష్ట్ర యుద్ధములు

1. డై రెక్కర్ యుద్ధము; పీష్వా నారాయణరావు వధ; నూరతుసంతి (1775); పురంధరుసంతి; నూరతుసంతి (1776); ఆంగ్లేయులు వార్గామువద్ద నోడుట; గ్వాలియరుకోట పట్టు కొనుట; సాశ్వే సంతి (1782); ఆంగ్లేయులకు సాల్ సెట్టి బాసీనుదక్కుట.

2. పీష్వా బాజీరావు; వెలస్లీతో బాసీనుసంతి (1802); సింధియా, భాన్ స్లేయుద్ధము ప్రకటించుట; అస్సేయి, ఆర్గాము, లాస్వారీవద్ద ఆంగ్లేయులు గెలుచుట - సంతి; బోస్సా, బీరారు,

గంగా యమునా మధ్యరాష్ట్రము ఆంధ్రయుల వశమగుట;
హోల్కారుతో యుద్ధము

3. బాజీరావు కర్కవద్ద బ్రిటిషు రాయబారిని ముట్ట
డించుట; హేస్టింగ్సు అతని నోడించి రాజ్యము వశపఱచు
కొనుట; అప్పాసాహెబు నాగపురమున బ్రిటిషు రాయబారి
నోడించుట; హేస్టింగ్సు మధ్యవరగాలు బ్రిటిషురాజ్యమున
జేర్చుట; మహారాష్ట్రులు ఇందూరులోతిరుగబడుట; హేస్టింగ్సు
ఇందూరురాజ్యము కొంత తీసికొనుట; మహారాష్ట్రులందఱు
సైన్యసహకారపద్ధతి నంగీకరించుట; బ్రిటిషువారు సార్వభౌము
లగుట (1818); కారణములు.

(4) బర్మా యుద్ధములు •

1. బర్మారాజు అస్సాము జయించి బ్రిటిషురాజ్యము
పై దండెత్తుట (1824); ఆంధ్రరాష్ట్ర యాండబుపట్టుకొని ఆవా
సమీపించుట; యాండబు సంధి; బ్రిటిషువారు అస్సాము,
అరకాను టెనాసరము తీసికొనుట (1826),

2. బర్మావారు బ్రిటిషు వర్తకులను బాధించుట;
డల్హౌసీ లోయరుబర్మా నాక్రమించుట (1852); బర్మావారికి
సముద్రతీరము లేకుండుట.

3. బర్మారాజు తీబా ఫ్రెంచివారితో స్నేహము
చేయుట, బ్రిటిషువర్తకులను బాధించుట; డల్హౌసీ తీబా
నోడించి రత్నగిరి కొండలలో ఘోరయుద్ధము; అప్పరుబర్మా
నాక్రమించుట (1885).

(5) పంజాబు వ్యవహారములు

1. షా ఆలముచక్రవర్తి పంజాబు రాజ్యమును అప్ప

మ్మదూషా కిచ్చుట; 1761 లో పంజాబు స్వతంత్రమగుట; రంజితసింగు పంజాబు సింహామని ప్రసిద్ధిచెందుట; మింట్లో ప్రభువుతో లాహోరునంధిచేసి సల్లెజునది సరిహద్దుగా నిర్ణయించుట (1809).

2. దులీపుసింగు రాజు కాగానే పంజాబు అరాజకమగుట; శిక్కు సైన్యములు సల్లెజునది దాటి ఆంగ్లరాజ్యముపై బడుట (1845). హార్డింజప్రభువు వారిని ముడ్కి, ఫిరోజీషా, ఆలివాలు, సోబ్రాము యుద్ధములలో నోడించుట; లాహోరు నంధి (1846). ఇంగ్లీషువారు సల్లెజు బియాను నదుల మధ్య రాష్ట్రము (జలందరు, డోఆబు) తీసికొనుట; లాహోరులో బ్రిటిషు ప్రెసిడెంటు నుంచుట.

3. ఇంగ్లీషువారు దులీపుసింగుతల్లిని కాశీలోనుంచుట; దులీపుసింగునకు పెండ్లి చేయనీయకుండుట; శిక్కులు అవమానము భరింపలేక ముల్రాజుతో నేకమై తిరుగబడుట; చిలియ న్వాలా, గుజరాతు యుద్ధములు; డల్హౌసీ పంజాబును బ్రిటిషు రాజ్యమున చేర్చుట; తిరుగుబాట్లు జరుగకుండ కట్టుబాట్లు చేయుట.

(6) ఆఫ్ గను వ్యవహారములు

ఆఫ్ గను సమస్యలు:—(1) రష్యావారు ఆఫ్ గని స్థానమున పలుకుబడిసంపాదించజూచుట. (2) ఆఫ్ గనిస్థాన సరిహద్దుననున్నకొండజాతివారు పంజాబుపైబడి కొల్లగొట్టుచుండుట.

1. మొదటి యుద్ధము:—రష్యావారి స్నేహబలమున పారశీకులు హీరటుకోటపట్టుకొనుట; దోన్తుమహమ్మదు రష్యా రాయబారిని గైకొని ఆంగ్లరాయబారిని నిరాకరించుట (1832)

ఆక్లండు, కాండహారు, గజనీ, కాబూలు పట్టుకొని షాషాహను
సింహాసనమెక్కించుట; రెండేండ్లయినతర్వాత ఆఫ్ఘనులు తిరు
గబడి 16,000 ఇంగ్లీషువారిని సంహరించుట; ఎలెంబరో
కాబూలు పట్టుకొనుట; షాషాహ చనిపోయినందున దోస్తు
మహమ్మదును అమీరు జేయవలసివచ్చుట (1842).

2. రెండవ యుద్ధము:—దోస్తుమహమ్మదు కుమారుడు
షరాలీ అమీరగుట (1863); లిట్టనుప్రభువు ఖీలటుమండలాధి
పతి వద్దనుండి క్వెట్టా సంపాదించి బోలనుకనుమ వశపరచు
కొనుట; ఆంగ్లరాయబారిని గైకొనుమని షరాలీని బలవంత
పెట్టుట; షరాలీ పారిపోవుట; యాకూబుఖాను గండ్కోమాకు
సరిధిజేసికొనుట (1879).

3. మూడవ యుద్ధము:—రెండు నెలలలో ఆఫ్ఘనులు
తిరుగబడుట; లిట్టనుప్రభువు యాకూబుఖానుని హిందూదేశ
మునకు బంపివేయుట; ఆంగ్లరాయబారిని గైకొను అమీరు
దొరకకుండుట; రిప్పనుప్రభువు అబ్దుల్ రహీమానుని అమీరు
చేయుట; అతడు విదేశవ్యవహారములలో ఇంగ్లీషువారి సలహా
పొందుట కంగీకరించుట (1880).

4. రష్యాతో ఒడంబడిక:—(a) ఆఫ్ఘనిస్థాన స్వాతంత్ర్య
మంగీకరించి పడమరసరిహద్దు నిర్ణయించుట (Durand
Line) (1885); (b) ఇంగ్లీషువారు బెలూచిస్థానము నాక్ర
మించుట (1887); ఆంగ్లో రష్యను ఒడంబడిక (1907).

5. నాల్గవ యుద్ధము:—అనునుల్లాఖాను టర్కీతో జేరి
యుద్ధము ప్రకటించుట; ఇంగ్లీషువారు (చెయ్నిఫర్దు ప్రభువు)

స్పెన్సర్ బోర్డింగ్, కాబూలు జయించుట; సంధి..

6 సరిహద్దు సమస్య:—(1) లాన్సెడోను ప్రభువు ఆఫ్ గనిస్థాన తూర్పు సరిహద్దు నిర్ణయించి చిత్రాగిరి, స్వాట్, వజీరుస్తాను ఆంగ్లరాజ్యములలోనికి తీర్చుట, (2) కర్జున్ వాయవ్య సరిహద్దు సర్పరచుట; కొండనాయకులకు నాయకపదవు లిచ్చి స్నేహము చేయుట; ప్రమాణ సాకార్యములు చక్కబరచుట.

ప్రపంచము-2

INDIA'S PLACE IN THE WORLD

దేశము	తల 1కి		తల 1కి		చదువ		తల 1కి సం॥కు		అచాయము		సగటు	
	సంవత్సరా దాయము 1926	సం॥కు పన్ను 1914	సం॥కు పన్ను 1914	సం॥కు పన్ను 1914	గల పురుషులు 1925	గల పురుషులు 1925	పాఠశాల విద్యకు చేయు ఖర్చు	పాఠశాల విద్యకు చేయు ఖర్చు 1919	సైన్యము నకు చేయు ఖర్చు 1919	సైన్యము నకు చేయు ఖర్చు 1919	అయిదు యము	అయిదు యము
U. S. A.	రు. 3328	రు. 21	రు. 21	రు. 21	95%	రు. 18-4-0	రు. 18-4-0	18 09%	55.5సం.	55.5సం.	51.5	51.5
గ్రేట్ బ్రిటను	రు. 1456	రు. 53	రు. 53	రు. 53	93.4%	రు. 9-0-0	రు. 9-0-0	14.75%	48.5	48.5	47.4	47.4
ఫ్రాన్సు	రు. 1292	రు. 281	రు. 281	రు. 281	98%	రు. 9-0-0	రు. 9-0-0	19 75%	...	...	...	...
జర్మనీ	...	రు. 23	రు. 23	రు. 23	100%	...	...	7.16%	...	...	...	...
జపాను	...	...	...	...	100%	రు. 17-5-0	రు. 17-5-0	12.9%	...	...	...	...
ఇండియా	రు. 80	రు. 2-12-0	రు. 2-12-0	రు. 2-12-0	98%	రు. 7-0-0	రు. 7-0-0	28.97%	44.3	44.3	23.7	23.7

అనుబంధము - 3

గొన్ని రాష్ట్ర విశేషములు

రాష్ట్రము	అసెంబ్లీ సభ్యులు	కౌన్సిలు సభ్యులు	జనసంఖ్య (1931)	జనసంఖ్య లక్షలు	మొత్తము ఆదా భూమి శిస్తు యము లక్షలు	భూమి శిస్తు లక్షలు
1. బంగాళము	250	63-65	5,01	6,03	22,10	3,94
2. సంయుక్తపరగణాలు	228	58-60	4,84	5,50	13,31	6,12
3. చెన్నరాజధాని	215	54-56	4,67	4,93	16,23	4,99
4. బీహారు	153	29-30	3,24	3,63	5,38	?
5. మంజూరు	175	—	2,96	2,84	11,67	4,62
6. బొంబాయి	175	29-30	1,80	2,84	12,55	3,39
7. మధ్యపరగణాలు	113	—	1,55	1,63	4,85	2,41
8. అస్సాము	108	31-32	86	1,02	2,35	1,33
9. ఒరిస్సా	60	—	79	87	5,23	?
10. సింధు	60	—	33	45	3,83	?
11. వాయవ్యపరిహారురాష్ట్రము	50	—	25	30	1,81	?

అనుబంధము - 4

పరీక్ష ప్రశ్నలు

1. మొగలు సామ్రాజ్యము స్థాపించినవారెవరు? అతని నెలకొల్పిన కష్టములేవి? అతడు వానినెట్లు గడచెను? (1939)
2. మొదటిపానిపట్టుయద్ధ మెవరికి జరిగెను? దానిప్రాముఖ్యమునకు రెండు ముఖ్య కారణములేవి? (1944)
3. షర్షా రాజ్య మెట్లు సంపాదించెను?
4. షర్షా సంస్కరణములేవి? (1937, 1939, 1941)
5. రెండవ పానిపట్టుయద్ధ మెవరికి జరిగెను? దానిప్రాముఖ్య మేమి?
6. అక్బరు రాజపుత్రుల యభిమానమెట్లు సంపాదించెను? మొగలులు వారి యభిమానమెట్లు కోల్పోయిరి? అందువలన మొగలు సామ్రాజ్యమునకు వచ్చిన నష్టమేమి? (1935)
7. అక్బరు సైనిక నిర్మాణమునుగూర్చి నీకేమి తెలియును? (1943)
8. అక్బరు యొక్క రెవిన్యూ సంస్కరణములేవి? (1941, 1943)
9. అక్బరు మతవిషయమున నవలంబించిన రాజనీతియేమి? (1942)
10. జహంగీరునందెన్ని లోపములున్నను రాజ్యము నుస్థిరమైయుండుటకు కారణమేమి?
11. ముర్షాదాను యొక్క పలుకుబడియెట్టిది? దాని ఫలితమేమి?
12. షాజహాను కాలమున మొగలు సామ్రాజ్యము మహాన్నతస్థితికి వచ్చినదని యెట్లు చెప్పవచ్చు? (1938)
13. షాజహాను మహావైభవోపేక్షుడని యెట్లు చెప్పవచ్చును (1914, 41)
14. వారసత్వ యద్ధమున ఔరంగజేబు గెలుచుటకు కారణమేమి? (1934)
15. ఔరంగజేబుయొక్క స్వభావము మొగలు సామ్రాజ్య క్షీణతకు ముఖ్య కారణమని యెట్లు నిరూపించెదవు? (1935)
16. మొగలు సామ్రాజ్యము క్షీణించుటకు ముఖ్య కారణములేవి? (1943)
17. శివాజీ మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునెట్లు స్థాపించెను? అతని కనుకూల పరిస్థితులేవి? అతనివంశము వారెంతవరకు పాలించిరి? (1935)
18. పీష్వాలలో గొప్పవాడెవరు? అతడు చేసిన మూడు ముఖ్య కార్యములేవి? (1939)
19. మూడవ పానిపట్టు యద్ధమెప్పుడు జరిగినది? ఎవరెవరికి? ఎందువలన? ఫలితములేవి? (1934, 1939)

20. సిక్కు మతస్థాపకుడెవరు? ఈ మతము స్థాపించుటలో అతని ముఖ్య శ్రేణ్యములేవి? అతని సిద్ధాంతములో రెండు ముఖ్యములైనవేవి? సిక్కు మతస్తులు యుద్ధవీరులుగుటకు కారణమేమి? (1934, 42)
21. ఐశాపానండి తన శేశమునకు సముద్రమార్గము కనిపెట్టుట వలన నచ్చిన మార్పులేమి?
22. మన దేశమున పోర్చుగీసు రాజ్యము స్థాపించదలచిన గవర్నరెవరు? వారి రాజ్యము క్షీణించుటకు రెండు ముఖ్యకారణము లేవి? (1943) వారి కిబ్బడేమి మిగిలినది?
23. డచ్చివారు ప్రాగ్దేశములం దెట్లు ప్రయాణింపబడిరి? మన దేశమున వారి యధికార మెట్లు నశించిపోయినది?
24. దూప్లేకు రాజ్యకాంక్ష యెట్లు కలిగినది?
25. ఆర్కాటు యుద్ధమునకు ముందు ఆంగ్లేయుల స్థితి యెట్లుండెను? ఆ యుద్ధానంతర మెట్లు మారెను?
26. 1754 లో ఫ్రెంచివారి పలుకుబడి యెక్కడనుండెను? ఎందువలన?
27. నిజాము రాజ్యము స్థాపించినవారెవరు? అందు బ్రిటిషువారు పలుకు బడి యెట్లు సంపాదించిరి? (1935)
28. ప్లాసీయుద్ధమునకు కారణములేవి? ఫలితములేవి? [1941]
29. ఇంగ్లీషువారు బంగాళము నెట్లు సంపాదించిరి? [1937] బక్కారు యుద్ధమువల్ల వారెట్లు బలపడిరి? [1937, 1940]
30. క్లైవు బ్రిటిషు సామ్రాజ్య స్థాపనకు మూడు కారణములేవి? [1944]
31. క్లైవు బ్రిటిషుఇండియాచరిత్రలో నెరవేర్చిన ఘన కార్యములేవి? [1933]
32. ఫ్రెంచివారు సామ్రాజ్యము స్థాపించలేకపోవుటకు కారణములేవి?
33. క్లైవు బంగాళమున ద్వంద్వప్రభుత్వము స్థాపించుటకు కారణమేమి? జయించిన రాజ్యము బ్రిటిషు రాజ్యమున జేర్పకుండుటకు కారణమేమి?
34. వారిన్ హేస్టింగ్సు ద్వంద్వప్రభుత్వము రద్దుచేయుటకు కారణమేమి? అతడు నిర్ణయించిన ప్రభుత్వ విధానమేమి?
35. వారిన్ హేస్టింగ్సు బ్రిటిషు సరిహద్దు నెట్లు బలపరచెను?

36. రెవ్యూ టేటింగు ఆర్డరుచేయుటకు కారణమేమి? అందలి ముఖ్యనిబంధన లే? [1941] దానివలన వాగ్స్ హేస్టింగ్సు జరిగిన యెట్లు నడచినది? [1916]
37. పిట్ట ఇండియా శాసనములోని మూడు ముఖ్యవిషయములే? [1940] బోర్డు ఆఫ్ కంట్రోల్ ఎవ్వడు స్థాపించిరి? ఎవ్వడు ఐదు చేసిరి? ఎందువలన? [1943]
38. శాశ్వతమున్న నిర్ణయమున ముఖ్యలక్షణములేవి? [1933, 40, 42] అందలి ముఖ్యలోపములేవి? [1943] ఆ నిర్ణయమువలన కంపెనీ వారికి, జమీందారులకు, రైతులకు కలిగిన లాభములేవి?
39. మూడవ మైనూరు యుద్ధమునకు కారణమేమి? అందు బ్రిటిషువారికి చేకూరిన లాభములేవి?
40. కారన్ వాలీసు కంపెనీ ప్రభుత్వము నెట్లు సంస్కరించెను? ఎందు వలన?
41. సర్ జాన్ షోర్ యొక్క తటస్థవిధానమువలన ఎవరెవరి కెట్టి నష్టము కలిగినది? అతడా విధాన మెప్పు డెట్లు మార్చుకొనెను?
42. సైన్యము కారణద్ధతి యేల ప్రవేశ పెట్టవలసినది? [1944] అందలి ముఖ్యనిబంధనలే? [1941] ఆపద్ధతి ఫలితము లేవి? [1932, 1941]
43. వెలస్లీ ప్రభువు చేసిన యుద్ధములేవి? అతడు మద్రాసు రాజధానికి చేర్చిన రాజ్యభాగములే? అతడు బ్రిటిషువారి సార్వభౌమత్వము నెట్లు స్థాపించెను? [1935] ఆ విధమున ఏయే రాజ్యముల నెవరి వద్దనుండి సంపాదించెను?
44. బాసీనుసంధి యెవ్వడు జరిగినది? దాని ప్రాముఖ్యమేమి?
45. సర్ జార్జ్ బాగ్నోయొక్క తటస్థవిధానమువలన వచ్చిన నష్టమేమి?
46. పిందారీలన నెవరు? వారి నెవరెట్లుణచిరి? [1944]
47. హేస్టింగ్సు ప్రభువు సంపాదించిన రాజ్యములేవి? ఎట్లు సంపాదించెను.
48. మొదటి బర్మా యుద్ధమున ఆంధ్రప్రదేశ్ సంపాదించినదేమి? దాని ప్రయోజనమేమి?
49. బెంటింగు ప్రభువు సంస్కరణములేవి? [1937, 1940]
50. ధగ్గులేవరు? వారి నణచినవారెవరు? అణచిన ఫలితమేమి? [1939, 44]
51. బెంటింగు చేసిన సంస్కరణమేమి? అతనికి సోయ వడినవారెవరు? [1942]

52. ఆక్లండు ఆస్టనిస్థాన వ్యవహారములలో కలుగజేసికొను
మీకు కారణమేమి? అతని రాజనీతి పొరబాటుచే యెట్లు
జేష్టగలవు?
53. ఇంగ్లీషువారు సింధు దేశము నేలజయించిరి? ఎప్పుడు? ఎట్లు?
54. హార్దింజి శిక్కులపై యుద్ధమేల చేసెను? లాహోరు సంధి
లో ఇంగ్లీషువారికి కలిగిన లాభములేవి?
55. Doctrine of Lapse అనగా నేమి? (1913) ఎందుకొకరు
చేయబడినది? దానినిబట్టి బ్రిటిషు రాజ్యమున జేచిన
మూడు పెద్దరాజ్యములేవి? (1934)
56. డల్ హౌసీ బ్రిటిషురాజ్యము నెట్లువూర్తిచేసెను? (1936)
57. డల్ హౌసీ ముఖ్యసంస్కరణములేవి? (1941)
58. సిపాయి కలహమునకు కారణములేవి? ఇంగ్లీషువారు
శాంతి నెట్లు నెలకొల్పిరి? (1933)
59. మనదేశము రాణీగారిపరిపాలనములోని కెప్పుడువచ్చినది?
రాణీగారి అభయవ్రతములోని ముఖ్యవిషయము లేవి?
(1935, 1939) భారతీయులుదాని నెట్లు పరిగణించిరి? 1943
60. సిపాయికలహమైనతర్వాత ఇంగ్లీషువారు స్వదేశ రాజుల
యెడల రాజనీతి మార్పుకొనుటకు కారణమేమి? (1937)
61. కానింగు ప్రభువు చేసిన సంస్కరణము లేవి?
62. లిట్టన్ ప్రభువు ఆఫ్ గనులపై యుద్ధమేలచేసెను? (1936)
ఫలితమేమి?
63. రిప్పన్ ప్రభుత్వమున మనకు చేకూరినలాభములేవి? (1943)
64. స్థానికస్వపరిపాలన మనగా నేమి? స్థానికసంస్థలను ప్రోత్స
హించిన రాజప్రతినిధు లెవరు? 1919 లో అమలుజరిపిన

- చట్టము ఆ సంస్థల నెట్లు వృద్ధి పరచినది? (1941)
65. కర్జనుప్రభుత్వము ముఖ్యమైన దనుటకు రెండు కారణములు వ్రాయుము? (1944)
66. కర్జను (a) వాయవ్యసరిహద్దున కనుకూలమైన పరిపాలన కును (b) వ్యవసాయము నభివృద్ధిచేయుటకును (c) ప్రాచీన కట్టడములను గాపాడుటకును చేసినయేర్పాటులే? (1943)
67. ఆఫ్ గను సమస్య తుదకెట్లు పరిష్కరింపబడినది? ఇంగ్లీషు వారికి రష్యాజ్వర మెట్లుతగ్గినది?
68. వాయవ్యసరిహద్దు సమస్య యనగానేమి? ఆ సమస్య యెట్లు పరిష్కరింపబడినది? దొరతనమువారి యుద్దేశ్య మెంతవఱకు నెఱవేరినది?
69. ట్రామనిపారణోపాయము లేవి? (1943) ఎంతవఱకు నెఱవేరినది?
70. 1840 నుండి 1920 వరకు గవర్నమెంటువారు విద్యావిషయమున చేసిన ప్రయత్నము లేవి? (1942)
71. స్వేచ్ఛావర్తక మనగానేమి? రక్షకవిధాన మనగా నేమి? మనవర్తకమునకు రక్షణ యేలయవసరమయ్యెను? టూల్స్ బోర్డు ఏప్పు డెందుకొఱకు స్థాపింపబడినది? మన పరిశ్రమలలో వేనికిప్పుడు రక్షణ యొసగబడినది?
72. శాసనసభలు మొట్టమొదట నెప్పుడు స్థాపింపబడినవి? వాని యుద్దేశ మేమి?
73. మింటో మార్లే సంస్కరణము లనగానేమి? వాని ఫలిత మేమి? (1942)
74. ఐరోపా మహాసంగ్రామము మన దేశస్థులెట్లు సహాయ

వడిరి? (1939)

75. మొంటేగు 1917 ఆగష్టు 20 వ తేదీన పార్లమెంటులో

చేసిన ప్రకటన యేమి? (1942)

76. 1919 గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియా ఆక్టులోని కేంద్రప్రభుత్వమునకు రాష్ట్రప్రభుత్వమునకు ముఖ్యలక్షణములేవి? (1942)

77. 1919 శాసనము ప్రకారము రాష్ట్రములలో ద్వంద్వప్రభుత్వము వచ్చిననగా నేమి? (1941)

78. సైమను కమిషను అనగా నేమి? వారుచేసిన సిఫార్సులలో ముఖ్యమైనవి రెండేవి? (1944)

79. రాండుటేబిలు సమావేశమును పానిముద్దేశమునుగూర్చి వ్రాయుము? (1942)

80. మనకు ఏ సంవత్సరమున ఏ చట్టముప్రకారము రాష్ట్రస్వపరిపాలన వచ్చినది? (1941-1942) అది గవర్నరులకు గల ప్రత్యేక బాధ్యత లేవి?

81. 1919 రాష్ట్ర పాలనకును 1935 రాష్ట్ర పరిపాలనకును భేదమేమి?

82. ఫెడరేషన్ అనగా నేమి? అందుల కవసరమేమి?

83. ఫెడరేషన్ లో గవర్నరుజనరలునకు గల ప్రత్యేక బాధ్యత లేవి.

84. ఫెడరేషన్ లో ద్వంద్వప్రభుత్వ ముండుననగా నేమి?

85. ఫెడరేషన్ స్వదేశ రాజుల కేల యంగీకారము కా లేదు? ప్రజల యాక్షేపణ లేవి?

86. ఫెడరలు కోర్టు అనగా నేమి? దాని ప్రయోజనమేమి?

87. క్రిపున్ ప్రకటించిన యాదర్శమేమి? ఆయన రాయబారము వృధాయగుటకు కారణములేవి?

Glossary

ఇంగ్లీషు పుస్తకమునవాడినవి	గవర్నమెంటువారిచ్చి
Autonomy	స్వీయపాలనము; స్వయంభరణాధికారము
Code	స్మృతి; కోడ్డు
Commander -in-chief	మహాసేనాని
Commission	కమిషను
Constituency	ఎన్నికవర్గము
Council of State	స్టేట్ కౌన్సిలు
Democracy	ప్రజాస్వామికము
Dominion States	అధినివేశ ప్రతిపత్తి
Double Government	ద్వంద్వపాలనము
Electoral College	ఎన్నికవర్గము
Factory Act	ఫ్యాక్టరీశాసనము
Federal Con- stitution	ఫెడరలు రాజ్యాంగవిధానము
Free trade	స్వేచ్ఛావాణిజ్యము
Government Responsible	బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము
Home Rule	వ్యరాజ్యము, హోంరూలు
Indian National Congress	భారతజాతీయ మహాసభ; ఇండియన్ నేషనల్ కాంగ్రెసు
Industrial Revolution	పారిశ్రామికవిప్లవము
Local Self- Government	స్థానికస్వపరిపాలనము

Minorities	అల్పసంఖ్యాకులు	అల్పసంఖ్యాక వర్గాలు
Municipalities	పురపాలక సంఘములు	మునిసిపాలిటీలు
Non-intervention Policy	తటస్థవిధానము	కలుగజేసికొనకుండు పద్ధతి
Ordinance	శీముఖము, ఆర్డినెన్సు	ఆర్డినెన్సు, ఆసాధారణాజ్ఞ
Permanent Revenue Settlement	కాశ్వతపన్ను నిర్ణయము	కాశ్వత పుకెన్సు నిర్ణయము
Protective Policy	రక్షణవిధానము	రక్షణవిధానము
Protective Duties	రక్షణనుంకములు	రక్షణశుల్కములు (నుంకములు)
Raw Produce	ముడిసరుకు	ముడిసరుకు
Regulating Act	రెగ్యులేటింగు ఆక్టు	రెగ్యులేటింగు ఆక్టు
Round table Conference	రాండు టేబులు కాన్ఫరెన్సు (సమావేశము)	రాండు టేబులు కాన్ఫరెన్సు; కాన్ఫరెన్స్
Secretary of State for India	ఇండియా కార్యదర్శి	భారత రాజకీయమంత్రి
Subjects reserved	ప్రభుత్వాధీన శాఖలు	రిజర్వ్ డు శాఖలు
„ transferred	ప్రజాధీన శాఖలు	ట్రాన్స్ఫర్డ్ శాఖలు
Subsidiary System	సైన్య సహకార పద్ధతి	సైన్య సహకార పద్ధతి
Veto	రద్దు చేయునధికారము	వీటో; నిషేధకాధికారము
White paper	శ్వేత పత్రము	వైట్ పేపరు; శ్వేత పత్రము

Printed at Sri Gouri Press, Nuzvid.

15-6-48 — 2000 Copies Paper Supplied by P. I. C.
Holder D. Apparao garu, Nuzvid. (Krishna Dt.)

మహాసముఖాంధేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA124B153
పుస్తకం పేరు	హరితంజాయి
తారీఖు	29/10/24
ముందు లభ్య	NO
వెనుక లభ్య	NO
మొత్తం పేజీలు	241
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
భాష పేజీలు	CIII
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Rehana
పేజీలు విడదీసినది	Pradeep
స్కాన్ చేసినది	Pradeep
పరీక్ష చేసినది	THASIN
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good